Jack Lindsay_HANNIBAALI KÄSI ON MÄNGUS

AJALOOLINE ROMAAN



TALLINN 1967

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT"

Originaali tiitel: Jack Lindsay HANNIBAAL TAKES A HAND
London, 1941
Inglise keelest tõlkinud H. Kross Kaane kujundanud ja illustreerinud H. Ia/e(ei

EESSÕNA

1. Selle loo põhiskeem on nii harukordselt sarnane meile nüüd peaaegu tüütuseni tuntud kaasaegse poliitika põhiskeemiga, et lugeja võib kahtlustada, nagu oleksin ma selle ise välja mõelnud või vähemalt ajaloolisi fakte võltsinud, et analoogiat saavutada. Vastuseks võin öelda, et olen põhiskeemi võtnud Kartaago ajaloost; selles aga, et Kartaago aastatel 196—195 e. m. a. meenutab 1930-ndate aastate Euroopat kõigi tema viiendate kolonnidega, peab lugeja süüdistama mitte mind, vaid valitsevate klasside muutumatut loomust.

Kartaago saatus on tõepoolest klassikaline näide sellest, kuidas valitsev klass on valmis oma kodumaad reetma, niipea kui demokraatia ähvardab seal reaalseks jõuks muutuda. Mõnikord aitab ootamatult esilekerkinud sõjakriis demokraatlikust survest pääseda; kui aga valitsev klass on vastu seina surutud ega suuda asjade käiku välise sõjaga enam muuta, müüb ta end kõhklematult vaenlasele maha ja laseb kodumaal pigem hukkuda, kui et teeks mingeid põhilisi järeleandmisi rahva seas poolehoidu võitnud sisejõududele.

Seda sündmuste skeemi võime tänapäeval ikka ja jälle kohata; ta tungib jõuliselt esile ka loos, mis näitab, kuidas Hannibaal* püüdis oma isamaad uuesti ellu äratada.

Kui lugeja ei usu mu väidet, et ma kogu episoodi mingite omapoolsete lisanditega pole kaunistanud, ei hakka ma siinkohal ükshaaval loendama kõiki antiikautoreid, kes Hannibaali vaprat katset on kirjeldanud. Vaadaku lugeja «Cambridge'i antiikajaloo» 7. köite XV peatüki kokkuvõtet; keegi ei saa küll väita, et selles teoses demokraatlikke vaateid pooldataks.

2. Romaanikirjanikul on võimatu kirjutada vanast Kartaagost, ilma et ta tunneks end kohustatud olevat avaldama oma arvamust ainsa sama ainet käsitleva suure romaani — Flaubert'i «Salambo» kohta. Olen kaugel sellest, et võrrelda «Salambot» ja oma teost

esteetilisest seisukohast; samuti pole mul tarvis rõhutada seda, mis «Salambos» on suurt: mõju, mida tekitab tohutu barbaarse maailma sisemiste vastuolude kirjelda-

5

mine otse talumatult pingsa võitluse kaudu ja detailide värviküllane pildirikkus. Aga küsimus Flaubert'i kaemuse ajaloolisest tõepärasusest on hoopis teine asi ja selle kohta on mul õigus sõna võtta.

Kartaagost teame me ikka veel võrdlemisi vähe, kuigi arheoloogia-labidas on päevavalgele toonud mitmeid üksikasju, millest Flaubert'il ei võinud aimugi olla. Ometi ei taha ma kritiseerida «Salambot» üksikasjalike kirjelduste, vaid teose üldperspektiivi, tema ajaloolise hoiaku seisukohast. Kaalunud hoolikalt kõiki fakte, ei näe ma «Salambo» Kartaago ja tõelise Kartaago vahel üldse mingit seost.

Ma näen ses teoses ainult näilikult antiikmaterjalil põhinevat fantaa-sialugu, mis peab õigustama Flaubert'i kunsti lüürilist külge, mis aga kunagi täit vabadust ei saavutanud, kuna kirjanik iial ei suutnud leida oma point d'appui'd — usu tugipunkti. Maailmas, mis peegeldub «Salam-bos», valitsevad ainult kaks jõudu — varaahnus ja iharus; konflikt on seega mingi painajaliku unenäo konflikt. See kontseptsioon on tingitud Flaubert'i meeletust vastikustundest Napoleon III impeeriumis kehastuva maailma vastu ja selleks, et end petta ja leida ajendit suure lõuendi maalimiseks, kus ta oma meeletut vastikustunnet võiks piltlikult kujutada, pöördub Flaubert antiikaja poole.

Miks valib ta just Kartaago? Vastust pole tarvis kaugelt otsida. Aastatel, mil Flaubert oma teosed kirjutas, laienes Prantsusmaa imperialism, saanud lõpuks õige hoo sisse, pärast seda kui ta 1848. aastal Pariisi proletariaadi demokraatlikud taotlused oli verre uputanud, kiiresti üle kogu maa-ala, mis kunagi oli moodustanud vana Kartaago impee-riumi.

Kartaago on Flaubert'ile ainult Napoleon III maailma sümbol; maalilised detailid ainult osakesed kummalisest ulmakujutlusest, mis annavad talle julgust jätkata hirmuäratava ja mõttetu võitluse tohutu kaootilise tcrmikavandi visandamist.

3. Millest on tingitud Flaubert'i fantaasia täiesti vildak ja ebareaalne loomus? Asjaolust, et ta valib ainult poole omaenda maailmast ja loob seetõttu uuesti ainult poole vanast maailmast. Omaenda maailmas võis ta tundma õppida ainult hävitamisele suunatud jõude; masside revolutsioonilises liikumises nägi ta ainult riigis valitseva laguneva ja loomaliku imperialismi ümberpööratud palet. Siit see pilt talumatult pikast heitlusest, millel pole lõppu, kus üks julmus vaheldub teisega ja vaherahu sõlmitakse alles siis, kui mõlemad pooled on ära kurnatud.

Flaubert'i vaimusuurus avaldub selles, et ta ei näe absoluutselt mingit lootust, niikaua kui inimlikkus on surutud klassiriigi tõekspidamiste kitsastesse raamidesse. See leppimatuse element eraldabki teda tavalisest esteetilisest ilutsejast, asetab ta kõrgemale tema enda teooriatest ega lase Flaubert'i õpilastel hinnata oma meistri vaimusügavusi.

Õieti tegutsesid aga juba Flaubert'i ajal uuenduslikud jõud, mis niisama

6

otsustavalt nagu tema ise selle luupainajaliku maailma vastu välja astusid; Flaubert ainult ei suutnud oma vaatenurgast seda näha ega seetõttu ka saavutada lüürilist vabastust, mida ta kogu aja ainult suurvaimudele omase visadusega kõigi nurjumiste kiuste nii kirglikult otsis.

Niisamuti tegutsesid uuenduslikud jõud ka vanas Kartaagos; ning sündmused aastatest 196—195 e.m.a. jutustavadki sellest, kuidas need jõud end hiilgavalt maksma panid ja siis kaotasid, ilma et nad selles ise oleksid süüdi olnud.

4. Pilt, mis Kartaago rahvast on meieni jõudnud, pärineb peaaegu täielikult vaenulikest allikaist. Tulemuseks on see, et ajaloolased on ilma igasuguse kriitikameeleta rahulikult jätkanud nende laimujuttude kordamist. Tõsi, kuna meil puuduvad otsesed Kartaagost pärinevad andmed, on väga raske vastuväiteid esitada. Siiski mitte nii raske, nagu tavaliselt arvatakse.

Rahva hulgast, kes koosneb vaid käputäiest süngeist ja kasuahneist filistreist, millistena ajaloolastel meeldib kartaagolasi kujutada, ei saaks võrsuda Hannibaali. Ei saaks sel rahval olla neid vaprate meresõitjate ja julgete maadeuurijate omadusi, mida me kartaagolastele oleme sunnitud omistama. Ei suudaks see rahvas nii suurtel maa-aladel teha esmaavastusi, nagu kartaagolased seda tegid, ega oleks ta nii kiindunud maasse ja põllutöösse, nagu kartaagolased kahtlemata olid, otsustades Mago* traktaadi järgi, millest roomlased nii tulusaid õpetusi said. Ei õnnestuks sel rahval pärismaalaste poolehoidu võita, nagu see kartaa-golastel nende ajastu lõpuks ilmselt korda läks, ega suudaks see rahvas võitluses üles näidata nii suurt vaprust, nagu seda tegid hukule määratud kartaagolased selle kolme aasta jooksul, enne kui ader 146. aastal e. m. a. nende linna üles kündis.

Tõepoolest, suur osa sellest laimust ei kannata mingit kriitikat. Nii näiteks tegid roomlased kõik selleks, et kujutada kartaagolasi reetureina, ja ütlus «puuni ustavus» pärinebki neilt. Aga isegi neist Rooma ja Kartaago vaheliste suhete versioonidest, mis on jõudnud meieni Rooma kaudu, ilmneb selgesti, et kartaagolased püüdsid lepingutingimusi piinliku hoolega täita, häbitu reetmine ja truudusetus seevastu on hoopis roomlastele iseloomulik. Lihtne näide sellest, kuidas halva südametunnistusega inimesed süüdistavad oma ohvreid kuritegudes, mida nad ise on toime pannud.

Edasi heidetakse Kartaagole ette, et tal puudus algupärane kultuur. Muidugi puudus. Aga mida öelda tolleaegse Rooma kohta, arva&tades veel tema lähedasi sidemeid etruski* ja kampaania* kultuuriga? Nii kartaagolased kui ka roomlased olid noor rahvas, kes tollal ajasid juuri igasse maasse ja keskkonda, mis neid kultuuri alal võis oluliselt edasi viia.

7

Lõpuks süüdistatakse kartaagolasi veel erilises julmuses, kuna nad tõid jumalaile ka inimohvreid. See süüdistus ei pea paika, sest siin pole nähtud seost Kartaago ja kogu tolleaegse antiikmaailma vahel. Koguni Ateenas toodi targeeliate* ajal kaks inimest lepitusohvriks. Rooma ei saanud avalikest inimeste ohvrikstoomistest kuni esimese sajandini e. m. a. lahti ja Caesari kodusõdade ajal esines uuesti selle toore kombe juhtumeid, millele järgnesid laialt levinud gladiaatoritevõitlu-sed — põlastusväärne brutaalsus, mis oma õuduste ja julmuste oskusliku ärakasutamisega Kartaago või ükskõik millise antiikrahva kaugele seljataha jättis. Druiidide* valitsuse all olevais läänepoolseis keldi maades jätkus inimohvrite toomine veel mitu sajandit pärast kirjeldatud ajajärku nii massiliselt ja organiseeritult, nagu seda kartaagolaste juures eales ei esinenud.

Keegi arvatavasti ei hakka ütlema, et olen oma kartaagolasi idealiseerinud, aga ma loodan, et olen andnud neile need head ja halvad küljed, mis neil minu arvates olid. Viis, kuidas nad reageerisid neid tabanud kahele suurele õnnetusele, on tõestanud nende kultuuri humaanset elujõudu. Esimese kriisi ajal — mida kirjeldatakse käesolevas

romaanis — näitasid nad, et neil jätkub sisemisi jõude rahva uuestisünniks. Teise ajal, mis lõppes hävinguga a. 146 e. m. a., näitasid nad, et neil on ammendamatu tagavara julgust ja vastupidavust.

Lõpuks tuleb meil lugupidavalt suhtuda kultuurisse, mis on endale väljendust leidnud visalt säilinud puuni keeles ja mõningates religioossetes traditsioonides, mis elasid üle kõik Rooma impeeriumi standardiseeruvad määrused ja kolmandal ning neljandal sajandil etendasid tähtsat osa ladina ristiusu kujunemisel. Sest kahtlemata on Aafrika kirikuisade õpetus Tertullianusest* kuni Augustinuseni* andnud ladina ristiusule tema põhilised jooned.

5. Nüüd veel sõnake nimetusest, mida tekstis kasutatakse Kartaago tähistamiseks. Kartaago ise on moonutis ladina Carthagost, mis on moonutis kreeka Karkhedonist, mis omakorda on moonutis semiidi Kart-hadaštist (Uus Linn). Oli võimatu lasta üht rahvast kutsuda oma linna nii moonutatud kujul nagu «Kartaago», ja seetõttu panin ma neile suhu linna õige nime. Gadir* (ladina Gades) on Cädiz, iidne Foiniikia asundus. Lugejale võib huvi pakkuda teada, et kolmandal aastal pärast põgenemist maabus Hannibaal viie laevaga Aafrikas Kürenaika* rannikul, «et proovida, kas ta suudab kartaagolasi sõjale õhutada, sisendades neisse lootust ja usku Antiohhosesse*, keda ta oli keelitanud asuma oma vägedega sõjaretkele Itaaliasse» (Nepos*). Aga oligarhia oli uuesti kogu võimu enda kätte haaranud. Asjast ei tulnud midagi välja. Leheküljel 252 on kursiivis antud sõnad, mida Hannibaal pärimuse järgi olevat antud juhul öelnud.

«Sofet»* (roomlaste järgi «sufetes») vastab terminile, mida Vanas

8

Testamendis tarvitatakse kohtumõistjate tähenduses. Kasutatud materjali eest olen koIge enam tänu võlgu Stephen Gselli neljaköitelisele «L'Histoire Ancienne de L'Afrique du Nord» (1920—1924).

Jack Lindsay

Märkus: Romaan (eessõna kaasa arvatud) lõpetati ja oli kirjastaja käes juba 1940. aasta maikuu algul — seega enne Prantsusmaa kokkuvarisemist. Seetõttu ei tule eessõnas esinevatele tähelepanekutele vaadata kui «tagantjärele tarkusele».

J. L.

I ÜLESKUTSE

1.

«Anna neile kõige paremat veini,» ütles ta, «ja teata, et tulen mõne minuti pärast nende juurde.»

Kelbilim, käed külgedel rippu, kummardas ja kadus kahe samba vahele, Hannibaal jäi üksi sügisesse aeda. Nõrk päikesevalgus kuldas lagedat krohvseina, raagus roosipõõsaid ja randmerihmu siduva atleedi raidkuju. Kuju ei meeldinud talle enam. Jälle tundis ta kuidagi ähmaselt, et peab mingi suure vahemaa ületama. Raagus roosipõõsad seevastu, kõledad sel õhtusse kalduval tunnil, mil kahvatu kulla nõrk jahe kuma nende alastust enam katta ei suutnud, meeldisid talle. Tuleb see väsimusest, küsis ta endalt, tajudes ainult suurt vaenulikku vahemaad, mis tuli ületada. Ta naeratas ja hõõrus oma puhtaksaetud lõuga, pilgates end mõttes sellepärast, et ta nii väga vaikust igatses. Sest

õieti ei igatsenudki ta vaikust. Vähemalt mitte selle loori taga, kus surematud pilgud teda jälgisid. Ta oli valmis saabuvat talve vastu võtma.

Varblane vuhises uljalt üsna ta pea juurest alla ja istus lähemale mirdioksale, sirtsatas korraks suurustlevalt ning ehmus siis omaenese kisast. Silitades endiselt lõuga, vaatas Hannibaal, kuidas lind üle põõsa minema lendas. On mu aeg möödas, mõtles ta, ja taipas samas, kui mõttetu see küsimus oli. Minu aeg on siin, selles hääbuva aasta oksas. Meil roosipõõsaga on juured mullas, mitte aga sel pentelikoni* marmorist rumalal ja ilusal kreeka poisil — vasakul sokli nurgas seisab tal Müroni* nimi, aga kellel seda nime tarvis on, igaühel endal silmad peas, ah? Saanud tagasi oma enesekindluse, naeratas ta jälle endamisi,

10

kummalisel kombel ikka veel loid end liigutama. Kellele ta õige tahtis muljet jätta?

Ta viskas ülejäänud hiose veini raidkujule kaela ja asetas peekri marmorlauale. Vein nirises alla mööda ilusat rumalat nägu, kust võis lugeda koguni nagu kerget üllatust selle häbistava kohtlemise pärast, mis solvas raidkuju imetlusväärset ja tüütut surematust. Hannibaali süda muutus kergeks, aga ta tundis end üksildasemana kui iial enne. Sa valetad, ütles ta endale, aga keda ta siis õieti petta tahtis? Midagi näis tal käest libisevat. Ja mina arvasin, jätkas ta, et mul pole enam midagi loota ega karta; et aeglane tuli on minus kõik ära põletanud. Kui mahe oli ikkagi õhk; eemalt põhja poolt aga paistsid pilved.

Ta kuulis aia alumisest otsast summutatud naeru. Küllap mõni ori ajas juttu selle poisi Sfaraksiga, kelle ema oli kindlasti olnud kreeklanna. Naerukihistus pani Hannibaali kahetsevalt õlgu kehitama. Ma võin inimesel südame rinnust välja kiskuda, nii et surm tundub talle tühisena, aga ma ei saa panna teda endaga niimoodi naerma; kui ma oleksin seal ligidal, räägiksid nad millestki muust; nii nemad kui kõik teisedki.

Ta lükkas mirdipuhma oksad kõrvale ja astus kruusa-tatud jalgteele. Vesi betoonpõhjaga tiigis oli pruun ja vajas puhastamist, üle marmornümfi reie oli tigu vedanud hõbedase jälje, mis Hannibaali lähenedes helkima hakkas. Hannibaal peatus äkki, aga mõte ei tulnud ja nagu pime sirutas ta käe aeglaselt kobades ettepoole. Hetkeks sulges ta silmad ja sammus siis edasi. Ta lootis, et saab pealt kuulata, mida poisid räägivad, kuigi teadis, et nende jutt on igav ega huvita teda põrmugi.

Ega ta ei kõhelnudki. Ei, ta oli otsustanud, aga ometi tundis ta, kuidas mingi võõrdumus temas maad võttis. Kui ma alla Itaalia peale marssides oleksin samuti tundnud, poleks ma oma lahinguid võitnud. See on halb enne, aga olgu pealegi; olen kord juba niisugune. Jälle haaras teda võõrdumustunne, ta oli nagu preester, kes end rituaalselt kõigest maisest on puhastanud ja nüüd pühalikku silmapilku ootab. Ta astus loorberipuu tagant välja ja sattus kahe poisi peale, kes, pead koos, midagi omavahel sosistasid. Hannibaal oli nii mõttesse süvenenud, et poisid olid tal hoopis meelest läinud. Neil olid õhetavad ja rumalad, noored ja kavalad näod. See, kes õieti

11

poleks tohtinud aias olla, märkas isandat esimesena, karjatas hingetult, kummardas siis peaaegu maani ning jooksis minema. Teine hakkas nagu pöörane oma kõplaga mulda sonkima.

«Sa lõhud juured ära, Sfaraks?»

Sfaraksi nägu lõi veel rohkem õhetama ja ta ütles:

«Anna andeks, isand, ma ei kuulnud, kui sa tulid.» Seejärel hakkas ta kogelema ja jäi seisma, pilk maas, jon-nakavõitu suu veidi avatud.

Ta ei tea, kas ta käitus häbematult või mitte, mõtles Hannibaal, ta lihtsalt ei suuda meenutada; aga õieti oli see pigem mingi lapsikus ja rumal naerupahvak, kaja poisi enda mõtetest, mida ta ei kavatsenudki avaldada, enne kui ta jahmudes taipas, et oli valjusti kõnelnud. Ja ometi, mõtles Hannibaal loiult ja pooliti ükskõikselt, naeraks poiss ka siis, kui peaksin laskma teda piitsutada; keegi suudleks vermeid ta õlgadel. Kas ma tõesti nii kibedasti kadestan ta noorust?

«Tule pärast õhtusööki minu juurde, Sfaraks,» ütles ta, «ma ajan su vabastamisasjad joonde.»

Ta jälgis tähelepanelikult poisi võluvat nägu, väikest kaunikujulist nina, oliivikarva jumet, kergelt lokkis juukseid ja ilusat suud, mis oli pisut liiga väike ning ühel heal päeval muutub karmiks ja tigedaks. Nagu otsiks ta põhjust, mis ajas teda poissi vabaks laskma, jälgis ta, kuidas tunded poisi näol kajastusid. Mida Sfaraks tundis pärast esimest umbusuga segatud jahmatust, pärast ebamäärast eelaimust, et need võimatutena näivad sõnad lausutakse, polnud mitte niivõrd tänulikkus kui hirm, et ta teeb midagi valesti ja lubadus võetakse tagasi. Et oma kahtlusi peita, viskus ta Hannibaali jalge ette, haaras tal jalarand-mete ümbert kinni ja suudles ta sandaale.

«Sind pole veel vabaks lastud,» ütles Hannibaal külmalt. «Kõpla edasi.»

Ta tõmbas jalad eemale ja Sfaraks, rusutud hirmust, et oli kõik ära rikkunud, ajas end püsti ja haaras uuesti kõpla. Ise kogeles kogu aja midagi haleda näoga.

«Tule pärast õhtusööki minu juur(de, kas kuuled,» lausus Hannibaal ja pöördus minekule. Vähemalt tähistab ta poisi vabastamisega tänast päeva; ja kuigi see polnud just õige põhjus, oli see vähemalt küllaldane põhjus. Sfaraks polnud väärt, et teda vabastati; tema vabastamine just nagu alandas kogu vabaduseideed; aga kas leidubki

12

kedagi, kes suudaks selle idee vääriline olla? Häbenedes oma ebasiiraid mõtteid, muutus Hannibaal äkki jälle alandlikuks; talle meenus, kuidas ta sõjavägi Rooma teedel marssis. Mõtted kandusid paljude aastate taha. Kui noor ma siis olin, oh Melkart*, kui noor ma olin, kui ma ülalt mägedelt alla lahtirulluvale udukangale vaatasin; ja nüüd olen ma vana, viiskümmend aastat vana, ja käpard. Ta tundis oma käte vahel tühjust, aga igatses tunda seal lootust ja hirmu. Sammudes mööda jalgrada maja poole, silmitses ta õrna mustrit, mida okste ja lehtede varjud seinale joonistasid; ja ta mõtles, et nüüd läheb ta uuesti püünisesse, ning tundis sellest rõõmu. Et kiiremini majani jõuda, lisas ta sammu. Pead kuklasse heites tõmbas ta sügavasti hinge. Ei, ta polnud käpard, ta oli oma parema-tes aastates ja ootas. Ta keha tõmbus pingule ja seekord ta ei põlastanudki randmerihmu siduvat ilusat kreeka noorukit, kes kogu oma atleetlikus täiuslikkuses kippus muutuma juba pisut naeruväärseks. Las hüüda pasunad! Oh seda ohtliku koidiku mõnusat häält!

Ta lihased tõmbusid pingule; ninasõõrmed läksid kannatamatusest julmalt kaardu; silmad kiskusid poolsõgedas ©otusärevuses pilukile.

Hetkeks seisatas ta lävel, ilma et külalised ta tulekut oleksid märganud.

«Olen siin, isandad.»

Äkiline vaikus oligi torm, mida ta ihaldas, vastupanu, mis ergutas teda uutele tegudele. See oli juba midagi, aga mitte veel kõik. Ta otsus oli kindel, ometi ei suutnud ta põlgust _alla suruda. Mis lähevad mulle enam inimesed korda. Õieti aga tahtis ta hüüda: Melkart, saada mind siit pimedalt valvepostilt alla! Ta hääl oli külm, veidi ülbe, enesekindel.

Mehed olid kõik toolidelt ja diivanitelt üles karanud, mitte viisakusest või orjameelsusest, vaid Hannibaali tulek lihtsalt tabas neid nagu piitsahoop. Ta seisis hetke kõrgilt vaikides, pea pisut tahapoole kallutatud, asetas siis käed vaheliti ja silmitses, kiire läbitungiva pilguga rahulikult oma külalisi. Ta ninasõõrmed tõmblesid. Ta tajus, et mehed^ilid kohmetud ega teadnud, mida ta sõnadele vastata, aga oligi hea, et nad praegu olid nii kohmetud ja nõutud. Neid tuli proovile panna, või õigemini vaadata, mis mehed nad on, ja nende kohta oma otsus langetada; pealegi tuli seda asja osavalt ajada. Ta sõnad peavad neis

13

vastukaja leidma. Neid oli seitse meest; kuut ta tundis, seitsmes seisis pisut eemal varjus ja paistis olevat võõras. Hannibaali läbitungiv pilk ei püüdnudki lugeda meeste mõtteid, mida ta nagunii juba tundis. Teda huvitas ainult, kuidas see sündmus, valik, mille nad olid teinud, kogu kriitiline olukord nende rahututel nägudel peegeldus; ja vahest ka ehk vastus küsimusele: Mis lähevad mulle enam inimesed korda?

Talle kõige lähemal seisis Esmunšillen, lühike, lihava näoga, tõmmu, lapilise naha ja jaheda pilguga mees; kehvapoolne laevaomanik, kelle naine oli aasta eest surnud ja kellel oli mitu tütart. Siis oli seal veel Gero, pikk kõhn mees, sügaval asetsevate silmade, kongus nina ja kõrbenud kulmukarvadega klaasnõude töökoja omanik. Edasi tuli Azrubaal, punaseks parkunud näo, pungis silmade ja tüüakate kätega talupoeg. Siis Gersakkon, peente, korrapäraste näojoonte ja tihedate ripsmetega noor patriits; seejärel ümara innuka näoga, hoolikalt riietatud Baalšamer, kes elatus maatükkide rendist, oli külastanud Ateenat ja lugenud ateena oraatorite kõnesid; ning pisut kaugemal Hännides, Sitsiilia kreeklane, kelle hooletu elegants Baalšameri hoopis varju jättis. Seitsmendat, lihtsalt riides, lihtsa näoga meest, kes seisis varjus, Hannibaal ei tundnud.

«Olge lahked, võtke istet,» ütles Hannibaal tuppa astudes sõbralikumal toonil. «Kas vein on te meele järele?» Ta asetas käe hetkeks Azrubaali õlale. «Tulid ikka. Tahan sinuga granaatõunte hoidmise viiside üle rääkida. Olen ju minagi nüüd ainult põlluharija.»

Mehed ootasid seni, kuni Hannibaal klapptoolile istus ja ümmardajapoiss talle veiniklaasi ulatas. Alles siis võtsid nad uuesti istet. Hannibaal jätkas: «Hea küll, isandad, ma ei hakka Azrubaaliga ilmast rääkima. Te olete teise asja pärast siia tulnud. Hakkame peale.» Ta heitis kiire pilgu seitsmendale mehele, kelle nime ta ei teadnud ja kes tuima näoga pealt kuulas. Teised köhatasid, nihelesid toolidel, tõmbasid silmad pilukile ja tõstsid lõpuks pilgu Esmunšillenile, kes oli kokkutulnute hulgast kõige rikkam mees. Esmunšillen köhatas hääle puhtaks, vahtis oma veinipeekrisse ja ütles siis kareda häälega:

«Me kõik teame, miks me siia kokku oleme tulnud. Me ootame sult vastust, isand. Kas sa kandideerid šofeti-ametisse?»

14

«Sa oled otsekohene, Esmunšillen,» vastas Hannibaal leebelt, «ja ma tänan sind. Ma tänan kõiki siinolijaid. Aga ma ei kutsunud teid ainult selleks siia, et sellele küsimusele vastata. Tahan ühtlasi kuulda, mida te kogu olukorrast arvate. Ärge unustage, et olen suure osa elust sünnilinnast eemal viibinud, ja need mõned kodus veedetud aastad pole just eriti sobivad selleks, et õiget ettekujutust saada, kuidas asjad siin arenevad. Tahan kuulda, mida teil selle kohta öelda on.»

Toas jäi surmvaikseks. Esmunšillen toetus kätega põlvedele, ta nägu oli sünge, mõtlik, hirmuäratav. «Kas jälle pean mina rääkima?» küsis ta, ilma et oleks teistele otsa

vaadanud. «Maad valitsetakse halvasti, isand, ja siin tuleb kord majja luua. Korda luua aga suudad ainult sina. See ongi kogu jutt ja siin pole tarvis palju sõnu pruukida. Aga kuidas seda teha, jäägu sinu mureks.» Ta tõstis käe üles, nagu kaaluks ta seal Kart-hadašti olukorda, ja pigistas selle siis rusikasse. «Kerge see ei ole. Aga me loodame, et sa sellegipoolest meile selga ei pööra.» Ta tõusis äkki püsti ja hüüdis kirglikult: «Rasked koormad on meid maha rõhunud ja me seljad on marraskil...» Ta surus huuled tugevasti kokku, sai oma ägedusest võitu, lõi lootusetult käega ja istus uuesti maha. «Ma olen rääkinud.»

«Meie impeeriumi ei ole enam,» ütles Hannibaal endiselt leebe häälega. «Pole lootagi, et me oma kaotatud turud tagasi saaksime.»

«Asi ei seisa selles. Asi ei seisa mitte ainult selles,» vastas Esmunšillen rämedalt, nagu oleks ta tüdinenud kõnelemast. «Mu poeg langes Zama* all — ka selles ei seisa asi. Aga me ei suuda neid solvamisi enam taluda.»

«Mulle paistab,» ütles Hannibaal, «et sel ajal, kui me turud ulatusid kaugele ning hõbeda- ja kullavarud aina kasvasid, ei kurtnud keegi kõrgi kohtlemise pärast. Ometi rääkisid sa nagu mees. Kas pole nii?»

Esmunšillen pomises midagi ja sulges silmad. Azrubaal vastas: «Inimene võib taluda paljugi, mida tal poleks tarvis taluda. A,ga savis, millest meie tehtud oleme, leidub ka pori; ja inimesel oma rumala aruga on raske öj^da, kas ta kannatab ülekohtuse nuhtluse all või on see taevast talle karistuseks saadetud. Ometi tuleb aeg, kus selg enam ei paindu, ilma et ta murduks, ja seda tahtiski mu sõber minu arust öelda.»

15

Esmunšillen ütles väsinult: «Ligikaudu jah. Mis seal enam rääkida.»

Azrubaal jätkas aeglaselt: «Mul endal pole suurt millegi üle kurta. Olen jõukale järjele jõudnud. Jumalad on mulle naeratanud. Aastas annab vili sada seemet. Mul on kolm poega ja harva juhtub, et kaotan mõne vasika. Aga mul on tunne, et ma ei suuda kogu seda maailma kauem taluda. Ometi mäletan ma oma noorusajast nälja-aastaid; ei olnud koormad, mida siis kanda tuli, sugugi kergemad kui praegu. Ainult et siis me ütlesime, et peame Tanit Pene Baalile* ja Baal Hammonile* kahevõrra ohvreid tooma. Nüüd ütleme, et ei suuda maailma enam taluda. Saa sellest nüüd aru.»

Hannibaal naeratas. «Kõnelesid hästi, Azrubaal. Tänan sind. Kui vana sa oled, Azrubaal?»

Azrubaal kõhkles hetke ja vastas siis madalal häälel: «Viiekümne ligi, isand.»

«Nagu minagi,» ütles Hannibaal. Aga ta tundis end jälle noorena. Ta vaatas Gerole otsa ja andis märku, et ta kõneleks.

Gero tõusis püsti ja nõjatus seljaga vastu seina, hõõrus hetkeks abaluid vastu kive ja hakkas siis ebatavaliselt valju häälega kõnelema: «Muidugi on me kaubandus langenud. Läänepoolsetel meredel ei jätku ruumi mõlemale — Roomale ja Kart-hadaštile. Nüüd saame pitsitada meie, eriti sestpeale, kui kaotasime Hispaania hõbeda-kaevandused. Me kas veereme sügavamale porri või leiame vahendeid, kuidas end uuesti üles võidelda. Aga kuidas me võitleme, kui ülikud meid kogu aja kurnavad. Nad kurnavad meid surnuks, ja siis kihutavad roomlased või numiidlased meist üle. Mis lohutust seegi pakub, et ülikud, kes meid kurnavad, ise samuti otsa saavad? Peame hävitama ülikud, et Kart-hadašt võiks püsima jääda, et saavutaksime oma endise võimu ja võiksime Roomaga uuesti sõda alustada.»

«Teil on tarvis tublisid riigiametnikke.»

«Jah,» ütles Gero. «Ja see tähendab Sajanõukogu hävitamist.» Ta hääl muutus teravaks, siis jäi ta kuulatades vait ja ta pilk rändas mööda tuba ringi. «Näed, isand,» lisas ta paluvalt, «kuidas ma sind usaldan.»

«Tahad sa sellega öelda,» küsis Hannibaal, «et kui ma «jah» ei ütle, oled sa oma elu hädaohtu pannud? Sa

16

polegi nii kange arvestaja, nagu sa ise arvad, Gero, mis? Oled vahva mees.»

«Ma pole mingi hoopleja,» vastas Gero, ägedalt endale vastu rindu lüües. «Ega hakka ma ka selle üle vaidlema, mis see inimese saatus õieti on. Mul on põhjust loota, et seisan jumalatega heal jalal. Aga ma ärkan hommikuti vara üles ja kuulatan ja mõtlen, ja kogu asi saab mulle nii selgeks, et mind hakkab pahandama kogu see raiskamine ja põikpäisus. Ka mina palun, et sa ei arvaks, nagu süüdistaksin ma teisi omaenda vigades. Mu õemees loodab Kosi ja Rodosega* mõningaid lepinguid sõlmida . . . Lühidalt, olen usaldanud end sinu kätesse. Jajah,» lõpetas ta vaikselt, «ma olen Azrubaaliga nõus. Meid huvitab ainult see, kui palju suudab inimene taluda.»

Ta vaatas hirmunult ja ometi kuidagi väljakutsuvalt toas ringi. Baalšamer, kes oli kannatamatult oodanud, millal kõnelemise järg temani jõuab, hüüdis poolpõlglikult, poolkaastundlikult: «Ega sina pole ainuke, Gero. Milleks olla nii uhke ja nii hirmu täis. Olen sinu sõnadega päri, tahaksin ainult lisada, et nad pole poliitiliselt küllalt põhjendatud. Mis kasu on heast eesmärgist, kui sa ei oska oma argumente veenvalt esitada? Me oleme siin ju kõik demokraadid, vähemalt on meil kõigil ühine vastane,» lõpetas ta, silmanurgast kiiret pilku põllupidaja Azrubaalile heites.

«Laskem siis neid veenvaid argumente kuulda,» ütles Hannibaal.

«Ei, ei,» vaidles Baalšamer käega vehkides vastu, «jätame selle kõrvale. Mina küll, isand, ei söandaks sinutaolist veenda püüda. Me tulime siia ju ainult selleks, et sinu vastust kuulda. On meil siis veel midagi lisada, mida sina poleks juba vaaginud ja otsustanud?»

Aga pikavõitu kõne, mida ta oli plaanitsenud pidada, lõigati katki. Istmelt püsti tõusmata tõstis Gersakkon ainult paluvalt käe. «Andesta, Tanit Pene Baal,» ütles ta õige teravalt sõnu raiudes. «Mul on valus seda kõike pealt kuulata. Jah, me oleme patustanud. Kai me seda ei tunnista, pole meil mingit lootust. Oleme patustanud, ütlen ma, ja kui me ei kahetse ega meelt paranda, oleme r ääs-matult kadunud. Me kõik oleme verega määritud, ja ükski and ega puhastusohver, mida me üksikult toome, ei pese meid puhtaks. Me patustasime ühiselt ja ainult ühiselt võime leida lunastust või hukkume. Nagu oleksime me

17

vennad üksmeele kolde ääres, käime me koos vennaskondades, seal aga valitseb ainult saamahimu ja tühja lõbu tagaajamine.» Ta vaikis ning üle ta väikese ilusa näo levis hämmeldunud ilme. «Olgu nii. Ma pole põrmugi parem kui teised, sest mu meel on pimestunud. Me pöördume sinu poole, Hannibaal, et sa meile teed valgustaksid.»

Kõik nihelesid kohmetult oma istmetel peale endiselt naeratava Harmidese ja jässaka mehe.toa tagaseinas, kes kuulas Gersakkoni niisama tülpinult kui teisigi. Põllu-pidaja püüdis vastu vaielda, pomisedes, et tema ei või saakide üle nuriseda, laevaomanik seiras kaua silmanurgast Gersakkoni, ning klaasitöökoja peremees irvitas. Baalšamer püüdis ennast kui kreeka vaimuvalguse apostlit tutvustada ja oli valmis seltskonnale Euhemerose* õpetusest rääkima, võttis siis aga poliitilise jutulõnga uuesti üles.

«Oleme sunnitud tunnistama, et me hädad aina kasvavad,» ütles ta. «Eelkõnelejad, püüdes oma suures agaruses näidata, et nende majanduslik olukord on jäänud endiseks, kaldusid ehk peateemast kõrvale. Meie linn on kõrgest impeeriumiseisusest ühel hoobil langenud vasallriigi olukorda. Meilt on võetud õigus relvastuda ja end kaitsta. Roomlased on neile omase reeturlikkusega jätnud meid abitult numiidlaste rüüsteretkede kätte, ja kui me tõstak-sime endakaitseks kätt, oleks see neile küllaldaseks ettekäändeks, et meid hävitada. Meie valitsev klass on huvitatud ainult sellest, kuidas rohkem riigi vara kokku ajada ja neid rikkuseallikaid, mis linnale veel on alles jäänud, oma kontrolli all hoida. Olukord muutub üha täbaramaks. Maksud suurenevad peaaegu iga päevaga, ja alati langevad nad vaesemate kihtide — väiketalupidajate, käsitööliste, väikekaupmeeste õlgadele.» Mida kauem ta rääkis, seda väärikamaks ta toon muutus. «Me pole siia tulnud paluma, Hannibaal,» hüüdis ta äkilises veendumushoos. «Me tulime oma õigust nõudma. Meie, Kart-hadašti rahvas, oleme mitme inimpõlve kestel kõikumatult toetanud barkiide*. Me nõuame nüüd suurimalt kõigist barkiididest, et ta jätkaks oma tööd.»

Hannibaal langetas pea. Ta süda voolas õnnest üle, aga veel polnud saabunud õige silmapilk sõna võtta. Küll Melkart annab talle märku, millal on paras aeg maailmaga lõplikult paari heita. Veel kord leiab aset suur kokkupõrge ja ühinemine. Ta polnud asjatult koju tulnud.

18

Baalšamer langes tagasi istmele ja ohkas sügavalt, ilma et oleks ise seda märganudki. Harmides, tundes, et järg on tema kätte jõudnud, ütles ükskõiksel häälel: «Kuna ma olen siin ainult pealtvaatajana, tahaksin ma paar sõna lisada, ilma et see mu sõbra kõne suurepärast mõju rikuks. Niivõrd, kui ma julgen kõnelda kõigi kohalike helleenide nimel, pooldan ma kogu hingest siia kogunenud saadikute üritust. Ma arvan, et olen siinviibijaist ainuke, kes on tegelikult Roomas käinud. See on vaid tõusikute, maamatside ja liigkasuvõtjate turulinn. Kreeklasena ja Kart-hadašti sõbrana toetan ma iga jõupingutust, mis Rooma võimu murda püüab. Stoa* õpilasena — nagu ütleks mu sõber Baalšamer — võin ma veel lisada, et olen sügavalt huvitatud võimalusest siduda demokraatlikke ideid imperialistliku ekspansiooniga. Sellepärast soovin kõige paremat kordaminekut.»

Hannibaal noogutas sõbralikult ja vaatas siis jässakale mehele teravalt otsa. «Ja sina, mu hea sõber, kelle nime ma ei tunne.»

«Mis?» kohmas mees jahmunult.

«Sinu kord on rääkida, Naamilim,» ütles Baalšamer.

Mees mõtles hetke ja tõusis siis püsti.

«Me järgneme oma isandale Hannibaalile kas või surma,» ütles ta ägedalt ja jäi järsku vait. «See on kõik,» jätkas ta madalamal häälel. «Räägib Naamilim, pühamu valvur ja juurviljakaupmees, Kothoni* Vennaskonna sekretär. Teatud mõttes räägin kõigi Kart-hadašti käsitööliste nimel.» Ta istus mütsti maha.

Silmapilk oli saabunud. Hannibaal tõusis püsti, ja andes käeliigutusega märku, et teised oma kohtadele jääksid, lahkus kiiresti toast. Ta meeleliigutus oli nii tugev, et ta ei suutnud kauem paigal istuda; ta pidi liigutama oma liikmeid ja pääsema eemale nende pilkude alt. Ta äigas käega üle näo ja astus läbi lühikese vahekäigu uuesti aeda. Kas ma armastan seda linna? küsis ta endalt; oli ta ju nii vähe aastaid viibinud Kart-hadašti müüride vahel. Ei, ta armastas ainult inimesi, kellega teda sidusid usta-vusköidikud. Mehed, kelle hulgas oli möödunud ta elu, polnud tema kodulinna kodanikud, vaid Hispaania kefcdid, liibüalased* ja liguurid*, numiidlased ja kreeklased, kelle

väepealikuks ta oli olnud. Kuhu eales need köidikud teda kisuvad, sinna ta läheb. Keskpunkt nihkus kogu aja. Nüüd oli see uuesti tagasi ta kodulinnas, ja ta võib siin ehitama

hakata; ta lõhub ja hävitab kõik halva ning ehitab selle varemeile uue hoone, mille aluseks on ustavussidemed. Sulgedes silmad, kobas ta käega sammast ja toetus selle vastu. Ta nägi oma vaimusilma ees astangulist mäekallakut, kalurihütte säraval kaldaliival ja nisupõllulappe kivistel nõlvadel; nägi oliivipuid, jässakaid pahklike tüvede ja väändunud okstega puid, mis olid üsna käe-jala juures, ja jalgrada, mis viis lamedale mäeseljandikule, ning eemal laiuvaid tumedaid pedajasalusid; ja ta tundis pedajate lõhna, all aga loksusid lained vastu meekarva kaljusid; ja siis tulid rannatee käänaku tagant esimesed valvesalgad — väsinud ja tolmused, juuksed higist kokku kleepunud, ega teadnudki, et ta neid mäenõlvakult jälgib. Aga üks meestest märkas teda ja näitas teistele ning see teade levis rivilt rivile; nende samm muutus kiiremaks, seljad sirgemaks... Ma polnud siis kolmekümnenegi, mõtles ta; ja nüüd olen ma viiskümmend aastat vana, aga maailm on ikka endine. Kui paljud neist meestest on nüüd surnud, vigased, kadunud, maailm aga rassib edasi. Siis kostis minevikuudust trompetilõrina kaja ja ta ajas end sirgu ning läks tuppa tagasi.

«Ma ei taha teid kauem teadmatuses hoida, mu sõbrad,» ütles ta. «Ma võtan teie ettepaneku vastu ja kandideerin šofeti kohale.»

Mehed, kes olid vaikse häälega murelikult juttu ajanud, tõusid rõõmsalt hõisates püsti. Baalšamer pidi juba maha langema ja Hannibaali rüüd suudlema, kui talle õigel ajal meenus, et majaisandale sellised asjad ei meeldi. Ta köhatas ja püüdis meenutada, millisele kreeka muusale oli pühendatud ajalugu; ta tahtis suure silmapilgu auks paar epigrammi luua. Aga Hannibaal jätkas:

«Teil on luba mu otsus avalikult teatavaks teha. Mida kiiremini asjad arenevad, seda parem. Ringkondades, mida pole vaja nimetada, saadakse aru, mida see minu samm tähendab.» Ta puhkes poisilikult naerma. «Tänan teid kõiki. Azrubaal, ma arvan, tuul pöördub loodesse. Loodan, et oled viinamarjade ja oliivide korjamise juba lõpetanud.»

«Homme lõpetan,» ütles Azrubaal. «Pean mandlipuud istandikust ümber istutama. Augud olid juba kaevatud, enne kui ma ära tulin.» Ta naeratas lootusrikkalt. «Nad armastavad kõva, päikesepaistelist maad. Märjas ja rammusas nad ei kasva.»

2.

Mehed ei lahkunud majast korraga. Kuigi nüüdsest peale võideldi ülikuperekondade vastu juba avalikult, ei tahtnud nad ilmaaegu tähelepanu endile tõmmata. Kõigepealt lipsas majast välja juurviljakaupmees, siis lahkusid talupidaja ja laevaehitaja; seejärel läks minema klaassepp, kellel ei õnnestunud Gersakkonis enda vastu huvi äratada. Baalšamer, kes kangesti tahtis jutustada üht lugu oma Ateenas veedetud õpingupäevadest, püüdes seejuures ometi mitte kauemaks jääda kui viisakus nõudis, ajas tagurpidi ukse poole liikudes väikese laua ümber ja nüüd oli kuulda, kuidas ta majavalitsejale seletas, et õnnetus ei sündinud tema süü läbi. Harmides ootas Gersakkoni, keda pärast eelnevat erutust oli vallanud sünge ükskõiksus.

«Kulla mees,» ütles Harmides Gersakkoni käe alt kinni võttes, kui nad linnavärava poole viivat teed mööda edasi sammusid, «mis sinuga lahti on? Kui me viimati teinetei-

sele südant puistasime, olid sa huvitatud peamiselt minu kodumaa vanadest terrakotadest*. Olgu pealegi, et see oli kolm kuud tagasi, aga täna sa lausa üllatasid mind. Ajasid samasugust juttu, nagu leierdatakse pidupäeva õhtuti kusagil sadamakvartali räpasel tänaval.»

«Jah, olen muutunud,» ütles Gersakkon. «Aga seda pole mõtet arutada. Kes ma õige olen, et minu peale tasuks sõnu raisata?»

«Tähendab sul pole armastuses vedanud,» naeratas Harmides, püüdes meelde tuletada, mida ta Gersakkonist kuulnud oli. Ta ilus nägu tõmbus hetkeks kipra ja muutus kuidagi kõhnemaks nagu ajahambast rikutud, aga suurepärase kunstimaitsega töödeldud noorukimask; siis aga sai ta oma endise armsuse tagasi. «Noh, õnneks ei ela Hannibaal eemal Magaras*. Mulle ei meeldi üürida kande-toole, eeslikaarikuid või neid värvitud nahast vankreid, mis niipea, kui see riistapuu teost kiiremini sõitma hakkab, kohutavalt nagisevad. Kas ma saan sind kuidagi aidata? Ma mõtlen selles armuvalu asjas?» Ta pigistas Gersakkoni kätt. «Kas sul polnudki kedagi kaasas?» jätkas ta siis ja vahtis ringi, et näha, kas ta enda poiss pole liiga kaugele taha jäänud.

Gersakkon hoidis endiselt pilgu maas, aga vastas naeratades: «Sul on võib-olla õigus, mu sitsiilia sõber, aga tihti

läheb mõni õige arvamus rohkem märgist mööda kui eksiarvamus. Ei, mul pole ühtki kalgi südamega armsamat ega ka ühtki, kes oleks mind petnud.» «Ja ometi oled sa õnnetu.»

Gersakkon ootas, kuni nad jõudsid väravani, ja küsis siis: «Mis tagajärjed sellel Hannibaali sammul võivad olla? Tahaksin kuulda sinu arvamust.»

«Mingeid tagajärgi,» vastas Harmides libedasti. «Maailm jääb samaks. Isegi nii suur mees nagu Hannibaal ei suuda teda muuta. Ometi ilmub aeg-ajalt kunstiteoseid ja haruharva saadavad inimesed korda tegusid, mis on niisama pakilised ja täiuslikud kui kunstiteosed. Ja midagi muud ma sest äsja avaldatud otsusest ei loodagi.»

Gersakkon jäi seisma ja ütles kõlatul häälel: «Mis kasu sest siis on? Mina ei hooli praegu millestki, kui ainult tuleks mingi muutus. Miks sa nii kindel oled, et muutust ei tule? Lõpuks vihjab palju märke sinnapoole ning seos sümboli ja tõelisuse vahel võib olla väga kummaline. Ma kujutan ette, et esimene võib teisega kokku langeda, ühte sulada, jah, koguni ühineda.» Ta vaatas metsikul ilmel ringi ja ta pilk langes punasega maalitud Taniti märgile nende ees asuva ukse kohal. Ta seisis hetke poolavatud suuga ja ohkas siis sügavalt.

«Ma ei oska seda seletada,» ütles ta, aga ta nägu säras ja ta vaatas Harmidesele esimest korda otse näkku. «Jah, midagi juhtub.»

«See minu poiss on lasknud end jälle eemale meelitada,» ütles Harmides ja vilistas. Poiss tuli joostes nende juurde.

«Üks mees tahtis anda mulle kahe musta laiguga valge kutsika,» ütles ta.

«Kas ma sulle küllalt ei ole rääkinud, mis mehed need on, kel on kahe musta laiguga valged kutsikad,» vastas Harmides teda kõrvust näpistades. «Käi nüüd meie ees, nii et saan sul silma peal hoida.»

Poiss kiljus valu pärast ja traavis siis nende ette.

Nad möödusid valvurist, kelle kiivrit ehtis õige sasitud suletutt; mees vaidles kurdi talueidega kotitäie sibulate pärast. Üks neegreist, kes kandis punast kuldkaunistustega

kandetooli, libises, nii et seesistuv daam kiljatas; brokaat-kardinate vahelt paistis ta küünarnukk. «Üks hetk,» ütles Harmides ja tõstis maast üles linnukujulise elevandiluust kammi ning ulatas läbi akna daamile. «Õhetab teine nii

22

kenasti,» ütles ta Gersakkomle, «aga ma olen armuseiklusteks liiga vana; mingu pealegi ja võtku mu õnnistus oma lihavatel õlgadel kaasa.» Ta vaatas eemalduvale kande-toolile järele. «Seal ta nuud islub ja ke-s teabi mis naudin. guid ta kõik endas peidab. Naeratus oli tal särav nagu hele juukselint. Mul on tunne, et olin kuritöö tunnistajaks; et elu tormab must ette ja kaob igaveseks, mina aga ei saa sinna midagi parata. Kuhu see neetud poiss jälle jäi?» Ta vilistas ja poiss pistis oma irvitava nao ta selja tagant välja.

Inimesed sagisid nende ümbGr ja keerutasid tolmu üles. Lõunast tulnud umbusklikud n0maadid, kes ninasõõrmete varisedes olid söandanud sesSe möirgavasse püünisesse astuda, jäid pakikandjatele jaigu. Punase niuderätiga neegrid tõuklesid väikesekasvuline foiniiklaste keskel; maurid* hiilisid saaki luurates naha, kuuma õli, küüslaugu, uriini ja pigi järele lehkavate müügilaudade vahel ringi. Kamp Rodose meremehi otsis taga lõbumaja, ei osanud aga seda sona hääldada ja keegi mees püüdis neile inkrusteeritud puukarpi või käsi ja jalgu liigutavat rituaalnukku kaela määrida. üks meremeestest oli kuskilt ostnud rohelise- ja kollasekirjuks värvitud jaanalinnu-muna ja keegi möödakäija, kes silfionikottidega* koormatud eesli eest kõrvale tahtis astuda, tegi selle kogemata katki. Meremees lõi ta pikali ja kähmlus läkski lahti.

Harmides haaras Gersakkoni käest tugevamini kinni ja tiris ta eemale.

«Kasvasin üles Himera* lähedal; mu noorus lõhnas mee järele. Ja siiamaani pole ma jõudnud linnaga harjuda,» hüüdis ta kõva häälega, et teda läbi larmi kuulda oleks. «Siiamaani on mul tunne, nas>u riskiksin ma eluga, kui ma linnaväravaist läbi lähen. Selles on süüdi mu vana amm; muudkui luges oma loitsusid mu kohal. Ainult erakordne vaimujõud on päästilud mind hüpohondrikuks muutumast. Kas nägid selle tumesiniste silmadega nomaadi pilku? Ta ei teadnud isegi, kas panna plehku või pista kellelegi nuga ribide vahele. Mul on alati samasugune tunne. Herakles! kuhu see poiss siis jäi? Ongi teine kadunud. Oleksin kohe pidanud teadma, et tema juba ühe kakluse juurest tulema ei saa.»

«Siin ma olen,» ütles poiss uhkelt. «Kaklus on mul juba nähtud. Meremees astus mehele jalgupidi otsa, mees jälle hammustas meremeest luupeksesse »

23

«Sa varjad mu eest midagi, oled jälle mõne sulitembuga hakkama saanud,» ütles Harmides teda kõrvust näpistades. «Miks sa muidu täna nii pai oled.» Ta pöördus Gersak-koni poole: «Sa ju tuled ja lõunatad koos minuga — Delfioni juures?»

Gersakkon kõhkles ja ütles siis: «Sündigu su tahtmine.»

Harmides tajus iga muudatust selles hääitemüras, iga tukset linna pulsilöögis. Võib-olla tuli see sellest, et ta igatses taga läbipaistvat mägiõhku, pedaja ja mägirooside lõhna, karjuse vilepillilugu, mida segas ainult lõolõõr — linnakära tundus talle alati mingi ühtse häälena, nagu möirgaks ja vinguks kuskil tohutu näljane koletis; samuti oskab pime meremees igast muudatusest lainetemühas välja lugeda mere tujusid. Voog näis hetkeks ookeani-sügavusse tagasi vajuvat, et siis veel võimsamalt ja raevukamalt peale tungida. Kustki lähedalt kostev kullas-sepahaamri toksimine, mis kõlas nagu surmani haige linna südametukse, muutus ikka selgemaks; vankrilt mahaveereva vaadi kolin ja mürin aga justkui tunnistas, et see tukse oli äkki kiiremaks ja tugevamaks muutunud. Keegi paljaste

rindadega naine kummardus aknast välja ja karjus midagi üle tänava; üks laps tagus väikeste paksude rusikatega jõuetult suletud ukse pihta, koer klähvis ühe vankri alt. Harmides nägi erakordselt eredat valgushelki neid tühiseid ja mõttetuid üksikasju valgustavat, kuulis juhuslikke hääli üldisest lärmist eralduvat ja siis uuesti sellesse sulavat. Ning ta oli kindel, et sõna oli lausutud.

«Oleme varsti kohal,» ütles ta.

Väravas seisva vankri peal oli üks amfora purunenud ja viljaterad pudenesid kahe laua vahelt teele; ninarõngaga kerjus hoidis kätt hooletult prao all, nagu ei tai-pakski ta, et terad talle pihku rabisevad. Pronkskruusid kõlisesid, kui habetunud harjusk üle vankriääre kummardus . . . «Tahad sa mind paljaks varastada?» karjus ta. Keegi tüdruk, tilisevad võrud jalarandmete ümber, läks mööda. Kusagilt ülevalt puistati granaatõunte koori alla. Elumaja oli kuuekorruseline, krohv pragunenud ja tuvi-sõnnikut täis, ühest aknast rippus välja punutud põldpüü-puur, teisest mingi kollane riidehilp. Ukselävel, mille kohal rippus mirdioks, seisis karvase rinnaga mees, sügas end kaenla alt ja karjus: «Kuum vein ja praetud kaheksajalad!» Keset tänavat viskas üks tüdruk hundiratast, sinine lint vööl ja klaasvõru ümber jalarandme. Lõhna

24

järgi otsustades pidid kuskil tagaõues asuma värvikojad. «Üllas isand,» ütles keegi kõõrdpilguga mees, «mu naine vaevleb tuhudes põrandal. Palun anneta mõni seekel*.»

Või oli maailm siiski muutunud. Oli ta eksinud? Siis aga kuulis ta päris selgesti Hannibaali nime. Keegi mees nõjatus üle vaadi ja näppis selle silti, ta ülahuulel punetas haav. Hannibaal. Tema see oligi, kes seda ütles. Uks naine ilmus lävele, haigutas, läks koridori tagasi ja tuli nohisedes uuesti välja. Ta astus üle tänava ja ütles midagi mehele, kes väikesi rohmakaid Taniti kujukesi kärule ladus. Nende pead puutusid rääkides kokku. Tasaseks lõigatud tuka ja roheliste silmadega tüdruk pani välja kandiku meekookidega, pöialt lakkudes tõusis ta püsti. Kass aknalaual sirutas tagumised jalad välja, toas torgati parajasti väikesel tüdrukul kõrvalesti läbi ja laps kiljus. Üks mees astus suud pühkides uksest välja, laskis pilgul vargsi piki tänavat üles ja alla rännata ning põikas siis kitsasse käiku kahe maja vahel. Selja tagant kostis jälle Hannibaal. Harmides vaatas teraselt ringi, aga ei saanud aru, kes seda ütles. Siis aga kuulis ta päris selgesti Hannibaali nime. Poe ees, kus müüdi labidaid ja sirpe, seisis laua ääres nösuninaline mees; ta surus harali sõrmed vastu lauda ja ajas pead nõksatades kuklasse, nagu püüaks ta midagi alla neelata. Ta rääkis paksu kiilaspäise mehega teisel korrusel. «See, mis Hannibaali kohta räägiti, on õige,» ütles ta.

Harmides ja Gersakkon keerasid kõrvaltänavast alla, pöörasid siis vasakule ja jõudsid vaiksele platsile.

«Delfion rõõmustab su tuleku üle,» ütles Harmides.

«Jah,» vastas Gersakkon.

Seest sarnanes maja kreeka majadega, niivõrd kui seda ilma liialt kulukate ümberehitamisteta oli õnnestunud saavutada. Võib-olla oli Delfion teinud seda kojuigatsusest, võib-olla lihtsalt äriinstinktist: kreeklasest klient tundis head meelt, et võis viibida tuttavas ümbruses; puun-lasest kliendi meelest aga oli majaperenaine seda hinga-tavamalt ateenalik. Sale tütarlaps peenekoelises, rindade alt vööga kokkuseotud kitoonis

tervitas hallis kahte saabujat ja juhtis nad salongi, kus patjadele nõjatudes istusid perenaine ja veel kaks külalist.

25

«Ma arvasin kohe, et sa tuled,» ütles Delfion üles tõustes ja tuppaastujatele vastu minnes. Ta oli pikka kasvu, sooja tooni heledate juustega — Harmides kahtlustas, et üks ta lähemaid esivanemaid oli olnud mõni galaatia* nais-ori; aga muidu oli tal küllaltki kreekapärane, Praksitelese* laadi nägu — täidlane ja kuidagi rahulikult meeleline, kuigi silmist välkuv pilkehimu sellele omajagu vaimsust lisas. «Ja kui kena sinust, et tõid Gersakkoni kaasa. Ta on mu hoopis hooletusse jätnud. Kui kaua sest õieti möödas on, sa paharet, millal ma sind viimati nägin?» Ta lausus neid tavalisi fraase mingi kerge halvakspanuvar-j undiga.

«Kolm kuud.» Gersakkon kummardas viisakalt ja jahedalt.

«Mis teie sellest arvate,» jätkas Delfion. «Üks mu tüdrukuid jooksis praegu sisse ja jutustas, et Hannibaal kandideerivat šofeti kohale? On sel jutul mingit tõepõhja all?»

«Mind ei üllataks see põrmugi,» vastas Harmides ja pööras ümber, et teisi külalisi silmitseda.

«Näe, Lüsiteles,» hüüdis ta lahkelt, «kas oled juba kogu õlisaagi kokku ostnud?»

Lüsiteles, karmi näoga kolmekümne ringis kreeklane, rüüpas lonksu veini. «Ja sina, Harmides,» sähvas ta heasüdamlikult vastu, «kas sa ikka veel topid oma nina asjadesse, mis sinusse ei puutu? Olen sinust nii mõndagi kuulnud.»

«Küll räägid mulle sellest siis, kui oled veidi rohkem purjus, mu kallis boiootlane*,» ütles Harmides. «See on alles huvitav. Aga kuhu see mu poiss siis jäi? Kas ta tuli koos meiega sisse, Gersakkon?»

«Ei, ma arvan, me kaotasime ta silmist, kui peatänavalt, ära pöörasime,» vastas Gersakkon tusaselt.

«Las ma saadan kellegi teda otsima,» ütles Delfion. «Ah ei, küll ma selle väikese võrukaela juba üles leian,» ütles Harmides kähku ja läks toast välja, viibates lävelt käega: «Ärge mind ootama jääge.»

Gersakkon pöördus ümber, et näha, kes oli teine külaline.

«Mis, see on ju Barak!» hüüdis ta oma tardumusest ärgates ja haaras rõõmuhoos pisut kohtlase, päevitunud nooruki käed pihku. «Ma ei teadnudki, et oled oma maamõisast juba tagasi.»

26

«Tulin alles paari päeva eest,» vastas Barak. See oli tugeva kehaehitusega noormees, laia avameelse näoga, mis muutus võluvaks, niipea kui ta naeratas. «Õieti olen ma täna esimest korda väljas. Jändasin kogu aja igasugu pügalpulkade ja arvetega.»

«Ja oli nüüd nii lahke ja tuli koos minuga meie jumaldatud perenaise juurde einele,» lisas Lüsiteles, kõõritades heatahtlikult Delfioni poole. «See, mis Harmides õlist rääkis, on puha lollus. Õigupoolest ostaksin ma teda küll kokku, aga pole ju kuhugi eksportida. Mõne aasta pärast muidugi kahtlemata on, kui asju õieti aetakse. Te teate ju, et Hannibaal pani oma sõjaväe paar aastat tagasi oliivipuid istutama. Et oleks neist sõjameestest niigi palju kasu.» Ta teatas seda kõike nii üleoleva näoga, nagu ei teaks kohalikud elanikud midagi, mis nende maal sünnib, kui tema seda neile ei räägi. «Tegelikult müün ma praegu savipotte ja ostan kokku käsni.»

«Aga see jutt Hannibaalist,» küsis Delfion ja andis tüdrukule, kes neid teenis, märku. «Kas te teate sellest midagi lähemat?»

«Jah,» ütles Gersakkon maha istudes ja jalgu välja sirutades, et tüdruk saaks tal sandaalid jalast võtta. Tüdruk lükkas hõbekausi ta paljaste jalgade alla, valas neile kõrgest kruusist lõhnastatud veiniga segatud vett peale ning kuivatas neid siis linase rätiga.
«Ma näen, sa tead tõepoolest midagi,» ütles Delfion talle teraselt otsa vaadates. «Sul ei pruugi mu küsimusele vastatagi. Huvitav, mis selle naljaka Harmidesega küll juhtus?»
Barak päris jahmus, kui Gersakkon ennist ta käed haaras, nüüd aga läks ta ja istus Gersakkoni kõrvale. «Milline õnn sind siin kohata.» Siis lisas ta vaiksema häälega: «Õigust öelda olin ma nõus siia tulema ainult sellepärast, et ma nägin, kuidas see potikaupmees isale närvidele käis, ja ma mõtlesin, et toimetan ta õige majast eemale. Pealegi tahtsin ma end ilma segamata täis juua. Enne pole mul seda võimalust olnud. Sinu meelest on see muidugi barbaarne, eks?» Ta uuris Gersakkoni nägu, kes oli pea kõrvale pööranud. «Oled sa mu peale pahane? Ma muudkui tüütan sind.»
«Mu tervis pole päris korras.» Gersakkon naeratas sunnitult. «Aga mis sinusse puutub, siis näed sa otse uskumatult terve välja.» Ta võttis rätiku, mille üks tüdruk

talle ulatas, kastis käed vette ja hõõrus nad siis rätiga kuivaks.
«Kena tüdruk,» ütles Barak kõva häälega ja jätkas siis vaiksemalt «ja ega perenaiselgi viga ole, mis sina tast arvad? Mulle ajab ta veidi hirmu peale, aga muidu on ta kohutavalt kenake. Õigust öelda, ei saa ta pealt silmi ära. Kallis vana Gersakkon, sa ei kujuta ette, kui tihti ma olen sinule mõelnud. Kes see naljakas vanamees oli, kellega sa koos tuppa tulid? Mulle paistis, nagu oleks ta tangidega oma juukseid lokkinud. Ja milline suursugune nina — just nagu hoiaks ta seda magades vormi sees.»
Nähes, et kaks puuni noormeest tahavad omavahel rääkida, laskus Delfion Lüsitelese kõrvale patjadele ja kreeklane hakkas talle igasugu naljakaid lugusid rääkima. Lauad olid tuppa toodud ja tüdrukud pakkusid ringi keedetud mune ja salatit. «Jah,» jätkas Lüsiteles naerma pahvatades, «ta on nii ablas, et kuristab saunas peaaegu keeva veega kurku — karastamise mõttes, et saaks toitu kuumalt alla kugistada.» Tehes näo, nagu tahaks ta salati-lehti võtta, nihutas kreeklane oma padja Delfionile veidi lähemale, aga naine tõusis kohe püsti, tähendades, et peab kokale midagi ütlema. Gersakkon jälgis, kuidas Delfion majesteetlikult nõtkel kõnnakul, väärikalt puusi õõtsutades toast väljus. Barak tabas sõbra pilgu ja müksas talle külge.
«Paistab, et oled tast huvitatud.»
«Üldse mitte,» sähvas Gersakkon vihaselt, «vähemalt mitte selles mõttes.»
«Sa oled täna kole hell,» ütles Barak veidi haavunult. «Ma tahtsin sulle ainult mõista anda, et hoidun eemale, kui sa arvad, et sul on eesõigus. Ära kohe märatsema hakka. Mul on hea meel, et sa teda endale ei taha. Temas on midagi; võib-olla tuleb see lihtsalt ta juuste värvist... Tead, kui meie naised on pikka kasvu, on nad kohe liiga pikad. Noh, mulle meeldivad suured naised, aga ma tahan, et nad oleksid samal ajal ka graatsilised. Vein on siin täitsa hea. Kui sa ainult teaksid, missugust sodi mina olen joonud ...»
Harmides astus poissi paremal õlal kandes tuppa. Ta pani poisi safranikarva padjale maha ja andis talle hea matsu tagumiku pihta. «Nüüd seisa seal, kus ma saan sul silma peal hoida, ja ära liigu paigast. . .» Ta pöördus Ger-sakkoni poole. «Vahtis teine üht sündsusetut nukuetendust

pealt ja nosis mingisuguseid seedimisele kahjulikke maiustusi, mida keegi alatu talle andnud oli. Kuhu Delfion on kadunud? Pardaliska, tule võta mul kingad jalast.»

3.

Kumu Hannibaali kandideerimisest šofeti kohale levis üle kogu linna. Sellest kõneldi kõrgete majadega palistatud kitsastel tänavatel, turuputkade rägastikus, kus müüdi kõike, alates hinnalistest ehetest ja lõpetades suitsukalaga; kolmel, väljakult Bursani* viival peatänaval; suurtes sisedokkides, kus kunagi oli sumisenud vilgas sadama-elu; väljaspool linnamüüre loodesse laiuvates aedades ja härrastemajades; arvututes linnasüdamesse koondunud töökodades. Sõduritel õnnestus laskepiludega varustatud torni varjus Bursa kaitsevallil selle kohta mõni sõna vahetada; künkal seisvas uhkes Ešmuni* templis sosistasid preestrid seda üksteisele, kui nad mööda jahedat saramas-käiku alla sammusid; põhjapoolsel avaral surnuaial unustasid matuselised halamise, kui nad väravate juurde kogunesid ja pärisid, mis lahti on.

Küünarnukkidega endale tänaval teed tehes tajus Gersakkon kuidagi ähmaselt, et elu linnas pulbitses veelgi pingsamalt; ta oli aga liiga ametis omaenda mõtetega, et sellele rohkem tähelepanu pühendada. Teda oli haaranud üha kasvav pahameel; ta tundis, et oli Barakit halvasti kohelnud. Enam kui aasta tagasi, enne kui Barak oma isa lõuna pool asuvate veisekarjade juurde läks, olid nad olnud väga lähedased sõbrad. Puunlastel oli kombeks poegi vara tööle panna, et nad muutuksid enesekindlaks ja oskaksid elus läbi lüüa, ning isegi kõige rikkamad noorukid pidid raske kehalise tööga tutvust tegema. Gersakkon arutles mõttes, kas tema enda elu oleks kujunenud õnnelikumaks, kui ta isa poleks surnud ja jätnud teda saatuse hooleks, ainsaks toeks ema ja võrdlemisi muretu ning liiderlik Tunesis* elav onu, kes pidid valvama, et ta ilusti meheks sirguks.

Aga asi ei seisnud mitte ainult selles, et ta oli Barakile mõista andnud, kuidas see teda tüütab. Pealegi, ega noormees teda nii väga ei tüüdanudki, Gersakkoni mõtted olid lihtsalt hajevil; ta ei tahtnud millegi üle vaielda. See alaline

kahtlemine tapab mu, mõtles ta. Aga milles ta siis õieti kahtles? Kui ta oskaks sellele vastata, ei tarvitseks tal enam kahelda. Hannibaaliga kohtumine oli talle sügava mulje jätnud; Hannibaali läheduses haaras alati mingi deemonlik jõud ta oma võimusesse. Aga sellest polnud mingit kasu.

Mööduv rahvasumm surus ta vastu seina ja ta jäi hetkeks seisma. Üks noormees koos oma tüdrukuga nõjatus pukklauale, millel oli segamini igasugu säravaid kulinaid. Poisi käsi oli ümber tüdruku piha, nii et sõrmed ulatusid tüdrukule kaenlaauku ja pöial silitas hellitavalt ta selga. Gersakkonile, kes laua teises otsas vastu seina nõjatus, tundus möödatormav rahvasumm äkki metsloomakarjana, kes ähvardab talle kõrri karata, ja pimestav valgushelk tõi talle pisarad silma ning kustutas terve selle pildi, mis mingeis hajuvais kontuurides ja värvitoonides hetkeks ta mällu sööbis: kaks kulinate kohale kummardunud armastajat, silitav pöial ja tüdruku tugev piht, narmendav auk lõhkikärisenud kleidis ja skorpionikujuline plekk vasaku rinna kohal, poisi hellitustest pingule tõmbunud rinnanibu, mis õhukese riide all tundus nii teravana, et võis loori katki käristada ja pakkuda Gersakkoni janunevale pilgule jumalikku ilmutust — Tanitiks muutunud libu, rinna asemel sügisene täiskuu; aga laua kohale kummarduva paari selja

taga sulas siksakiline mädapaise — see igapäevane maailmasagin — mingiks geomeetriliseks mustriks, mis ikka veel haises alatusest.

Mul on tarvis kurja tundma õppida, mõtles ta. Teistmoodi ei osanud ta seda kaemushetke tõlgendada. Ta tundis kergendust ja samal ajal tülgastust, nagu ajaks teda iiveldama. Ta astus uuesti edasiliikuva rahvasumma hulka ja jätkas oma teed, tundes et vähemalt esialgu see sagimine temasse ei puutu; talle oli antud ajapikendust. Teda haaras jälle meeleheitlik soov palvetada, aga polnud kedagi, kelle poole palvetada, isegi Tanit oli pööranud oma poolkuukujuliste silmadega palge temast ära. Pean Taniti mõnelt uuelt seisukohalt taas leidma, mõtles ta, püüdes meenutada, mida Dinarhos oli öelnud.

Dinarhose käes olid mõned hoovipoolsed toad ühes kõrvaltänava vaikses majas. Gersakkon jõudis tänavanurgale ja hakkas kiiremini astuma, et peletada mõtteist Barakit ja Delfioni, kes nüüd ehk on kahekesi jäänud. Ma ei taha Delfioni endale, mõtles ta, ja ometi ei suuda ma

30

taluda mõtet, et ta kuulub kellelegi teisele; kõige vähem Barakile, kes paistis kogu maailmaga nii heal jalal seisvat. Ometi oli ta just sellepärast poolpurjus Baraki, kes ilmselt oli kaunist, kuldse vilja karva juustega naisest võlutud, sinna jätnud; selle aja peale on Barak kindlasti veel rohkem purju jäänud ja söandab juba Delfioni piha ümbert kinni võtta, naist peremehelikult emmata... See kujutlus valmistas Gersakkonile piina. Ta arutas endamisi, kas poleks siiski olnud kõige parem osta endale üks öö selle naisega; vahest pääseks ta niimoodi ometi Delfioni mõjuvõimu alt ja naine muutuks ta silmis jälle selleks, kes ta õieti on — kõrgemat sorti helleeni kurtisaaniks. Ta jõudis ukseavani, selle kummalgi pool seisid lagunenud sambad, mille kapiteele kaunistasid õhvakese kõrvade ja kõrge juuksepuhmaga Hatori* kujud, mis näitas, et see linnaosa oli mõne sajandi eest olnud õige moodne; Gersakkon astus majja, möödudes poole aruga poisist, kes, keel töllakil, eeskojas põrandat pühkis; naine, kelle käes olid teise korruse tänavapoolsed toad, tuli pilliroost korviga trepist alla, põis peas, et juuksed segamini ei läheks.

Gersakkon lükkas eesriide kõrvale, läks mööda rõsket koridori alla ja koputas. Ta tundis, kuidas maailm mõõna-vetena tuhmilt kohisedes temast eemale taganes; siis oli kuulda tuhvlite lohinat ja kerget köhatust ning Dinarhos avas ukse ja astus kõrvale, et Gersakkoni tuppa lasta. Tuba oli madal ja hämar, ainult akna all, kuhu oli asetatud laud, mida katsid papüürusrullid, lahtised lehed ja raidkivitahvlid, oli veidi valgem. Hoolimata kehvast sisustusest õhkus ruumist mingit suursugusust. Dinarhos juhatas käeviipega Gersakkoni järi juurde. Gersakkon hoidis istudes põlve ümbert kinni, Dinarhos aga võttis oma vanal kohal laua ääres istet.

«Sa kahtled ikka veel, kas Tee on õige,» ütles ta madala rahuliku häälega. Aknast langes valgus ta valgeile juustele ja habemele; sile ja roosa jumega nahk tundus patriarhaalsete juuste kõrval uskumatult nooruslikuna. «Sa oled veel ühe eksisammu astunud.» Ta hääl oli leebe, sellest ei kostnud hukkamõistu, tundus pigem, nagu kiidaks ta Gersakkoni.

«Sa ise ütlesid, et on vaja eksida,» vastas Gersakkon meeleheitel, «ja et see, kes alati kõik õigesti teeb, pole veel hakanudki midagi õieti tegema.»

«Nii ma ütlesin,» nõustus Dinarhos. «Aga inimese eksimused

31

peavad tulema ta sisimast olemusest, või ta ei jõua iialgi tõeni.»

«Minu eksimused — nimetame neid pealegi eksimusteks — tulevad mu sisimast olemusest, aga nad ei too mulle ei tõtt ega midagi muud peale õnnetuse.»

«Sa kardad ehk siiralt vääratada, eksida oma armastuses viirastuste vastu, millest ma sulle rääkisin. Sa kardad haarata, ja seetõttu ei ole su kahtlustel lõppu.»

Gersakkon kargas püsti. «Sa oled rääkinud, mu isa.» Ta tahtis ära minna, aga Dinarhos tõstis käe.

«Ei, ei, mu vaimne poeg, ära tarvita kurjasti mu nõuandeid, või ma pean keelama, et sa mind külastaksid. See, mida sa kavatsesid teha, võib sinu Tee otsimise praegusel etapil olla õige või ka vale; aga tormata sellesse, nagu oleksin mina sind seda teha käskinud, oleks eksitus, mida sul tuleks kaua lunastada. Sa olid valmis kasutama mu sõnu oma hinge silmade pimestamiseks, aga mitte looride karistamiseks, et rohkem valgust saada.»

Gersakkon langes oiates istmele tagasi ja laskis pea norgu. Dinarhos luges vaikselt edasi, võttis siis ühe graveeritud skarabeuse* ja uuris seda akna valgel; ta tuhmide silmade pilk muutus teravaks ja keskendunuks nagu kullil, see röövis ta palgeilt selle kummaliselt noorusliku puna ja muutis nad tardunult kahvatuks, mis sobis ta hõbedaselt valgete juustega. Ta näis olevat unustanud Gersakkoni olemasolu.

Gersakkon tundis, kuidas vaikus pikkamööda ta piinatud meeli valdas; ta hingamine muutus aeglasemaks ja sügavamaks. Nagu sooja piima ja purustatud mandlite lõhna hingas ta endasse rahu. Ja ometi võtsid ta mõtted kuju, mis oli risti vastu Dinarhosele ja kõigile ta doktriinidele. Tänavat pidi alla tulles oli Gersakkoni ainsaks sooviks olnud alistuda Dinarhose mõjule, puistata talle südame pealt kõik oma piinad, tunnistades, et ta ei näe maailmas enam mingit lootust. Nüüd aga, selle mõju kütkes, mis paistis talle tagasi toovat kauaigatsetud hingerahu, haaras teda tahtmine tõendada, kui väärtuslikud ja tähtsad olid kõik need tööd ja toimetused, mille eest ta oli põgenenud. Neiul ja noormehel oli õigus, kui nad teineteise ihu ihalesid, Hannibaalil oli tuhat korda õigus, kui ta selle valiku tegi. Võtan alandlikult vastu nende maailma.

32

Ta tõusis püsti ja Dinarhos pani skarabeuse lauale tagasL «Tule mu juurde, kui sa seks uuesti vajadust tunned. Õnnistagu sind Tema, keda sa otsid.»

Gersakkon ei suutnud kõnelda, ta langetas pea, uuesti lõhestasid ta hinge vastandlikud tunded. Siis läks ta ukse juurde ja tõmbas riivi eest. Keegi tuli väljast käiku mööda alla. Gersakkon astus toast välja ja tulija, kellel oli mantel seljas ja sall pea ümber, astus kõrvale, et teda mööda lasta. Oli see naine või mõni kleenuke mees? Gersakkon tahtis seda ilmtingimata teada saada; kiivus ja viha karistasid ta hinge. Aga ta läks aeglaselt mööda koridori alla, lootes, et uustulnuk koputab uksele, kuni Gersakkon on veel kuuldekaugusel. Ta tahtis kuulda ta häält ja Dinarhose tervitussõnu, et saada vähegi aimu, mis suhted nende kahe vahel valitsevad. Aga mingit koputust polnud kuulda. Gersakkonil ei jäänud muud üle kui edasi minna, lapitud eesriie üles tõsta ja eeskotta astuda. Ta pilk sattus Taniti kujule uksepiidal, aga see ei äratanud tas mingeid tundeid; ta süda juubeldas Hannibaalile mõeldes.

4.

Nimi, mida tänavail sosistati või karjuti, jõudis kõveraid teid pidi Kart-hädasti suurte meeste majadesse. Traakia* ori, kes oli turul oste teinud, tuli selle jutuga tagasi,

alamkoka suust kargas jutt ülemkoka kõrva, sealt kuulis seda majavalitseja, see aga, heitnud end kombekohaselt mitu korda põrmu ja võtnud kurja silma vastu kõik ettevaatusabinõud tarvitusele, usaldas jäleda loo raskete laugudega suurele mehele. Kolm suurt meest said kokku raha vaheta ja Yatonsidi kontoris ja jutt jõudis nendeni punase põskhabemega mehe suust, kelle käed närviliselt tõmblesid, kes aga sellegipoolest hankis linnale lepingu alusel liimi ja sillutiskive ning peksis sündsa tõsidusega kodus naist. Ozmilk, Baraki isa, kuulis uudist Baal Ham-moni templis ühelt preestrilt, kes kannatlikult ootas, kuni Ozmilk ohverdamise lõpetas ja välja trepile astus; tapjtud jäärade lehk tungis Ozmilki laiadesse sõõrmetesse, kui ta oma peene tikandiga rüüd silitades preestri juttu kuulas. Pärast esimest lämmatavat vihasööstu ilmus ta näole tavaline hapult kaaluv naeratus ning ta mõtles: selle võib

veel enda kasuks pöörata. Ta arutas mõttes kõik võimalused läbi: mõju, mida uudis Roomale ja Numiidiale avaldab; lootus saada tagasi oma purpuri püügikohad või sooritada hiilgav manööver esparto* tagavaradega (mille peale nüüd, kus vaherahutingimuste kohaselt linnal oli keelatud sõjalaevastikku pidada, enam nii kasulikke riigi-lepinguid ei sõlmitud), kõige enam aga rõõmustas teda väljavaade kasutada praegust olukorda kunagi tulevikus Gerbaali kukutamiseks, keda ta põlgas üle kõige maailmas . . .

«See kõik tuleb sellest, et vabadusest ei peeta enam lugu,» ütles preester laia vööga tooga all käsi liigutades. «Inimesed nurisevad ohvriandide tariifide üle, nende südamed muutuvad aina kalgimaks. Kui poleks sinusuguseid ustavaid Baali poegi, isand, kelle hingus on meelepärane jumala ninasõõrmeile, laguneks maailm hoopis koost.»

Ozmilk hakkas aru saama, mida ta kõigepealt peab tegema; ta teeb Gerbaalile ettepaneku unustada kõik möödunu. Kart-hadašti kaks rikkaimat kapitalisti peavad ühise hädaohu ees kokku hoidma, ükskõik milliseid väikesi lahkarvamusi nende vahel ka minevikus poleks olnud, ja nii edasi. Ozmilk kihistas naerda ja preester vahtis talle üllatunult ja arupidavalt otsa.

«Ma ohverdan härja,» otsustas Ozmilk äkki.

Preester võttis käed tooga alt välja ja pani rinnale risti. «Isand,» ütles ta, suutmata suurest aupaklikkusest esimesel hetkel midagi ette võtta, siis aga kogus ta end ja hakkas tasu lootuses ringi rahmeldama. «Siitkaudu. Lase mulle see au osaks saada, et ma sulle teed näitan.» Ta ruttas trepist alla, rüü palistusega ühest trepi äärest teise lohistades, just nagu pühiks ta suurele mehele teed. Nad jõudsid templile kuuluva karjatara juurde, kus hoiti müügile minevaid ohvriloomi. Laiale lubjakiviplaadile olid üles märgitud magistraatide poolt kindlaksmääratud tariifid, igal ohvriliigil oma hind. Ohverdajad, kes tõid kodunt ise looma või linnu kaasa, pidid ohverdamise eest maksu maksma, need aga, kes ostsid preestritelt, olid maksust vabastatud, kuna müügist saadud kasu kattis ohverdamise kulud.

«Uks härg!» hüüdis preester tähtsalt karjatara ülevaatajale; tara oli lähestikku asetsevate Taniti ja Baali templite ühise hoole all. Preester oli nii elevil, et hõikas liiga vara ja valvur ei kuulnud õieti. Mees hakkas minema tara

kaugemasse serva, kus hoiti linde. «Üks härg,» karjus ehmunud preester, kartes, et Ozmilk võiks haavuda. Ülevaataja pöördus tagasi ja ootas, kuni nad tema juurde jõudsid; ilmselt ei tundnud ta Ozmilki ära, sest ta torises pahaselt:

«Mis lärm see olgu. Egas inimene sellepärast veel kurt ole, kui ta läheb kukkedele otri viima. Neil on juba aeg teri saada ja ma pean korrast kinni pidama, aga mitte laskma end kamandada. Üks härg? Meil on jah mõned toredad härjad. Alles eile toodi. Tagavarad olid juba kokku kuivanud.» Ta tõmbas keelega üle huulte. «Jumal tunneb neist selget, rõõmu, uskuge mind. Veri on neil vägev.» Ta hõikas paarile abilisele ja need hakkasid suurt unist härga väiksemasse tarasse ajama.

«Kümme hõbeseeklit, isand,» ütles preester alandlikult. Ozmilk silmitses tähelepanelikult härga. «Vaata, et ohvrikivi oleks korras,» ütles ta nagu poolunes. «Sa tead, mida sinna panna: tavaline tänuohver Tanit Pene Baalile ja Baal Hammonile õigel ajal osutatud abi eest. Ära unusta «rab'i»* mu nime ette panemast ja ütlemast, et ma olen olnud šofet.»

«Isand,» pomises preester kohkunult, «kuidas võiksin ma neid asju unustada? Kuidas võiksin ma unustada neid lugematuid heategusid, mille eest Kart-hadašt sind ööl ja päeval tänab. Me peame tagaõues ühes kuuris paari kiviraidurit, et niisugusel kiirel juhtumil kui praegu oleks kivi kohe käepärast võtta. Millist kaunistust sa eelistad, isand? Kas granaatõuntega sammast? Või Püha Märki ja palmipuud? Või lihtsalt rosettidega ääristatud poolkuud? Meil on laos igasuguseid, kõik on valmis, ainult nime jaoks on ruumi jäetud.»

«Vaata, et nimi oleks selgesti graveeritud,» vastas Ozmilk, pööramata loidu pilku uhkelt härjalt, kelle kõri varsti läbi lõigatakse. Seal ta seisis, see elav olend oma võimsa kerega, mis koosnes keerukalt ühendatud luudest, kõõlustest ja lihastest, ning mõne hetke pärast pühitakse noahoobiga minema kogu selle elu otstarve. Elava olevuse asemele koos tema tahte ja kihudega jääb ainult Ozmilki ja jumala teener — äkiline välgatus ja veresööst. Surmahoop annab Ozmilkile ja jumalale üle kogu selle kohutava jõu, juhib ta voolava vere tumedasse leeki ja siis, kui liha on preestri ja kliendi vahel ohvritoomise määruste teise klausli kohaselt ära jagatud, maetakse ülejäänud

osa templi maa-alale — jumala ainuõiguslikule omandile — ja sinna peale asetatakse kiviplaat, igavene ürik jumaluse ja sureliku vahel sõlmitud kasulikust tehingust.

Ta pööras oma raske pilgu hetkeks härja pealt kõrvale ja vaatas kiviplaadile raiutud hinnakirja. «Kolmas ohvri-liik: Ohver antakse tervenisti. . .» Ei, see käis patulunas-tuse ohvri kohta; Ozmilkil aga polnud ühtki pattu lunastada. Ta vihastas äkki ja astus juba sammu lubjakiviplaadi poole, kuulis siis aga härja möiret, kellele mehed olid köied ümber kaela heitnud, ja ta hõõguv pilk pöördus ettepoole tormavale uhkele loomale, sellele erksale võimsale elule, mille nuga tema tahtel ühe hoobiga muudab verejoaks, selgeks jõuvooluseks, milles ta enda elu saab uueks, tugevamaks, ja ühineb jumalaga.

5.

«Kuhu Gersakkon ütles end minevat?» küsis Barak. Orjatüdruk pühkis palmiokstest luuaga leivaraase ja kalaluid kokku, Barak vahtis ta kõhnu pruune sääri ja unustas Gersakkoni. Kui ta üles vaatas, kohtas ta pilk Delfioni rahulikke siniseid silmi ja noormees punastas. Üks tüdruk tuli sinise lindiga kokkuseotud mirdiõitest ja roosidest

vanikuga ning pani selle talle pähe. «Mis see on?» küsis ta kohmetult ja puhkes siis naerma.

«Selle linna ainus viga seisab selles,» ütles Harmides parajasti, «et siin ei korraldata draamaetendusi. Isegi roomlastel on midagi helleeni teatri taolist, kuigi õige viletsal kujul.»

«Mõned tantsud on neil siin päris huvitavad ja väljendusrikkad,» kaitses Delfion kohusetruult võõrast linna, kus ta oli end enam-vähem sisse seadnud ja nüüd endale elatist teenis; aga ta häälest kostis kerget helleenlikku üleolekut, mis Barakit ärritas. «Ka marionetid on õige lõbusad. Ning paar Taniti templi lauljat on päris head — Efesoses* õppinud. Muide, pidusid oskavad nad siin korraldada.»

«Kõike ei saa korraga,» ütles Barak endal pärga peas viltu lükates. «Terves maailmas pole rikkamat linna, isegi Aleksandria jääb Kart-hadaštile alla. Ja meie meremeeste vastu ei saa keegi. Nad on purjetanud mööda ookeani

lõunamaadele, kus mehed ja naised on üleni karvased, ja põhjamaale, kus ududel pole otsa ega äärt. Ning mitmesaja aasta jooksul on maailmas olnud ainult kaks tõeliselt suurt väepealikut — Aleksander* ja Hannibaal.»

Lüsiteles tahtis Barakile pilkavalt vastata, aga Harmides segas vahele. «Aleksandri ja Hannibaali vahel võib tõepoolest tõmmata paralleeljooni,» ütles ta tõsiselt. «Ma ei vihja nende strateegilisele osavusele, mida mõlemad oma sõjakäikudel ilmutasid. Ei, ma mõtlen nende inimlikku olemust, — nii erinevad, kui need kaks meest oma iseloomult ka on. Kujutlege Aleksandrit, kes unistas rassibar-jääride hävitamisest .ning ida ja lääne ühendamisest, inimkonna ühtsusest, mis otse dionüüsosliku joobumusena ta kaunikujulist pead täitis. Hannibaal niimoodi ei unista, aga temagi on samade ideede kütkes. Sellepärast ta või-tiski nii suure poolehoiu. Enam kui üks kord, teate küll, ütles Hannibaal oma meestele Itaalias lausa välja, et kui nad võidavad, purustab ta riigis privileegide barjäärid ja tervitab rõõmuga oma kaaskodanikena kõiki liibüalasi, kelte, numiidlasi, nasamoone*, lotofaage* ja kes nad kõik ei ole. Mine tea, võib-olla on julge samm, mille ta nüüd astub, suurim.tema elus — õnnestugu see siis või mitte. Kui kosmopoliit kiidan ma selle teoreetiliselt heaks, kui esteet panen ma aga tegelikult veel ühe riivi oma ukse ette.»

«Mis sa sellega öelda tahad? Ma ei taipa,» kogeles Barak ja raputas pead, et viinauimast lahti saada. «Mida ta teeb?»

«Kui see tal õnnestub,» ütles Harmides, vahtides, kuidas hiose vein ta pokaalis maheda merevaiguhelgiga kollaselt klaasilt vastu peegeldus, «on ta lõpuks loonud kindla aluse Rooma võitmiseks — kogu maailma ümberkorraldamiseks. Olen pärast pikka juurdlemist sellele arvamusele jõudnud. Aga olgu ma neetud, kui hakkan oma hoolikalt läbimõeldud ideedeõisi purjus puupeade peale raiskama ...»

«Ma arvan, et taipan, mida sa öelda tahtsid,» ütles Delfion kätt Harmidese õlale pannes. Ta võttis lillelise ornamendiga kuldkarika ja valas sellest pühalikul ilmel lahjendamata veini. «Hannibaali õnne heaks!»

«Tore!» hüüdis Barak püsti karates. «Aga mida kogu see jutt Hannibaalist õieti tähendab? Kas teate ka, et mu poisipõlveunistuseks oli kodunt ära joosta ja Itaalias tema

sõjaväkke astuda. Ja siis, kui ma hakkasin juba ikka jõudma, kus mu unistused oleksid võinud täituda, lõppes sõda — häbiväärselt, hävitavalt.» Ta langes süngelt oma istmele tagasi. «Ma ei taha sellele mõeldagi.»

«Kuulakem parem flöödimängu,» ütles Lüsiteles haigutades. «Ja mis loba te sest inimkonna ühtsusest ajate. Sa, Harmides, oled nagu mõni küünik*, kes tänavanurgal kõnet peab. Ma arvasin juba, et lõpetad oma loo vaesuse ülistamisega ja lased võidunud mütsil ringi käia.»

«Muidugi on see loba,» ütles Harmides. «Sa said must valesti aru, pealegi oled sa ajast õige maha jäänud. Sa pole ju Maratoni väljal ja kindlasti on sul hea meel, et ei ole. Pärast Aleksandrit — stoikute kontseptsioon. Ullas žest tuleb teha nüüd nende vaimus. Mis minusse puutub, siis tunnen ma nii selle ülla žesti — ajaloolise otsuse — kui ka ülla joone — meie armsa perenaise kauni kuju vastu puhtesteetilist huvi, eks ole, Delfion? Vähemalt sina saad must aru.»

«Su poiss muudkui ajab endale veini sisse,» ütles Lüsiteles. «Sel ajal kui sa ise veini vastu esteetilist huvi tunned.»

Poiss, Glaukon, oli oma patja seni edasi nihutanud, kuni peremehe pilk enam temani ei ulatunud, ja kostitas end nüüd veiniga. Kuuldes, et jutt on temast, püüdis ta oma peekrist viimast veinitilka alla kugistada ja hakkas läkastama, nii et pool veini ta linasele särgile pritsis. Harmides kargas püsti ja haaras tal kõrvust kinni. «Et sa, inimeseloom, ka selle peale mõtleksid, kui suureks mu pesupesemise arve kasvab,» hüüdis ta.

«Anna talle üks korralik keretäis,» ässitas Lüsiteles. «Mina annaksin küll, kui ta minu oma oleks.»

Glaukon hakkas itsitama. «Sa oled ju purjus,» ütles Harmides teda sakutades.

«Sul hakkaks kohutavalt igav, kui sul poleks tarvis tema järele valvata,» ütles Delfion. «Aga ei saa öelda, et sa just väga hästi ta järele valvaksid.»

«Ma hakkan teda keti otsas talutama,» ütles Harmides.

Flöödimängijatüdrük hakkas topeltflööti puhuma. Delfion läks toast välja ja Barak, kasutades silmapilku, kui teised kaks Glaukoniga tegelesid, lipsas talle järele. Delfion kuulis ta samme ja jäi koridoris seisma. «Seal all,» ütles ta, osutades ühele kõrvalkoridorile. Ta kergitas küsivalt kulme ja vaatas Barakile veidi imestunult otsa;

38

noormehe kõrval seistes tundus ta veel suuremana — kuidagi mõistatuslikuna oma pilklikus rahus ja soojas kahvatuses. Barak sattus jälle segadusse.

«Sa oled palju armsam ...» algas ta südilt, et häbelikkusest võitu saada, oma heledat häält kuuldes muutus aga uuesti araks. Ta jäi vait. ega suutnud enam meenutada, mida ta oli tahtnud öelda. Siis kordas ta endamisi, et Delfion on vaid tühipaljas Korintose kurtisaan — olgu peale, et ta eest tuleb kõrget hinda maksta —, ning kõik ta kahtlused hajusid. Rahaasjades oli ta kodus. Ta sirutas käed Delfioni järele välja, aga poolpurjus, nagu ta oli, ei osanud ta vahemaad õieti arvestada. Naine ei seisnud talle nii lähedal, nagu ta oli arvanud. Selle asemel et teda oma tugevasse embusesse haarata, kahmas ta ainult kohmakalt Delfionil käest kinni ja naine vabastas end kerge vaevaga.

«Ei, mine tuppa tagasi,» ütles Delfion. «Mõni teine kord ehk räägime.»

Aga Baraki riivatud edevus ja teadmine, et ta on võimeline nõutavat hinda maksma, ainult õhutasid ta iha. «Nad on lollid. Ma võin nad igal ajal kinni maksta. Vaat nii.» Ta lõi sõrmedega nipsu. «Ma olen Ozmilki poeg. Peaaegu aasta otsa elasin ma seal kolkas kesk veisekarju. Sa ei kujutle, mida tähendab pärast seda sinutaolist naist näha. Seal

polnud kedagi peale mõne räpase pärismaalasest plika, kelle juuksed haisesid rääsise rasva järele. Ma pole iial enne kohanud sinutaolist naist. See on lausa ime...»

«Mine parem teiste juurde tagasi,» ütles Delfion rahulikult ja pöördus minekule.

Barak haaras tal tugevasti käest kinni, aimamata, et teeb teisele haiget. Delfion võpatas ja katsus kätt ära tõmmata, aga noormees ei lasknud lahti, vaid pigistas üha tugevamini, tundes, et peab naise kinnihoidmisega oma mehelikku au kaitsma. Ta oli kindel, et Delfion imetleb ta tugevaid lihaseid. «Ma võin sulle maksta nii palju, kui sa iganes küsid,» kähistas ta. «Olen Ozmilki poeg.»

«Lase lahti,» ütles Delfion vihaselt. «Ma ei luba end omaenda majas nii kohelda. Sa teed mulle haiget. Lase lahti!»

«Ma ostan sulle igasugu asju,» käis Barak peale. «Ma ei ole seda sorti mees, kes enne lubab tähti taevast alla tuua, aga pärast ei raatsi granaatõuna seemetki osta. Ega

ma mõni vilets helleen ole. Ma maksan kõik kinni, mis ma võtan.»

Delfioni käsi valutas nii, et ta ei kuulanudki, mida noormees rääkis. Ta lõi Barakile vastu käerannet. Teine ainult naeris ja pigistas veel kõvemini; meeleheitel surus Delfion käe talle lõua alla ja tõukas ta pea tagasi. Barak oli nii üllatunud, et laskis naise lahti.

«Mis see siis tähendab? Ah muutud häbematuks? Katsu sa, olen Ozmilki poeg. Sina aga oled tühipaljas hoor.»

Delfion lõi talle vastu suud. «Pea meeles, et see siin on minu maja.» Ta pööras ümber ja kadus koridori lõpus asuva ukse taha, enne kui Barak jahmatusest toibus. Hetkeks haaras noormeest metsik viha ja ta astus juba paar sammu naisele järele. Kas näidata sellele kurtisaanile kohe, et Ozmilki poega ei tohi niimoodi kohelda, või ajada perekonnaorjad kokku ja lõhkuda ta maja maha? Ja katsugu ta kaevata, küll Sajanõukogu tast jagu saab. Aga Baraki raevuhoog vaibus ning ta tundis end hoopis jõuetuna. Ta veiniuimas meeled ei kuulanud enam sõna ja nii leidis ta end uuesti söögitoast, vihane ja rusutud oma lüüasaamisest. Ta astus laua juurde, kus tüdruk suures karikas veini segas. Sõnagi lausumata haaras ta kruusi lahjendamata veiniga ja hakkas sellest jooma. Siis heitis ta lähemale kušetile ja jäi magama.

6.

Hannibaal sõi üksinda lõunat. Ta pühkis sõrmed leivatükiga puhtaks ja kastis nad siis vette, mida orjapoiss talle kausiga ulatas. «Kelbilim,» ütles Hannibaal pilku tõstmata, «ütlesin Sfaraksile, et lasen ta vabaks. Saada ta siia.» Kelbilim kummardas ja oligi läinud; mõne hetke pärast astus Sfaraks kehkjal sammul sisse, valmis kohe isanda ees lömitama. Ta heitis pergamoni* vaibale kummuli maha.

«Ma pean oma sõna, Sfaraks,» ütles Hannibaal lahkelt. «Kuigi ma ei näe põhjust, miks valisin vabakslaskmiseks just sinu kõigi teiste orjade hulgast. Mida mõtled sa oma vabadusega peale hakata?»

Sfaraks tõstis pilgu vaibalt, ta enesekindlus hakkas tagasi tulema. «Kui isand mind aitab, hakkan maiustustega kauplema.»

«Kas sa parema meelega ei tahaks tükikest maad? Oled ju aiapidamist õppinud . . .»

«Ei, isand, ma vihkan põllutööd,» ütles Sfaraks ninakalt nägu krimpsutades. «Aga kui ma tohin oma lahkele isandale avaldada oma suurimat südamesoovi, siis teadku ta, et rahuloluvaip kataks mind üleni, kui isand annetaks mulle väikese summa, et saaksin avada maiustustepoe. Ainult üsna väikese summa, isand. Mida loeb see väike summa sellele, keda taevas on õnnistanud nii lõpmata suure rikkusega.» Ta sülitas. «Andesta, isand, et ma sinu üllal juuresolekul sülitan, aga tegin seda selleks, et kuri silm minust ära pöörtluks. Rääkisin tormakalt, aga kuidas oleksin ma võinud vähem öelda?»

«Jah, sinust saab hea poodnik,» ütles Hannibaal naeratades. «Ja esmaklassiline maiustustemüüja, ning kogu päeva nosid ise süüa ja muutud paksuks nagu tiine elevant.»

«Oh ei, isand,» hüüdis Sfaraks haavunult pead tõstes, «aga iga päev saadan ma kõige paremad koogid oma isanda laua iluks. Mind vaimustaks mõte, et. . .»

«Sa saad selle raha,» katkestas Hannibaal teda käeviipega. «Hommikul ajame need asjad joonde. Räägi Kelbi-limile, mida ma ütlesin.» Sfaraks, keda haaras uus alandlikkusehoog, roomas tagurpidi toast välja.

Mis kasu on vabadusest, kui teda nii tühisteks eesmärkideks kasutatakse, arutles Hannibaal endamisi. Ori võib orjusest teha vaimse distsipliini, mille järgi vaba elu tundub häbiväärsena, aga isegi sel juhul teame me ometi, et orjus on pahe. Ainult seltsimehelikkuses olen ma voorust leidnud, ja seltsimehelikkust olen ma ainult oma sõjaväes leidnud. Selles mõttekäigus peitus vastuolu, mida ta kohe nagu ei märganudki. Oli ta pakkunud Sfaraksile vabadust ainult selleks, et panna sel otsustaval silmapilgul iseennast proovile ja näha, kui kaugele ulatub ta põlgus ja truudus? Mis väärtusi ma siis õieti otsin? mõtiskles ta edasi. Rahu sõjas ja seltsimehelikkust sidemeist, mis toovad hävingut. Seal see vastuolu oligi. Tema meelest saavutavad inimesed pühitsetud ühenduse just vägivallas ja surmas, mille kogu mõte ja väärtus seisab jõus, mis uuesti eluks muutub, elu ümber muudab ja rahu toob. Aga see polnud veel lõpp. Ta kuulis, kuidas üksikud koolkonnad omavahel vaidlesid ja filosoofia võidukaart ehitasid; ja kõik, mis ta nende väidetest järeldada võis, oli see, et

kõigile tegudele vajutab paratamatus oma pitseri. Kaar lõhutakse ja ehitatakse uuesti üles tegude igaveses ringkäigus. Me oleme vabad nüüd või ei iialgi. Ja ometi, nagu oleks ta kiusatusest võitu saanud ja midagi halba endast eemale tõuganud, tundis ta oma jõude kasvavat, võidulauluna end peale suruvat, tundis endal kümneid tuhandeid armastavaid silmi, millest ta enda nägu talle vastu peegeldus; ja see hetk, see laulusööst, see pidulikult marssivate meeste samm tähistas maailma muundust, uue maailma sündi.

Ta tõusis kiiresti püsti ja astus vaikselt nõtkel kõnnakul väikesesse kõrvaltuppa. Lamp igavese tulega põles nišis, kus seisis pronksi valatud Melkart. Jumal seisis seal kindlalt kogu oma aus ja hiilguses. Hannibaal tundis, kuidas ta mõte vajaliku suuna sai. «Seltsimehelikkuses,» ütles ta vaikselt ja tõstis käed palves üles. Ta elu oli nüüd pühitsetud õliga võitud. Maailm taganes eemale, temast jäi vaid viibe ja võimuhiilguse mälestus; ta elu oli saavutanud täiuse. Enam suurem ei saanud ta üksindus olla; ta oli nüüd kaitstud.

II VALIMISED

1.

Harmides tundis, et ta peab kellelegi seletama, miks ta jäi edasi linna, mida ta isegi päriselanikega vesteldes kangekaelselt kutsus Karkhedoniks; ja Delfion oli ainus, kellega ta sellest rääkida sai, pealegi olid Delfioni veinid ja juustukoogid alati suurepärased. «Sa pole ju hommikutundidel oma elukutsega seotud, eks?» küsis Harmides. «Sul pole ju midagi selle vastu, kui üks pagenduskaaslane aitab sul aega viita? Vaata, kui sust saab niisugune kos-mopoliitlik logeleja, kellel pagendusvalu kogu aja südant närib, siis on kõige hullem selle asja juures see, et see neetud valu aina kasvab, kui sa oled küllalt loll ja pöördud koju tagasi. Aga mis puutub põhjustesse, mille pärast mina siia jäin, siis pea meeles, et veel kuue kuu eest elasin ma koos Simiasega; oli see alles lõbus sell, naeris nagu mõni kentaur*. Sellegipoolest arvan ma, et tegin targasti, kui ma siia jäin. See Hannibaali samm on haruldaselt huvitav, kui sulle seda sorti asjad meeldivad.»

«Mis sorti asjad?» küsis Delfion pärgamendirulli Filetase* värssidega käest pannes ja kuldse võrgu alt välja-tunginud juuksekiharat tagasi kohendades.

«Need Saatuse lavastatud vaatemängud, see üha süvenev pinge, mida tunned, kui — Platoni* sõnu kasutades — näed Õiglast Meest risti poodavat; see vapustus, kui leiad äkki, et Müüt on lihaks saanud mehes, kellega oled koos lõunat söönud . . .»

«Ma arvan, et mina jään siia ainult järgmise aasta lõpuni ja lähen siis edasi Sürakuusasse*.»

«Mine jah, seal on palju asju, mida tahaksin sulle näidata. Kõigist maailma linnadest meeldib Sürakuusa mulle

43

tõesti kõige rohkem. Aga nagu ma ütlesin, olen kaotanud usu, et meie sugu veel uuestisünniks võimeline oleks. Nüüd on järg barbarite käes. On ainult kaks tõsist võist-lejat: Rooma ja siinne linn — Scipio ja Hannibaal. Vaata, kui tühi ja pealiskaudne tundub roomlase loomus ja milline sügavus ja osavus iseloomustab Hannibaali. See on mulle suureks lohutuseks ja paneb mind uskuma, et bar-kiidide juhtimisel võib välja kujuneda uut moodi riigikord. Siinsed inimesed on väga kirgliku ja ustava loomuga. Kõige vastikum on nende maitse toorus ja kunstilise vilumuse puudus. Aga küll seegi muutub, kui muutub kogu senine elukord. Muidugi on see kõik Pergamoni ja Egiptusega võrreldes õige armetu. Ometi olen ma peaaegu veendunud...» Tuppa jooksis Pardaliska, umbes viieteistkümneaastane nõtke tütarlaps. «Harmides, see sinu poiss on võtnud kuurist redeli ja roninud hoovi poolt küljest katusele.»

Delfion vaatas väljaruttavale Harmidesele järele ja mõtles, miks mees oma juustega küll nii palju vaeva näeb ja millest ta õieti oli rääkinud. Talle meeldis Harmides. Delfion katsus edasi lugeda, aga seda sorti värsid olid talle vastumeelt. Parem siis juba mõni läbini vulgaarne miim* või mõne vana lüürilise poeedi värsid. Jah, ta sai aru, mida Harmides oli öelnud; vahetevahel tundus vaimul kuidagi tühi ja umbne siin linnas, mille ainsaks luule-pärandiks olid templiliturgiad ja skorpionihammustuse-vastased loitsud. Delfion ohkas ja lükkas pärgamendirulli kõrvale. Miks mitte tunnistada, et oled kibestunud? Kõik temas lõtvus ja ta puhkes nutma. Ta kartis. Seda oli juhtunud varemgi ja küllap juhtub ka edaspidi. Üksnes jäägitult rahaasjadega tegeldes võisid sellest pääseda. Muidu jääb su lohutuseks ainult vein, su nahk muutub iga päevaga karedamaks, uimane mõistus ei tule enam maja-pidamiseelarvega toime. Ja sa libised kiiresti allamäge, muutud kasimatuks ja su südant hakkab närima kahetsus.

Delfion pühkis pisarad ära, patsutas naha silmanurkades pehmelt alla ja võttis nišist hõbepeegli, etruski töö, mille graveeritud tagaküljel Ares* häbitult hullas Afroditega. Delfion pööras peegli vastu valgust ja uuris oma nägu. Harmides, kes, tahmane ja juubeldav Glaukon kaksiratsa seljas, tuppa tagasi tuli, imestas, kui rahulik Delfion välja nägi.

2.

Barakil oli häbi. Harmides koos teise kreeklasega olid ta sel pärastlõunal üles äratanud ja koju toonud; järgmisel hommikul oli Barakil vahejuhtum Delfioniga veel küllalt selgesti meeles, nii et ta piinlikkusest punastas, tundes, et ei suuda naisele enam iial otsa vaadata. Ta püüdis Delfioni unustada, aga naise kuju hiilis ikka jälle ta mõtetesse. Barak otsustas vähemalt korraks Delfioni juurde minna ja vabandada, et naine ei arvaks, nagu oleksidki puuni noormehed nii kasvatamatud. Samas haaras teda põlglik vihasoost, ta vandus, et õpetab Delfionile alles õieti, kuidas temasuguseid naisi koheldakse. Lõppeks polnud Delfion midagi muud kui müüdav tarbeese, mis kaubamärgi asemel nii ärritavalt oli varustatud tundliku südamega.

Aga oli teisigi asju, mis Baraki meeli köitsid. Teda hämmastas poliitiliste vaadete areng, mis tema äraolekul oli äkki sellise küpsuse saavutanud. Isa andis mõista, mis juhtub Hannibaaliga enne aasta lõppu, kui ta oma tembutamist ei jäta; aga milles see tembutamine seisis, sellest oli Barakil ainult udune ettekujutus. Mingil moel oli ta jumaldatud kangelane muutunud Kart-hädasti aristokraatiale hädaohtlikuks. Barakile ei tulnud pähegi oma isa otsuse õigsuses kahelda, ometi ei suutnud ta loobuda kujutlusest, mis tal oma südames Hannibaalist oli. Need
vastandlikud tunded tegid ta õnnetuks ja viisid mõtted pikkadeks tundideks Delfionist eemale; ometi olid häbihoog ja põletav iha, mis puhuti teda äkki uuesti oma võimusesse haarasid, seda ägedamad. Kõigepealt oli tarvis panna see kuninglik kreeklanna tunnistama, et ta oli toiminud valesti, põlates ära Ozmilki poja, ning et ta imetleb Barakit tema seisuse, äriliste võimete ja suurepärase
kehaehituse pärast. Isa rahaasju ajades mõtles Barak raevukalt: kui Delfion mind nüüd näeks, küll ta kahetseks, et ta mind niiviisi solvas. Meenutades oma tööd
maamõisas, haaras teda samasugune kättemaksuiha. Delfion ei oska arvatagi, et tulen ihuüksi terve pulli-karjaga toime.

«Su reis Gadiri tuleb veidikeseks ajaks edasi lükata,» ütles isa. «Kõigepealt tuleb poliitikas kord jalule seada.» Ozmilk ühmas hapult naerda, üks silmalaug ripnes tal madalamale kui teine, «ja küll juba seatakse — ning meile

soodsalt.» Ja Barak teadis, et isa ei mõelnud mitte ainult Hannibaali, vaid ka Gerbaali — meest, kes kolmkümmend aastat oli olnud ta võistleja. Ozmilki ja Gerbaali huvid olid kokku põrganud purpuriga kaubitsemisel; tükk aega käisid nad kohut maatüki pärast, mis asus nende Narag- / gara* ligidal asuvate mõisate vahel; nad taotlesid samu f ametikohti ja seisid senatis kahe tähtsama kaubandusliku kildkonna eesotsas. Esialgne juhuslik arusaamatus, mida kohtuvõimud veel teravamaks ajasid, kasvas lõpuks ägedaks võistluseks mees mehe vastu, niipea kui selleks ainult võimalus avanes. Nüüd aga olid kaks vaenlast vaherahu sobitanud. «Kart-hadašti ähvardava ühise hädaohu puhul,» ütles Ozmilk, kui nad senatihoone eeskojas aastaid tagasi ühest Sitsiilia linnast röövitud

Võidukuju varjus teineteist embasid. Barak teadis, et see embus sarnanes rohkem surmaheitluse viimse haardega kui leppimisega; aga ta täitis oma ülesande ja andis Hannibaali vastu sihitud opositsioonile uut julgust. Selles mõttes oli embus mõlema poolt küllaltki siiras.

Baraki tuju langes. Ta oli suure rõõmuga valmis igast sepitsusest osa võtma, et aga Gerbaali hävitada; isa ainsa sõna peale oleks ta kamba orje kokku ajanud ja Gerbaali maja maani maha põletanud. Aga abinõud, mis Hannibaali vastu tarvitusele võeti, halvasid ta teotahet ja tegid ta õnnetuks. Milleks oli Hannibaalil tarvis nüüd, kus elu nii kenasti kulges, linna poliitikaareenile ratsutada ja seal niisugust segadust tekitada? Muidugi oli Rooma võit Kart-hadašti üle hirmsaks hoobiks, eriti pärast Hannibaali aastaid kestnud vapustavaid võiduretki Itaalias. Kõige hullem oli laevastiku kaotus ja leping, mis keelas uute laevade ehitamise. Aga küllap parajal ajal saaks neistki puudustest mööda hiilida. Milleks oli Hannibaalil tarvis linna niisugusesse segadusse ja keerisesse tõmmata?

Aga hoolimata oma vastumeelsusest seesuguste tülide vastu, tundis Barak rõõmu üha suurenevast valimiste-eelsest elevusest. Puutudes pärast mitmeaastast eemalolekut uuesti kokku linna askeldava eluga, võttis ta muljeid palju erksamalt vastu ja kõik see, mida ta nüüd uue selgusega nägi, oli ise omakorda uue hoo ja pöörise võimuses. Barak tahtis pääseda lähemale sellele sündmuste keerisele, alistudes kuulekalt müüri tagant kostva juhusliku naerupahvaku väljakutsele, sekkudes tänavarüüselusse, kus keegi su abi ei vaja ega seda ei nõuagi, millest

väljudes sul aga ometi on midagi, mille kallal voodis enne magamajäämist juurelda.

Oli selge rõõm uidata ringi mööda turge ja tänavaid, mille ääri palistasid müügilauad. Vaadata maitseainetega kaubitsejat, kes sõnatult ja põlglikult oma silmavalgeid \pööritab, kui ostja ta kaupa kord sõnnikuks sõimab ja sealsamas jälle taevani ülistab; tüdrukut, kes, kummaski käes hapupiimakruus, millel võitükid peal ujuvad, majade värelevas varjus osavalt rahvasummast läbi trügib; sar-yedena püstiseisvate patsidega maatüdrukuid, kaelas korallkeed, mille küljes ripuvad mündid, kivitükid ja konnakarbid; rahavahetajat, kes aeglaselt ja tuimalt seekleid kaalub; meremeest, kes oma higisesse viltkübarasse ube ostab; punase nahkvööga kõrki liibüalast, kes nagu jäljed kaotanud koer ringi nuusib, ja jässakat laia turjaga pärismaalast, kelle terava otsaga mütsil on ees ja taga lapatsid, ning kes raha sõrmede vahel ringi keerutab, nagu loodaks ta selle pealt leida võtit kogu linnaelu saladuse mõistmiseks. Niiviisi mõtteid heietades tundis Barak lõpuks mingit omakasupüüdmatut armastust linna vastu; ja see suurendas veelgi ta hämmeldust. Sest kuidas oh võimalik ühendada armastust linna ja ta pulbitseva elu-allika vastu Sajanõukogu ja Hannibaali vahelise võitlusega, millesse teda taheti tõmmata.

Puhkes valla talvine torm. Vihma peksis algul hooti, nagu loobiks keegi seda peotäiekaupa, siis aga hakkai pahinal sadama, nii et kogu linn mattus hetkeks veekeerisesse; seejärel sadu vaibus. Barak jooksis sõjasadama sissekäigu poole. Ta lootis mõlemal pool väravat näha valvemeeskonda, kes poisipõlves tas huvi äratas; aga väravate kõrval polnud kedagi. Majavalvur oli vihma eest varju lipanud. Esimest korda taipas Barak, mida lüüasaamine Zama all ta kodulinnale tähendas. See arusaamine rabas teda nagu rusikahoop kesk vihmapladinat. Suur, müüriga piiratud sadam, kuhu omal ajal isegi tema, Ozmilki poeg, võis alles eriloal pilku heita, saatjaks läikima hõõrutud pronksrelvadega pikakasvuline liibüalane, oli määratud hävingule; ta nägi vaid tohutut

tühjade galeriide ja dokkide ringi, kust kostis monotoonset ^hma-rabinat, kadunud hiilguse mausoleumi, ämblike, rottide ja sisalike mugavat pesitsuspaika.

Hoolimata vastu nägu peksvast vihmast, sammus Barak mööda peasissekäiku alla. Keegi hõikas teda vasakult

47

ühest aknast, aga ta ei teinud väljagi. Siin sadamas polnudki enam midagi varastada. Pehkinud köiejupid Ja purjetükid, mõranenud vaatidest ja kruusidest väljanõr-gunud tõrv, kõveraks kooldunud lauad ja roostetanud naelapead, mis punasid eredalt, nagu immitseks neist välja Kart-hadašti eluveri. Välissadamas, kus seisid kaubalaevad, oli ikka veel näha sagimist ja kostis toimekaid hääli, aga kas seegi võis kaua kesta, kui vägevas sõjaj sadamas, mille laevad olid mereröövlid Lääne-Vahemerelj! minema ajanud, kõik vaikseks jäi.

Barak tuli silla juurde, mis viis ümmargusele saarele, kuhu oli ehitatud admiraliteedihoone, mille sammasread astanguliselt ikka kõrgemale tõusid, kuni lõppesid sihvaka torniga, kust võis näha kaubasadamasse ja kaugele merele. Kunagi oli torni tipus asuva varda otsas lehvinud särav vimpel ja ülemised kaitsevallid olid sädelenud relva-sarast ning tornist kostev trompetihüüd oli kuulutanud rahvale admirali otsuseid. Nüüd polnud seal näha ainsatki elumärki peale ühe alumise korruse aknast väljarippuva madratsi. Barak pööras ümber ja vahtis vihmast uhutud sadamabasseini, mis jättis suure ringikujulise kolonnaadi mulje; basseini ümbritseva kahekorruselise hoone fassaad koosnes joonia sammastest. Iga alumise korruse kahe samba vahele mahtus üks laev ja vanasti olid peaaegu kõik kakssada kakskümmend vahet täidetud laevadega, mida kas remonditi, varustati moonaga, küüriti, klopsiti või parandati. . . Tuhanded mehed olid ametis värvimise, taglastamise, igasugu kanderaamide ja kottide tassimisega; laevadele kanti säravate piikide kimpe, tohutuid veini-amforasid, viljakotte, millest pudenes teri kiviplaatidele, kust tuvid nad tööpinge vaheajal ära nokkisid.

Nüüd kostis siit ainult tuule undamist ja lained loksusid vaiade ja ellingute vahel. Üksainus kett oli eemal basseini sissekäigule ette tõmmatud; teised vedelesid roostetanult vaiade ümber. Ei, siin oli siiski veel viis laeva. Kuna nad seisid tohutu sadama teises servas, polnud Barak neid algul märganud. Aga mis luges viis laeva? Neid vaadates oli möödunud hiilgepäevadest veel rohkem kahju. Parem seisku suured dokid täiesti tühjana, see annaks neile vähemalt mingi üleva mahajäetuse ilme. Leping lubas pidada kümmet trireemi*, võib-olla jäid teised viis Admiraliteedi saare varju või seisid mõnes teises rannaäärses sadamas. Aga võib-olla polnud keegi neist hoolinud ja nad vajusid

48

lihtsalt põhja: rotid närisid augud sisse, küljelaudadesse tekkisid praod, kellel sest muret. ..

Jah, kellel sest muret? See küsimus ei andnud Barakile rahu. Kas isa ja ülejäänud Sajanõukogu liikmed tundsid muret? Nad olid küll õige mures oma isiklike sissetulekute pärast, privileegide pärast, mida Hannibaal ähvardas ära kaotada; aga kas nad tundsid muret Kart-hadašti saatuse pärast? Kuni selle hetkeni polnud ka Barak ise muret tundnud. Aga nüüd, kus ta aru sai, et linna huvid ei ühti tema enda auahnete taotluste, vajaduste ja nõudmistega, pidi ta tõsiasjadele näkku vaatama; ning ta oli kohkunud ja õnnetu.

Ta kuulis kedagi selja taga vilistavat ja nägi üht meest paremat kätt kuskilt maja lävelt talle viipavat. Barak hakkas aeglaselt mehe poole minema ega hoolinud ikka veel vihmast, mis talle vastu nägu peksis ja avara rüü alla nirises.

«Mis sul viga on, et sa niimoodi vihma käes seisad?» küsis mees. «Kui sa vette vahtisid, oli sul niisugune nägu peas, nagu tahaksid sa end ära uputada. Naljakas küll, aga kui tänapäev keegi end uputada tahab, läheb ta ja teeb seda sellelt sillalt.» Mees sulges vasaku silma ja uuris Barakit. «Säh, võta üks lonks.» Ta tõi selja tagant väikese veinipudeli nähtavale. Barak rüüpas tänulikult, mees aga kõneles edasi. Veinist hakkas mõnusalt soe ja Barak taipas alles nüüd, kui külm tal oli. «Nii juba läheb,» ütles mees oma nina sügades ja silmitses mõtlikult Barakit. Ta sulges mõlemad silmad, avas siis pahema, sulges selle ja avas parema, nagu annaks kumbki silm talle erineva pildi Baraki loomusest. «Tead mis,» jätkas mees, «sul on tarvis end korralikult üles soojendada. Noh, selle pisikese juurde lasen ma ainult oma kõige paremaid sõpru. Raha kulub puhtalt tüdruku enda peale.» Ta viipas käega trepi poole, mis viis ülemisele galeriile, kus kunagi olid asunud sõjalaevastiku moonalaod. Barak raputas pead, pööras ümber ja astus uuesti vihma kätte. Ainult see veel puuduski kogu selles sõjasadama rüvetamises, et valvur ta ruume prostituutidele välja üüris. Barak oli hingepõhjani nördinud ja oleks mehe hea meelega pikali virutanud^Ta pilk oli karm, kui ta vihma kätte astus. Aga seekorff ei tundnud ta mingit rõõmu vastu nägu peksvaist jahedatest piiskadest. Parema meelega oleks ta pudelist veel ühe lonksu võtnud. Ja mis sest siis lõpuks on, kui ta lepib

sellega, mida ta nagunii muuta ei suuda. Ta andis kiusatusele järele, tõmbas tooga tihedamalt kaela ümber ja pöördus tagasi; sandaalid lirtsusid tal igal sammul.

«Hea küll,» ütles ta, «anna mulle veel veini. Siis heidan pilgu su tüdrukutele.»

«Ma ei teeni selle pealt kõige vähematki,» kinnitas mees. «Algul tulin lihtsalt mõnele sõbrale vastu ja pärast ei raatsinud neile enam ära öelda. Sessinases maailmas pole heasüdamlikul inimesel midagi peale hakata. Peaasi aga — et ta ei abielluks. Mina abiellusin ega jõua seda iial kahetseda. Tule, ma näitan sulle teed, trepil on õige pime.»

3.

Seekord ei kavatsenud kumbki erakond prii lõunasööke anda. Valimiseelne kampaania oli Kart-hadaštis alati õige loid olnud, kui just asjasse polnud segatud juhtivate perekondade endi esindajad. Harilikult sündis ametite jagamine vaikselt kulisside taga; ametikohad müüdi avalikul pakkumisel taktitundeliselt sellele, kes kõige enam pakkus; seejärel soovitas senat kandidaate rahvakoosolekule ja rahvakoosolek hääletas nad ilusti ametisse. Vennaskonnad korraldasid hääletajatele mõned kenad lõunasöögid ja kõik oli sündinud korra ja kombe kohaselt.

«Rahvakoosolekul pidi kunagi olema tõeline võim käes,» ütles Karthalon, üks vähestest ülikutest, kes barkii-dide üritust toetas. «Kuidas muidu seletada seda, et rahval on ikka veel nii palju formaalseid õigusi.»

Gersakkon oli temaga nõus, kuigi ta suhtus kogu asjasse võrdlemisi ükskõikselt. Teda huvitasid õieti ainult võitluse otsesed tagajärjed. Aga Karthaloni väitele ei saanud vastu vaielda. Ilmselt oli Kart-hadašti asutajaks olnud homogeenne inimrühm, mille tõttu nii seadusandlik kui ka täidesaatev võim olid tegelikult kuulunud kodanike koosolekule. Aga sedamööda, kuidas kasvas maa-aristokraatia mõju, kes finantseeris laevaehitust ja ekspeditsioone uute kaubaturgude avastamiseks, kahanes rahvakoosoleku võim; formaalselt kuulus riigiasjade kontrollimise õigus aga ikka veel kodanike koosolekule.

«Kõik ürikud, mida mul on õnnestunud üles tuhnida, on nii igavad ja kuivad,» kurtis Karthalon, «pärimusi aga,

mida preesterkond levitab, ei või usaldada. Olen Ešmuni templi raamatukogu põhjalikult läbi vaadanud.» Karthalon oligi Gersakkoni demokraatlikku parteisse tõmmanud, ja koosolekul Hannibaali majas asendas Gersakkon Karthaloni, kes ise oli pärast oma Abba lähedal asuva maamõisa külastamist palavikus haige. Karthalon oli tõsine töörühmaga, aga läbini vilets põllumees; aeg-ajalt tekkisid tal igasugu teostamatud ideed, mida ta kangekaelselt püüdis ellu rakendada.

Seni kui kaubanduslik ekspansioon kulges edukalt, polnud keegi rahvale survet avaldanud, et ta kasutaks võimu, mis tal teoreetiliselt ikka veel oli. Kui aga Hannibaali isa tegi katset Hispaanias^ puuni ülemvõimu maksma panna, hakati ka survet avaldama. Ülikutele ei meeldinud Abd-melkarti tegevus, sest nad teadsid, et see paneb liikvele jõud, mis muutuvad hädaohtlikuks nende suletud oligarhiale; ja kuigi seda ainult osaliselt mõisteti, oli rahva pidev toetus barkiididele otsustavaks teguriks, mis takistas oligarhiat ükskõik mil määral vahele segamast Hispaanias toimuvatele sündmustele. Sellele järgnesid Hannibaali suured Itaalia sõjakäigud; ning aegamööda, aga järjekindlalt hakkas rahvas poliitiliste sündmuste vastu ikka enam huvi tundma. Nende võimupiire polnud kärbitud; sest ülikud, nii vähe kui neile ka barkiidide edu meeldiski, ei julgenud vastupanu osutada, senikaua kui Hannibaal jäi võõrsil oma võiduka sõjaväe etteotsa. Ja kuigi lihtrahval polnud poliitikas mingeid otseseid kokkupuuteid Hanni-baaliga ega saanud ta temalt ka mingeid korraldusi, loodi sel moel nende vahel ometi tugev side, ilma et enamik inimesioleks Hannibaali näost, näkku näinudki. Nüüd aga tuli seda sidet avalikult kinnitada.

Ümbritsetuna oma pooldajate salgast, oli Hannibaal Platsil oma poliitilise programmi teatavaks teinud. Ta ütles valju häälega: «Mu sõbrad, kui mind ametisse valitakse, olen ma valmis astuma igasugu samme, mis on rahva julgeolekuks ja hüvanguks vajalikud.» Need sõnad anti suust suhu edasi. Mõne hetke pärast tungisid nad juba vastasasuvasse senatihoonesse. Mõned senaatorid, kes olid sinna kogunenud mitte ühiskondlikke asju arutama, vaid mingi kaubatehingu osanikena oma komitee istungit pidama, mossitasid vihaselt huuli, tõmbasid silmad pilukile ja pistsid pead kokku. «Rahva julgeolek ja hüvang.» See kõlas revolutsiooniliselt; see oli üks neid poliitilisi

lööklauseid neis kõikuva korraga helleeni linnriikides, kus konfiskeerimised ja pogrommid, mida kord üks, kord teine pool korraldas, olid tavalisteks nähtusteks. Kart-hadašt, kes oli tervele maailmale poliitilise stabiilsuse eeskujuks, Kart-hadašt, kes isegi helleeni teoreetikute järgi ületas Sparta oma klassijõudude osava tasakaalustamisega ja sõjasaagi jagamisega kitsa valitseva kildkonna vahel — see Kart-hadašt ei lange ometi kogu maailmas valitseva korralageduse ohvriks?

Hannibaal oli juba koju läinud ja Karthalon koos Ger-sakkoni ja veel mõne ülikuga, kes barkiide pooldasid, seisid sammaskäigus, mis palistas Baal Hammoni templi-õue üht serva, ja ajasid juttu. Gersakkon oli ikka veel valmis ihu ja hingega pühenduma Hannibaali üritusele; ta nurises ainult selle üle, et talle küllalt rasket ülesannet ei antud. Ometi ei suutnud ta täielikult unustada Dinar-host, seda õige salapärast filosoofi Tarsosest*; tollest ajast peale, kui nad kord Taniti pidustuste ajal olid juhuslikult

vestlusse sattunud, oli sel mehel Gersakkonile tohutu mõju. Tundus, nagu võiks Dinarhos pääseda teadmiste ebatavaliste allikate juurde, teda näis ümbritsevat mingi enesekindluse õhkkond, mida Gersakkon küll väidete, küll pilke, põlguse ja ükskõiksusega oli asjatult püüdnud hajutada. Dinarhose väites, et talle on ilmutatud Elu Tee, oli midagi piinavat, kuigi Gersakkon ei osanud öelda, miks; sest ta ei suutnud meenutada, et müstik oleks eales öelnud midagi, mis oleks heitnud valgust kogu olemise tuumale. Ometi hoidis Dinarhose isiksus teda oma võimuses ja sundis teda üha edasi juurdlema. Alati paistis Gersakkonile, nagu peaks Dinarhos just sel hetkel talle mõne saladuse avaldama. Mõttes nimetas ta filosoofi šar-lataniks, enesepettuse ohvriks langenud tolaks, tühipaljaks lobisejaks, kes omaenda sõnadest vaimustusse satub, läks aga sellegipoolest uuesti Dinarhose juurde, et veenduda, kas see nii on.

Gersakkon raputas end lahti tardumusest, millesse Karthaloni kõne ta oli viinud. Eemalt kahe samba vahelt põrnitses Barak talle otsa. Gersakkon viipas noormehele käega ja läks tema juurde.

«Lootsin kogu aja, et kohtan sind kuskil.»

«Mida Hannibaal õieti tahab?» küsis Barak kulmu kibrutades ja kõiki viisakusväljendusi unustades. «Sina peaksid teadma.»

52

Gersakkon mõtles hetke. «Ta tahab kõike uuesti otsast peale alustada. Paremini ei oska ma seda öelda.»

«Aga uuesti alustada võib mitut moodi,» jätkas Barak kannatamatult. «Kui laevaomanikul kõik laevad tormiga põhja lähevad, tuleb temalgi uuesti otsast peale alustada. Kui aga kõik laevad toovad suuri kasumeid, tuleb tal jälle teistmoodi otsast peale alustada. Tahab Hannibaal välja kutsuda vaid tormi, mis uputaks kõik meie laevad — või õigemini need vähesed, mis veel alles on jäänud?»

«Ma kardan, su võrdlus ei ütle mulle midagi,» lausus Gersakkon Baraki nägu uurides ja tundis, kuidas teda valdas mingi loid ükskõiksus. «See on rohkem . . .» Ta otsis parajat võrdlust. «Rohkem nagu . . . lapse sünnitamine; uus elu kõigi oma võimalustega, oma uue haardega tulevikku.»

Baraki nägu tõmbus pingule: «Noh, siin sünnib iga aasta, koguni iga kuu tuhandeid põngerjaid... Ja ei tähenda nende ilmumine mingit uuesti alustamist. Aga kasumitega, millest mina rääkisin, võib inimene suuri asju teha, tundmatutele meredele purjetada, uhkeid templeid ehitada, Rooma purustada.»

Nad seisid vaikides, suutmata teineteist mõista. Nende vahel haigutav lõhe tundus peaaegu vihkamisena. Esimesena andis järele Barak. Ta pööras pea õnnetu näoga kõr-vale, vaatas üle rahvast tungil täis Platsi ja tahes-tahtma-tult kõlas ta hääl paluvalt.

«Jah, ma armastan seda linna.» Ta jätkas hoogsalt: «Ma toetaksin Hannibaali, kui ma kindlasti teaksin, et ta suudab meid ühendada ja tugevaks teha. Minu meelest on asjad halvad . . .» Ta sai erutusest võitu, kahetses oma sõnu ja oleks nad hea meelega tagasi võtnud. Ta polnud kavatsenud nii pikalt rääkida; pealegi polnud ta päris kindel, kas ta üldse nii mõtles, nagu oli öelnud.

«Tead mis, Barak,» ütles Gersakkon jälle sõbralikult. «Ma võtan su ühel päeval kaasa, et saaksid ise temaga rääkida. Siis näed, mis mulje ta sulle jätab.»

«Jah,» vastas Barak õhinal ja muutus samas murelikuks. «Aga mitte teiste juuresolekul. Ma ei taha, et isa teada saaks.» Tal oli häbi, ometi ei suutnud ta vastu panna ja vaatas

ringi, kas isa ehk kuskil lähedal ei viibi. «Kui ma kord midagi olen otsustanud, jään ma selle juurde. Jah

jään. Vannun seda Baal Hammoni nimel. Aga praegu ma ei tea veel.»

«Saan aru,» ütles Gersakkon. Teda rahustas õnnetu ilme Baraki silmis.

4.

Kauges minevikus olid vennaskonnad olnud sugukondlikud rühmitused, territoriaalsed organisatsioonid, mis olid asunud rangelt sugulaslikke sidemeid arvestavate ühistute asemele. Aga ülikute võimuletulek oli teinud neist ainult kodanikekoondised, mis seisid mitmesuguste omavahel seotud ülikuperekondade patronaadi all. Pidusöömingud ja avalikud usutalitused, mille eesmärgiks polnud enam sugukondlike sidemete tihendamine, olid muutunud vahendeiks, mille kaudu suurnike perekonnad lihtrahvast oma mõju all hoidsid ja neile aeg-ajalt tasuks orjaliku sõnakuulmise eest armuannina head toitu jagasid. Mis muusse puutub, siis kandsid vennaskonnad selle eest hoolt, et vastav valimisringkond oma patrooni poolt hääletas. Pärast segadusi, mis kestsid kogu sajandi, mil mago-niidide* suguvõsa juhtimise riigis enda kätte haaras ja suurnikega vastuollu sattus, võttis olukord jälle kindla ilme. Magoniidide rahutused andsid selleks vajaliku tõuke. Siitpeale laiendati ühtejärge kaubaturge ja iga mees, kes oli nõus tööd tegema, võis kindel olla, et ta hätta ei jää. Siis aga tuli õige pikk majandusliku languse periood, millele järgnes barkiidide tõus ja uus ettevõtlikkuselaine. Siit saigi alguse lõhe: suurnike kontroll kodanike rühmituste üle hakkas nõrgenema. Käesoleval silmapilgul oli olukord üleminekujärgus. Kui Hannibaal võidab, elustub uuesti vennaskondade tegevus ja nad saavad tagasi suure osa oma endisest võimust.

Naamilimile, kelle hoole all oli sõjadokkide lähedal asuv valimisringkond, ei jäänud märkamata muudatused, mis vennaskondades aset leidsid. Kakskümmend aastat oli ta korraldanud iga-aastasi ohvripidustusi Baal Hammoni ja Tanit Pene Baali, Melkarti ja Ešmuni auks ja saanud selleks korraldused senaatoritegrupilt, kelle patronaadi alla ringkond kuulus. Samuti oli olnud tema isa ja vanaisa ajal enne teda. See oli äritehing, mis ei vaimustanud õieti kedagi. Ainus asi, mille vastu linnakodanikud

veel huvi tundsid, olid valimiseelsed söömingud. Naamilim hoidis oma ringkonna väikese pühamu puhta ja korras, ise pidas ta kõrvalametina koos turukaupmehest naisevennaga väikest juurviljaputkat ja ajas üle leti ostjatega mõnusasti juttu.

Seekord aga mõtlesid ja käitusid inimesed teistmoodi. Nad tõid ohvriande väikesele tänavaaltarile; tahtsid rääkida endist kui kohaliku vennaskonna liikmetest. Valimispäeval tuleb mõni neist sedamoodi veel kinni panna.

Keegi hõreda ruuge lõuahabemega mees astus sisse ja tahtis juurvilja osta. «Kohe näha, et midagi on lahti,» sosistas ta usalduslikult üle leti kummardudes, nii et pipra, seesami ja odava veini lehk Naamilimile ninna tungis. «Eile alles põrutas maksukoguja nii kõvasti vastu seina, et krohv ähvardas maha langeda, täna aga tuleb ja ütleb mulle: «Noh, ootame veidi.» Võid arvata, mis ma talle vastasin. «Ah et ootame veidi?» küsisin ma. Küll me juba ootame. On see minu süü, et kuri silm mind ära kaes? Arvad sa, et ma tõesti tapsin omaenda õepoja? Kolme aasta pärast oleks ta olnud kõige parem klaasipuhuja terves

Kart-hadaštis. Või olen mina süüdi, et mu äia kari ära nõiuti? Nõia sai ta küll kätte, aga karja ei saanud enam päästa. Ime siis, et mu meel nii kibe on?»

Mees läks minema, juurvili espartorohust punutud kotis; ja Naamilimi naine tuli tagasi oma sõbratari juurest, kes parajasti tuhudes vaevles.

«Olen nii väsinud,» ütles ta ja läks üles teisele korrusele ning Naamilim kuulis, kuidas ta seal ringi käis. Krohvimata lagi oli madal. Naamilimile meeldis kuulata, kuidas põrandalauad naise sammude all nagisesid; arutada, mida naine teeb, kus ta parajasti seisab, mida ühest kohast teise liigutab. See oli tal teine naine — ainult seitseteist aastat vana — ja Naamilim ei olnud temaga veel päris harjuda jõudnud. Niiviisi kuulatades unustas ta mõnikord, et ta esimene naine oli surnud, ja kohkus Hotmilki nähes; ta tundis end kuidagi süüdlasena, kui nägi Hotmilki ümarat nägu väikese armiga vasaku kõrva all. Naise suured silmad näisid vaatavat pisut kõõrdi; vähemalt ei tundunud Naamilimile iial, et nad oleksid otse temale vaadanud, ja mehel oli kange tahtmine karata kas vasakule või paremale, kuhu naine just parajasti juhtus vaatama, et otse tema pilgu alla sattuda. Mis sel puhul juhtuks, seda ta ei teadnud, võib-olla küsiks Hotmilk: «Kes see mees on?»

55

Naamilimi meelest polnud asjad kaugeltki korras, võibolla poleks ta pidanud teist korda abielluma.

Seal see ta naine nüüd otse ta pea kohal askeldab. Naa-milim tõstis pilgu üles, nagu loodaks ta läbi laelaudade naise saledale tugevale kehale kahisevate riiete all pilku heita. Siis hiilis ta trepijalamile ja piilus üles, kuigi teadis väga hästi, et siit magamistuppa ei paista. Mida taeva pärast Hotmilk seal küll teeb? Võib-olla oleks Naamilim pidanud abielluma hoopis lesega, kellel oli väike töökoda, kus tüdrukud mütse tegid. Ta vaatas üle õla ja nägi, kuidas majast loovis mööda kohalik käskjalg, tüse mees töllakil alahuulega.

Välismaailm oli ta mõtted kodustelt muredelt uuesti endale tõmmanud; Naamilim astus aeglaselt lävele ja jäi ereda päikese tõttu silmi kissitades tänavale vahtima. Et ta ei unusta varikatust enne kevade tulekut parandada lasta, ka ootab norija loomuga naisevend eelmise kuu arveid, mis on ikka veel kokku võtmata. Tühja kah, mõtles Naamilim, varsti on valimised. Ta pidas endamisi ägedat sõnasõda, hurjutas kedagi hullumoodi, hurjutas kogu maailma, igaüht, kes oli ta otsas trampinud või teda põlanud. Või imestad, mis? Ah et mina olen paljas ussike? Noh, esimest korda oma elus ütlen ma sulle nüüd . . . Naljakas, tema esimese naise kuju, sulanud ühte väreleva päikesepaistega, mis sundis Naamilimi silmi sulgema, näis kõike heaks kiitvat, teda taga õhutavat, heatahtlikult nooguta-vat, nagu tahaks ta öelda, et teadis kogu aja, kui vahva mees on Naamilim.

5.

Harmidesel oli olnud abaluudes närvipõletikuhoog ja ta arvamine kogu maailmast ja eriti Kart-hadaštist oli muutunud. Glaukoni tervis polnud samuti kuigi hea; poiss magas suu lahti nagu palavikuhaige ja ainus helleeni arst terves linnas, keegi Kosist pärit mees, oli öelnud, et tal on ussid. Glaukon kohkus, ta arvas, et on nüüd pungil täis usse, kes õgivad ta sisikonda, nii et iga silmapilk võib tast järele jääda ainult tühi kest; Harmides, keda vaevasid ta enda hädad, polnud kuigi kaastundlikus meeleolus. Otse vastupidi — talle paistis suurimat lõbu pakkuvat näha Glaukonit nutmas, ja ühtesoodu kirjeldas ta poisile

56

õudsetes värvides, kuidas inimesed olid maomuna alla neelanud ja oma sisikonnas mao välja haudunud.
«Sinu vaated sõltuvad alati su kehalisest seisukorrast,» ütles Delfion, kelle juurde Harmides oma jutuga läks.
«Muidugi,» torises Harmides. «Ei tea, kas ma tohingi seda sinu kuldset hiose veini juua. Võtku tont kõiki neid arste. Lähen parem mõne nurgataguse posijaeide juurde. Mida sa ütlesid? Aga muidugi muutuvad mu vaated vastavalt sellele, missuguses seisukorras parajasti on mu maks. See on igaühe juures nii, mina ainult ei püüa teeselda. Kogu maailm on sassis. Selles neetud koeraliha õgijate linnas ei mõtle keegi muule kui raha kokkukraapimisele. Siin pole ainsatki inimest peale sinu, mu kallis, kellega üks endast lugupidav mees võiks ka sõnakese juttu ajada.»
«Aga mina teenin ju ka endale ülalpidamist,» polnud Delfion temaga nõus. -«Ja mõnikord on mu mõtted selle rahakraapimisega õige ametis.»
«Sugugi mitte,» ütles Harmides autoriteetselt ja vaatas Glaukonile, kelle silmad haiglaselt hiilgasid. «Sina oled Afrodite laps — kehastunud etteheide sellele kaupmeeste meelelaadiga maailmale. Raha, päh! juba see sõna rüvetab hinge. Olen ihu ja hingega Platoni eeskuju järgi loodud vabariigi poolt* — ma ainult lisaksin veel neljanda klassi, kus ma ise, julgen väita, oleksin õige kõrgel kohal: see oleks iluarmastajate klass. Ma ütleksin teistele: loobun suuremeelselt kõikidest rasketest töödest, sõjapidamisest ja geomeetria ja omavalitsuse asjadega tegelemisest, ja tasuks selle eest palun ainult, et mind rahule jäetaks ja loodaks vastavad võimalused, kus ma saaksin ilu nautida. Tõesti, mu kallis, meil sinuga on liiga peen hing selle kohutavalt labase maailma jaoks.»
«Ai,» kiljatas Glaukon, «ma kuulen, kuidas nad mu peale urisevad.»
Kõhukorin oli ta ära ehmatanud. Ta jooksis oma isanda juurde ja klammerdus ta külge. Harmides võpatas ja vabastas end poisi haardest. «Niisuguseks paanikaks pole mingit põhjust, põngerjas,» ütles ta kuidagi kahjurõõmsalt. «Ega nad sind nii kiiresti ikka ära ei söö.»
«Mis sa sest vaesest lapsest hirmutad,» ütles Delfion hajameelselt. Temalgi olid oma mured, aga ta ei läinud neid kellelegi kaebama. Tal oli oma asutuses kuus noort tütarlast, peale selle veel teenijad. (Ainus meeshing majas

oli bitüünia* ori, kes tegi raskemaid töid ja käis iga päev turul.) Tihti ei möödunud päevagi, kus tüdrukud poleks tülitsenud või õelaid intriige sepitsenud, aga sellega oli Delfion nüüd juba harjunud. Ta oskas majas korda hoida, ilma et oleks ise sekeldustesse sattunud või end neist häirida lasknud. Jah, mõtles ta, meenutades Küprose kreeklast, kes teda külastas, kui ta veel Korintoses elas; kõhn, kuivetu mees, kuidagi eemaletõrjuvalt sõnakehv, kui ta pärast ägedaid ja kiireid embusi Delfioni kõrval lamas; kui ta aga rääkima hakkas, heietas ta mingit unelevat monoloogi, mis tungis naise olemusse, nagu seda ükski mehe puudutus polnud^ suutnud teha. Ta rääkis, et tuleb endast heita kõik hinge ümbritsevad kestad ja püüda äärmise lihtsuse poole; tuleb saavutada see hingepuhtuse selgus, mida ei suuda häirida maailma kära ja askeldus. Delfion ei suutnud jälgida ta mõttekäiku, aga mehe vaikselt põlevate sõnade emotsionaalne tähendus jättis temasse sügava jälje, kuna ta tol ajal esimest korda hakkas aru saama, kui tähtis on julgus ja iseseisvus. Delfion taipas alles nüüd, et mees oli andnud talle just seda, mida ta sel raskel ajal kõige enam vajas; aga tookord oli ta Delfioni meelest, ainult mingi veidrik,

oodatud külaline, kes äkki, kui ta enam ei tulnud, jättis enda järel tühja koha, hirmutava kindlusetusetunde. Niipalju kui Delfion teadis, oli mees läinud Kimmeeri Bosporosse*.

Ta sisendas mulle lugupidamist iseenda vastu, mõtles Delfion ja teda haaras valus mahajäetustunne. Mida olen ma väärt? Mida on üldse keegi väärt? Mõttes kujutles ta end väga õrnana, kuninglikuna, puutumatuna, õilsalt suursuguse olevusena, kes jagab armastuse armuande tänulikele kerjustele. Asja seksuaalne külg ei seganud ta unistusi. See oli ainult vahendiks, materjaliks, mille kaudu ta oma unistusi püüdis ellu viia. See oli ainult sügavamate asjade, kogu maailmas tegutsevate ergutavate ja takistavate, hävitavate ja ühendavate jõudude sümbol; ja sama vähe alandav kui Suure Ema* templites peetavad pidulikud orgiad või Süürias, Anatoolias* ja isegi Delfioni kodulinnas Korintoses lokkav iga liiki püha prostitutsioon või Dionüsose* pidustuste rongkäigud ja müsteeriumides* asetleidvad abielupühitsused. Kuni oma viieteistkümnenda eluaastani elas Delfion rikka lese juures, kes teda väga hoidis ja tal lugema ja kirjutama õppida laskis, et Delfion saaks talle õhtuti kõvasti ette lugeda. Kui siis selgus, et Delfionil

on õppimiseks taipu, õpetati talle ka muid asju — pisut matemaatikat ja luulekunsti. Lesk suri südamerabandusse ja ta õepoeg päris Delfioni koos muu varaga. Halinos oli lodevate kommetega sõbralik noormees, kes juba siis, kui Delfion kuulus lese majapidamisse, oli tütarlapsele silma heitnud; nüüd tegi ta tüdrukust pärast mõningaid õrnutsevaid lähenemiskatseid kohe oma armukese. Pooleldi tõsiselt, pooleldi lõõpides — Delfion ei saanud õieti kunagi aru, mispärast — ergutas ta tüdrukut, et see kirjandusega edasi tegeleks; kolme aasta pärast aga, kui kogu varandus oli läbi priisatud, tappis Halinos enda söe-vinguga. Keegi orjakaupleja, kes kaubitses ainult paremasse klassi kuuluvate naisorjadega, ostis Delfioni ära ja nüüd algas tema hetäärikarjäär. Kuna ta liikus kõrgemas seltskonnas, kus vaimukat ja haritud hetääri imetleti ja ülistati, ei tundnud ta mingit suuremat muudatust oma elus. Ta viimane peremees oli olnud vaheastmeks lese maja väikese suursugususe ja noobli lõbumaja vahel, kuhu Delfion nüüd sattus; üleminek toimus nii pikkamööda, et see ei valmistanud talle mingeid hingelisi vapustusi. Halinos oli suhtunud nende armuvahekorda poolnaljatlevalt, poolkirglikult; tema tunnetes segunes lüüriline tulisus intellektuaalse uudishimuga, nii et Delfionis ärkas tugev, ent kuidagi kummaliselt kõigest maisest irdunud meelelisus. Isegi kõige ohjeldamatutel hetkedel lasus mingi huumorivarjund; nad nagu vaatasid nende endi mängitud miimi. Pealegi oli Halinos enne oma surma toonud majja kellegi noormehe, oma parima sõbra, ja kahekesi olid nad avalikult jaganud Delfioni; tantsides ja improviseeritud värsse lugedes kandsid nad kolmekesi ette iga vähegi skandaalse maiguga loo mütoloogiast. Delfionile, keda oli just äsja Eleusises müsteeriumidesse* pühendatud — see sõit sai teoks tänu Halinose tujule —, pakkusid need nii-mid suurt naudingut, sest, ühendades endas pealiskaudsel vaatlusel vastandlikke tundeid — kõige nilbemat lõbu ja tugevat usulist hardust —, viisid nad ta kauakestvasse meelelisse ekstaasi. Nüüdki veel tarvitses tal ainult uuesti lugeda teoseid, mida ta tookord oli peaaegu pähe õppinud— näidendeid, nagu Euripidese* «Bakhid» ja Aishülose* «Edonoi» või mõnd Bakhülidese* oodi, mille põhjal Halinos oli loonud oma poolparodeerivad, poolilmutuslikud miimid — ning kunagised rütmid ja kujud manasid end talumatu jõuga ta silme ette.

Seetõttu tema elukutse mehhaaniline külg — nii nagu Harmides seda oleks nimetanud — ei seganud põrmugi unelmakuju, mis Delfionil oli iseendast. Otse vastupidi — seal just peitusidki selle sügavamad juured. Aga mida Delfion taluda ei suutnud, oli jõhkrus, kõik, mis lõhnas teotuse ja tooruse järele; elus oli tal tulnud sellega harva kokku puutuda. Sellepärast oligi Baraki käitumine teda nii solvanud ja ebameeldiva mälestusena ta mällu sööbinud. Ma muutun liiga nõudlikuks, arutles ta endamisi. Sellest ajast saadik, kui ta oli Kart-hadašti elama asunud, tegeles Delfion peamiselt etenduste korraldamisega, mida ta tüdrukud pärast lõunasööki andsid puuni rahameeste valitud seltskonnale, kes moodustas nende külastajaskonna. Delfion oskas külaliste tundeid osavasti enda pealt tüdrukutele suunata. Omaenda meelelisust oli ta vaid haruharva tüdrukuid asendades rahuldanud; nüüd äkki aga avastas ta, et ta on kadunud ja tunneb hirmu rünnaku ees, mis ähvardas teda Baraki mühaklikkuse näol.

«Mida sa ütlesid?» küsis ta Harmideselt. Harmides taipas ta toonist, et Delfion polnud teda üldse kuulanud; hetkeks süttis mehe silmis õel tuluke, siis aga suutis ta juba jälle viisakalt naeratada. Delfionil, kes kartis, et oli oma tundeid liialt reetnud, oli kange tahtmine nägu kätesse peita, aga ta hoidis end tagasi. Algul ei taibanud ta, mida Pardaliska rääkis, — see väike uudishimulik ninatark oli kikivarvul tuppa hiilinud.

«Aga muidugi, saada ta siia,» vastas Delfion uniselt patjadele nõjatudes.

Harmides pidi lahkuma; ta oli arstiga kokku leppinud, •et see tuleb Glaukonit vaatama, ja poiss sikutas nüüd ta kätt ja mangus, et nad rutem koju läheksid. Lävel möödusid nad Gersakkonist ja Harmides püüdis Delfionile üle õla paljutähendavalt irvitada, aga ägeda valuhoo tõttu, mis ta abaluudest läbi sähvas, suutis ta vaid enda ees seisvale sambale virilalt naeratada. «Mis sa arvad, kas ta teeb mu terveks?» küsis Glaukon ja poisi häälest kostis ilmset rahulolu, et tema haigusega nii palju sekeldamist on.

«Muidugi mitte. Ta tahab mu käest ainult raha saada,» vastas Harmides karmilt ning ta enesetunne hakkas paranema.

61

«Mul on hea meel sind jälle näha,» ütles Delfion. Ta ei tõusnud kušetilt üles, tõstis ainult tervituseks käe ja osutas siis padjale enda kõrval. «Lootsin kogu aja, et sa tuled.»

Gersakkon istus ega lausunud sõnagi. Pardaliska — sale, paljajalu, seljas poisi kitoon — valas talle veini ja lahkus seepeale toast. Gersakkon vaatas talle järele ja jäi siis vaheks ajaks silmitsema ust, mille taha tüdruk oli kadunud.

«Meeldib ta sulle?» küsis Delfion raugel häälel. «Jah.»

«Ta hind ei ole liiga kõrge.» Delfion nõjatus tagasi. «Siin majas on igal asjal oma hind.»

«Aga mõne asja hind on kõrgem kui teisel.»

Delfion kaalus veidi aega mehe sõnu ja ütles siis: «Loomulikult.»

Ka Gersakkon viivitas vastusega. «Ma ei taha seda tüdrukut. Mulle meeldib ainult ta nõtke kõnnak ja julm pilk. See on kõik.»

«Ja minu silmad?»

«Ei ole julmad.»

Nad vaikisid jälle, siis ütles Delfion:

«Sinu silmis,. kardan ma, on küll julmust, aga see on teistsugune kui Pardaliskal.»

Gersakkon kattis silmad käega kinni ja ütles: «Ma ihaldan hoopis sind.»

«Jah,» vastas Delfion õrnalt. «Kui kahju, et sa mind ei võta.» Ta sirutas end graatsiliselt asemel. «Kahju meist mõlemast.» Gersakkon ei liigutanud ja naine jätkas:

«Las ma räägin sulle kõik ära. Ma pole iial enne neist asjust rääkinud. Pole seks mingit tarvidust tundnud. Mu keha ihaleb sind. Ära saa minust valesti aru. Kui saan endale su keha — saan endale ka kõik muu sinus. Muutuksin magades uuesti Ledaks*. Sina, Gersakkon, oled teinud mu uned vaeseks.»

«Ma poleks tulnud täna, kui ma poleks tahtnud avameelselt rääkida. Sa tundsid seda. Kuidas ma sind küll armastan,» lisas Gersakkon tuliselt.

«See on sinust kena. Kui armas sa oled. Kas sa ise tead ka, kui armas sa oled?» Delfion tõusis istuli ja hakkas ainust rüüd, mis tal seljas oli, lahti päästma. «Sa oled ainus mees selles linnas, kellel on jumal niuetes.»

62

Ta laskis rüü maha langeda. «Nii on õigem — minu alasti ihu sinu hirmsa pilgu all, Gersakkon.»

Gersakkon sattus hetkeks segadusse ja kattis uuesti silmad käega kinni, siis vaatas ta Delfioni. «Kui ilus sa oled.»

«Vaata,» ütles naine leebelt, «sa näed Danae* vihma. Ma olen kullakarva, eks ole? Sa imestad, kuuldes, kui kaua aega ükski mees mind pole emmanud. Sa võid minuga teha, mida tahad.»

«Ei,» karjatas Gersakkon kohkunult. «See on mulle piinaks.»

Delfion sai meelega ta sõnadest valesti aru. «Tõepoolest võid. Ükskõik mida. Vaata, kui kuldselt mu juuksed helgivad, eks ole? Vaata, ma olen sama värvi nagu Ledagi, kui päikesekiired läbi laialisirutatud luigetiibade ta ihule langesid. Vaata. Mind emmates saad sa teada jumalate salajased nimed.»

«Ma kardan,» sosistas Gersakkon.

«Muidugi,» vastas Delfion. «Mina samuti.»

«Ma kardan kahte asja. Ma kardan, et kui ma su endale saan, pean ma su hiljem kaotama. Ja ma kardan, et kui ma su endale saan, ei kaota ma sind hiljem kunagi.»

«Ei... sa kardad midagi muud.»

Gersakkon laskis pea norgu. «Ma ei tea isegi.»

«Näe, sa tulid uuesti minu juurde. Ja sa pead ikka iiuesti tulema. Milleks võidelda iha vastu, mis meid mõlemaid on vallanud? Ma ütlen sulle, mitte see, et sa mu ihu puudutad, pole tähtis, tähtis on see, mida sa mulle pärast seda ütled.»

Gersakkon surus käed rusikasse ja laskis nad siis jälle lahti. «Ma olen väga kiivas. Ma kardan, et nõuaksin su käest liiga palju. Sa ütlesid, et ma olen julm. Minu tunded sinu vastu on liiga tugevad, ma armastan sind liiga sügavalt, et su vastu mitte julm olla, kui seks võimalus avaneb. Kas sa laseksid end üksikusse tuppa lukustada?»

«Võib-olla.»

«Aga võib-olla ka mitte.»

Delfion toetas pea kätele ja ohkas sügavalt; ta suure pärast nõtket keha läbis kerge värin. «Miks sa siis tulid?»

«Mul polnud õigust tulla,» hüüdis Gersakkon õnnetult. «Tulin sellepärast, et ma olen liiga nõrk, liiga vilets, et eemale jääda.»

63

«Sa näed ju, et sa ei tee mulle haiget. Sa teeksid mulle haiget ainult siis, kui ma teaksin, et sa mind ei taha.»

«Jajah, sul on õigus. Tahtsin sulle haiget teha. Tahtsin, et võiksin sind põlata. Ja nüüd ma tean, et ei suuda seda iial.»

Ta kargas püsti, haaras Delfioni hetkeks kirglikult oma embusesse ja tormas siis toast välja. Delfion jäi vaikselt lebama, üks jalg kõveras teise all, nii nagu ta Gersakkoni käte vahelt olid maha libisenud. Ta ripsmete alt voolasid aeglaselt pisarad, aga ta oli õnnelik, mingid ähmased heledad kujud näisid liikuvat tantsusammul ta mõtete lehises hämaruses. Ma ei eksinud temas, ütles ta endamisi.

6.

Hannibaal pidas vähe teenijaid; ta vihkas igasugust hiilgust ega tahtnud anda põhjust, et ta vaenlased oleksid võinud öelda, nagu püüaks ta endale mingit kaaskonda, mingit isiklikku sõjaväge soetada. Kui ta aga poliitikaareenile astus, koondusid mitmesugused noormeeste rühmad ta ümber ja pakkusid talle oma teeneid; ka võeti tarvitusele abinõusid, et abi oleks käepärast, juhul kui valitsevad perekonnad püüaksid öösi ta maja rünnata. Aga kuigi pärast tema otsusele järgnenud esimest vapustust suurnike hulgast teda õige tihti ähvardati, polnud ometi märgata, et ähvardustele järgneksid ka teod. Suurnikud lasksid oma käsilastel valijatele igasugust survet avaldada, küll ähvardustega hirmutades, küll pillavate lubadustega meelitades; aga üldiselt paistsid nad olevat pea kaotanud. Neid viis segadusse teadmine, et rahvamass oli hakanud kogu valitsevasse korrasse vaenulikult suhtuma; neid konutas poolehoid, mis isegi pärast kõigi ta Rooma vastu sihitud plaanide kokkuvarisemist ikka veel Hannibaali ümbritses; peamiselt aga halvas nende ettevõtlikkust väljaõppinud palgasõduritest garnisoni puudumine, keda oleks suurima häda korral võinud kasutada rahutuste mahasurumiseks kodanike hulgas. Hukkumise eelaimus rippus senati ja Saja Nelja Nõukogu kohal; Viienõukogu ei funktsioneerinud enam peaaegu üldse. Ainult Sisekomi-teel ehk Väikesel Senatil jätkus veel kainet pead. Siia oli koondunud valitseva klassi südamik — suurmaavaldajad,

laevaomanikud, pankurid —, kelle kontrolli all, olgu siis otseselt või kaudselt, seisis suurem osa kaubanduslikest ja tööstuslikest ettevõtetest, öösiti tulid nad Ešmuni templisse kokku ja pidasid nõu, kuidas oma klassihuve läheneva hädaohu eest kaitsta.

«Nad on halvatud,» ütles Karthalon, kes koos Hanni-baaliga pidi kandideerima teise šofeti kohale. Karthalon oli kongus ninaga tõsine mees, kes oli põhjalikult uurinud kreeka riigiteooriat ja kavatses nüüd Tuküdidese* «Ajaloo» puuni keelde tõlkida.

«Võib-olla,» ütles Hannibaal, kes ei mõelnud vaenlast alahinnata. «Aga võib-olla ootavad nad ainult parajat silmapilku, et küljelt0 kallale tungida või meid varitsema hakata.» Ta naeratas. «Ma arvan, tõenäoliselt hakkavad nad meid varitsema.»

«Me äratame Kart-hadaštis Ateena uuesti ellu,» hüüdis Karthalon vaimustatult. Tema oli helleniseerijate juht. Juba mitu sajandit valitsesid Kart-hadašti kultuurielus kreeka mõjud, mis põhjalikult muutsid selle kunagist foi-niikia algupära ja esimestel sajanditel egiptuse kultuurist saadud mõjutusi. Kreeka kombed valitsesid kaubandus- ja tööstuselus ja kreeka luksusesemed olid saanud rikastele tореduse ja mugavuse mõõdupuuks. Peamiselt aga jäljendati välist kesta, kreeka maailma loovad voolud olid vaid piiratud ulatuses siia jõudnud. Aga viimasel poolsajandil näis Kart-hadašt järk-järgult ärkavat. Väliselt avaldus see barkiidide tegevuses Hispaanias ja Hannibaali Itaalia sõjakäigus. Rahulolematus kasvas. Hoolimata preestrite konservatiivsusest, kadusid esivanemailt päritud toored kombed. Läänepoolsetes Vahemeremaades sajandeid valitsenud

foiniiklaste, etruskide ja kreeklaste kaubanduslik tegevus hakkas kiiresti oma mõju avaldama; linnaelu üha jätkuva levimisega kaasnevad ühtlustavad tendentsid viisid olukorrani, kus paratamatult tuli otsustada kas rooma või puuni ülevõimu kasuks. Karthalon esindas haritumat ringkonda, kes tänulikult tunnistas, kui palju nad võlgnesid Hellasele, ja tahtis Kart-hadašti elu rikastada kõige väärtuslikuga, mida helleeni tsivilisatsioon — see loovalt ühendav jõud — oli inimkonnale andnud.

«Ma tean, et meie valmistatud esemed on helleeni kaupadega võrreldes kohmakad ja tahumatud,» ütles ta. «Aga teatud mõttes oleme me alles oma arengu alguses. Me asume punktis, kust võime sooritada suure hüppe edasi.

65

Nüüd on oluline vabastada meie konstitutsioonis peituvad demokraatlikud elemendid ja murda kaubandusliku monopoli meetodid, mis kujutavad endast riigis valitseva suurnike oligarhia välist külge.»

Hannibaäl naeratas. «See monopol on juba murtud. Selle eest hoolitses me lüüasaamine.»

Karthalon tahtis nii kiiresti vastata, et hakkas pudis-tama: «Jah, aga meie poliitika peab selgesti näitama, et me ei katsu seda uuesti elustada. Meie uuestisündinud Kart-hadašt peab kaubanduse suhtes asuma niisama liberaalsel seisukohal kui kõige muugi suhtes. Siis puhkevad jõud, mis meis viimaste sajandite jooksul on tärganud, täielikult õitsele. Olen selles kindel. Kui Ateena oli oma kuulsuse tipul, oli tema kunst peaaegu täielikult tema müüride vahel elavate muulaste looming. Peame muutma Kart-hadašti Lääne Ateenaks.»

Hannibaäl jäi mõttesse ja noogutas siis nõusolevalt. «Sul on õigus, vähemalt peapunktis. Monopolistlikud meetodid kuulusid oligarhia juurde. Omal ajal võisid nad teenida kasulikke eesmärke, aidates linnal end üles ehitada. Aga ma näen, et sul on õigus. See olukord kestis liiga kaua, nagu on kestnud liiga kaua ka väheste perekondade ülemvalitsus. Pole kahtlust, et Kart-hadašti saatuse otsustab küsimus, kas me astume nende tendentside vastu välja õigel ajal või liiga hilja. Eelolev aasta peab seda näitama, Karthalon.»

«Sa eeldad siis, et meid valitakse šofetiteks.» «Eeldan küll.»

Pilk suunatud mäeharjale, seisis Hannibaäl liikumatult ja sirgelt ning jälgis valgusemängu pilvesambal. Tol hetkel tundus ta Karthalonile sünge kotkana, kellesse nagu ei puutunudki inimliku elu askeldused. Karthaloni, kelle pea tulisest sõnavõtust ikka veel pisut ringi käis, haaras aukartus; ta lõi pilgu maha, et veenduda, kas maa, millel ta seisab, on talle tuttav. Tal oli tunne, nagu asuks ta kuskil kõikuval kaljurüngal, läbi külma vetemüha kostab aga mingi' linnu kriiskav kisa. Talle meenusid surnud, viirukilõhna puhang, mis nagu suure tugeva käe puudutus rahustab värisevat last. Hirmust sünnib rahu, arutles ta endamisi. Hoidku jumalad mind verd rüvetamast!

See hetk meenus Karthalonile, kui ta seisis koos Hanni-baaliga Platsi ääres palmide varjus ja ootas, millal tehakse teatavaks hääletamise tulemused. Paistis tõepoolest, et

66

vaenlane oli pea kaotanud; ta peaaegu ei püüdnudki häälte arvu võltsida. Üks kvartal teise järel andis oma hääled Hannibaalile ja Karthalonile. Polnud enam kahtlust, et Hannibaalil oli kindel seljatagune, teda toetasid käsitöölised, väikekaupmehed ja -töösturid, talupojad, ning isegi osa patriitse, — mõned eriti arukad mehed nagu Karthalon koos rahulolematutega, keda kasulike tehingute juurest oli eemale tõrjutud, kes

oma mõisad olid kaotanud või valmis olid kogu varandusega riskima, lootes Hannibaali juhtimisel Rooma hävitada. Väikemõisnikud olid pisikestel tugevatel hobustel vaikselt salgakaupa kohale sõitnud, et Hannibaali poolt hääletada. Kõik hoolikad sobingud, mis pidid valimisringkondades magnaati-dele ülekaaluka enamuse kindlustama, jooksid nii tugeva opositsiooni juures täiesti tühja. Eriti hea meel oli Hannibaalil selle üle, et väiketalupojad olid küll jalgsi, küll eesli seljas mitme miili tagant hääletama tulnud; tavaliselt ei vaevunud nad üldse valimistest osa võtma. Mõned mehed, kellel oli õigus Kart-hadaštis hääletada, olid eemalt rannaäärsetest linnadest kohale rännanud.

«Nii et me võidame. Ma teadsin, et me võidame,» hüüdis Karthalon erutatult. Hannibaäl noogutas tõsise näoga.

Rahvas möirgas rõõmust. Vägev hõiskelaine kandus üle terve linna. Nagu püüaks tohutu loom inimkeeli kõnelda. Ülikute kõrvus, kes end oma uhketesse villadesse peitsid, kõlas see vere järgi januneva pööbli kisana; väravatele lükati riivid ette, uksed pandi lukku ning nende taha kuhjati mööblit. Aga keegi ei püüdnud majja tungida, kuigi kisa ei lakanud. Rahvas oli täiesti veendunud, et kõik vajalikud sammud tuleb jätta Hannibaali hooleks. Oli alanud uus ajastu. Uks mees, kes Miskari templi juurde kogunenud rahvahulga poole pöördus, seletas, et imepärased sünnijuhtumid Tezagas olid seda kõike juba selgesti ette ennustanud. Dokkide lähedal kuulati kellegi ühe silmaga mehe juttu, kelle arvamist mööda sündivat tähtede vallas imelikke asju. Neitsi Ema olevat end ilmu-tanud üllatuslikes konjunktsioonides*, kuulutades ette, et Hannibaalist saab sõdalane-kuningas, kelle valitsusega pääseb võidule, rahu. Vähem poolehoidu leidsid väited, nagu näitaksid vastuvaidlematud märgid, et maailma ähvardab uus häving — puhastus tule läbi. Ainult selles olid kõik ühel meelel, et oli alanud uus ajastu.

III KOKKUPÕRGE

1.

Barakile valmistas Hannibaali võit suurt rõõmu, mida ta isegi õieti seletada ei osanud. Selle tunde põhjusi ei tulnud hoopiski poliitikast otsida, sest Barakile endalegi polnud päris selge, kuidas ta suhtub programmi, mille Hannibaal šofetina arvatavasti esitab; rõõmustades inimese üle, kes oma tahte maksma paneb, kindla positsiooni saavutab ja otsustava käeliigutusega segadustesse paisatud maailma kaheks lõhub, tundus Barakile, just nagu oleksid ta enda hädad ja nurjumised kuidagi Hannibaaliga seotud. Ta tahtis vabaneda oma kõhklustest ja heitlikest ihadest. Pärast maamõisas elatud töörohkeid päevi ärritas teda linna sihitu jõudeelu. Isa kavatsust mööda pidi Barak pärast maal elatud aastat veetma ühe aasta mõisavalitsejana Gadiris Hispaania Atlandi-rannikul, aga kuna Ozmilk oli otsustanud reisi esialgu edasi lükata, ei olnud tal pojale anda mingit tööd peale tühiste, juhuslikku laadi jooksvate kohustuste. Barak oli tüdinenud neist tühistest asjaajamistest, mille sügavamat seost tema eest varjati.

Pealegi ei suutnud ta Delfioni unustada. Ta käis veel mitu korda sõjasadama moonaladudes tüdrukute juures, lihtsalt sellepärast, et oli hõlpsam seal käia kui mõni uus koht otsida. Aga puhtfüüsiline akt, mis küll pisut lõdven-das temas valitsevat pinget, ei suutnud ometi lämmatada seda uut vihkav-ihalevat kiindumust, mille Delfion ta veres oli süüdanud. Mälestus naisest näris ta hinge, nagu oleks Delfion olnud mingi väärtuslik

kalastamiskontses-sioon, mille keegi võistlev rahamees tal just sel silmapilgul nina eest ära näpsas, kui tema, Barak, parajasti arutas, kui suuri kasumeid see talle tuua võib. Talle tundus,

68

nagu oleks ta materiaalset kahju kannatanud, nagu oleks ta eneseväärikust alandatud. Kuigi ta ise selles teadlik polnud, solvas teda see, et Delfion oli temast haritum.

Barak hakkas Gersakkoni passima, kavatsedes keelitada teda endaga koos Delfioni juurde tulema. Ometi ei tihanud ta naisega silm silma vastu sattuda, ja see omakorda suurendas ta vimma Delfioni vastu. Seda, et tema, Barak — Ozmilki poeg — ühe naise ees häbi pärast punastas ega teadnud, mida ette võtta, ei võinud niisama jätta; selle eest tuli kätte maksta.

Nähes, et poeg vajab tegevust, andis Ozmilk talle ülesandeid, mida ta muidu oleks alamate ametnike hooleks jätnud; õieti kulusid need kogemused marjaks ära noormehele, kes ühel päeval pidi hakkama perekonna varandusi valitsema. Ozmilk soovis kogu südamest, et tal oleks kokkuhoidlik ja võimekas pärija, kelle käes pärandus aina kasvab; ometi ei raatsinud ta pühendada Barakit majapidamise ühessegi tõsisemasse saladusse. Igale juhule, kus Barakil avanes võimalus teda asendada, vaatas ta kui hädaohule, mis tema võimu ähvardab. Seetõttu ei teadnud Ozmilk isegi, mida teha — ühelt poolt tahtis ta Baraki tegevusiha ergutada, teiselt poolt jälle püüdis seda alla suruda. Baraki meelest oli isa lihtsalt pirtsakas ja tema vastu väiklaselt ülekohtune; põhjust, miks tal isa silmis ei õnnestunud end nii heas valguses näidata, nagu ta soovis, Barak ei taibanud. Mõnikord süüdistas ta kõiges iseennast, oli siis hirmsasti tujust ära ja sepitses mässu-plaane.

Nii ta siis tegeles päevast päeva tühiste võla- ja äriasjadega, kontrollis kaubalähetusi ja ähvardas võlgnikelt ära võtta hüpoteegi väljalunastamise õiguse. Ta ilmutas nende toimingute vastu õige elavat huvi, ometi jäi isa ja tema vahele mingi usaldamatuselõhe. Kui Barak mõnikord püüdis selgusele jõuda, kui kaugele õieti Ozmilki raha-tehingud ulatuvad, või lähemaid andmeid pärida salasepitsuste kohta, millele, nagu ta ähmaselt taipas, kogu kaubandus tugines, tõrjus Ozmilk ta järsult eemale. Eriti tahtis Barak teada, kuidas isa kavatses lüüa Hannibaali ja kukutada oma võistlejat Gerbaali.

Kõige enam huvi pakkusid talle ametkäigud, mis võimaldasid töökodade tööga tutvuda. Sel ajal kui ta klaasitöökoja

69

uksel seistes peremeest hoiatas, jälgis ta ise, kuidas mehed kuumusest naksuvate seintega toas väikeste saviahjude ääres, kust ühtepuhku pimestavalt sillerdav leek välja pahvatas, klaasi töötlesid. «Me ei või enam kauem oodata ...» Ja mehe räme hääl, mis kohati kriiskavaks muutus, anus ja soigus: «Mõtle, kui rasked ajad praegu on; ma palun veel ainult ühe kuu pikendust — seks ajaks saan raha kindlasti kokku.» Mehed pistsid ridvad tulisesse massi ja tõmbasid nad siis jälle välja; osavalt pikki mõlasid kasutades keerasid ja pressisid nad ridva külge jäänud klaasitilga ümmarguseks. «Saa ometi aru, et minu austatud isa ei taha sugugi karm olla, aga on siis tema süüdi. Kogu süü tuleb panna poliitiliste demagoogide arvele, kes kõik krediidialused on segi paisanud; isa peab oma raha kätte saama ...» Ridvad läksid ahju tagasi, tulid siis jälle välja ja ümmargune klaasitükk sai teise raud-ridva abil nõutava kuju. «Mismoodi sa neid värvid?» küsis Barak oma uudishimu reetes ja peremees kasutas õhinal juhust. «Ei, ei, ega värvi pärast ei

lisata, värv segatakse juba ahjus sisse. Vaata siia, isand. Näita, närukael, isandale, kuidas värv saab juurde lisatud. Vaata, isand, siia kaussidesse. Oota, sa närukael, küll ma su kaela murran, muud sa väärt ei ole ...» Peremees näitas Barakile kandikutele asetatud sõrmuseid ja käevõrusid, millest mõned olid juba päris jahtunud, teised alles kuumad. Barak ei käinud enam mehele peale, et see oma võla tasuks, vaid püüdis klaasitegemiskunstist niipalju kui võimalik teada saada.

«Miks siinsed klaasitegijad ei oska niisama head tööd teha, nagu Aleksandrias tehakse? Tuleb see halvemast liivast ja leelisest, mis? Kui põhjus selles seisab, siis neid aineid võib ju sisse vedada. Sa ütled, et pole meistreid? Aga neidki võib sisse vedada. Teiesuguste ettevõtjatega on see häda, et te peidate end kaubamonopolide taha. Minu arust olete viimase paari sajandi jooksul lihtsalt laisaks jäänud.»

Peremehel õnnestus Barak töötoast õue toimetada, kus orjad nende juttu ei saanud pealt kuulata. «Kuna sa oled nii armuline, isand, siis luba ennast kostitada. Oleme tõepoolest pattu teinud. Me töökojad ei kõlba kuhugi. Oleme põlastusväärsed Kõigevägevama silmis. Sellepärast lase mu vääritul naisehirmutisel sulle meie kõige vähem viletsat veini pakkuda.»

Barak hakkas auahneid plaane sepitsema. Ta asutab Kart-hädasti kõrgeklassilised kunsttöökojad ja tõrjub Aleksandria, Pergamoni ja teised suured idamaa tööstus-keskused turult välja. Mis mõtet oli määratseda, igasugu vandenõusid sepitseda ja teha nägu, nagu läheks maailm hukka, ainult sellepärast, et kogu olukord pidi muutuma? Barak irvitas mõttes isa üle. Tarvis oli kedagi Baraki-taolist, kes polnud kitsarinnaliste ideede kam-mitsas ja oskas näha, mida Kart-hadaštil antud momendil tuli ette võtta, kui linn tahtis oma hegemooniat läänes tagasi võita.

Tänaval sammudes tundis Barak, et kui üldse keegi, siis just tema suudab neid ideesid ellu viia. Antagu talle vaid vabad käed ja parajal määral raha ning ärgu isa talle kogu aeg otsa põrnitsegu ega teda tagasi hoidku. Ta kordas mõttes kõrgelennulisi kõnesid, milles ta Ozmilkile selgeks tegi, kuivõrd isa on ajast maha jäänud, kulutades oma raha suure hulga pisikeste töökodade peale, mis midagi sisse ei toonud, ja püüdes igasugu riugastega tagasi saada monopole, mis olid igaveseks kaotatud. Me ei suuda laialdast transiitkaubandust monopoli meetoditega kauem enda käes hoida; me saame seda teha ainult sel teel, et tõstame oma toodangu taset. Niimoodi tegi Ateena ja niimoodi teeb praegusel hetkel Aleksandria. Meie laevastikul pole mingeid väljavaateid, kui me tööstus edusamme ei tee.

Aga kodus, selles majas, kus kõik kulges eeskujuliku korra järgi, kus juba eeskoda sisendas aukartust, nii et sa julgesid vaid poolihääli kõnelda, kadus Baraki meelekindlus. Ja isa ees seistes tajus ta ainult tema vägevust, seda sügavale juurdunud vintsket enesekindlust. Ozmilki käes oli raha, krediidivarud, maa, laevad. Baraki käes ainult idee; ja kui ta haruharva püüdiski kõhklevalt oma arvamist avaldada, võeti see vastu jaheda vaikimisega, mis oli võrratult hullem mistahes vastuväitest. Ozmilkile ilmselt ei meeldinud, et poeg püüdis talle kaasosanikuks hakata. Ta tahtis küll, et Barak oma andeid äri alal edasi arendaks, aga nii, et poeg kõige vähemalgi määral ei püüaks oma tahet peale suruda. Ta seisis, vahtis poega poolsuletud laugude alt ja ajas huuled torru, vasaku käe pöidla ja nimetissõrmega keeras ta aeglaselt skarabeuse-kujulist liikuvat pitsatit pitsatsõrmuses, mida ta parema käe sõrmes kandis. Baraki hämmeldusest head meelt

tundes lõi ta pilgu graveeritud pitsatile ja pööras siis kalliskivi napsti endisesse asendisse.

Barak oli küll hämmeldunud, aga endiselt veendunud, et tema üksi oskab Kart-hadašti majandusprobleeme lahendada. Ta mässulised unistused võtsid üha julgema kuju. Kuigi tal polnud kedagi, kellega oleks saanud usalduslikult kõnelda, hakkas ta lootma, et Hannibaal ründab Sajanõukogu ja murrab selle võimu. Kui kord on lõpuks jalule seatud — küllap saabub siis aeg ka ideedega meeste jaoks. Poliitilisi vaidlusi pealt kuulates oli tal kange tahtmine kaasa rääkida ja Hannibaali kaitsta, aga ettevaatus ja kahtlus hoidsid teda tagasi. Äkki tärganud umbusk sundis teda kriitiliselt suhtuma kõigisse ideedesse peale enda omade. Küllap Hannibaalgi on üks neid vanamehi, kes püüab kogu võimu enda kätte haarata. Kedagi ei võinud usaldada.

Ühel õhtul, pärast seda kui ta oli ratsutanud vaatama üht mõisat, millest Ozmilk oli huvitatud, tuli ta tagasi läbi Magara. Möödudes majast, mis kuulus Hannole, barkiidide vastaste poliitilisele juhile, kostsid ta kõrvu haamrilöögid ja kriiskavad naerupahvakud, millele järgnesid läbilõikavad valukarjed; ja kui ta seisma jäi, nägi ta, kuidas kaks palki ristilöödud orjadega aeglaselt püsti aeti. Üht palki hoiti lohakalt ja see kukkus küljeli. Ori, kes selle külge oli seotud, röögatas kohutava häälega, ja kui post jälle üles upitati, nägi Barak, et mees oli surnud. Tal viletsal oli rohkem õnne kui ta kaaslasel, kes ikka veel elas. Barak nägi, kuidas orja habetunud ülahuulel läikisid jämedad higipiisad, hallrohekas kahvatus kattis ta kurnatud nägu, mis oli juba sisse langenud nagu surnul.

Barak sõitis edasi ja jättis selja taha kaks võllapuud, mis olid Hanno rohtaia granaadipuude keskele püsti aetud. Neil poliitiliselt ebakindlatel aegadel kippusid orjad käest minema. Peremehed jälle olid hirmu täis ja muutusid üha umbusklikumaks. Eelmisel nädalal olid kolm orja tapnud Taenias ühes villas oma peremehe, hoides ta pead pesu-toobris vee all. Pärast seda laadi juhtumit võisid sa ka omaenda orja silmis kummalist pilku märgata.

Läbi linna koju ratsutades hoidis Barak põhja poole, kuni jõudis tänavale, kus asus Delfioni maja. Barak oli ennegi sellest lävest mitu korda mööda läinud, aga iialgi polnud ta Delfioni kohanud. Ta ei teadnud isegi, mida ta teeks, kui ta naist kohtaks. Seekord ei mõelnud ta üldse

72

Delfionile, ta läks ainult seda teed mööda koju, kuna oli harjunud siitkaudu ringi minema. Noormeest valdasid segased tunded: ühelt poolt oli ta nõuks võtnud isale vastu hakata, teiselt poolt jälle lootis, et suudab lõpuks oma ideedega Ozmilki poolehoiu võita; nii ta ei märganudki Delfioni, enne kui seisis naisega päris vastamisi. Delfion kandis peenest villasest riidest mantlit ja oli kapuutsi pähe tõmmanud; tema järel kõndis üks ta tüdrukuist, oliivikarva naha, suure suu ja kassisilmadega olevus. Barak märkas tüdrukut enne kui Delfioni, ja tüdruku tusaselt naeratav kassinägu tuli talle kuidagi tuttav ette; siis alles tundis ta Delfioni ära, kargas hobuse seljast maha ja oleks kiiruga äärepealt pikali libisenud.

Delfion ehmus. Ta tõstis kiiresti parema käe üles, justkui tahaks ta end hoobi vastu kaitsta, ning lükkas siis kapuutsiserva tagasi. Barak oli seisma jäänud ja Delfion vahtis hetke noormehele ainiti otsa. Naist pahandas kõige enam see, et oli selle liigutusega oma hirmu reetnud; ta tundis, et vihkab Barakit mitte niivõrd sellepärast, et noormees tema majas end nii sündsusetult ülal pidas, vaid sellepärast, et Delfion tema pärast ise nii kohmakalt käitus. Seetõttu heitis ta Barakile oma kõige külmema pilgu ja läks edasi.

Kasstüdruk vahtis käskijanna selja taga üle õla tagasi ja näitas Barakile oma teravat keeleotsa ning sammus siis õige ülbelt noormehest mööda. Kui Barak neile järele vahtis, pani tüdruk käed selja taha kokku ja lehvitas kutsuvalt käega.

Barak oli vihast päris juhm. See kohtumine oli teda nii rabanud, et ta polnud märganud näole väärikalt ükskõikset ilmetki manada. Ta oli kavatsenud Delfioni tervitada; esimese hooga oli ta tahtnud vabandada, naeratada ja paluda, et Delfion ta oma sõprade ringi tagasi võtaks. Sel hetkel ei tundnud ta naise vastu mingit meelelist iha; ta soovis vaid kogu hingest kõike heaks teha ja näidata, et ta pole põrmugi rumalam kui kogu see helleeni kamp, kes Delfioni juures koos käis. Kui naine aga kõik ta lähenemiskatsed, mis Baraki meelest olid palju sõbralikumad ja selgemad, kui nad tegelikult olid, külmalt tagasi tõrjus, haaras noormeest kohutav vihasoost. Kogu ta hell enesekindlus ja pidurdatud teotahe keskendus nüüd Delfioni kuju ümber ning Barak tundis, et lämbub, kui ei saa naisele mingil kombel kätte tasuda.

«Taniti armastuse nimel, andke almust,» alustas konksus

73

käsivarrega kerjus, kes Barakile jalgu jäi, kui see ilusate punaste rosettidega kaunistatud sadulasse kargas. Barak vajutas sõnagi lausumata kannad hobuse roietesse. Kerjus tõmbus karjatades vastu seina ja haaras terve käega jalast kinni.

2.

Igaüks Kart-hadaštis — alates suurnikest ja lõpetades orjadega — ootas erutavaid muutusi, mis kindlasti pidid aset leidma, niipea kui Hannibaal ametisse astub. Kuidas linnaelanikud tema ametisse astumisse ka ei suhtunud — olgu vaimustuse või põlgusega —, ühes olid nad täiesti kindlad: sellele järgnevad kohe erakorralised sündmused. Aga midagi ei juhtunud.

«Me peame enne maad kuulama,» ütles Hannibaal Kart-halonile, kes tahtis talle tutvustada kõigi kreeka õiguse ilukõne reeglite järgi koostatud seaduseelnõu. Vahepeal jätkas ta oma igapäevast tööd, uuris rahulikult, aga põhjalikult igasugu riigiasutuste tööd ja töömeetodeid ning tegeles edasikaebustega, mis tema kätte sattusid. Viie-nõukogu, kes valimiste esimesest halvavast vapustusest oli toibunud, püüdis ta tööd igati takistada. Millist ürikut ta ka ei nõudnud — ikka oli see kadunud, hävitatud või teda polnud eales olnudki; millist kohtuasja ta ka jälgida ei püüdnud, ikka oli sellega õnnetuseks tegelnud mõni hiljuti surnud ametnik. Kui Hannibaal neid ei usu, mingu ja vaadaku kalmistul hauakivi. Nad ei saa ju ometi vastata ta küsimustele, kui ainus inimene, kes sellest asjast midagi teadis, on surnud. Tuli välja, et viimasel aastal oli olnud mitu tulekahju ja sissemurdmist, nii et peaaegu kõik tähtsad paberid ja aruanded olid kadunud; vähemalt püüdsid ametnikud seda põhjuseks tuua, miks nad ei suuda šofe-tile nõutavat informatsiooni anda. Iga ametnik — alates Nõukogu tähtsatest meestest ja lõpetades kõige tühisema tolliinspektoriga — tegi kõik, mis suutis, et Hannibaali juurdlust takistada.

Ja neil oli selleks ka põhjust. Kõigist takistustest hoolimata hakkas Hannibaal end segama kogu valitsemissüs-teemi tegevusse. Ta oli arvanud, et leiab eest korralagedust ja sellest tulenevat ebapädevat asjaajamist, aga ta polnud iial arvanud, et valitsusaparaat on nii põhjalikult

moonutatud mingiks valitsevate perekondade võimu ja rikastumise vahendiks. Nagu enne teda tema isagi, polnud Hannibaal õieti kunagi vahele seganud oma kodulinna siseasjadesse, piirdudes vaid nende küsimuste arutamisega, mis puudutasid välispoliitikat. Alles nüüd sai talle selgeks, et valitsusaparaat oli ülevalt kuni alla mingi väärmoodustis, mille peamiseks ülesandeks oli kindlustada valitsevatele perekondadele ülemvõim ja kanda hoolt, et igasugu maksu- ja sõjaväekohustused langeksid tegelikult ainuüksi väikekaupmeeste ja -töösturite või talupoegade õlgadele. Selleks et valitsevad perekonnad saaksid oma positsioonil püsida, läks tarvis arvukat riigiagentide- ja ametnikeklassi, kellest iga üksik sel teel kogu süsteemiga ühte keevitati, et talle väike nurgake loovutati, kus ta ise võis riigi raha näpata ja altkäemaksu võtta. Paari sajandi jooksul pärast Sajanõukogu loomist oli kogu süsteem ilmselt aegamisi täiustunud.

Nõukogu tuleb seetõttu kaotada või teovõimetuks muuta. Selles oli Hannibaal kohe veendunud. Palju raskem oli leida rünnakuks õiget lähtepositsiooni ja tabada õiget momenti. Hannibaal ei arutanud seda probleemi Kartha-loniga, kes oleks pea kaotanud ja tahtnud alustada aktsiooni, mis Hannibaali arvates tuli läbi viia alles siis, kui rünnak Nõukogule on juba lõppenud. Kutsuda kohe rahvast üles võtma vastu seaduseelnõu, mis tühistaks Nõukogu volitused, tähendaks mängida end suurnike kätte, kes nagu tavaliselt kisa tõstaksid: «Hoidke end salakavala türanni eest!» Tarvis oli ettevaatlikult manööverdada, nii et avalik arvamus oleks viimse piirini Nõukogu vastu üles kihutatud. See ajaks suurnikele hirmu peale. Ja halvaks nende taktikat ning Nõukogu volitusi tühistava seaduseelnõu vastuvõtmine tunduks olukorrast tingitud vajaliku sammuna.

Varakambri ametnik Baališpot, ülik, kes oma ametikoha kaudu lootis järgmisel aastal Sajanõukokku pääseda, oli üks kõige jultunumaid saboteerijaid. «Kontrolli ta arveid eraldi,» ütles Hannibaal vabakslastud orjale Kelbilimile, kes töötas tema juures kojaülemana ja sekretärina: «Ma ei usugi, et selle riigivara riisuja paberid nii laitmatult korras oleksid.» Mõne päeva pärast teataski Kelbilim, kes oli šofeti kirjutajate arved läbi vaadanud, et Baališpot polnud olnud mitte ainult kuritegelikult loid oma osakonna maksukogujate töö kontrollimisel, vaid oli ühtlasi suure

osa Roomale kahjutasuks minevatest maksudest kõrvale toimetanud.

Hannibaal naeratas, noogutas peaga ja tegi korralduse, et Baališpotile antaks üle ametlik kutse ilmuda šofeti kohtu ette.

3.

Kevad lähenes. Gersakkon tõstis pilgu violetsete mägede poole ja teda haaras meeleheide. Maailm paistis olevat ummikusse jooksnud ja kõikus sihitult siia-sinna. Gersakkon läks muulile ja vahtis merele, kus esimesed laevad oma laste rohekalt helklevatesse rannavetesse vedasid, aga niipea kui ta pilgu kõrvale pööras, tundis ta end jälle nagu vangis. Jõuaks ta ometi Delfioni suhtes mingile otsusele! Kui ta end temaga seob, hakkab teda piinama kiivus, sest oma elukutse poolest on naine kättesaadav ka teistele, ja tema, Gersakkon, on alles pärast kõiki teisi ta soosingu võitnud. Kannatades juba praegu kiivuse all, teadis ta väga hästi, et Delfioni armukeseks saades muutub ta piin veel palju hullemaks. Ühel õhtul enne magamaheitmist otsustas ta Delfioniga abielluda, järgmisel hommikul aga tundus see mõte talle pentsikuna. Ta ei suudaks iial unustada ega kahtlustest ja umbusust vabaneda, kui ta Delfioni tuppa luku taha ei paneks ja ise uksel

vahti ei peaks. Pealegi jätkus tal veel küllalt pere-konnauhkust, et juba üksi selle mõtte vastu raevukalt mässu tõsta. Isegi kui nad läheksid kaugele ära — kas või Gadiri —, sumiseks õhk nende ümber juba mõne kuu pärast igasugu juttudest Delfioni mineviku kohta. Niiviisi arutledes püüdis ta leida ettekäändeid, miks ta ei tohi Delfioniga vahekorda luua või temaga abielluda; ometi teadis ta, et selle kõige taga olid sügavamad ja keerukamad põhjused, mis teda kammitsas hoidsid. Tegelikult kasutas ta kõiki neid ettekäändeid, mis Delfioniga läbikäimise poolt või vastu rääkisid, ainult selleks, et lämmatada endas ebamäärast hirmu. See haaras teda sel kohutaval hetkel, kui Delfion ütles, et tal on julmad silmad; ja uuesti tundis ta seda siis, kui naine ütles, et Gersakkon on tulnud talle haiget tegema, aga see pole tal korda läinud. Ega Delfion ise oma sõnade mõttest õieti aru ei saanudki, ta rääkis poolnaljatlevalt, justkui reageerides

76

millelegi Gersakkoni olemuses, mida ta kartis ja võib-olla ka ihaldas, aga vaevalt, et tundis.

Gersakkon läks uuesti Dinarhose juurde. Kui ta kõheldes ukse taga seisis, kuulis ta toas kedagi kõnelevat ja avas ilma koputamata ukse. Tal oli häbi, et ta seda tegi, aga sellegipoolest astus ta tuppa. Dinarhos nõjatus vastu madalat aknalauda ja rääkis kahe naisega, kes taburettidel tema vastas istusid. Dinarhose silmad olid kinni ja ta rääkis aeglaselt laulva häälega. Gersakkon sulges vaikselt ukse ega kavatsenudki enam vabandada. Ta tõmbus vastu seina ja jäi kuulama.

«... Nii ma hakkasin inimestele jutlustama vagaduse ja jumalatundmise ilust Ma ütlesin neile: Kuulake, teie maa peal sündinud, kes te olete andunud joomatõvele ja uinute, tundmata jumalat. Ärgake kainusele! Ärgake ja saage lahti oma viinauimast. Teie meeled on nürinenud Kirgede kangest viinast ja suikunud unehõlma, mis on Mõistusele surmaks. Nii ma rääkisin. Ja need, kes mind kuulsid, kogunesid säravate silmadega mu ümber. Ja ma ütlesin nende vastu: Häda teile, inimesed, miks olete andnud end surma meelevalla alla, kui teile on antud võim surematusest osa saada? Parandage meelt, kes te olete rännanud Eksiteedel ja hooranud Rumalusest. Heitke seljast Pimeduse räbalad ja võtke vastu Valgus. Saage osa Igavikust. Seda on tunnetanud see, kes palvetas kõva häälega turuplatsil: Anna mulle jõudu, et ma saaksin õnnistuse osaliseks, mida ma ihaldan, ja võiksin sellega valgustada neid oma soost — oma vendi ja sinu poegi —, kes siplevad Rumaluse paelus.»

Ta hääl vaibus sosinaks ja silmad ikka veel suletud, andis ta naistele märku ära minna. Mõlemad naised tõusid püsti, ei hakanud aga koos ukse poole astuma. Vanem neist, keskealine tõmmu näoga naine, lahkus esimesena; ta laskis pea norgu, pomises midagi ja pöördus ukse poole. Teine, hästi noor, kõhn ja kahvatu tütarlaps, ootas, kuni naine oli ukse sulgenud, noogutas siis peaga ja pöördus minekule. Noormehest möödudes heitis ta Gersakkonile pikkade ripsmete alt uuriva pilgu; suured silmad põlesid näljaselt ta ahtas näos.

Dinarhos ootas, kuni uks teist korda kinni langes, avas siis silmad ja ütles Gersakkonile: «See ei olnud sinust ilus, et sa niiviisi tuppa tulid. Kui sind oleks ajanud siia iha sügavama teadmise järele, siis poleks sellest midagi.»

77

Valgus mängles ta põsesarnade pehmeil udemeil. «Paraku oled sa õnnetu. Ma ootasin sind.»

«Ma ei tea, miks ma tulin,» ütles Gersakkon ägedalt.

«Sa tulid, sest sa ihaldad pääseda välja sellest kurjusest, mis sind ümbritseb.» Dinarhos viipas käega ja Gersakkon istus taburetile, millel oli istunud kõhn tüdruk. «Sestpeale kui ma viimane kord, kui sa siin käisid, su nägu nägin,» jätkas Dinarhos, «olen ma kahelnud, kas ma suudan sind aidata. Mulle paistab, et varsti sa hukkud täielikult, lihahimu koertest lõhki kistuna, või sulle ilmutatakse nii suuri asju, mis minu pilgu eest on varjatud. Ma võin sulle ainult öelda: kisu katki see ämblikuvõrk, millesse sa oled mähitud, see surma mõttetuse — elus peituva surma loor. Põgene selle lõdiseva laiba, selle kummitustest kubiseva hauakambri eest, selle majja tunginud röövli eest, vaenlase eest, kes segab mürki su igapäevase toidu hulka. Kuidas saan ma sulle kaasa tunda?»

«Ükskõik, räägi minuga,» ütles Gersakkon sosinaks vaibuval häälel.

Dinarhos pöördus ümber ja tõmbas kardinad akna ette. Toas läks pimedaks. Gersakkon kuulis, kuidas Dinarhos laua ääres taburetti kobas. Ta pea hakkas ringi käima ja ta suutis vaevu istmel püsida. Dinarhos rääkis edasi, ta jahe hääl rahustas Gersakkoni.

«Sõnad saavad pimedas teise tähenduse. Mida võin ma su heaks teha, mu poeg? Kuula. Väliseid vorme on selleks tarvis, et me saaksime neist läbi tungida; lõpuks tun-gime me koguni vaimust läbi. Sugupõlved on suletud pimedasse ringi, aga see, kes pole iial oma seemet istutanud värisevasse üsasse, ei saa iial emmata Jumala Ema ja jõuda teisele poole Geomeetriat. Sina oled hing, kes on pidanud oma teekonnal vahele jätma mitu astet, ja sellepärast käib su pea ringi sellest kiirusest. Nii kerge on langeda tagasi põhjatusse kuristikku.»

Gersakkon tundis, kuidas tekkinud vaikuses mingi tardumus ta meeli valdas. Paberikrabin tõi ta pooleldi teadvusele.

«Isa,» pomises ta vaevu kuuldavalt. «Jah, ma tohin sind isaks kutsuda, sest sina avad mulle tee... Ma tahan sulle midagi öelda. See on õige, et ma olen õnnetu. Ma ei taha olla teistmoodi kui teised inimesed. Ma tahaksin asuda elama kuhugi maamõisa ja abielluda vast ehk mõne helleeni naisega . . . Küllap ma piinan end millegagi, mida

pole olemaski. Ma murran koguni selle üle pead, kust sina sissetulekut saad ja kes on need naised, kes su juures käivad? Kuigi see mind õieti üldse ei huvita. Aga ma muudkui topin oma nina asjadesse, mis minusse ei puutu. Ma nagu õhutaksin tahtlikult endas neid tundeid. Just nimelt õhutaksin, isa. Ma olen hakanud uskuma, et mingi kurat on mu sees võimust võtnud.»

«Sa kaldud asjast kõrvale,» kostis pimedusest Dinarhose kannatlik hääl.

«Õige. Aga ma ei tea, kas on mõtet rääkida asjust, mis juhtusid siis, kui jna olin kolmteist aastat vana. Mu isa, näiteks, suri täpselt kümme päeva pärast seda, kui mind ümber lõigati. Ma mäletan, kuidas hoidja võttis sidemed ära ja ütles: Näe, ta on juba terve. Sa muidugi ütled, et see polnud üldse tema asi sidemeid ära võtta. Seda oleks pidanud tegema preester või vähemalt pere-konnaarst või keegi muu sarnane, kuna isa, nagu ma juba ütlesin, oli surnud. Aga mind on alati naised kantselda-nud.» Ta hääl muutus kähedaks ja ta jäi vait. Siis hüüdis ta: «Tee sellele ometi lõpp peale, olgu sa neetud!»

Dinarhos istus vaikselt, teda polnud näha. Gersakkon ei suutnud vaikust taluda. Ta hakkas uuesti huupi kõnelema. «Võib-olla mõni purjus orjatüdruk jäi tukkuma ja magas mu ära, kui ma olin alles päris pisike. Selle mõtte peale tulin ma alles hilja aja eest. Paistab, et mu mõistuses on nagu mingi avaus ja minevik tungib sealtkaudu sisse. Ini-

mesed on mu meelest mingid karmid ringiliikuvad varjud. Ei, ma ei oska sulle seda seletada.» Ta hääl tõusis jälle.

Gersakkon avastas, et oli silmad tugevasti kinni pigistanud. Ta tegi silmad lahti ja nägi, et Dinarhos oli kardinad uuesti kõrvale lükanud. Valgus ärritas Gersakkoni ja ajas ta mõtted segi.

«Mida ma ütlesingi?»

Dinarhos raputas kurvalt pead ja ütles oma kõige leebemal laulval häälel, nagu jätkaks ta endist kõnelust: «Mille tõttu need, kes on Ilmutuse osaliseks saanud, ei meeldi rahvale ja rahvas ei meeldi neile? Tõepoolest, neid peetakse hullumeelseiks ja nende üle irvitatakse. Neid vihatakse ja põlatakse ja koguni tapetakse. Aga jumala .poolt äravalitu talub kõike ja klammerdub oma teadmiste külge. Sest niisuguse inimese jaoks on kõik asjad head, ka need, mis teistele kahju toovad; ja kui tema vastu kurja nõu sepitsetakse, siis mõõdab ta kõiki asju oma teadmiste,

79

oma ilmutuse seisukohalt ja tema üksi on see, kes kurja heaks muudab.»

«Aga kuidas võid sa nimetada mind jumala äravalituks?» hüüdis Gersakkon.

«Kas ei talu sa siis kõike?» vastas Dinarhos talle läbitungivalt otsa vaadates. Gersakkon tundis lohutust; ometi võrdles ta rahutu vaim samal ajal Dinarhose viimaseid sõnu sellega, mida ta oli pealt kuulanud, kui filosoof naistega rääkis. Kas seegi suurepärane nõuanne oli sündinud äkki ja kuidagi nagu möödaminnes ühe pimeduses toimunud katse lõpul, mille ohvriks olid kaks naist? Sellegipoolest oli Gersakkon rahul.

Ta tundis end koguni mingil määral Dinarhose ees võlglasena.

4.

Viimane äge talveraju oli üle mägede tuhisenud ja Bursalt alla suubuvad rentslid veekeeristega täitnud. Nüüd paistis jälle päike ja Ešmuni templi uhke trepp helkis kaugele. Platsile viival tänaval korjas tänavapühkija üles rahakukru, mille keegi oli kiiruga kaotanud, ja Tanitile palvesõnu pomisedes pistis selle endale põue; ning varblased ja tüdrukud tulid sädistades majaräästaste varjust välja. Kevadtuul laialipuistatud kuldsete pilvesilmuste all uhtus kogu taeva üle värske sinaga, mis tilkus maha ja tihenes mere paabulinnu värvides. Kalurid tumepunaste purjedega paatides vedasid nööri otsas endi järel emaseid kaheksajalgu, et ogaraks läinud isaseid ligi meelitada. Uha tihedamini nägi tänaval libusid, keda võis ära tunda nende puusihööritavast kõnnakust, millel ei puudunud preestrinnalik graatsia; noored liibüalased lasksid putkades noolepeakujuliste noateradega oma käsivartele mustreid lõigata ja haavad tahma, rasva ja antimoni seguga täita, et oma «ihaldatut ära ahvatleda». Akaatsia laotas laiali oma uhkeid punakollaseid õisi. Harjuskid käisid ringi kandikutega ja müütasid pronksist valatud või savist voolitud skorpione, mis põranda alla pistetuna maja kaitsesid. Tuvid lendlesid tornide ümber, mille aknad olid puuni kombel võretatud. Põllud olid täis kõplavaid orje, kes ridamisi edasi liikudes rõõmsal häälel oma kurbi laule laulsid.

80

Ma olen oma löögiks õige aja valinud, mõtles Hannibaal; aga polnud kedagi, kellele ta oleks võinud oma mõtteid avaldada. Ta oleks võinud rääkida Kelbilimiga, aga see oli niisama hea kui rääkida iseendaga. Viimasel ajal tundus talle, et ta langeb tagasi omaenda vaimu üksindusse, nagu lained, mis uhkes kaares täis hoolimatut vahust raevu vastu

Farose* jalamil asuvaid kaljusid peksavad ja siis tugevast nähtamatust põhjavoolusest kantuna sügavikku kaovad. Mitte nagu kakskümmend aastat tagasi, kui iga ta vaimuvälgatus oli nagu armukaisutus, hõige, millele vastas teine hõige, mürisev naerurõkatus, millest kõik maailma mäed vastu kaikusid. Aga isegi siis peitus ta lauba taga see sünge ja rusuv üksindustunne, mis avaldus võib-olla ainult tema meelekindluses ja jäigas ükskõiksuses. Mälestus kahest surnud vennast varjutas kogu ta elu, täites ta meeli ähmase igatsusega.

Ta läks läbi suvise söögitoa maja tagaküljel asuvasse väikesesse tuppa, mis oli ikka veel segamini. Ta oli keelanud teistel seda koristamast ja oli ise ta koristamise päevast päeva edasi lükanud, kuigi ta korralagedust vihkas. Eriti vihkas ta vaimset korralagedust. Ta leidis selle, mida otsis, mingi maalitud riidetüki ja samniidi mõõga* alt. See oli elevandiluule maalitud naisenägu, õige piklik nägu suurte tõsiste silmadega; naine kandis juustel peavõrusid ja rasked kaelakeed langesid ta laiale, kuid sealjuures mitte lihavale rinnale. Ibeerlanna Castulost*, kellega ta oli abiellunud. Ta mäletas tema jumalagajätupilku, kuidas ta käed tema vööpandla avasid, kui rahulikult ta jõi. See oli kõik, seda oli küllalt, naine oli elanud. Hannibaal pani elevandiluust pildi lauale.

Ta oli kavatsenud selle alla viia, selle asemel võttis ta väikese samniidi pronkskujukese, turvise ja säärekaitse-tega sõjamehe, kes kandis kõrget suletutiga kiivrit. Tahumatu töö, aga ilmekas. Hannibaalile meeldis, kuidas mees raskelt oma paljastele jalgadele toetus. Võis otse tunda maad ta jalge all. Hannibaal naeratas endamisi. Seda kindlust oligi ta lootnud oma ibeerlannast naise miniatuurilt ammutada. Aga luitunud värvid ei lasknud tal naisest, tema tugevast kehast ja niudeist Õiget ettekujutust saatea. Pronkskujuke oli ärganud mälestustega tugevamini seotud.

Ta oli valinud hoobiks õige aja. Kumu sellest täitis inimeste meeli, kui nad uudseviljade ohverdamiseks ette-

valmistusi tegid. Hannibaal tahtis tulla siis, kui kogu loodus uuesti ellu ärkab. Esimesed puudelt nopitud rohelised viljad, esimesed valmimata nisupead tuuakse ohvriks kesk tema uue sõjakäigu rahmeldust ja tärinat. Ta annab löögi siis, kui jumala rongkäik on puhastanud ja sütitanud inimeste meeled.

Melkarti Ärkamine.

Suur tuleriit oli lagedale mäeküljele üles laotud, nii nagu rituaal seda nõudis. Rongkäik kulges loogeldes läbi linna ja peatus selleks ettemääratud paikades, kus igatsevate flöödi- ja vilepillihelide ning trummipõrina saatel pomiseti manasõnu. Taniti tuvid kaeblesid, kullatud rinnanibudega preestrinnad liikusid igaviku spiraale mööda ning nende roheliste kalliskividena põlevad silmad olid ümbert mustaks värvitud, et ringiliikuvaid deemoneid eemale peletada. Taniti tuvid kaeblesid. Taeva nähtamatutest tornidest kostis simblihääli, mis päikesele uut elu andsid, ning roosade kassitappude keskel lebasid armastajad.

Inimesed tänavail, akendel, aiamüüridel ja katustel olid hardalt vait, sealsamas jälle kisasid läbisegi. Sa võisid talla all tunda kevade roheliste odaotste torkeid; ükskõik, kus sa ka viibisid — sa seisid pühal pinnal. Melkarti ülempreester sammus pidulikult, oma lõvipeakujulise kapuutsi ja pahkliku sauaga, tema järel kanti kaheksa punases rüüs mehe õlal kanderaami, kostis kurblik flöödiviis ja naised halasid. Jumal on surnud.

Surnud jumal sammus läbi vaikse Kart-hadašti. Kõigis kolletes kustus tuli. Eluuksed sulgusid ja tuvide kaeblemine kandus üle maisuse piiride. Ainult tantsuspiraalid heietasid edasi elulõnga ja hoidsid üleval inimsoo lootust. Ainult päikesepaistepasmas ja varjudevaht. Kas ka inimsugu peab tagasi langema oma alghälli, hajuma väljapoole inimlikku tähendust, muutuma lõputuks teeks, mida mööda liigub Jumala Surm? Surnuraamil lamab Noormees. Õrnade flöödihelide saatel jookseb elu verest tühjaks.

Nad jõudsid tuleriida juurde, kostsid laulval häälel lausutud manasõnad, käskivalt tõusis käsi, flööditukse koos põhjatust sügavusest kostva kajaga katkes ohtlikul käänakul, pöördus hävingu servalt tagasi, puhkes naerma,

82

läks üle kolmeosalisele taktimõõdule ja oli päästetud. Tantsuspiraalid hakkasid äkki koonduma ühte punkti. Kalliskivisilmad sulasid lilledeks. Ninahäälne lauluümin paiskus koos ülespoole tõusva Jumala Kehaga kõrgele. Eesriide taga, millele olid maalitud männipuud ja tähed, heideti tõrvik pigivaati ümbritsevatesse laastudesse. Sõnn altarikivil suri, suri sokk, suri jäär. Vilepillid kriiskasid kiledalt kesk hüplevaid tulekeeli. Surmaheitluses, kus ta ise oma deemonliku otsa leidis, õgis punane leegilohe jumalat. Puu, neitsi ja viljavihu kujul tõusis suitsusammas taeva poole. Üks kotkas sööstis otse päikesesse. Tuvid lendlesid elluärganud^ linna kohal. Tuul puhus kirdest. Taevas oli väikeste pronksõilmete karva.

Me plaksutasime käsi ja naersime. Tuleriida tukkidest süüdati lambid ja tõrvikud. Uus leek kanti laiali üle terve linna, temaga pandi põlema kolde- ja altarituled. Värske tuul puhus tuleriida tuhka üle kogu meie maa. Järelejäänud tuhk koguti kruusidesse ja karpidesse, et seda seemendatud põllule, viljapuude juurtele ja karjataradesse laiali puistata. Melkarti templis kisti linik puruks ja suure smaragdroheliselt kiirgava samba paistel astus jumal mööda pimedat kallakut valguse kätte, naeratlev ja iginoor. Naiste üsad sigitatud kehades olid rasked ja soojad, üheksa-aastased paljaks pügatud peadega alasti tütarlapsed tantsisid girlandide all, kust pudenes õielehti. Pöial-trummid põrisesid ja tümisesid kõverate merikarbist sarvede tuututuste vahele, ja vilepillid kriiskasid nagu armuvalus. Jumal oli surnuist üles tõusnud.

Ma valisin löögiks õige aja, mõtles Hannibaal sel ööl, viibides üksi toas, kus ta hoidis oma pärgamendirulle ja ürikuid. Ta tõmbas kristalli- ja nefriiditükikestega tikitud punase- ja rohelisekirjud villased eesriided akna ette ja astus oma pühamusse. Seal ei leidunud midagi peale kultusekuju, mille talle olid kinkinud preestrid Gadiri lähedal väikesel saarel, kus ta ööl enne Itaalia sõjakäigu algust valvet pidas. Ainult lihtne punasest graniidist tahutud kuju ja nišis selle ees lamp.

Hannibaal ütles valju häälega jumalale: «Ma hindan ainult tõtt. Tõtt inimeses. Elu on võitlus, sündigu see ftis deemonite või lahutatud elementide vahel. Sellepärast on tõde võitlus. See, mida ma tunnen, pole põlgus, veel vähem on see kaastunne.»

83

Ta laskus põlvili, käed rüpes, ja langetas pea. Kramplikult tukslevais veremustreis ujus maailm ta silme eest mööda ja hääbus. Ka tema ise sureb varsti ega tule enam tagasi; ja kõik, kelle veres täna olid lõõmanud ohjeldamatud päikeselätted, lähevad alla surmariiki ja keegi ei mäleta neid ja nad ei tule enam tagasi. Endine kibedus tõusis talle kurku.

Ma muutun aastatega kalgimaks, mõtles ta ja talle tundus, nagu oleks ta ise see kohmakas pronkskujuke, kes varvastega mulda klammerdub ja päkad tugevasti vastu maad surub. Ta ei või enam oma sisetundeid usaldada. Kunagi paistis, nagu sööstaksid

kotkad ta lauba tagant välja, kui ta pimedusega võitlusse astus. Nüüd aga olen ma nagu mõni talueit — aina loen oma mune ja tuhnin salvedes, et kas ikka jätkub talveks.

Aga ta sassis mõtetesse tungis paratamatuse selge aimus. Mul pole jumalaga õiget läbisaamist — või vähemalt mitte täiesti õiget; sest ma ei ole täiesti õnnelik. Võib-olla on olemas piir, kus me isu kasvab nii suureks, et ainult surm võib seda rahuldada. Aga mina pean surema sõjatandril viimase õhus hõljuva flöödiheli saatel. Ja ikkagi — mu tee on õige.

Ta põlvitas seal kolm tundi, ja kui ta püsti tõusis, taipas ta äkki kõik, see teadmine oli jäik nagu pühamukuju tardunud piirjooned. Nagu oleks jumal teda emmanud, ja tema jumalaga, nende jäikade piirjoontega, ühte sulanud. Ta ei leidnud sõnu selle jaoks, see oli ühel hetkel kostvate häälte kooskõla, paljude värvide kohtumine ühes värvis, ainsa välgusähvatusega lahtihargnev joonterägastik. Ta üksindus hajus sellesse; ta astus otse üle jumala läve teisele poole, oma rahva keskele, ja siitpeale kuulusid nad ühte. Ta oli harmoonia, milles hääled kohtusid, värv, millest paistsid läbi kõik teised värvid, valguskera, millest rütmiliselt kiirgusid välja kõik vormid. See oli midagi enamat kui armastus, see oli ühtlasi ajakulg ja vasarate kõmin sepikojas.

Pimedusest koridori lõpus kostis eesriide kahinat ja Kelbilim tõstis isanda poole oma mureliku usaldava pilgu. «Ärata mind koidu ajal,» ütles Hannibaal, sammudes kojaülema ees trepist üles. «Oh mu sõber...» Ta sirutas käe selja taha ja toetus kogu jõuga hetkeks Kelbilimi paremale õlale. Kelbilim pidas ta raskusele vastu ja vaatas talle murelikul ja usaldaval pilgul otsa.

84

5.

Nad oskavad neid asju paremini kui meie, mõtles Del-fion, kui ta Melkarti Ärkamise pidustustelt koju läks. Isegi Eleusise müsteeriumid, mis teda tütarlapsena nii sügavalt olid haaranud, tundusid nüüd tagantjärele õige odavalt toretsevaina: igasugu vana kraam, mida hiero-fandid* . tutvustasid nagu teab mis vaatamisväärsust Tänane etendus oli olnud terviklik. Kogu aja oli tunda, et rahvas riituse sümboleid mõistis. Kui Delfion koju jõudis, valutas tal pea ja ta läks kuuma vanni, viibis seal aga liiga kaua, nii et ta hiljem kušetil lamades tundis end nõrgana ja loiuna. Ka oli tal igasugu muid pahandusi. Üks tüdrukuist oli rase ja süüdistas Pardaliskat. «See on tema kurja silma süü,» väitis ta. «Muidu poleks seda juhtunud. Ma jõin kogu aja maarohuteed ja sosistasin võlusõnu. Aga Pardaliska käis nõia juures. Kui ma magasin, võidis ta mind mingi koledasti haiseva salviga, sealt see tuligi.» Teisel tüdrukul jälle olid paised niisuguses kohas, et ta ei saanud oma ametit pidada, ja kokk oli hakanud jooma ega valanud veini mitte üksi oma kurku, vaid ka kõigisse roogadesse, mida ta valmistas.

Mulle ei meeldi väljas käia, jõudis Delfion otsusele. See segas teda, oli alati seganud. Pärast seda ei saanud ta tükil ajal oma vaimset tasakaalu tagasi. Lapsena elas ta lese juures õige üksildast elu, ka hiljem väljus ta väga harva ilusast ja avarast, suure õueaiaga vanast majast, mis kuulus ta esimesele armukesele. Välja arvatud mõni juhuslik käik peole või templisse, oli ta ka Korintoses elades vähe väljas liikunud, püüdes viie aastaga nii palju kokku hoida, et saaks end vabaks osta. Kogu ta unelmkuj ütlus enesest ja oma elust muutus kuidagi odavamaks, kulunuks ja viledaks, kui ta veidigi pikemat aega selle hangeldava ja kalgi maailmaga kokku puutus.

Aga ta häda oli palju keerukam, kui ta tunnistada tahtis, kuigi ta oli käinud mitu korda Demeteri ja Kore* templis, kus usutalitusi peeti kreeka kombe kohaselt, ja seal mitu vannet andnud. Toorest tänavasaginast ja koduseist nääklemistest võis veel pääseda, neid ei pruukinud lihtsalt tähele panna, neile võis sõnad peale lugeda ja hea tahtmise juures nad hoopis peast minema kihutada. Delfionile tegi muret hoopis miski muu: ikka vähem suutis ta säilitada sisemist tasakaalu, mis oli selle unelmkujutluse

aluseks mis endast oli. Kui ta nüüd lamades püüdis pidupäeva sündmusi kõige üldisemates joontes oma silme ette itianada, tajus ta ahastades, kui väga ta ise oli muutunud.

Ta vaim oli erksam kui iial enne, aga ta mõtted olid kuidagi rahutud ja see rahutus aina kasvas. Kõige enam hindas ta endas võimet intuitiivselt tabada kõige läbielatu sügavamat mõtet, anda oma isiklikele kogemustele minei üldisem tähendus. Mitte mõtlemise kaudu, mitte sel teel, et ta surus sündmused mingisse enne valmis-mõeldud skeemi, vaid pigem sel teel, et ta kuidagi erksalt täius tantsurütmi, neid hetki, mil üksikud elukillukesed üksteisesse haardudes saavutavad tasakaalu, mis täiuslikkuse tunnetamises ühineb vaimuga. Juba järgmisel hetkel 0li see küll kadunud, aga ta oli ometi olnud. Ja nii nagu vaim sel teel laskus alla materiaalsete nähtuste rjnsjcinisse ning kiirgus laiali uue nägemuse haihtuvais Diirioontes' mi omakorda mateeria muutused, vormide muutused tõusid välkuvalt keereldes maailmasse, kus valitsesid kõrgem ühtsus ja ettemääratud tasakaal. Hüvasti-jätvate käte tantsuviibe, võbin, mis läbistab krampikiskunud Kel13, aioolia laadis lauluviis*, mis kostab just siis, kui lainefrarjalt sööstab lendu väljasirutatud tiibadega kajakas ja valgus tungib rohelisena läbi veeprisma, neitsiliku rinna Ja lüüa särav sarnasus.

Aga selleks, et seda sümboolset tuuma elust kätte saada, tuli elule alluda ja ühtlasi temast ka irduda. Mees, kes Detfioni ihhu tungis, oli osake Adonisest*, kes Afrodite nartsisskollastes silmades peegeldus. Niikaua kui ta ei teinud iiiidagi, mis seda illusiooni oleks purustanud, oli Del-fion talle tänulik; ning see tänu avaldus tema alistuvas leebuses. Kui mees teda ka veel vaimukuse ja suurte teadmistega suutis köita, seda parem, nii sai midagi ilusat pealekauba. Peaasi aga, et ta ei takistaks Delfionil irdumast sesse jumalahetkesse, sesse kujutlusse endast kui vahustsündinust*. Ropp nali või miim oli vaid saatüri-mäng*, milles lärmakamast küljest avaldus liha lõhestumine Ia ühtesulamine, mis traagilises ühinemisaktis kogu oma alastuses ekstaasini tõusis. Uuestisünni läbi ohvri-sokus muutus ihu iharus puhtaks vaimuks.

Aga katse Kart-hadaštis õnne otsida, kuigi see majanduslikust küljest kõik ta lootused täitis, sundis teda oma vaateid elule muutma. Kliente püüdis ta nüüd tüdrukute

juurde saata, ise ei tahtnud ta enam millestki peale lõbustuste korraldamise osa võtta; vajadus kainelt mõelda ja majapidamist range kontrolli all hoida oli talle mõju avaldanud, nii et ta enam ei julgenud oma ihadele vaba voli anda ega end unistustest kaasa kiskuda lasta. Aga alles siis, kui Barak teda solvas, taipas ta, et ta kardab. Pärast seda sundis ta end mõne nädala jooksul, hoolimata üllatavalt tugevast sisemisest vastupanust, kolme külastaja tähelepanu endale tõmbama, selle asemel et neid osavalt Pardaliska või Kleobule juurde saata. Tulemuseks oli aga see, et ta rahulolematus ja kahtlused aina kasvasid ning Demeterile antud vanded midagi ei aidanud.

Ukse tagant kostis rüselust ja Arhülis, nägu pisaraist punetav ja rõivad ümber õlgade üles kistud, astus tuppa. Tema selja tagant paistis Pardaliska irvitav nägu. «Tulge mõlemad sisse,» käratas Delfion. Kodused nääklemised, mis vanasti teda lõbustanud oleksid, nüüd ainult ärritasid üha rohkem ja mida enam ta ärritus, seda tihedamini neid ette tuli. Eriti Pardaliska muutus selgeks needuseks, plikas peitus mingi raevutsev elujõukuradike. Arhülis püüdis nuukseid maha suruda; ta nägu oli pondunud, nii et silmi polnud lapiliseks tursunud põskede tagant nähagi.

«See on kõik tema süü,» hüüdis ta näpuga üleolevalt muigavale Peirdaliskale osutades. «See oli tema, kes mulle lapse muretses, üldsegi mitte mehed. Ta nõidus mu ära. Ma kisun ta lõhki.»

«Ära ärritu, laps,» püüdis Delfion teda rahustada. «Paar kuud võiksid sa veel edasi töötada. Aga aitab ühestki, ja siis võid puhata, nii palju kui soovid. Ma võtan sinu asemele uue tüdruku.»

«Ma ei taha uut tüdrukut enda asemele,» karjus Arhülis. «Ja mitte silmapilkugi kauem ei või ma enam etendustest osa võtta. Kõik on juba näha. Vaata!»

«Midagi pole veel näha.»

«On küll, ja see tapab mu. Kui ta sai mu ära nõiduda, nii et ma lapse saan, siis võib ta ka seda teha, et ma suren, kui mahasaamise aeg kätte jõuab. Mu ema suri samuti.»

«Tahad sa öelda, et ma nõidusin ära su ema,» I üsis Pardaliska kõrgilt, «kui ma üldse ei teadnudki, et ta olemas on?»

Vastuseks hakkas Arhülis jälle oma rüüd rebima ja viskus põrandale. «Ma kerkin nagu taigen,» nuuksus ta.

87

«Eile öösi nägin ma unes, et mind oli ahju kinni pandud. Pardaliska pani mu kinni.»

«Vaata, kui tark ma olen,» irvitas Pardaliska. «Varsti ajad sa ka selle minu kaela, et sul on seakärss nina asemel.»

«Pea ennast viisakamalt ülal,» ütles Delfion pahaseks saades Pardaliskale. «Mis sa tast piinad?»

«Vaat kus piinamine! Aga ise tabasin ma ta selle pealt, et ta naelu mu voodisse toppis!» hüüdis Pardaliska. Ta seisis sirgelt, käed selja peal vaheliti. «Vaat mis ta tegi. Bombaks ütleb, et Arhülis käskis tal endale ühe konna muretseda. No milleks tal seda konna vaja on?» lõpetas ta põlgliku võidurõõmuga.

«Ja mina veel andsin talle ükskord oma korallkee,» oigas Arhülis hambaid kiristades. «Ja oma kõige parema mileesia amuleti.»

Delfion ohkas. Ei aita midagi, tal tuleb orjaturul ära käia; see mõtegi oli juba vastik. Mitte sellepärast, et ta ise oleks pidanud teab kui hulle alandusi taluma, kui teda ennast müüdi; tal ei tulnud seista alasti, valgeks võõbatud jalgadega*, sedel kaelas, arvatavate ostjate ja muude pealtvaatajate ees, kes sind näpistasid ja su hambaid uurisid. Teda pandi käputäie ilusate tüdrukute ja arsti- või inseneriametit Õppinud kõrgemat sorti meesorjadega eraldi sarasse. Sellegipoolest oli orjaturul tema meelest halvaendeline tähendus ja ta püüdis sealt eemale hoida.

Delfion plaksutas käsi ja Kleobule, sõbralik tüdruk leebete pruunide silmadega, mis jätsid mulje, nagu oleksid nad pimedad, astus tuppa ja võttis Arhülise oma hoole alla. «Vaata, et ta lõunaks saaks küpsetatud põldpüüd,» ütles Delfion, kellele meenus, et Arhülis armastas põld-püüliha. Pardaliska viivitas minekuga, keerutas end laisalt kandadel ja astus siis oma nõtkel, väljakutsuval kõnnakul Delfioni juurde.

«Kõrvaltänavas meie maja taga elab üks tüdruk,» ütles ta usalduslikult Delfioni kõrvale istudes ja kätt talle ümber piha pannes. «Minu arust peaks ta sobima. Sa oled nii armas, tõepoolest. Eks ole Arhülis loll? Ega sa pahaks ei pane, kui ma sind kõrva taha suudlen?»

«Mis tüdruk see seal tänavas siis on? Kas sa arvad, et ta vanemad on nõus? Olen ma teda näinud?»

«Ta on hästi kena tüdruk, ja tal on kaksikvend, mõtle ometi. Neil on nii raske vahet teha. Ma küsisin ta käest,

88

et mille järgi ta ise vahet teeb, ja ta vastas, et ega ta ei teegi. Või umbes midagi niisugust. Ma enam täpselt ei mäleta, aga see oli seekord hirmus naljakas ja me naersime, nii et pidime üksteise ümbert kinni hoidma, muidu kuku veel ümber, ja sellepärast ta mulle nii meeldibki. Ta on minu suur austaja. Ta kutsub nüüd oma suurt kassi Pardaliskaks, aga enne kutsus Oblibobliks või kuidagi sedamoodi. Muidugi on ta ka sinu suur austaja.» «Aga kus ta mind näinud on?»

«Paar-kolm korda tänaval. Kui me viimati väljas käisime, läks ta meist nurga peal mööda, kapsapead kaenlas.»

«Ma kardan, et ma ei mäleta. Aga kui sa tahad, too ta siia, eks ma vaata — muidugi, kui ta ema nõus on. Las ema tuleb kaasa.»

«Ema on tal vastik,» ütles Pardaliska põlastavalt nina krimpsutades. «Aga ma ütlen talle, et ta võib kaasa tulla.» Ta kargas innukalt püsti. «Ma olen kohe tagasi. Pean talle vaesekesele andma vaid aega jalgu pesta. Muidugi, ega ta praegu veel kes teab mis ole. Ma mõtlesin ainult, mis me tast teha võiksime. Kõige tähtsam on see, et jalad on tal sirged.»

Delfion ohkas ja nõjatus patjadele. Muidugi oli talle suureks kergenduseks, et ta ei pidanud mõnd orja-putkat külastama. Kuigi ta oli ainult kahekümne nelja aastane, tundis ta end äkki vanana ja kuidagi Pardaliska poolt kõrvale tõrjutuna. Ta pidi juba üles tõusma, et üle toa minna ja end peeglist vaadata, aga heitis siis uuesti pikali, pahane iseenda peale. Mõne aasta pärast on tal küllalt raha ja siis ostab ta väikese mõisa kuskil Atikas* või Argolises*. Talle hakkasid muret tegema ostuga seotud sekeldused: kuidas kõike seaduslikult joonde ajada, kuidas end solvamiste vastu kaitsta, kuidas oma majapidamist korraldada. Igasugu pisikesed takistused kerkisid esile, niipea kui ta tulevikuplaane hakkas sepitsema; ta ei tundnud end kindlana enne, kui oli iga võimaliku raskusega arvestanud ja end selleks ette valmistanud.

Ta kuulis, kuidas Pardaliska hingeldades rääkis ja kedagi sisse keelitas. Lõpuks lükati eesriided kõrvale ja Pardaliska astus tuppa, üht tüdrukut kättpidi järela tirides. Teisest käest hoidis tüdrukul kinni peaaegu kiilaspäine naine, kes midagi endamisi pomises. Tüdruk oli sinisilmne korrapäraste näojoontega liibüalanna, ta paistis olevat kohkunud ja pisut pahane.

89

«See on Hotallat,» ütles Pardaliska tüdrukut ettepoole lükates. «Teda tuleb muidugi lõhnaõliga piserdada, ja kõrvarõngad on tal hirmsad,» ning kreeka keelelt puuni keelele üle minnes lisas ta: «Ära karda, Hotallat.»

Tüdrukust saaks asja, kui ta ainult rumal ei ole. Del-fion tõusis vastumeelselt istuli ja koondas kogu oma tähelepanu äritehingule. Ta ei viitsinud puuni keelt kõnelda, kuigi oskas seda hästi. «Kui ma ta võtan/ peab ta kreeka keele ära õppima. Tuleb ta sellega toime?»

«Tuleb küll,» vastas Pardaliska. «Ta oskabki juba mõne sõna. Ma õpetasin talle. Tervita emandat, Hotallat,» lisas ta tüdrukule puuni keeles.

«Häire, o despoina,»[1] ütles tüdruk vaiksel kõlatul häälel.

Pardaliska lõi endale käega vastu reit, nagu teevad mehed, kui neil millegi üle hea meel on. «Ütle veel kord.»

Aga Hotallat oli kas liiga kartlik või liiga tõrges. Selle asemel hakkas ta ema kiiresti vatrama, nii et ei Delfion ega Pardaliska ta sõnadest aru ei saanud. «Mis ta ütleb?» küsis Pardaliska tüdruku käest.

Möödus veidi aega, enne kui Hotallat vastas: «Raha. Ta tahab raha.»

Ema hakkas uuesti oma arusaamatus keeles vihaselt vadistama, lõpuks pani Hotallat selle lihtsasse puuni keelde ümber:

«Raha, ta tahab raha ja seletab, et juuksed on tal välja langenud Utika* juures asuva allika vee pärast.»

«Aga ma pole ju veel otsustanud tüdrukut võtta,» ütles Delfion.

«Ah ole mõistlik, võta ta ära,» hüüdis Pardaliska. «Vaata, kui ilusad kõrvad tal on, ja põlved pole ka põrmugi kondised.»

Ta tõmbas tüdruku undruku üles. «Tal on siin taga väike sünnimärk, aga seda pole peaaegu märgata, pealegi on sel sikusarve kuju. See on ju hea enne. Niisugust head ennet ei või sa ometi käest lasta.» Ta raputas kannatamatult rusikat ja silitas siis Hotallati nägu.

«Võta tal riided seljast,» ütles Delfion.

Pardaliska asus õhinal asja kallale, tüdruku jutukas ema aga püüdis teda takistada; eit polnud nõus tütre käest enne lahti laskma, kui hinna suhtes on kokku lepitud.

90

Lõpuks sai Pardaliska siiski tüdrukul riided seljast ja astus tagasi, et oma tööd üle vaadata. «Kas ma ei öelnud, et ta on päris kenake,» lausus ta pead viltu kallutades.

Jah, tüdruk oli päris kenake. «Tahab ta siis tõesti, et ma ta ära ostan?» küsis Delfion.

«Muidugi tahab,» vastas Pardaliska pahaselt. «Ega ta mõni kuutõbine ole. Ma ju ütlesin sulle, et ta on minu sõbratar. Ta ei jõua ära oodata, millal sa ta ometi ostad.» «Aga kuidas isa selle peale vaatab?» «Isa sõi tal halvaksläinud kala ja suri ära,» vastas Pardaliska kähku. «Sellest on mitu aastat möödas. Usu mind, Delfion kallis, ma olen kõik täpselt järele kuulanud.»

«Las tüdruk räägib ise enda eest.» Delfion pöördus puuni keeles Hotallati poole: «Saad sa aru, mis ma räägin? Sa tahad, et ma su ära ostaksin?»

Tüdruk noogutas innukalt peaga. «Kui ma ainult tohin oma kassi kaasa võtta.»

Nii saadi lõpuks kaubale ja järgmisel päeval pidi leping seaduslikult kinnitatama, kusjuures tuli sisse võtta punkt, mis karmilt keelas emal edaspidi vahele segamast, kui ta on osturaha kätte saanud. Hotallat ei tahtnud koju minna, ta hoidis nuuksudes uksepiidast kinni, aga ema ei mõelnudki tal enne käest lahti lasta, kui raha on makstud; ja nii pidi Hotallat seks ööks siiski koju minema. Noh, ometi üks asigi joones, mõtles Delfion, kui Pardaliska teda embas ja lubas Hotallatist ühe kuuga täiesti esindusliku ja igati kõlbliku tüdruku teha. «Leia ta jaoks mõni helleeni nimi,» ütles Delfion. «Me ei või siin ometi barbarinimesid pruukida.» Klientidele ütleb ta, et tüdruk on Makedooniast pärit. Delfion kujutles juba ette, mismoodi ta Hotallati riidesse paneb, milliseid ehteid tüdruk juustes ja niuete ümber kandma hakkab ja millised Afrodite-poosid tema erialaks jäävad. «Ta võib

[1] Tervitan sind, emand. (Kreeka k.)

sinuga vaheldumisi mõnes Ganümedese* osas esineda,» ütles ta huuli kokku pigistades. «Hotallatist saab tore Hulas*, kui Kleobule Heraklest mängib, mis?»
«Kui tark sa oled!» hüüdis Pardaliska teda emmates.
Aga kuigi Delfion kergendust ja koguni teatud elevust tundis, muutus ta peagi uuesti rahutuks. Ja äkki ta taipas, mis oli selle põhjuseks. Hoides ühes käes peeglit ja võttes teise kätte kammi, mille ühes otsas olid peened ja teises otsas jämedamad piid, märkas ta oma sõrmejälgi nardiõli
91
kruusil ning tundis, kuidas hirm külma puhanguna ta kehasse hoovas. Otse rituaalse abstraktsiooni enda olemusest oli esile kerkinud isiksuse mõiste, mis nõudis kogemustele hoopis uut keskpunkti. Kahtlemata oli see rituaal teatud perioodil nii Delfioni enda kui ka kogu maailma minevikus olnud kõige võimsamaks jõuks, mis lõi uue ettekujutuse isiksusest, vabadusest; Delfion isiklikult oli aga jõudnud punktini, kus välised vormid jäid juba'liiga kitsaks ja takistasid isiksuse spontaanset avaldumist, milles seisiski vabadus. Oli tarvis uusi vorme, võib-olla neidsamu vorme teisest vaatevinklist, teiselt olelusastmelt; muidu muutub elusisene ringlemine keeriseks, kus elu hukkub, Delfion ei võinud enam edasi minna.
Hiljem öösi hakkas ta asju selgemalt nägema. Jah, ta oli Melkarti Ärkamise riituse ajal uuesti kokku puutunud tõelisusega. Seetõttu polnud ta täiesti kadunud, vanad tee-tulbad ei juhatanud teda ainult kõnnumaale. Järk-järgult lahtikooruv teadmine, et tema elu mõjustavad tugevad jõud, mis väljenduvad kord õnnistuses, kord hirmuvalitsuses, kord uuenduses, oli lähedalt seotud mälestusega Gersakkonist. Mida oli mees talle pakkunud? Delfionil oli tunne, nagu oleks ta Gersakkoni reetnud, nagu oleks ta midagi kallihinnalist halvustanud, ja Gersakkoni mingi julma tuimusega kohelnud. Oli Gersakkon tulnud talle pakkuma midagi uut, midagi, mida maailmas seni veel ei tuntud, mis aga ometi sobis kokku selle jumalatemängu hetkega; tema, Delfion, oli aga vastutasuks pakkunud vaid läppunud prahti, hooraelu vanu trikke, äraleierdatud luulerütme?
Delfion kannatas hirmsasti, tajudes alanduse ja endaga rahulolu sügavusi, mille olemasolu ta seni polnud aimanud. Ta oleks tahtnud Gersakkoni jalgu suudelda, oleks tahtnud, et teda ennast kuskil uues kohas jalge alla tallataks, teotataks. Ta tundis kohutavat piina ja oli valmis end ohvriks tooma. Kui ta seal nõrga lambi tule paistel higisena asemel viseldes hambad randmeisse surus, näriv valu tuikamas sügaval hinge põhjas, kujutles ta hetkeks, et ta on surev jumal — Adonis, kelle küljehaavast voolab veri, needusepuu külge ristilöödud Attis*, tulesurmas vään-lev Melkart, väljadel lõhki rebitud ja tuulde puistatud Osiris*. Siis äkki saabus rahu, tema ihu sügavamast sügavusest tõusid lendu tuvid, teda läbis õnnis valgusviirg ja ta langes sügavasse unne.
92

6.

Juba enne Melkarti pidustusi käis ringi kumu, et Hannibaal varahoidja Baališpoti käest kohtu ees aru pärib; ja kuigi kogu jutt ajutiselt vaibus, sai see niipea, kui pidustused läbi olid, kohe uut hoogu. Riitus, millest kõik olid osa võtnud, ainult tugevdas eelseisva võitluse erutust oma ülesehituse ja võrdkujudega — noore jumal-kangelase Melkarti surm ja tagasitulek, uni ja ärkamine; Melkart aga oli see, kes vabastab rahva kurjusekoletistest, rändab kaugele ja tungib tundmatutele aladele, et leida uusi elulätteid.

Kevadlõkked, mis maale uut jõudu andsid, sisendasid julgust ja lootust. Rituaalsed võistlused järveäärsetel aasadel puhastasid teed teravnenud ühiskondlikuks võitluseks; kaks noorte tütarlaste võistkonda võitles ja vehkles keppidega, kuni üks pool taganema hakkas ja laiali põgenes. Haljastes lehtlates tantsiti ja heideti paari — see tõotas leppimist pärast võitlust. Linn ootas.

Istudes senatihoone ees šofetitribunalis, esitas Hanni-baal uue arupärimise. Seekord saatis Baališpot sõna, paludes vabandada, et tal pole aega nii tühiste asjadega tegelda. Hannibaal jätkas teiste kohtuasjade arutamist. Järgmisel hommikul saatis ta kolmandat korda Baališpoti järele. Baališpot laskis vastata, et tal seisab ees tähtis jutuajamine ühe habemeajajaga. Platsile kogunenud rahvasumma nähes tõusis Hannibaal püsti, rebis katki oma rüü punase vöö ja teatas, et kohut on mõnitatud.

«Kogu linn on teotatud, kuni see häbiplekk pole ära pühitud!» hüüdis ta kõlaval häälel. «Võtke linnateotaja kinni!»

Šofetitribunali ametnikud, tugevdanud oma ridu mõnekümne veteraniga Hannibaali viimasest armeest, suundusid maja juurde, kus Baališpot sel hommikul külas viibis. Šofeti insigniaid kõrgel hoides astusid nad majja ja teatasid Baališpotile, et ta on vahi alla võetud. Varahoidja viidi Platsile. Kuigi tunglemine oli suur, astusid inimesed kahele poole, moodustades vahekäigu, mida mööda Baališpot koos valvuritega tribunali ette sammus, kus Hannibaal neid langetatud päi ootas.

«Linna on teotatud,» hüüdis Hannibaal püsti tõustes, kui Baališpot ta ette toodi. «Kohtuvõimu on teotatud. Seda pole teinud mitte mõni vaene mees, vaid üks neistsina-seist

93

vägevaist, kes peab vande täitmist valvama, on osutunud petiseks. Mees, kelle kätte on usaldatud võim kommete puhtuse üle, saab linna teotajaks. Rahva valvur saab äraandjaks.»

Platsilt kostis valju heakskiidukisa ja Hannibaal pöördus Baališpoti poole; see oli jässakas tugeva lõuaga mees, kelle kandiliseks pügatud lokkis habe oli pistetud purpurpunasest lõuendist kotikesse.

«Sind kutsuti kolm korda, aga sa keeldusid tulemast. Ometi oled sa nüüd siin.»

«Nagu näed,» nähvas Baališpot rämeda häälega kuivalt ja kehitas õlgu. Mida see komet õieti tähendas? Aasta lõpul on ta juba Sajanõukogus, kuhu tulevad kinnitamiseks kõik kohtuotsused. Ta polnud teinud midagi rohkem, või kui, siis ainult pisut rohkem, kui teeb peaaegu iga teinegi, kes kuulub Nõukokku, mis selleks ju ongi, et valitsevaid klasse kaitsta ja kõiki teisi terroriseerida. Kogu see praegune jant oli tüütav ja naeruväärne, mingi mõttetu demagoogia. Muidugi oli olemas oht, et rahvas võib käest minna. Aga Baališpot ammutas jõudu teadmisest, et kogu see asi on mingi alatu sepitsus. Miks noritakse just tema ja mitte mõne teise kallal? Pealegi kannatas ta seedehäirete all ja suvatses olla ülimalt halvas tujus.

«Jätkame nüüd kohtupidamist Baališpoti, varakambri vanema liikme üle, keda süüdistatakse altkäemaksu võtmises, vägivalla tarvitamises ja reetmises,» teatas Hanni-baal. «Kas kaebealune võtab süü omaks või mitte?»

«Ma ei tunnista seda kohut,» vastas Baališpot vihaselt silmi vidutades. «Tal ei ole õigust minu üle kohut mõista. Ma nõuan riigi põhiseadusest kinnipidamist. Kui see tin-gimata vajalik on, las mõistavad ametiaasta lõpul minu üle kohut need, kes selleks seatud on — Sajanõukogu.»

«Kohus jätkab juurdlust,» ütles Hannibaal, «jättes esialgu kõrvale asjaolu, et vang solvas šofeti isikus riigi väärikust.»
Baališpot turtsus vihast. Rahulikult ja ruttamata esitati üks süütõend teise järel, nii nagu Kelbilim nad Hannibaali juhendusel oli hoolikalt välja valinud ja ritta seadnud. Kõigepealt tulid tunnistajad, kes näitasid, millised tagajärjed on Baališpoti-taoliste ametnike hoolimatul saagi-ahnusel inimeste elule. Siin oli talupoeg, kes oli kaotanud oma talu; väikekaupmehe lesk, kelle mees oli endalt elu võtnud; poepidaja, kes tõendas, et tema käest oli kahekordselt

makse võetud . . . Puha kitsikusse aetud, purunenud, jalge alla tallatud perekonnad! Rahva hulgast kostis vihast pominat. Baališpot kuulas kõike põlglikult, üleoleval ilmel pealt, püüdes kramplikult varjata, kuidas hirm temas ikka enam võimust võttis. Iga hetkega sai selgemaks, et rahvahulka oli raske kauem vaos hoida. Võibolla kavatses Hannibaal lasta teda tükkideks kiskuda, et tekitada valitsevate klasside ja rahva vahel ületamatu lõhe. Aga miks ta just minu kallal norib, oleks Baališpot tahtnud hüüda.
Tunnistajatele järgnesid dokumendid ja tõendid selle kohta, et Baališpot oli võtnud altkäemaksu. Baališpot ei kuulanud enam. Ta pilk oli suunatud senatihoone uksele Hannibaali selja taga. Varahoidja ei suutnud uskuda, et ta klass ta maha jätab. Kas nad ei näe siis, et kui nad minu nende huntide ette viskavad, hukkuvad nad ka ise.
«Ma pöördun senati poole,» hüüdis ta.
«Kaebealusel tuleb oodata, kuni kõik süütõendid on ette loetud,» vastas Hannibaal. Varakambri asjaajamises valitsenud korralageduse paljastamine jätkus. Baališpot pidi tahes-tahtmata tunnistama, et süüdistusmaterjali valik ja esitus ei jätnud midagi soovida; ta hakkas nende paljastuste vastu koguni huvi tundma. Paljudest asjadest polnud tal endalgi seni aimu olnud. Kes selle pettusega õieti oli hakkama saanud? Ta sai päris pahaseks, kuuldes, kui paljud pisivargused, mis ilmselt olid mõne alama ametniku töö, tema arvele pandi.
«Ei ole süüdi!» möirgas Baališpot, märgates, et küsimusega uuesti tema poole pöörduti. «Konstitutsiooni põhjal esitan senatile süüdistuse šofeti vastu. Keeldun avaldamast oma arvamust. Mis kõigisse neisse valedesse ja väärtõlgitsustesse puutub, mida minu südametunnistuseta vaenlased siin kohtu ees on kokku sepitsenud, siis keeldun ma nende kohta sõna võtmast. Nõuan konstitutsiooni täitmist!»
Hannibaal andis kohtuteenreile märku, et nad Baališpoti kõrvale viiksid. Rahvahulk hakkas möirgama — nõuti Baališpoti verd. Hannibaal ootas, kuni ähvardustorm oli haaranud kogu Platsi, kaikudes linna ühest servast teise. Las rikkad tunnevad veidi hirmu. Selle kisa tõttu jä*b Kart-hadaštis nii mõnigi uhke lõunasöök söömata. Baališpot kaotas äkki enesevalitsuse, ta hakkas karjuma, rebis kotikese oma habeme ümbert ja katkus karvu sest siidi-

sest lokkis habemest, mis oli ta uhkus. Aga ta karjed mattusid üldisesse lärmi.
Hannibaal tõstis käe ja pikkamööda jäi väljakul vaikseks. Baališpot oigas kuidagi imelikult lõõtsutades. Äkiline vaikus, millest õhkus ohjeldatud vägivalda, ei tõotanud pärast kogu seda lärmi midagi head. Senaatorite meelest, kes senatihoonest, Baal Hammoni templist või portikuse kohal asuvaist pangakontoreist tahes-tahtmata

kohtuprotsessi jälgisid, oli äkiline vaikus niisama rahutust tekitavaks tõenduseks Hannibaali võimust, nagu seda oli olnud eelnev raevukisagi.

«Võtan vastavalt konstitutsioonile edasikaebe senatisse vastu,» ütles Hannibaal.

Rahvahulk tõmbas sügavasti hinge. Ühest küljest andis see tunnistust pinge langusest, teisest küljest näitas, et rahvas oli hämmeldunud ega teadnud, mida kogu loost arvata. Milleks oli see ülekuulamine nii tundeid ülespiit-sutavalt lavastatud, kui kogu asi vaid mingi poliitilise vaidlusega lõppes? Kui rahvahulk üksikute, ärevalt vaid' levate salkadena pikkamööda laiali valgus, avaldas nii mõnigi kõneleja oma kahtlust ja hämmastust. Teised jälle rõhutasid, et nad usaldavad Hannibaali. Kui ta juba midagi teeb, küll sest siis ka kasu on. Hannibaal ise oli koos oma väikese ihukaitsesalgaga juba väljakult lahkunud.

Kui ka rahvas asjade käigust veel aru ei suutnud saada, siis polnud Baališpoti sõbrad ülekuulamise tulemustega hoopiski rahul. «Seda ei oleks sa tohtinud teha,» ütles Gerbaal, vanaldane mees luitunud näo ja vankumatult vihase pilguga. «Sa ei oleks tohtinud lasta tal sellest kons-titutsioonisse puutuvat küsimust teha.»

«Ega siis tema,» pomises Baališpot, närviliselt oma hõredaks katkutud habet kobades. Kui ta aru sai, et Hannibaal ta edasikaebuse vastu võtab, oli ta enda meelest sellest raskest olukorrast õige osavalt välja rabelnud. Eks olnud ju pööbel ulgudes ta verd nõudnud, tema aga oli kainelt arvestades leidnud ainsa pääsetee. Ta oli oodanud, et ta võimulolevatesse perekondadesse kuuluvad sõbrad teda õhinal õnnitlema tõttavad. Paraku ei kiitnud nad ta tegu hoopiski heaks. Paistis, et nende meelest oleks ta pidanud laskma end pigem lõhki kiskuda, kui et lubada Hannibaalil

kogu asjast teha šofeti ja senati vahelist tülikusimust. Sest juhul, kui šofet ja senat on eriarvamusel, kutsutakse konstitutsiooni põhjal rahvas oma seadusandlikke funktsioone täitma ja viimane sõna jääb temal öelda. Kuna keegi ei suutnud meenutada, et senati ja šofeti vahel oleks eales mingit põhilisemat lahkheli esinenud, oli seadus, mis rahvale nii suured võimupiirid andis, päris unustusehõlma vajunud. Polnud ju mingit põhjust võtta rahvalt võim, mida ta nagunii ei kasutanud.

Gerbaal surus veretud huuled kõvasti kokku ja heitis pilgu oma võistlejale Ozmilkile, kellega ta nüüd oli avalikult ära leppinud. Ozmilk noogutas. Baališpot oli kahtlemata käitunud äärmiselt omakasupüüdlikult. Ta oli neid ilusasti Hannibaali kätte mänginud. Oleks tal olnud pisutki lojaalsust oma klassi vastu, oleks ta lasknud end pigem tükkideks kiskuda, selle asemel et neid kõiki sellisesse kitsikusse ajada.

«Ma tahtsin ainult öelda,» pomises Baališpot, kes sel hetkel ei tundnud mingit lojaalsust oma klassi vastu, «et mõned teist peaksid selle ulguva pööbliga . . . Ma kinnitan teile .. . Mina isiklikult...» Ta kompas oma habet ja muutus hoopis nõutuks, kui avastas, et ühest kohast vasakul pool olid kõik karvad välja katkutud. «On tarvis ainult kindlalt oma seisukohti kaitsta. Ainult kindlalt kaitsta. Hannibaal on vaid tühipaljas demagoog . . .»

Gerbaal ja Ozmilk vahetasid pilke. Nemad kumbki juba ei alahinda Hannibaali. See oli elu ja surma küsimus; Kart-hadašti linnas ei jätkunud ruumi mõlemale — Hanni-baalile ja valitsevatele perekondadele. Hannibaal polnud muidugi mingi loll, aga ega nemadki. Küll aeg näitab.

«Te ei anna mind ometi talle välja?» küsis Baališpot äkki kahtlustavalt, märganud, kuidas teised pilke vahetasid; närvilisus muutis ta ettevaatamatult avameelseks. «Oh ei,» ühmas Ozmilk vastuseks. Nad jäävad Baališpoti kõrvale, nii vähe kui neile see rahvakoosoleku poole pöördumine ka meeldis.

«Kas ei saaks lasta teda ära tappa?» küsis Baališpot, suu pooljuhmilt ammuli.

Gerbaal laksutas keelt. Tõepoolest, see Baališpot oli ikka päris põrunud. Just nagu poleks tapmine olnud esimene asi, mille peale nad kõik mõtlesid. Aga Hannibaal oli liiga hästi kaitstud, ja pealegi tähendaks tema tapmine käesoleval silmapilgul seda, et valla pääsenud pööbel

97

põletab maha kõik nende uhked majad — koos nende endiga. «Mine maga end parem välja,» ütles Gerbaal järsult oma peene krigiseva häälega. «Peale kõigi muude asjaolude näid sa unustavat, et meie käsutuses pole ühtki sõdurit.» Aga äkki unustas ka tema igasuguse ettevaatuse. Viha pärast kiskus tal rinde alt krampi, valust kõveras, ahmis ta virildunud suuga õhku ja peksis jõuetult kuive-tanud käega vastu keerdsammast. «Ja ikkagi, ega sa ,ometi ei arva, et tal jääb veel üle aasta elada?»

7.

Barakil oli kange kiusatus pöörduda abisaamiseks teiste rahatuusade poole, olgu nad või isa konkurendid. Aga ta teadis küllalt hästi, et nad meelitavad ta käest tema plaanid välja, kasutavad need endi huvides ära ega tee temaga siis enam tegemistki. Ta oli käinud mõnes pottsepatöö-kojas, mis asus linna põhjaosas kalmistu ääres; seal oli ta juttu ajanud ühe Rodoselt pärit mehega, kellelt sai palju tulusaid andmeid selle kohta, missugused savinõud on tänapäeval kõige paremad ja kus maal nõudmine nende järele kõige suurem on. Jututuhinas hakkas Barak veidi hooplema ja andis rodoslasele mõista, et tal on suured asjad käsil. Mees oli muutunud kohe väga aupaklikuks ja Barak oli koguni poolenisti nagu lubanud teda oma vägeva kaitse alla võtta.

«Ühel Tunesi lähedasel künkal on mõned head keraamilise savi leiukohad,» ütles rodoslane ja püüdis Barakile auku pähe rääkida, et see ta plaani finantseerima hakkaks. Erutatult tormas ta ringi oma väikeses töökojas, kus seisid jämedatest tellistest põletusahjud ja maasse vajunud ellipsikujuline kolle, kuhu pääses kaarja ukse kaudu. «Meil on tarvis suurt põletuskoda. Sellel siin pole õiget tõmmet.» Kolde keskel asuv post hoidis üleval õhukest võlvi, mis oli torude kaudu silindrikujulise korstnaga ühenduses. Korstna kohal asus kuppel ja selle ümber kahe lõõriga torujas õhuaukudega sammas. Orjad seadsid potte ahjupanemiseks valmis, asetades viletsamad nõud otse korstnasse, peenemad tööd aga sinna, kus tuli neile lausa peale ei käinud. Riiulitel seisid põletamata vaaside read, valmistooted paigutati kohe kõrvalasuvaisse löövidesse;

98

ukse lähedal oli suur savihunnik, labidas püsti sees, ja kõikjal töökoja põrandal vedeles virnas katkisi ja kõlbmatuid potte.

«Mul pole ühtki inimest, kes oskaks nõusid värvida,» kurtis rodoslane. Ta osutas nukralt punakast või hallist savist ühetaolistele kohmakatele pottidele, millele oli valge või luitunud kollasega triip peale maalitud. «Ei saa salata, vilets, kergesti pragunev kaup, halvasti põletatud. Aga tal on hea minek.»

«Noh, küll me selle kõik ümber muudame,» ütles Barak, püüdes üleval hoida vaimustust, mis teda kõneluse algul valdas. Ta jättis rodoslase unistama suurest

ajakohasest pottsepatöökojast, mis tõrjuks läänepoolsetelt turgudelt välja nii Rodose kui Campania, ja hakkas rusutud meeleolus kodu poole sammuma. Ta meeleolu muutus veel halvemaks, kui ta tee peal mingi kaubalaadungi pärast ühe naise juurde sisse astus, kes laevandusega tegeles. Naine oli kellegi üliku sohilaps ja kasutas seetõttu suuremaid vabadusi, kui enamik naisi tema seisusest. Ta oli väga valitsemishimuline, ja kuna tal olid äri alal palju suuremad kogemused kui Barakil, suhtus ta noormehesse õige üleolevalt; aga kuigi naise käitumine Barakit ärritas, hakkas ta lõpuks kahtlema, kas ta plaanid ongi nii suurepärased, nagu ta oli arvanud.

Ta lahkus naise juurest, ja kuna ta oli harjunud Delfioni maja eest ringi minema, hakkas ta ilma mõtlemata sinnapoole sammuma. Kui ta tänava ligidal, kus Delfion elas, ümber nurga pööras, põrkas ta ühe tüdrukuga kokku. Barak pomises midagi vabanduseks, pannes juhtumi oma hajameelsuse arvele; mõne sammu järel põrkas aga tüdruk temaga uuesti kokku ja puhkes naerma. Barak tundis ta nüüd ära.

«Näe, me oleme ju tuttavad,» ütles ta, jäi siis vait, tõmbas kulmu kipra ja tahtis tüdrukust mööda minna.

Aga tüdruk pani tal tee kinni. «Isand Barakil pole ometi nii vähe aega, et ta ei võiks raisata üht silmapilku oma ustava ümmardaja peale, keda tema lugematud austajad kutsuvad Lemnose* Pardaliskaks?»

Barak kõhkles, vaatas tüdruku pilkavasse ja kutsuvasse näkku ning ütles: «Kus me võiksime siis kõnelda?»

«Järgne mulle,» vastas tüdruk ja hakkas edasi sammuma, kuni nad jõudsid kitsale kõrvaltänavale, mida mööda tüdruk alla põikas. Barak nägi teda ühe veinipoe

99

kõrvaluksest sisse lipsavat ja läks talle järele, pea täis kahtlusi, umbusku, igasugu oletusi ja ärevust.

Ta nägi tüdrukut koridori teises otsas ühe toa lävel eesriiet kõrvale lükkavat ja tõttas sinnapoole. «Kõigepealt telli kampaania veini ning mee ja kannikestega hautatud viigimarju.» Pardaliska paistis maailmaga rahul olevat, ta oli just külastanud kolme nendest kolmekümnest poest, kus tal tarvitses vaid mõneks silmapilguks kardinate' taha minna, et tasuta igasugu kaupa saada. Pealegi oli ta vihane Delfioni peale, kelle käest oli saanud hea peapesu selle eest, et ta tollele armetule Arhülisele, kes muudkui eputab ringi ja püüab kõigile meeldida, oli supi hulka kangeid, kusele ajavaid rohte seganud.

Barak tellis tuppa tulnud poisi käest veini ja viigimarju, istus siis maha ja hakkas Pardaliskale otsa vahtima, et jälile saada, mis tüdrukul mõttes on. «Miks sa enam meil ei käi?» küsis Pardaliska ja sülitas marjavarre suust välja. «Ma nägin pealt, kuidas sa koridoris selle asjaga pihta hakkasid, aga lõpuni ei viinud.»

Barak oli nii üllatatud, et kaotas igasuguse enesevalitsuse ja põrutas rusikaga lauale. «Ah, et hakkasin pihta, aga ei viinud lõpuni, mis? Olen su meelest mingi rumal tossike, narr, keda võib ainult põlata? Mees, kelle pea on igasugu ideesid täis, ilma et ühestki neist asja saaks.» Ta rüüpas sõõmu punast veini ja vahtis Pardaliskale otsa.

Pardaliska silmitses teda teraselt ja hakkas oma esialgset plaani muutma. Ta oli Baraki õieti ainult sellepärast kõrvale kutsunud, et see oli kena rikas noormees, ja Pardaliska aimas kuidagi ähmaselt, et Barakiga mehkeldades kütib ta oma perenaise jahimaadel, ning talle meeldis väljaspool Delfioni maja intriige sepitseda. Aga noormehe kirest moonutatud nägu vaadates hakkas teda huvitama, kas ehk Baraki tunnetes pole midagi,

mida saaks ära kasutada millekski tõhusamaks kui ainult mööduvaks kohtumiseks kuskil veinipoe kušetil.

«Ei, ma arvan ainult, et sa kardad teda,» ütles ta pinda sondeerides.

«Kardan teda! Ma ei karda ühtki inimest. Ma ainult pole mahti saanud talle näidata, kus ta õige koht on. See on kõik. Ma juurdlen parajasti selle kallal, kuidas kogu selle linna tööstust ümber korraldada. Alles täna pärastlõunal rääkisin mehega, kelle tahan panna suure pottsepa-töökoja etteotsa. Seal juba sihukest rämpsu ei toodeta.»

100

Ta virutas veekruusi põrandale ja põrnitses totra näoga selle kilde. «Pole midagi,» hüüdis ta poisile, kes ehmunud näoga uksele ilmus. «Küll ma välja maksan. Ma võin siin majas kõik potid kinni maksta ega märkagi, et mul raha on vähemaks jäänud. Mu isa on Ozmilk, senaator, rab ja puha.» Ta pöördus uuesti Pardaliska poole. «Mis sa ütlesid?»

«Ainult, et sul on seda sorti nina peas, mis mulle hirmsasti meeldib.»

Barak katsus oma nina ja rüüpas uuesti veini.. «Sa oled kena tüdruk, tõesti kena väike olevus. Küli ma sulle tulevikus mõne uhke koha otsin. Anna mulle ainult aega.»

«Annan sulle kõik, mida soovid, kallim.»

Barak võttis tüdruku käe pihku. «Kuule, kas ma tõesti võin sind austada? Kui suur su hind on?»

«Oh, see kirjutatakse suurte numbritega. On koos kõigi muude turuteadete ja -hindadega välja pandud. Eks vaata järele.»

«Sa oled täitsa tore tüdruk,» ütles Barak julgemaks muutudes. «Pealegi saad sa minust aru ja pealegi hakkan ma nüüd sinu eest hoolitsema. Aga peaasi on see, et ma seda naist vihkan.»

«Ta on hirmus ennast täis.»

«Sa võtsid mul sõnad suust. Ta on tõesti ennast täis. Mul on talle mõndagi ette heita. Ma mõtlesin juba, et annan poisikestele raha, las loobivad talle skorpione aknast sisse. Asi seisab selles, et sa pead mind aitama.»

Pardaliska nõjatus ettepoole, nii et nende pead kokku puutusid. Tüdruk puhus Barakile õrnalt oma hingeõhku näkku. «Kas mul polnud õnne, et ma sind kohtasin. Arutame seda asja nüüd lähemalt. . .»

Kolm päeva pärast seda kõnelust tõmmati õhtul Delfioni aia kõrvalväraval riivid nii sujuvalt lahti, et oli kohe näha, kui hästi neid oli õlitatud, ning sale noor tüdruk pistis looriga kaetud pea tänavale ja sosistas: «Barak.»

«Ma olen siin,» vastas Barak kuidagi kõhklevalt.

Kui ta lähemale astus, haaras tüdruk tast kinni ja tfm-bas ta pea alla. Ta nuusutas hoolega noormehe nägu. «Sa lubasid mulle, et sa ei joo. Joobnutega on see häda, et nad ei kujuta ette, missugust müra nad teevad.»

«Ma võtsin ainult õige vähe,» pomises Barak. Ja ta rääkis

101

tõtt, sest see, et ta hääl ei tahtnud sõna kuulda, tuli peamiselt suurest erutusest. Pardaliska suudles teda kergelt lõuale ja lõi talle hetkeks käed ümber kaela, tõmbas siis noormehe aeda, surus vastu müüri ja pani värava hoolikalt riivi.

«Anna käsi,» sosistas ta, «ja ära tormama hakka.»

Ta tiris Baraki roosi- ja mürdipõõsastega palistatud kitsast jalgrada mööda alla; jõudnud madala ukseavani, sosistas ta noormehele, et see pea alla kummardaks. Trepp nagises

nende sammude all. Ülemisel astmel jäi Pardaliska hetkeks seisma ja kuulatas. «Eks naera Kleobule rämeda häälega,» sosistas ta. Baraki süda peksis nii kõvasti, et ta vaevu kuulis, kuidas tüdrukud teisel pool seina naersid. Noormehel oli tunne, nagu oleks ta midagi unustanud, ta tahtis paluda, et Pardaliska seisma jääks, kuni ta suudab mõtteid koguda ja meelde tuletada, mis hädavajalik asi see oli, mille ta oli tegemata jätnud. «Oota üks silmapilk,» pomises ta, aga Pardaliska ei teinud väljagi, pigistas ainult oma tugeva saleda käega veel kõvemini Baraki kätt. Barak tundis, kuidas ta higistama hakkas, ja tahtis oma peopesa higist kuivaks pühkida. Ta oli midagi unustanud ja kogu seiklus läheb luhta. Ta tahtis tagasi minna. Ega ma ei karda, kinnitas ta endale, aga ma ei ole selleks veel valmis, ma olen midagi unustanud. Ükskõik, kas ta läheb edasi või loobub kogu ettevõttest, igal juhul teeb ta end tolaks. Olgu neetud see naine, olgu need naised kõik neetud.

«Ta loeb parajasti all raamatukogus,» ütles Pardaliska, sõnu «loeb» ja «raamatukogus» põlglikult sisistades. «Kõik on korras.»

Ta piilus ühe eesriide nurga tagant välja ja tõmbas Baraki siis äkilise jõnksuga tuppa. Baraki jalg jäi tiigri-nahast vaiba taha ja ta maandus mütsatades voodile.

«Tulgu jumalad appi — jood enese purju ja teed siis niisugust lärmi, et hoia alt,» sosistas Pardaliska. Nad jäid mõlemad kohkunult kuulatama, aga peatrepilt ei kostnud ainustki häält.

«Sa pole oma õnne väärt,» jätkas Pardaliska ja silitas Baraki põske. Hing tulvil heitlevaid tundeid jõllitas Barak talle otsa ja pomises siis tusaselt: «Sa ajad mul juuksed sassi.»

Tüdruk haaras tal käest kinni ja tõmbas ta püsti. «Kähku,» ütles ta ja tiris Baraki toa teise serva tikitud

eesriide taha väiksesse seinaorva, kus rippusid Delfioni riided. «Kardinal on augud sees, nende läbi on sul kõik näha,» ütles ta tikandit näppides. «Ma tean. Ma olen end siia peitnud, kui me peitust mängime. Ära ainult köhima, 'aevastama ega laulma hakka. Sul pole siin midagi karta. Täna õhtul olen mina tal magamaheitmise juures abiks.»

Trepilt kostsid sammud. Pardaliska tõmbas eesriide ette ja läks kiiresti üle toa tualettlaua juurde. Delfion astus, pärgamendirull käes, tuppa; ta paistis olevat õige väsinud.

«Mis lärmi sa siin üleval teed?»

«Kuidas lärmi?» imestas Pardaliska süütult leebe häälega, mis kõlas kuidagi eriti reipalt, ja vaatas suuril silmil Delfionile otsa. «Ma ainult kraamisin siin veidi. Selles majas kõmab iga hääl koledasti vastu, eks ole? Voodiski ei saa teist külge pöörata, juba on kõigile kuulda. Kleo-bulel pole üldse kombeid, kogu aja itsitab. Ükskord ma arvasin, et katus on sisse langenud, aga hoopis Arhülis lendas tagumisest trepist alla, tead tookord, kui ta tahtis meid uskuma panna, et on selgroo murdnud. Tegelikult oli ta lihtsalt kade, sest ta arvas, et talle ei antudki seda head kooki, mis Sofoklidiskale toodi, aga koogitükk oli tal kogu aja laua peal, ainult see lohakas Kleobule ei pannud seda tähele ja viskas oma salli sinna peale, sa ju tead, kuidas ta oma asjad laiali loobib, kui ta end kiiruga riidest lahti võtab.»

«Küll sa, lapsuke, võid aga vaterdada,» ütles Delfion voodi äärele istudes ja pärgamendirulli sülle võttes.

«Jah, eks ole. Aga enamasti on inimesed nii viisakad ja ütlevad, et neile see meeldib. Mulle endale meeldib ka. Harmides ütleb ...»

«Aita mul riidest lahti võtta,» katkestas teda Delfion. «Ma tahan voodisse heita.»

«Seda muidugi. Voodis näed sa nii armas välja. Soe vesi on juba valmis.»

Delfion sulges silmad, Pardaliska kärmed näpud aga võtsid tal sõled lahti, lasksid rüü õlgadelt alla langeda ja tõmbasid selle siis üle pea seljast ära, lõpuks võtsid nad tal sandaalid jalast. Siis valas Pardaliska vett kaussi^ja pesi oma perenaise jalgu. Delfion haigutas ja nõjatus, alasti nagu ta oli, patjadele. Kui tore oli niimoodi alasti lamada, kui kerge! Ta kuulas Pardaliska lakkamatut jutuvada, ilma et oleks püüdnud üksikuid sõnu eraldada. Niikaua

103

kui sõnu ei eraldanud, oli seda meeldiv kuulata; tüdruk sädistas nagu lind rõõmsa heleda häälega.

«Ei, täna õhtul pole neid narrusi tarvis,» ütles ta, kui Pardaliska tahtis teda võida nardi ja assüüria salvidega ning igasugu määretega, mis olid tehtud muinasjutuliste elukate piimast ja mandlilõhnast, nagu purkidelt lugeda võis. «Aga sa võid mind pisut masseerida. Mu liikmed on kauasest istumisest päris kanged.»

«.Jah, sa istud tõesti hirmus palju. Pead oma figuuri eest paremini hoolt kandma. Tead ju küll, kuidas Kleo-bule marru läheb, kui me seda talle ütleme. Aga see on sulatõsi...»

Delfion jäi tukkuma. Tal polnud õnnestunud kinni hoida silme eest mööda vilksatavat uut nägemust, mille osaliseks ta Melkarti pidustuste ajal oli saanud. Sellest oli järele jäänud vaid hubisev kuma, mälestus kõigest juhtunust, ja üha süvenev rahulolematus. Õnneks oli tal igasugu rahaasjade ja majapidamismuredega nii palju tegemist — need mõjusid nagu valuvaigistav rohi. Uut tüdrukut oli samuti tarvis õpetada — ta osutus andekaks õpilaseks, taibukaks lapseks, kellel oli soont tantsuliseks miimiks. Ma oleksin pidanud kooli avama, ohkas Delfion ja mõtles Sapfole* ja Mütilene* haljastele aasadele küpresside vahelt paistva kalliskividena sädeleva merega, särav-puhta naha ja poolavatud huultega noorele tüdrukule, kelle krookustest ja tillilehtedest pärg on armsatel salkus juustel pisut vasakule küljele vajunud; ning armsalt piserdab kaste roose, sihvakaid rohukõrsi ja õitsvat ristikheina ja annab neile uut jõudu, ainult tütarlaps kõnnib kurvalt edasi-tagasi ja meenutab Attist, kes kunagi oli ta armsam. . . ümberringi laiub kuupaistest helendav metsik võõras meri . . . Delfioni haaras valus koduigatsus, mida ta varem polnud tundnud. Ta oigas ja vähkres asemel, nii et Pardaliska päris jahmus.

«Sa mu kallis!»

«Mis — sa oled ikka veel siin?» küsis Delfion kõlatul häälel ja ajas end istuli. «Ma arvasin, et sa läksid ära. Katsu, et saad kohe voodise. Oota — kas lambis on ikka küllalt õli? Jah, hea küll. Mine pealegi.»

Pardaliska jooksis ta juurde, haaras perenaise põlvede ümbert nuuksudes kinni, suudles teda korraks meeletult, laskis ta siis lahti ja jooksis toast välja. Delfion ehmus, hetkeks tärkas tas huvi Pardaliska isiku vastu. Mida oli

104

laps sellega öelda tahtnud? Niisugused äkilised tundepuhangud on tervisele kahjulikud; kuidas need tüdrukud küll nääklevad . . . Aga Delfioni mõtted olid nii hajuvil, et ta ei suutnud ühtki neist lõpuni jälgida. Ta leidis end vahtivat lambileeki, uurivat selle kollaseid ja kuldseid varjundeid ning kuulavat, kuidas õli lambis mulksub. Ta tahtis korralikult voodisse heita, tahtis ühtlasi ka edasi lugeda, aga ei suutnud end üldse

liigutada. Ta tundis aina teravamalt, nagu ähvardaks teda mingi hädaoht, aga see hädaoht peitus temas endas, temas nagu oleksid kuhjunud aegamisi, aga pidevalt kahtlused, mis ähvardasid mõistuse enda alla matta. Päästku mind jumalad, mõtles ta, ma ei hakka ometi hulluks minema. Mõistus kippus tal käest libisema, mingi tuhmi uduse meriheinana lainetas see mööda lage. Ning samal hetkel märkas ta, et laes oli palju väikesi ämblikuvõrke, mida keegi polnud ära pühkinud; ta peab tüdrukutega homme tõrelema.

Ta ärkas järsku poolunest, asetas pea padjal kõrgemale ja tõmbas endale lina peale. Oli lambis haises vastikult, aga ta ei julgenud üksi pimedas magada. Et aga mõni tüdruk ta toas oleks maganud, seda ta ka ei kannatanud. Viimasel ajal tundis ta üha suuremat vajadust üksinduse järele, pealegi polnud mõtet tüdrukuid omavahel tühise asja pärast tülli ajada, nad tülitsesid selletagi juba küllalt. Nahkrihmad madratsi all nagisesid; üks pulk logises, ta oleks pidanud selle juba ammu laskma kõvemini kinni lüüa.

Delfion tõusis istukile ja otsis silmadega pärgamendi-rulli. See oli põrandale libisenud. Juba üksi mõte sellele, et ta peab rulli üles tõstma, väsitas teda. Ta otsis ringi vahtides asjatult midagi, millega saaks selle maast üles õngitseda ja kallutas siis end aeglaselt ettepoole, kuni kogu keha oli üle voodiserva, nii et veri tungis näkku ja rinnad muutusid meeldivalt jahedaks. Aga rullini ta näpud ei ulatanud. Kas ta peaks Pardaliska tagasi kutsuma? Ei, tüdruk arvatavasti juba magab, pealegi oleks tast raske uuesti lahti saada. Delfion tegi viimast korda katset rulli kätte saada ja kukkus üle voodi ääre põrandale.

Ta ehmus ja muutus täiesti virgeks. Istudes väikteel india vaibal, nautis ta oma jahedat alastust ja tundis end äkki kohutavalt reipana ja tugevana. Ta vaatas voodi alla . . . Tõusis siis püsti, ringutas, haigutas ja puges voodisse tagasi, et lugema hakata. Ta luges näidendi lõpuni — see

105

oli Menandrose* «Epitrepontes» — nõjatus siis patjadele ja hakkas loetu üle järele mõtlema. «Nüüd ma näitan sulle, et sa ise oled samasugusesse püünisesse sattunud.» Jah, peenelt öeldud. Maailmas leidus veel väärtusi ja peent mõistust. Kaasa tunda ja ometi sellest üle saada, näha kõike kõige sügavamasse kaastunde olemusse tungiva halastamatu selgusega. Ta tundis äkki: Menandros teadis mind, ta kirjutas selle minu jaoks. «Nüüd olen ma oma inimlikkust tõestanud.» Ja ometi siples ta ikka veel püünises, ei aita teda mingi vastastikune pattude andeksandmine. Ja ometi, lugedes seda nii arusaadavalt kirjutatud näidendit, tundis ta, nagu oleks ta sihile jõudnud, ta oli leidnud tee, mida mööda elus edasi minna. Ta oli tulvil armastuselätteist, millest keegi ei joonud: ta vajas leebet ja üllast üksteisemõistmist, armastust, mis avalduks õrnas austuses.

Delfion magas. Barak oli selles kindel. Mitu korda oli talle aevastus, köhahoog ja röhitised peale tikkunud; mitu korda pidi ta peaaegu ümber kukkuma. Ta silmad olid läbi väikeste ähmaste eesriide aukude piilumisest nii väsinud, et ta suutis neid vaid suure vaevaga mõnele esemele keskendada. Kõige parema meelega oleks ta põrandale maha heitnud ja magama jäänud. Uni oli ta meelest palju ihaldatavam kui ükski naine. Mis teda paigal hoidis, polnud mitte niivõrd viha Delfioni vastu, kui hirm, et Parda-liska ta välja naerab. Aga ka viha polnud lahtunud, vaid mässas temas sooja ihana. Ta lükkas eesriide kõrvale ja astus seinaorvast välja.

Midagi ei juhtunud. Leek õlilambis hubises hetke ja põles siis vaikselt edasi. Barak kuulis, kuidas Delfion sügavalt ja ühtlaselt hingas. Ta oli noormehele selja pööranud ja lina üle pea tõmmanud. See andiski Barakile julgust. Äkilisest tugevast ihast tekkinud julgust. Ta astus kikivarvul lähemale, kustutas käega lambi ega tundnudki, et leek sõrmi

põletas. Pimeduses tajus ta, kuidas Delfion end tema poole pööras, naine nagu laotas käed laiali, et teda oma embusesse tõmmata.

IV MURRANG

1.

Naamilim, senatihoone taga teisel tänaval asuva pühamu valvur, oli ostnud endale orja, ühe silmaga Sardiiniase, kes ütles end hüütavat Karaliks. Vähemalt sedamoodi kostis ta nimi Naamilimile, sest sardiinlane kogeles, mille tõttu ta hind oli väga madal. Hotmilk, kes algul ostu laitis, andis lõpuks järele, kui ta aru sai, et Karal, kes küll kindlasti oli poolearuga, täitis täpselt kõike, mida tal köögis teha kästi, ega andnud poes kunagi raha valesti tagasi, kuigi ostjaid ärritas, et ta nii aeglaselt arvutas. Hotmilk leidis, et see pool arust, mis Karalile alles oli jäänud, polnudki nii halb pool; mehe kõige suurem viga seisis selles, et tal olid halvad lauakombed ja et ta eelistas magada pigem voodi all kui voodi peal. Naamilimil polnud enam üldse aega leti taga seista; pühamu polnud ainuke koht, kuhu rahvast kokku voolas, ka kaubagildide ja matuseseltside tegevus oli elavnenud, andes valimisringkonna poliitikale põhilise suuna. Inimestel oli tarvis kohta, kus koos käia, asju arutada ja Hannibaalile toetust organiseerida. Kart-hadaštis oli ikka veel suur hulk vabu käsitöölisi. Naamilimi kvartalis olid kõige ägedamad kihutuskõnelejad Olüntose* kreeklane, egiptuse päritoluga süürlane, kelle isa oli tulnud Büblosest*, üks kuue jala pikkune liibüalane Suure Sürti* äärest, lõhnaõlivalmistaja, kelle keegi ibeeria sõdur neegritüdrukuga oli sigitanud, ning sitsiilia kreeklane. Ennast pidas Naamilim puhtavereliseks foiniiklaseks, sest seda üht-kaht liibüalannat, kes siin-seal ta esivanemate hulgas ette tulid, ei maksnud tähele panna.

Suur oli vaimustus, kui kuuldi, et Hannibaal oli senatis püsti tõusnud ja teatanud, et ta ei saa nõustuda koja otsusega

107

Baališpoti asjus. «Kuna mina šofetina leian end olevat täielikus opositsioonis Isade Nõukoguga, ei jää mul teist teed, kui pöörduda kõige kõrgema võimuorgani — rahva poole.» Nii oli ta öelnud. Võib kujutleda, kuidas ta seda ütles, vaadates ringi, näol see rahulik naeratus, mis sisendas sulle nii palju julgust, kui sa kuulusid ta pooldajate hulka, ja ajas su raevu nagu mõni kõrk kuradi-mask, kui sa kuulusid ta vaenlaste hulka. «Las rahvas koguneb Platsile ja otsustab, kellel on õigus. Vale aga kadugu.» See vast pani senaatorid värisema.

Mees Olüntosest, kellel oli köiepunumistöökoda, tõusis tänavanurgal paku otsa ja esines kõnega. Ta rääkis, kuidas ta kodulinn ligi kakssada aastat tagasi oli Põhja-Kreekamaal hakanud rajama linnade liitu, mis pidi lõpuks hõlmama kogu Kreekamaa ja lõpetama linnadevahelised hukutavad tülid ja riiud. «Kõigil liikmesriikidel olid võrdsed õigused. Aga see polnud Hellase rikastele meeltmööda. Nad astusid sobingusse Makedoonia kuningaga, kes muud ei oodanudki, kui et saaks aga oma valdusi laiendada. Ja nii meie liit purunes ja Hellase viimane lootus kadus.»

«Ei, mitte viimane lootus,» ütles pikk, tugeva kehaehitusega meremees. «Viimane lootus on Nabis*. Ta sõdib praegu Roomaga.»

Vaidlus takerdus Kreeka poliitika pisiseikadesse ja rahvasumm ei suutnud seda enam jälgida, olüntoslane tõugati pakult alla, et teha ruumi lõhnaõlivalmistajale, kes jutustas valmi ühenduse eelistest, püüdes seletada, mida olüntoslane oma jutuga oli tahtnud öelda. «Jah, ka selles linnas on tegu viimse lootusega. Me kas võidame nüüd või Kart-hadašt hukkub. Aga mida on meil karta, niikaua kui me seisame kindlalt Hannibaali selja taga? Rikkad perekonnad on pea kaotanud, sest neil pole sõdureid, kellega meid terroriseerida . . .» Keegi templiteener, kellel oli jumala habemeajaja aukraad, püüdis kõnelejale vahele hüüda, aga ta kihutati tänavat mööda alla.

Puuni riigi arengutingimused olid mitme inimpõlve jooksul võimaldanud perekondadel, kellel selleks igasugune põhiseaduslik alus puudus, linnakodanikeks saada. Iga renditalu- või majaomanik, iga poodnik või vaba käsitööline, kes oli valmis end mõne suursuguse patrooni eestkoste alla andma või riigiametnikele väikest pistist maksma, võis kerge vaevaga hääleõiguse saada. Suurnikud,

kes kiivalt oma kaubamonopole valvasid, ei pidanud vajalikuks piirata väikeste hääletajate arvu, kes pealegi paistsid olevat õige ohutult orjameelsed. Pärast seda oligarhia magoniidide üle võidu sai, anti välja nii mõnigi toredust ja luksust piirav seadus, aga seaduste koostajad olid ise esimesed, kes neid rikkusid, ja avalik asjaajamine ning poliitilised vaidlused asendusid salajaste intriigidega võimu pärast. Selle aja peale moodustasid Kart-hadašti ja tema naabruses asuvate puuni linnade elanikkonna juba enamikus liibüalased, kes küll suuremalt jaolt puuni keele üle võtsid. Suurnikel oli nüüd kahju, et nad nii vähe olid hoolinud elanikkonna arvu piiramisest rassilisel alusel, ja senat võttis vastu sellekohased otsused, mis aga enam ei aidanud. Taolised otsused ei saanud jõusse astuda, kui šofet oma veto peale pani; rahva poole pöördudes oli aga mõttetu neile seaduslikku kehtivust taotleda. Suurnikele aitas juba sellestki, et Baališpoti asjus rahva poole pöörduti. Hannibaal oli rahvakoosoleku määranud järgmisele päevale pärast Tanit Pene Baali pidustusi. Ta pidas kinni oma tavalisest poliitikast: lasta rahva revolutsioonilistel meeleoludel keskenduda usuliste tseremooniate ümber.

Naabermajas elava kingsepa naine sõi vapralt valgest savist, oliivõlist ja puusöest valmistatud putru. See suurepärane võluroog pidi tooma kergendust esimestel raseduskuudel ja vaigistama hiljem tuhusid. Hotmilk aitas tal utru vaaritada ja hakkas taktitult rääkima pagarinaisest, kes oli kõigi raseduse tunnusmärkidega üheksa kuud aina paisunud ja paisus sealtpeale ikka edasi, ilma et ta midagi
oleks ilmale toonud — ilmselt oli mõni tuuledeemon ta ära võrgutanud ja täis puhunud. «Tohtrid teevad küll kõik, mis oskavad, aga ei saa teda niikaugele, et ta tuule välja laseks.» Õnneks oli kingsepanaine oma seisukorras nii kindel ega arvanud, et sihuke jutt võiks teda omakorda ära teha. Ta muudkui aga naeratas Besi* kujukesele — jässakale lõbusale kääbusele, kel oli lõvi-nahk ümber, ja paistis, et Bes pilgutas talle vastuseks silma. ^

Naamilim rääkis teisel pool teed mehega, kes müüs kanepimatte ja muud säärast. Sealt oli näha, kuidas Hotmilk toas ringi õiendas, sest aknal polnud kardinat ees. «Turteltuvide jaoks pole tarvis seina sisse auku teha.

Need on harilike tuvide jaoks,» ütles matimüüja. «Löö ainult laudid üles. Ära lase linde lennata. Võtavad kaalus alla. Ma näitan sulle võrke, milles neid hoitakse. See ei tähenda

midagi, et sa ise tuvisid ei pea. Inimesel läheb iga tarkust tarvis. Võid selle jälle teistele edasi pärandada. Ära unusta, et ma olen su naaber ja mu hinnad on õiglased. Tõesõna, sa võid tuvide pealt iga päev viiskümmend protsenti teenida, kui sa selle asja suures plaanis käsile võtad. Kas sa tead, mis minu meelest on kõige kergem töö? Tuvikasvatuses toidumälujaks olla. Sul pole muud teha kui mälu aga noortele tuvidele saia ette. Kõige parem on lindudel noorest peast jalaluud katki murda, paar, kõige rohkem kolm päeva teeb see neile haiget, siis aga lähevad nad nagu hullud rasva, ja sul jääb hulk raha üle.»

Naamilimil polnud tahtmist mehikese linnukarja vaatama minna. Ta ajas temaga ainult sellepärast juttu, et nii oli kõige parem Hotmilki silmas pidada. Õieti näris teda südametunnistus; ta oleks pidanud kodus seesamiseem-neid pesema — vesi kees ja palakaski oli valmis, millele seemned kuivama puistata, kui teistkordne külma veega pesemine on õled minema uhtunud. Ta viivitab nii kaua, kuni seemned lähevad veel käes kopitama. Küllap ta tegi ikka vea, et ta selle lesega ei abiellunud, kuigi lesel kasvas ninajuurel karvane soolatüügas. Hotmilki ei saanud ta kuidagi nii kaugele, et see talle otse näkku oleks vaadanud; trepist üles minnes ümises naine laulda; teises linnaservas oli tal liiga palju sõbrannasid, kes kogu aja lastega maha said; ka oli Naamilim peale sattunud, kui Hotmilk mingit erilist viirukit väikesest sõnnipeakujuliste sangadega potist sisse hingas. See viirukipott tegi Naa-milimile eriti muret, Hotmilk oli hästi kohkunud, kui Naamilim talle peale sattus, ja katsus potti sängi alla peita; pärast seletas, et tahtis suitsuga kirpe eemale peletada. Aga Naamilim oli selgesti näinud, kuidas ta suitsu ise sisse hingas ja nõiasõnu pomises. Siitpeale hakkas Hotmilk iga kord, kui ta nägi, et Naamilim teda vahtis, end sügama ja kirpude üle kaebama. Ta võttis end koguni riidest lahti, et mehele kirbuhammustuste punaseid täppe näidata. Ja iga kord, kui ta end sügas või kirpude üle hädaldas ja mõne uue kubla endale juurde oli muretsenud, Naamilimi kahtlused aina kasvasid. Kas siis naine tõesti enam ei mäletanud, kuidas ta kord oma õrna nahaga

uhkustas, et tarvitseb tal seda vaid pisut kriipi nahk tükk aega tagantjärele punetab? Need arva kirbuhammustused olid meelega tehtud ja kogu asi seisnud kirpudes, vaid hoopis mustas südametunnistuses. Mida taeva pärast Hotmilk küll selle viirukipotiga tegi? Kui naine väljas oli, tuhnis Naamilim toas ringi ja leidis poti ühe kapi otsast üles, see lõhnas aniisiseemnete ja lehmasõnniku järele; küllap oli Hotmilk seda mitu korda salaja kasutanud.

Kui nüüd Hotmilk, pärast seda kui ta üpris rahuliku kingsepaemanda juurest tagasi tuli, oma mehele ütles, et ta uuesti välja läheb,;, oma sõbratari Amatmelkarti juurde, oli Naamilim kindel, et ta kahtlused teda ei peta. Hotmilki üllatus, kui ta meest kanepimattide poe lävel seismas nägi, oli liiga teeseldud, pealegi oli Naamilim kindel, et naine teda läbi akna mitu korda oli silmanud. Naine oli nii uljalt ilmsüütu, et see ei tundunud enam siirana. Kahtlemata oli ta selle viirukipoti abil katsunud Naamilimi ära nõiduda, aga Naamilimi hea vaim oli mehe õigel ajal kohale toimetanud, nii et Hotmilk ei saanud oma tööd lõpuni viia, ja kõik ta posimised läksid luhta.

Naamilim urahtas ja ootas, kuni Hotmilk hakkas mööda tänavat alla minema, siis haaras ta kiiresti oma kõige vanema mantli, mida Hotmilk polnud tal enne seljas näinud, ja käskis sardiinlasel, kes talle suu ammuli otsa vahtis, maja valvata. Ise aga hakkas oma kardetavale naisele järele hiilima. Ta komistas ja lõi sääred valusasti ära ning sai sõimata, ometi ei lasknud ta naist silmist. Hotmilk sammus kiiresti edasi, graatsiliselt puusi

hööritades tüüris ta tänaval sagivate inimeste vahelt läbi. Naamilim polnud iial enne tähele pannud, et naisel on nii nõtke kõnnak; aga tema praeguse meeleolu juures oli see vaid üheks süüdistuseks Hotmilki vastu. Kui Naamilim oli naise kannul juba oma pooltosinat tänavat läbi marssinud, silmad kogu aja Hotmilki õõtsuval tagumikul, hakkas tal pea ringi käima ja talle tundus, nagu oleks ta hüpnotiseeritud. Paistis, et sel hirmsal naisel oli mitu kuradit igas ta hellitatud ihuliikmes. Ootamatu väledusega põikas Naamilim kõrvale kandiku eest, millele oli laotud igasugust ülekullatud pudi-padi, mida surnutele hauda kaasa pandi, ja jõudis veel märgata, kuidas Hotmilk nurga taha kadus. Hotmilk oli vahepeal ümber pööranud ja taha vaadanud, aga kuna Naamilim parajasti kandiku eest kõrvale kargas,

111

ei märganud naine teda; pealegi poleks ta iial sellele tulnud, et Naamilim võiks kanda niisugust vana lapitud mantlit, mille kapuutsi kummalgi küljel olid lõhed, just nagu selleks, et sealt eeslikõrvu läbi pista.

Naamilim ruttas ümber nurga, põrgates peaaegu kokku vildipalli kandva mehega, ja nägi veel viimasel hetkel, kuidas Hotmilk tänava lõpus ühte majja sisse lipsas. «Ja ise ütles, et läheb külla oma sõbratarile Kakabele!» Naamilim sammus maja poole, aga kui ta sinna jõudis, oli kogu ta kuraas nagu ära pühitud. Kes teab, mis sind seal sees kõik varitseda võib. Ta ootab parem väljas, ja kui Hotmilk tuleb, teeb talle tubli peapesu. Aga mis siis, kui naine ei väljugi siitkaudu? Naamilim piilus üle madala plangu. Siin oli hiljaaegu möllanud tulekahju ja kaks maja olid kokku varisenud, või õigemini maha lõhutud, et tuli edasi ei pääseks. Keegi pidi varemetes elama, sest Naamilim kuulis lapse kisa, kuigi ühtki hingelist polnud näha. Naamilim ronis üle plangu ja läks ümber nurga selle maja taha, kus pidi viibima Hotmilk. Seal oli aken, mille ees rippus mingi matt. Suure vaevaga tassis Naamilim raske kivi akna alla. Kivi otsas seistes ulatus ta nägu parajasti akna ääreni. Mati sees oli küll auk, aga see asus jala võrra liiga kõrgel, matti kergitada aga Naamilim ei söandanud. Ta ronis maha, leidis teise paraja kivi ja nüüd ulatusid ta silmad just auguni. Ta kuulis kedagi imelikult oigavat, see kõlas nagu «0-0-0-0» või «o-uu». Oigaja pidi olema keegi naine. Siis silmas Naamilim Hotmilki. Seal ta oligi, polnud tal hilpugi seljas, ise aga liikus üpris imelikke liigutusi tehes ringi. Aga enne kui Naamilim terasemalt vaadata jõudis, kuulis ta enda selja taga kedagi liikuvat ja väike kivi põrkas üsna ta pea kohal vastu seina. Naamilim ronis oma kiviõrrelt alla ja nägi mitut jõnglast, kes talle irvitades otsa vahtisid. Ilmselt tahtsid jõmpsikad hakata teda kividega pilduma ja lärmi lööma. Ning kui Naamilim ei tahtnud, et Hotmilk ja ta armukesed tema asukoha avastavad, tuli tal oma positsioon kiiresti maha jätta. Aga kuna ta ei suutnud paigast liikuda, muutis mõte, et ta kindlasti avastatakse, hulljulgeks. Muide, jõnglaste kohalolek sisendas talle nagu julgust, tal oli häbi ära minna ja seetõttu tuli tal tahes-tahtmata peale tungida. Ta läks ümber nurga maja tagaukse juurde, tõmbas selle lahti, ronis mööda pehkinud treppi paar astet üles, lõi pea vastu mingit tala

112

ära, komistas, vandus, silmas läbi lukuaugu valgusvihku, tõukas ukse lahti ja jäi Hotmilkile otsa põrnitsema.

Hotmilk põrnitses vastu. Tal polnud tõepoolest hilpugi seljas, aga ainus inimene, kes peale tema toas viibis, oli hambutu vanaeit, kes ilmse mõnuga Hotmilki nõgestega peksis.

«Mis siin siis lahti on?» torises Naamilim.

«Katsu, et sa välja saad,» kriiskas vanaeit teda nõgestega ähvardades. «See siin on auväärt emand. Hoia oma räpased käed tast eemale.»
«Ega ma sellepärast. See on minu naine,» kogeles Naamilim õige aralt. «Mis see kõik tähendab? Hotmilk, pane kohe riided selga!»
«Maksku enne ära,» hüüdis vanaeit. Aga nuuksuv Hotmilk katsus, et riidesse sai.
«Maa kõige kõrgemad ülikud on mu vaest maja külastanud, ei lase ma end ühti neist kõige alamatest petta.»
«Ma tahtsin ainult, et sa mind armastama hakkaksid,» nuuksus Hotmilk.
Naamilim seisis nagu rabatud. Ta tõukas vanaeide kõrvale ja astus Hotmilki juurde. «Mida see kõik tähendab?»
«Ma arvasin, et ma ei meeldi sulle, kuna ma ei saa last,» sosistas Hotmilk ta rinnal nuuksudes. «Sa vahtisid mind nii imelikult, ja siis ma mõtlesin, et ma pean midagi ette võtma.»
«Hea küll, hea küll,» vaigistas Naamilim naist ja kiigutas teda oma käte vahel. Teda haaras õrnushoog. Ta peab Hotmilki tulevikus suurema arusaamisega kohtlema — ja ometi oli tal äkki täiesti ükskõik, kas Hotmilk teda petab või mitte. Ta igatses tagasi oma poodi ja pühamusse, oma poliitilise organiseerimistöö juurde; ka tahtsid suured seesamseemnevarud puhastada. Kogu ta tärganud südamesoojus kuulus Hannibaalile: «Mu kallis naine,» ütles ta ja suudles Hotmilki.

2.

Gersakkoni onu sõitis Tunesi maamõisast Kart-hadašti külla, ja kuna tal endal ei olnud linnas ühtki maja, tuli Gersakkonil talle ulualust anda. Akboram oli lahke uudishimulik mehike, kes armastas teisi õpetada. Ta polnud
113
veel kahte päevagi majas olnud, kui ta juba, sel ajal kui Gersakkon linnas viibis, mööbli laskis ümber tõsta. «Tahtsin sulle meeldivat üllatust valmistada. Praegune mööbli-asetus on endisest hoopis parem.» Gersakkonil võttis terve nädala aega, enne kui ta end oma majas jälle koduselt tundis; siis aga avastas ta, et krohvijad olid asunud ta lemmiktoa kallale, kus ta tavaliselt luges, kirjutas ja mõtiskles. «Ma panin tähele, et see tuba sulle meeldib,» ütles Akboram oma peenetundelisuse üle uhkust tundes, «ja siis ma mõtlesin, et teen ta sul alles õieti mugavaks.» Arved tuli muidugi Gersakkonil tasuda.
Akboram tahtis Tanit Pene Baali pidustustest osa võtta ja uuris, mida lähemat on Hannibaali kohta kuulda. «Mulle puutusid mõned hirmsad jutud kõrvu. Arvasin, et sõidan parem ise Kart-hadašti ja võtan kogu selle asja käsile, mis? Sa, kallis Gersakkon, seleta mulle nüüd ära, mis siin õieti lahti on. Kui mul see teada, oskan ma juba ise kaks ja kaks kokku panna ja viis saada, ah?» Õnneks ei läbenud ta palju üle paari minuti kuulata. Gersakkon ei tahtnud kellegagi, kõige vähem veel oma onuga, Hannibaalist rääkida. Onu aga tegi igasugu ebamääraseid märkusi oma õe, Gersakkoni ema kohta, nii et Gersakkon seda lõpuks enam taluda ei suutnud.
«Ema on loomulikult maal. See pole siit kaugel. Päris Magara lähedal. Sa võid talle ju külla ratsutada, kui sa uudiseid kuulda tahad.»
«See oligi mul plaanis, kallis poiss. Paari päeva pärast. Kui ma olen siin sinu juures kõik joonde ajanud. Sul endal pole tõesti aimugi, kuidas üht maja elamiskõlblikuks

muuta. Muide, seal pesukojas on sul üks hästi kena tüdruk, vaata missugune kaval sell sa oled, ah?»

«Kes? Kus?» ei taibanud Gersakkon kohe. «Ah see tüdruk! Ta on uksehoidjaga abielus.»

«Me oleme tõesti liiga lahked oma orjade vastu,» ütles Akboram rõõmsalt. «Oskad sa kujutleda, et sihukesed barbarid nagu need roomlased või mõned kreeklaste taolised egoistid peaksid orjade abielu seaduslikult maksvaks? Aga meie, Kart-hadašti pehmeloomuline rahvas, peame. Küllap roomlased meid sellepärast vihkavadki.» Ta võttis Tanagra* tantsijatari kujukese pihku ja pillas selle maha. «Näe, kus läkski katki! Aga see oli vist üks neid vormi järgi valatud asjakesi, eks? Miks sa ometi oma majja uhkemaid iluasju ei muretse? Ma toon sulle parem

114

Aleksandriast värvilist klaasi ja mõned kaunid iluplaadid. Tead, ma ei anna sulle eales andeks, kui sa mind mu maaüksinduses varsti ei külasta. Üks egiptlane ehitas mulle hästi omapärase suvemaja. Puha tornid, rõdud ja igasugused teravad nukid; ja kuus lipuvarrast ja üks kullatud hani. Inimesed käivad seda mitme miili tagant vaatamas.»

Gersakkonil oli kahju purunenud kujukesest, mida ta väga armastas. Aga ta peletas oma kurbuse eemale ja naeris enda üle. Ta peab kõigist maistest kiindumustest lahti saama, ta peab ühe köidiku teise järel katki rebima. Mis oleks järgmine asi, mida ma ei raatsiks kaotada, arutles ta endamisi.

Tõepoolest — kui ta enesepiitsutamiseks parajat rooska otsis, siis oma onust paremat ta küll ei osanud leida. Juba järgmisel hommikul ostis onu noore puise näoga liguuria orja, kes pidi oskama hästi vilepilli mängida. Kogu järgneva nädala täitis ühetooniline kaeblik vile tervet maja, siis tüdines Akboram ise sellest kisast ja saatis poisi oma mõisa. «Ta ütleb, et oskab panna kitsi igasugu trikke tegema. Küll sa elad ikka igavat elu. Ma pean katsuma su maja pisut lõbusamaks muuta.» Ta tuli koju viie purjus mehe ja akrobaatide kambaga, kes varastasid mitu lusikat ja lampi ja reostasid peale kõige muu veel trepi-aluse ära. «Ma olin noorelt niisama tõsine nagu sinagi,» lohutas onu Gersakkoni. «Täpselt samasugune kui sina. Ära lase pead norgu. Mina sain sest üle, tähendab, sul ei maksa lootust kaotada.» Ta patsutas Gersakkonile luksudes seljale, läks õue oma teenrit otsima ja kukkus trepist alla. Kui ta üles tõsteti, oli ta surnud.

See pani kõigile ebameeldivustele krooni pähe. Gersakkon vaatas laipa, selle kael oli kummaliselt välja väänatud ja silmad pungis ning Gersakkon pidi tahes-tahtmata mõtlema, et onu oli seda nimme teinud. Linaseis rõivais, paljaks aetud pea ja maheda häälega egiptuse arst konstateeris surma ja nimetas summa, mille Gersakkon talle võlgnes. Kaks orja, kelle Akboram kodunt kaasa oli võtnud, lamasid põrandal ja röökisid oma lahket isandat taga. Lõpuks pidi Gersakkon laskma nad viia köögipoolsesse tuppa, kust nende kisa vähem välja kostis ja kus, nagu hiljem selgus, nad end sellega lohutasid, et sõid ära kaks suitsusinki ja mitu toorest soolakala.

Õnnetus lõi Gersakkoni hetkeks päris juhmiks. Siis saatis ta sõna paarile mehele, kellest ta teadis, et nad olid

115

lahkunu sõbrad, kuna Akboram oli viimastel päevadel neist rääkinud. Lõpuks kirjutas ta lühikese teate oma emale — sellest polnud juba enam pääsu. Viis onu sõpra jõudsid peagi pärale. Esimene neist oli paks mees, kes vaevu ärkvel näis püsivat ja keda ta lühikestel ärkvelolu hetkedel ilmselt näisid vaevavat kahtlused, et tegu pole ausa mänguga; ta käis

peale, et mõõdetaks ära trepiast-mete kõrgus, ja tõmbus siis tagasi aeda, et juhtunu üle järele mõelda. Teine mees ainult hüüdis: «Ma ei suuda seda uskuda. Alles eile veel nägin teda.» Isegi pungsilmse laibaga vastamisi seistes ja selle kummaliselt väljavääna-tud kaela nähes kippus ta ikka veel arvama, et siin peab olema mingi eksitus. Seevastu kolmas mees, kes oli tugevasti lõhnastatud, sosistas pudistades: «See on täpselt selle kalli ja pöörase Akborami moodi,» ning vahtis heldinult laipa ja tõstis nimetissõrme noomivalt püsti. Neljas mees palus lihtsalt veini ja tunni aja pärast võis kuulda, kuidas ta väljakutsuvalt tähendas: «No, ükskord peame ju kõik surema, eks ole?» Viies mees aga — kalkide silmadega vanakraamikaupmees —, kui oli korraks nohisedes laibale pilgu heitnud, asus kohe asja juurde: «Ma olin tema testamendi juures tunnistajaks. See on Baal Hammoni templis hoiul.» Seepeale kummardas ta teist korda pidulikult Gersakkoni ees.

Gersakkon jättis kogu asjaajamise mehe hoolde, kes seda tööd näis tundvat. Arhiivi valvav preester oli samuti väga aupaklik, kui kuulis, kes mees on, ja kohe aeti kõik formaalsused joonde, selleks et testamenti võiks seaduslike tunnistajate juuresolekul avada. «Tema on ainus pärija,» seletas asjatundja arhivaarile, peaga Gersakkoni poole viidates. «Peaaegu ilma igasuguste tingimusteta. Vanamees oli omamoodi õige kitsi. Kindlasti jättis ta kenakese varanduse järele. Mulle oli ta kümme seeklit võlgu, aga kuna mul puudub selle kohta tema allkiri, siis las olla pealegi!»

Gersakkon keelitas meest raha vastu võtma, kuigi ta teadis, et too valetas. Ta tahtis, et keegi matuste korraldamise enda peale võtaks. Tal polnud veel selge, kas ta peab onu matma Kart-hadašti või saatma laiba Tunesi. Aga Melkartmašal, vanakraamikaupmees, ei tahtnud viimasest moodusest kuuldagi. «Ta oli ikkagi linna kodanik ja oma testamendi tegi ta siin. Ta vaim hakkab sul majas kummitama, kui sa teda omaste juurde ei mata. Kuule, oli

tal lahtist raha või väärtasju kaasas? Kui oli, siis on nad nüüd läinud. Mis me ometi mõtlesime, kui me need raisakullid surnu juurde jätsime?» Ja ta tormas kiiruga koju tagasi, tirides Gersakkoni endaga kaasa.

Nad leidsid unise mehe teenijaid küsitlemas, et välja selgitada, mida kadunu hommikul oli söönud. «Ma ei süüdista kedagi,» kinnitas küsitleja, ise metsiku pilguga ringi kõõritades. «Ma ainult esitan küsimusi.»

«Noh, ma esitan sulle ka mõne küsimuse, Gibdbast,» ütles Melkartmašal Gersakkonile silma pilgutades. «Mis sul seal põues on?» ja väledasti tõmbas ta ühe riidevoldi vahelt hõbepeekri välja.

«See on asitõend,» hüüdis Gibdbast. «Anna tagasi.»

Ta tahtis peekrit oma kätte kahmata, aga Melkartmašal sahmas talle sellega sõrmede pihta, andis peekri Gersakkoni kätte ja hakkas Gibdbasti majast välja ajama. Gersakkon silmitses peekrit ega suutnud meenutada, et ta oleks seda varem näinud. «Minu arust pole see küll minu oma,» ütles ta kohkunult, kui Melkartmašal tagasi tuli.

«Aga tema arust oli,» vastas Melkartmašal. «Küllap ta napsas selle su onu toast, ja küllap onu napsas selle mõne päeva eest kellegi teise tagant.»

«Aga Akboram polnud ju mingi varas,» ütles Gersakkon, tundes, kuidas pahameel tas võimust võtab.

«Ega ma pole öelnudki, et oli,» vastas Melkartmašal segamatu rahuga. «Ta käis inimestele niikaua peale, kuni nad ära tüdinesid ja ta nurumistele järele andsid. Igaühel oma meetod, kallis isand, aga lõpuks teeb see üks välja. Minu meetod on olla aus ja

avameelne. Kui ma ühte asja tahan, küsin ma ta hinda ja laon raha lauale. Võlgu ma ei võta. Sihuke on minu süsteem. Mineval aastal müüsin oma maja maha, et saada raha suure äritehingu jaoks. Mul oli selle sooritamiseks eesõigus. Ma oleksin võinud võlgu saada, aga ma ei tahtnud. Ei. Müüsin maja kogu täiega maha. Käskisin naisel üheainsa rõivakirstuga üürimajja kolida. Ega see talle ei meeldinud, aga mis ta parata sai. Vaat niisugune mees olen mina. Ja tulemus? Kuue kuu pärast ostsin ma poole uhkema maja. Ja naisele ostsin nii raske granaatkaelakee, et kui ta selle kaela pareb, vajutab see ta peaaegu maani maha. Vaat niisugune mees olen mina. Kuule, Šatofbaal,» pöördus ta lõhnastatud loodri poole. «Sa saad matusekutse. Pole sul tarvis siin kauem jõlkuda. Ja kes seal aias ringi luusib? No mui-

dugi — see tohman. Ütle, et teenijad annaksid talle kõige halvemat veini, mis sul on, ega laseks am sisse, kui ta jälle mõne jutuga peaks ukse taha xa. Olid su onul alles tuttavad, kas pole? Aga ta oleks mud kenasti ära elada, oleks ta ainult ettevõtlikum olnud. Nagu ma juba ütlesin, oskas see mees teiste inimeste raha kulutada. Oled sa kuulnud, kuidas ta (laskis ühel mehel ehitada suvemaja maatüki peale, mille su onu talle rentis, ja kuidas onu rendilepingusse klausli sokutas, mille põhjal ta võis kolme aasta pärast kogu kupatuse tagasi nõuda?»

Matuste korraldamine oli igatahes õigetes kätes.

Melkartmašalil oli muidugi õigus. Kogu Akborami varandus jäi Gersakkonile, tingimusel, et ta püstitab onu hauale mälestussamba ja palkab inimese, kes haua korras peab. Ühtlasi tuli hauda panna mitu pudelit veini ja alasti tantsijatariде kujukesi. Viimase punkti täitmist oli Akboram eriti nõudnud, ilmselt tundis ta külma igaviku ees hirmu ja tahtis end millegagi soojendada. Gersakkon läks ise hauakivi muretsema, kõik muud asjad jättis ta Mel-kartmašali hooleks.

Kiviraiduri õu oli õige lähedal, Gersakkon astus sisse ja küsis meistrit. Täieliku monumendi valmistamine võtaks natuke aega. See pidi tulema õige uhke, püramiidi-kujuline. Seniks pidi aitama harilik steel. Meister viis Gersakkoni sara alla ja näitas talle igat liiki valmis steele. Iga plaadi sisse oli uuristatud tühemik, kus seisis jämedalt töödeldud mehe- või naisekuju. Üks käsi palveks üles tõstetud, teises viirukikruus või lõhnaõlipudel. Kallimatel kividel oli kuju ümber mingi arhitektuuriline raam; kujud olid viimseni kreeka kunstiteoste viletsad koopiad. Siia tulles oli Gersakkon kavatsenud püstitada onu mälestuseks midagi, millel oleks ka kunstilist väärtust. Nähes aga üks-luiseid hauasammaste ridu, mis millegagi ei erinenud nendest, mida võis kohata teiste Kart-hadašti kiviraidurite õuedel, oli Gersakkon päris masendatud. Siis aga meenus talle, kuidas onu põrmugi ei kahetsenud, et ta lõhkus ära Tanagra kujukese, mis oli impressionistliku stiili väike meistriteos. Gersakkoni süda kalgistus ning ta kaotas iga-suguse huvi hauasamba vastu.

«See käib küll,» ütles ta, osutades kõige rikkalikuma äärekaunistuse ja kõige banaalsema bareljeefiga steelile.

«Valisid kõige ilusama,» ütles meister ja ilmselt uskus oma sõnu.

«Tahaksin nüüd raidkujusid näha,» ütles Gersakkon. Mees viis ta üha kasvava aupaklikkusega õue teise serva, kus orjad haamrite ja peitlitega igasugu koopiate kallal õiendasid, näod kriimud hallist kivitolmust, mis nende juukseid kattis; meister näitas Gersakkonile räästa alla ritta seatud kujusid. Need olid kõige keskpärasemad tööd, enamikus hallist liivakivist tahutud. Nad polnud isegi mitte naljakad. Gersakkon sammus kujude eest mööda, otsides kõige igavamat ühtemoodi igavate kujude hulgast. Kuju valikul polnud tarvis arvestada, et see surnuga sarnaneks, seda keegi ei nõudnudki. Kõik haudadele püstitatud kujud olid valmistooted ega pretendeerinudki mingile sarnasusele meeste või naistega, kelle mälestust nad pidid jäädvustama.

Aga õue kaugemas nurgas silmas Gersakkon kujude gruppi, mis polnudki nii halb. Lähemal vaatlusel leidis ta, et kujud olid päris meeldivad, vähemalt teistega võrreldes. Ilmselt olid nad üheainsa meistri loodud. Keegi orjadest oli tahes-tahtmata suutnud oma töödele anda mingi stiilivarjundi, midagi, mis nõrgalt meenutas vanu helleeni teoseid. Kujud olid jäigemad kui_teised, mis olid realismi vabamate reeglite järgi loodud. Õieti polnudki kujud kes teab kui head, ainult teistega võrreldes tundus neil olevat mingi kunstikavatsuslik ülesehitus. Kuigi Gersakkon oli nõuks võtnud hauasamba valikul heale maitsele käega lüüa, ei saanud ta parata ja valis ühe neist kujudest. Tal oli tunne, et kui ta seda ei tee, petab ta orja, kes oli suutnud oma tööle anda nõrka stiilihelki, petab elu ennast kogu ta kummalise valguse ja varjumänguga ning kesk mahajäetust kõlava linnulauluga.

«Ma võtan selle,» ütles Gersakkon, teades, et ta väärtus nüüd meistri silmis langeb.

«Hea küll, kuidas arvad . . . Aga seal teises servas on mõned asjad, mida me õige kõrgelt hindame — meie parimate meeste tööd . . . Aga, eks sa ise tea ...»

Gersakkon jäi endale kindlaks. Meister talitses end ja muutus jälle orjalikult lipitsevaks. Gersakkon aga püüdis meelde tuletada, kus kohas Kart-hadašti avaral surnuaial oli ta näinud üht tõesti ilusat mälestussammast, üht neist

119

mõnest nelja-viiesaja-aastastest, mis veel olid säilinud. Töö oli peaaegu täielikult läbi viidud egiptuse laadis, ometi oli isikupärane joon selgesti tajutav. Gersakkon otsustas Karthaloniga selle üle rääkida.

«Sa nimetasid püramiide, isand,» ütles meister aupaklikult. «Lubad sa meil endale mudeleid näidata? Tohin ma ühtlasi eeldada, et edaspidi läheb tarvis ka hauavarustust? Meie ise seda ei valmista, aga ma võin isandale soovitada korralikku äri, kus ta soovid täielikult rahuldatakse. Nimeta ainult meie nime ja nad teevad kõik, et. . .»

Selleks ajaks, kui Gersakkon tagasi jõudis, oli Melkart-mašal juba kõik muud asjad joonde ajanud. Eriti rahul oli ta satsi nilbete kujukestega, mis ta oli ostnud. «Me vana sõber tunneb end nende kõrval õnnelikuna,» ütles ta. Kujukesed ei kuulunud puuni kombe järgi tavaliselt haua-varustuse hulka; võimalik, et Akboram oli selle mõtte Egiptusest saanud. Harilikult pandi surnule kaasa tühiseid tualettesemeid: savipudelikesi, kõige kesisemate salvidega täidetud merikarpe, viletsaid õlilampe, koonusekujulisi kruuse, groteskseid terrakotamaske, mõranenud jaana-linnumune, koksimängu nuppe, terve hunnik odavaid amulette ja igasugu ülekullatud tinast ja järeletehtud kalliskividest võltsehteid. Siia kuulusid ka jumalate kultuse-kujukesed, niisugused, mida valati ükskõik kuidas kohmakate vormide järgi või vooliti kõige jämedamast savist. Juba mitu sajandit

tagasi hakkasid puuni kodanikud surmasse õige asjalikult suhtuma ning loobusid koos surnutega matmast tõeliselt väärtuslikke asju.

«Ma ei tea, võib-olla oleksid sa eelistanud balsameeri-mist,» ütles Melkartmašal. «Õieti öelda tuleb see päris odav, kui seda säästlikult teha: sisikond tuleb lihtsalt välja võtta ja surnukeha panna seedrivaigust ja tärpentiiniõlist aseme peale, kuhu tuleb lisada india bituumenit, liivatee lehti ja münti, et paremat lõhna saada. Aga minu arvates pole seda kõike tarvis. Sellepärast tegin ma juba korralduse, et laip põletataks. Kui oled kellegi tuhaks põletanud, siis alles tunned, et ta on surnud. Eriti kui oled pärija, eks ole?»

Gersakkon tahtis, et kogu see asi saaks nii ruttu kui võimalik mööda, ja nii pidi matus järgmisel hommikul aset

120

leidma. Emalt polnud ikka veel mingit teadet ja Gersakkon lootis, et ta on vahest liiga purjus ega taipa, mis on juhtunud. Kui ema ka õhtuks pärale ei jõudnud, puudis Gersakkon talle mitte enam mõelda ning matusesaginas läkski ema tal meelest ära. Melkartmašal oli oma sõiduvees: ta kamandas ja kiirustas kõiki tagant ning manitses palgatud nutunaisi, et need halamisega kitsid ei oleks. Pärast seda kui tuleriit oli mõningate raskustega lõpuks põlema süüdatud, hõljus Akboram kollases suitsu- ja tahmakeerises vastiku haisuga taeva poole. Mõned söestunud tukid rehitseti lahkunu tuha pähe kokku ja pandi urni, urn asetati suurde hallist liivakivist surnukirstu, millel oli terava viiluga kaas nagu templikatus. Siis lasti kirst nööride abil hauda, kogu kaasaantav kraam loobiti tagant järele ja kühveldati muld peale.

Gersakkon vaatles avarat surnuaeda. Ida pool helkis vesi, ümberringi aga laiusid tuhanded hauasambad ja siin-seal mustendas mõni küpressitutt. Oige nende lähedal maeti kaks last pead vastakuti ühte hauda ning omaksed tingisid surnuaiavahiga ja nõudsid hinnaalandust; kuski tagapool lasti mulda punast kirstu. Kõik hauakivid ja -sambad olid anonüümsed. Ainuski nimi ei reetnud, kes siia oli maetud. Nii ongi hea, mõtles Gersakkon. Mõnele hauasügavuses peituvale anumale võis ju olla roosule või söetükiga midagi peale kritseldatud, aga maapinnal tunnistasid surnud avameelselt, et nad eksisteerivad veel vaid sümbolitena, hallide ilmetute märkidena, tohutu lagendikuna, mis end aeg-ajalt elavatele meelde tuletab, ilma neilt otseselt midagi nõudmata.

Gersakkon ärkas võpatades oma mõtisklustest, kuuldes inimesi teed mööda kiirel sammul lähenevat kohale, kus Akborami hauda kinni aeti. Ta pöördus uudishimulikult ringi ja ehmus, tundes tulijate eesotsas ära oma ema. Gersakkon läks teisele poole hauda ja jäi seal nõutult ootama, kuni ema haua juurde jõuab.

«Miks sa mind ei oodanud,» küsis ema nukra etteheitega. «Sa pidid ju teadma, et ma tulen? Mu vaene kallis vend, kuidas see küll juhtus?» Nutunaised, aru saades, et lõpuks ometi on ilmunud keegi, kes oskas nendepoolseid ponnistusi hinnata, pistsid läbilõikavalt ulguma, nii et Abbaali ülejäänud sõnu polnud kuuldagi, Gersakkon silmitses ema. Abbaal paistis kõhnem kui enne, ta silmad olid auku vajunud ja põlesid rahutult, peas oli tal

122

laubalokiga punane parukas. «Kus ta on?» küsis ema, niipea kui nutunaised hetkeks hinge tõmbasid.

«Seal all,» vastas Melkartmašal viisakalt.

Abbaal karjatas valjusti ja viskus lahtisele mullahunnikule, takistades haua kinniajajate tööd. Parukas libises tal silmadele. Sellest julgustust saanud, pistsid nutunaised veel kriiskavamalt halama. Uustulnukate hulgas silmas Gersakkon Hašdani, orja, kes tema

arvates oli ema allakäimises süüdi. Ta käed tõmbusid rusikasse. Satofbaal, kadunu liigselt lõhnaõli tarvitav sõber, oli see, kes ettepoole loovis, et Abbaali üles aidata. Melkartmašalil oli parajasti muud tegemist — ta oli märganud tagapool, madala küpressi taga hiilimas Gibdbasti, meest, kes oli püüdnud näpata hõbe-kruusi. «Katsu, et sa minema saad,» karjus ta täis õiglast pahameelt. «Pole siin neid pikanäpumehi ühti tarvis.»

Täitnud venna vastu oma õekohuse, oli Abbaalil hea meel, et ta jalule aidati. Ta heitis pojale raugelt ette-heitva pilgu, mis Gersakkoni iiveldama pani, ja külvas Šatofbaali tänusõnadega üle. Melkartmašal, kes oli Gibdbasti taganema sundinud, pöördus tagasi, et kogu asjaajamist jälle enda kätte võtta; ta tervitas kadunu õde mõne sobiva märkusega ilma ja Abbaali õitsva väljanägemise kohta ning tegi ettepaneku minna peiesid pidama.

«See ei olnud mulle mingi üllatus,» kuulutas Abbaal igaühele. «Ma nägin üleeile öösel niisugust und, ja teadsin kohe, mis mind ootab.»

Gersakkon ei tahtnud teisele poole hauda minna, ta tundis end kindlamana, kui haud jäi tema ja ema vahele- Aga kogu seltskond asus minekule. Gersakkon viskas mõned rahatükid meestele, kes olid haua kinni ajanud. Ühe küpressi ladvas laulis lind; ta õrn laul läbis vaikuse, mis pärast inimeste lärmakat lahkumist kalmistul valitses. Gersakkon sai võitu teda hetke jooksul vallanud tungist endalt elu võtta. Ta andis kogu kukrusse järelejäänud raha üllatunud hauakaevajaile. «Olge oma naiste vastu lahked,» ütles ta. «Pidage meeles, et kannate endas jumalat.» Siis ruttas ta järele matuselistele, kes, nagu paistis, polnud märganudki, et ta neist maha jäi. Kummalisel kombel mõte, et ta võib endalt elu võtta, lohutas teda; ta näis esimest korda aru saavat, et surm köidab igaveseks lahti elu sassiläinud sõlmed. Üks uks vähemalt seisis ikka veel valla.

123

Peiedel ei teinud keegi Gersakkonist suuremat välja ja tal õnnestus tagaplaanile jääda. Melkartmašali kogu huvi oli üle kandunud Abbaalile, kes talle edvistades raugeid pilke heitis. Lõhnaõli järele lõhnav Šatofbaal mehkeldas samuti Gersakkoni ema ümber ning talle tasuti koket-sete pilkude ja ehetetilinaga. Gersakkoni ainus lohutus oli see, et ori Hašdan, kes, käed rinnal vaheliti, toa teises otsas istus, pidi seda kõike sõnatus vihas pealt vaatama. Lõpuks oli see Hašdani süü, et Abbaal kõigist eraldatuna oma maavihas elas — väljaspool kodust ringi ei suutnud Hašdan oma mõju maksma panna. Tema mõju hakkas ilmnema juba mitu aastat tagasi, veidi enne seda, kui Gersak-kon sai täisealiseks. Ema käis äkki moraalselt alla, hakkas salaja jooma, tarvitas kord üleliia igasugu kosmeetilisi vahendeid, samas jälle liikus ringi räpasena ja kuidagi pooloimetuna. Gersakkon taipas nüüd, et emal oli olnud klimakteerium. Mõned naised elavat seda väga raskelt üle; Gersakkon sai selle jälile, kuulates kord pealt, kuidas keegi naljatledes ühest teisest naisest rääkis. Kohkudes märkas ta siis, et see kõik käis ka tema ema kohta. Mitu korda oli ema talle teiste ees häbi teinud, ja kahel korral oli Gersakkon iseenda ees ema pärast sügavat häbi tundnud. Tema, kes oli õppinud kreeka filosoofiat ja nimetas end epikuurlaseks*, oli peaaegu tahtnud Ešmuni templist kutsuda posijaid, kes kurje vaime välja ajavad; ta oli veendunud, et ema oli deemoni võimuses, kes imes ta verd ja muutis ta häbituks. Siis oli ema langenud oma orja Hašdani mõju alla ja tõmbunud tagasi oma villasse. Täna nägi Gersakkon teda üle tüki aja jälle esimest korda. Ainult oma vanalt ammelt Loubatilt oli ta aeg-ajalt ema kohta teateid saanud; Loubat oli ainus inimene, kellega ta üldse sel teemal rääkis.

Nüüd võpatas ta iga kord, kui kuulis Abbaali häält, ema iga liigutus valmistas talle kohutavat piina. Ema matsutas süües, nagu oleks tal suu sülge täis. Pöörane raev haaras

Gersakkoni, nagu metselajas rebis see ta sisikonna kallal. Iial pole ma ühelegi inimesele oma hinge pealt kõike ära rääkinud, mõtles ta, ja tundis äkki valusalt, kui üksik ta on. Aga mida oli tal õieti hinge pealt ära rääkida? Ah, see oli midagi, mida ta iial enne teada ei saa, kui ta selle välja ütleb. Inimestega suheldes sünnivad uued tõed, avanevad uued sügavused, tekivad uued kooskõlad. Iial ei räägi ma kõike hinge pealt ära, mõtles ta. Maailm keerleb ta ümber,

tema aga on see pime elajas, kes maailma sisikonda rebib, et välja pääseda. Miks me oleme üksteise vastu nii julmad, küsis ta endalt.

Lõpuks ei hoolinudki ta sellest, mida ema oli teinud, mida ta parajasti teeb või tulevikus teha kavatseb. Aga ema häälekõla ei suutnud ta taluda.

Kui me ainult teineteise sõnadest aru saaksime, mõtles ta. Ja siis paistis, nagu oleks ta nüüd sellele kisendavale küsimusele, miks inimesed nii julmad on, vastuse leidnud. See on hirm, mille ees ma hirmu tunnen. Ja ema kardab samuti. Gersakkon ei suutnud jälgida, mida lauas räägiti, ta meeled olid segi paisatud, tõelisus oli nagu kildudeks lagunenud. Ainult toda orjamürakat Hašdani, kelle silma-valged süngelt välkusid, võib ta veel mõista; temagi seisis nagu väljaspool maailma tavalist ringlust. Küllap ta oli kõik teinud, et Abbaal matustele ei tuleks; aga surma kutse ja lahtine haud olid võimaldanud emal end seekord maksma panna. Parukas libises Abbaalil jälle silmadele; kuldkeed rippusid ta kuivetul rinnal; pärlid varjasid kaela. Ta lõkerdas naerda nagu noor tüdruk, kes on end esimest korda elus purju joonud.

Miks ei pane ma end maksma, arutles Gersakkon. Iga teine mees tema asemel tõuseks lihtsalt püsti ja looks korra majja, astuks siis samme, et perekonnavarandust oma hoolduse alla võtta, ning paneks selle naise pikema jututa paari vanaeide valve all luku ja riivi taha, et teda vaos hoida.

«Jah, on juba aeg, et ta abielluks,» kuulis ta ema ütlevat ja taipas ehmatusega, et jutt oli temast. «Küll ma selle asja joonde ajan.»

Gersakkoni vaimusilma ette kerkis üks pilt. See on hirm, mille ees ma hirmu tunnen. Aastaid tagasi, ühel päikesepaistelisel suvepäeval mägedes, kui läbi pedajatuka kostis muulakellade helinat, kuulis ta pea kohal põldpüüde kaagutamist ja kudrutamist. Kolmel ta kaaslasel istus nahk-kindas käerandmel jahikull — mingi suuremat tõugu kull, keda kasutati põldpüüde ja kurvitsate küttimiseks. Hobused olid nad sidunud tee äärde murdunud tamme külge, orjad aga jooksid karjudes ja keppidega vehkides möör^a mäenõlva ning heidutasid linde lendu. Lobisedes palavikuliselt poole rohkem kui teised, püüdis Gersakkon endale sisendada, et see meelelahutus talle meeldib. Kull heideti kiire liigutusega käe pealt lendu, lind tõusis hoogsalt

õhku, sööstis siis alla ja haaras põldpüü küünte vahele. Gersakkonile tundus, nagu oleks maa kaheks lõhenenud või taevast kivi maha langenud. Jätnud surnud ohvri kivide vahele vedelema, lendas kull veidi maad edasi ja laskus siis maha. Ta peremees tormas kisades ligi, tõstis kulli uuesti oma käerandmele, ja lõikas vöölt võetud noaga põldpüü kõri läbi. Siis sirutas ta käe välja, nii et kull sai ettepoole kummardudes läbilõigatud kõrist verd juua. Oh seda kulli õelat pilku, kui ta sooja verd jõi! Oh neid punasäärse põldpüü kõverasse kiskunud varbaid, kui veri ta rinnasulgedesse tilkus! Oh seda tagaaetud lindude kisa, mis igaveseks nende pea kohale kaikuma jäi! Poisid olid lootnud püüda mõne

gaselli. See on tore vaatepilt, kordas Gersakkon palavikuliselt endale —■ kull klammerdub gaselli laubale ja pimestab looma oma vehkivate tiibadega, me jookseme kähku ja püüame gaselli kinni. Gersakkon pöördus vasakule kaljunuki taha, eemale teistest. Ühest lõhangust leidis ta jänesepoja, kõrvad pea ligi, hirmust lõõtsutamas. Ta kargas looma peale ja haaras selle soojast kasukast kahe käega kinni, meeleheitlikult pigistas ta pöialdega jänese kõri, et see rutem sureks. Looma elu nagu süüdistas teda . . .

Kõik toasolijad vahtisid talle otsa. Midagi rõhus teda kohutava jõuga, ta ei saanud aru, kas püüdis midagi tema sisse tungida või sealt välja pääseda. Aga ta tundis, kuidas kogu maailm ta ümber keerleb, ja nägi tursunud nägusid, mida lõhestasid kaheks hirmust pärani kistud silmad. Siis kaotas ta teadvuse.

Kui ta uuesti meelemärkusele tuli, lamas ta voodis ja ema kummardus hällilaulu ümisedes ta kohale. Hetkeks tundis Gersakkon end ääretult õnnelikuna. Aastad libisesid mööda. Kui ta veel laps oli, armastas ema teda andunult — teda ja ta kaht õde, kes surid. Aga mees kohtles ema halvasti. . . Gersakkon tahtis, et ema asetaks käe ta laubale ja laulaks talle seda laulu vesiroosidest; ta tahtis, et ema niisutaks ta huuli.

Siis aga meenus talle kõik ja ta sulges kiiresti silmad ning teeskles, nagu oleks ta ikka veel minestanud. «Gersakkon,» sosistas ema. Ta oli märganud, et poeg talle otsa vaatas. «Gersakkon.» Ta hääl oli anuv, sellest oli kadunud see alatoon, mis poega alati riivas. Aga Gersakkon ei

julgenud uskuda, et ta lootus on täitunud. Ta surus silmad veel tugevamini kinni, laud värisesid, nagu püüaks mingi jõud neid lahti rebida. «Gersakkon.» Ta süda lõhkes valust ema häält kuuldes.

Mõne aja pärast jäi ema vait. Gersakkon arvas, et ta on ära läinud, ja hingas kergemalt. Talle tundus, nagu viibiks Hašdan kuskil lähedal. Ta tahtis orja appi kutsuda. Siis vajus ta poolunne.

Koidu eel ärkas ta uuesti ja nägi, et toas polnud kedagi. Ta tõusis üles, pani end kiiresti riidesse, läks alla ja hakkas eesust lukust ja riivist lahti päästma. Ta kuulis, kuidas orjad, kes juba nii vara jalul olid, õues midagi õiendasid ja omavahel sosinal vaidlesid. Gersakkon tõmbas uksel viimase riivi eest ja astus tänavale. Palavikku tal enam ei olnud, aga ta oli veel nõrk. Ta hingas hommikuõhku sügavalt kopsudesse ja hakkas tänavat mööda alla sammuma. Idataevas hahetas nõrgalt koidu hallrohekais värvides; kuskil kires kukk rämeda, üha valjeneva häälega. Gersakkon kuulis, kuidas linn unehõlmast virgudes ohkas... Uus päev, sama päev.

Aeglaselt sammus ta Karthaloni maja poole ja jõudis hommikueine ajaks sinna. Hoolimata majas valitsevaist kreeka tavadest, sõi Karthalon tavalist puuni tanguputru, värsket juustu ja mett. Nad rääkisid Hannibaalist ja stoikute filosoofiast. Pärast einet laenas Gersakkon äkilise aje sunnil Karthaloni käest tahvli ja kirjutas Hašdanile viltuse kirjaga: «Vii oma perenaine kohe Neferisesse tagasi, muidu müün ma su maha.» Uks Karthaloni poistest saadeti teadet viima ja Gersakkon istus maha ning nad hakkasid Karthaloniga rääkima Numiidia kuningast Massinissast*.

Karthaloni naine Arišat astus tuppa ja istus nende juurde. Ta oli pärit aristokraatsest perekonnast, kus tütarlastele anti niisama hea helleeni haridus kui poegadelegi. Arišat jätkas senini oma õpinguid, ta oli just praegu minema saatnud Aleksandria kreeklase, kelle juhatuse all ta tegeles kõrgema geomeetria probleemidega. Arišatil oli kõhn, elav ja

tark nägu, seljas kandis ta kõige peenemat malta lõuendist lehvikpalmimustrilise tikandiga äärestatud tumepunast rüüd — riie oli nii õhukese koega, et selle kudumiseks oli küll kulunud paar aastat; naine istus, täidlane suur suu erutusest poolavatud, ja poetas aeg-ajalt jutu sekka mõne sõna, mis andis tunnistust ta aeglasest, ent seda täpsemast ja selgemast mõttekäigust. Nagu alati,

127

erutas Arišati ligiolek ka seekord Gersakkoni, nii et ta peaaegu sõnagi suust ei saanud, ja kui naine juhuslikult silmanurgast oma mehele usaldusliku pilgu heitis, mis Gersakkonile märkamata ei jäänud, tundis noormees, et kõigil sõnadel, mida siin lausuti, oli mingi teine tähendus kui see, mida tema neile omistas. Talle tundus, nagu muutuks ta ise kuidagi tähtsusetuks ega kuulukski nende kahe seltskonda. Talle meeldis Arišat ja ta austas teda, aga niipea kui ta ükskõik kui nõrgalt tajus, et naine on abielus, haigutas tema ja Arišati, Karthaloni ning kogu maailma vahel sügav kuristik, ja kõik, mis Gersakkon Kartha-lonile ütles, omandas hoopis teise kõla. Kui Arišat ettepoole kummardus, liikusid ja sädelesid ta granaatkõrva-rõngad luigekujuliste sangadega hõbevaasilt ja ikka veel mürri järele lõhnavalt alabasterkruusilt tagasipeegeldu-vates valguskiirtes.

Kui Gersakkon oli läinud, jäi Karthalon kesk lahkumis-tervituste vaibuvat kaja naisega kahekesi. Karthaloni mõtted keerlesid kahe hoopis erineva asja ümber: need olid võõrsilt sisseveetud täkk ja mära, keda tal homme hommikul on oksjonil võimalus osta, ja teda kogu aja piinav küsimus, kas ta peaks oma teosed kirjutama kreeka või puuni keeles — kreekakeelseina loeks neid kogu maailm, puunikeelseina oleksid nad suureks panuseks rahvusliku uuestisünni üritusele, mille eest ta kogu aja võitles.

«Kellesse ta on armunud?» küsis Arišat, ja Karthalon ärkas võpatades oma mõtetest.

«Kes? . . . Ah, Gersakkon. . . Ma ei tea. Mul pole aimugi.» Ta muutus äkki kiivaks ja uudishimulikuks ning vaatas naisele teraselt otsa, aga ta pilk peatus vaid hetkeks Arišati kõhnal säraval näol. Tal oli häbi ja ta ei uskunud enam, et ta üldse kunagi oma meistriteost kirjutama hakkab. Ta tahtis, et Arišat tõuseks püsti ja läheks toast välja, kuigi ta teadis, et naise lahkudes läheks ta temale järele. Ta tahtis, et Arišat midagi üles tunnistaks, aga mida õieti? «Kas kirjandus ja poliitika sinu meelest sobivad kokku?» küsis ta, tundes äkki kergendust, kujutledes, et ta on luuletaja, kes hülgab oma kutsumuse, et seista haige isamaa tõvevoodi ääres. Naise pingsast sissepoole pööratud pilgust taipas ta, et Arišat mõtleb Alkaio-sele*, Arhilohhosele*, Aristofanesele*... «Ei, ma ei mõelnud

128

seda nii,» ütles Karthalon. «Ma püüan liiga palju võrdlusjooni tõmmata.» Millest see ometi tuli, et avalikkuse ees esinedes oli ta nii enesekindel, naisega kahekesi jäädes aga leidis end äkki riigiametniku olukorras, kes püüab seletada, miks talle usaldatud summades esineb puudujääke. Ta tõusis püsti ja astus naise juurde.

Arišat pööras pea kõrvale ja sirutas oma pikad kõhnad jalad kušetil välja. «On see vajalik?»

Kui palju naine üldse taipas? Küsimus, mida ei saanud sõnades väljendada, rõhus valusalt Karthaloni meeli. Ei, ta polnud mees, kes sest ülekohtusest maailmast koju pöördudes võis armastava naise juures oma enesekindluse tagasi saada. Sel hetkel tundus talle, nagu oleks ta kogu elu püüdnud vaid tõestada, et see, mida Arišat temast arvab, ei ole õige. Paraku ei teadnudki ta õieti, mida Arišat temast arvab. «Mida sa sellega öelda

tahad?» pomises ta. «Pealegi on maailm muutunud. Kunst on nüüd psühholoogiline.» Talle meenus kuju, mille ta eelmisel nädalal oli kaupmehelt ostnud; selle nägu koosnes teravnurkade all üksteisesse üleminevatest lamedatest pindadest — kunsti kõige viimane saavutus. See kuidagi rahustas teda. Ning üha kasvava erutusega tundis ta, et Arišat oli just samasugune — maailm peegeldus temas samasuguses kooskõlas. Mida oli kaupmees, see väike käbe mehike Smür-nast*, talle öelnud? Vali, kas Pergamoni koolkonna hingevapustav tundeküllus — sügavad, pisaraisse uppunud silmad ja niisked suud, või rangus rüüvoltides, mis langedes moodustavad lihtsaid lamedaid või kumeraid kurde ja teravaid kitsaid uurdeid? «Arišat,» lausus Karthalon vaikselt, kuidagi jumaldavalt. Seekord naine naeratas ja laotas käed laiali.

«Ma mõtlesin,» lausus Arišat, aga jättis ütlemata, mida ta oli mõelnud. Naise embuses tundis Karthalon end kaitstuna, ta oli tänulik ja kuidagi nõutu; ikka polnud ta suutnud midagi seletada. Oli see Hannibaali rahulik pilk, mida ta kadestas?

3.

Azrubaal oli üks neid Kart-hadašti kodanikke, kes ei tarvitsenud südamesse võtta Mago kuulsas põllumajanduslikus traktaadis antud nõuannet: «See, kes on saanud

maamõisa omanikuks, peab ära müüma oma linnamaja, muidu võib juhtuda, et ta eelistab elada linnas ja mitte maal.» Azrubaalil polnud eales olnud linnamaja ega polnud seda olnud ta isalgi. Ta kuulus arvuka, aga laialipillatud väikeaadli hulka, kes tegeles põllundusega ja oli kaupmeeste-kapitalistide poolt juba ammu linna tegelikust poliitikast kõrvale tõrjutud. Talupidajate ja ärimeeste vahel oli kogu aja hõõgunud vaen, avaldudes peamiselt põlguses, mida nad teineteise vastu tundsid. Alles äkiline arusaamine, et suurnikud viivad riigi hukatusse, õhutas Azrubaali ja teisi temasuguseid astuma Hannibaali selja taha. Puuni maa-aadel tegeles peamiselt puuvilja-, oliivi-ja karjakasvatusega, jättes teraviljakasvatamise kohaliku elanikkonna hooleks, kes ühe osa saagist andameiks maksis ja teise osa puuni rannikulinnades muude kaupade vastu ümber vahetas. Vastutasuks kaitses riik neid röövretkede vastu kõrbest või merelt.

Mis Azrubaali ta ükskõiksusest riigiasjade vastu lõplikult üles äratas, oli väikese rändrahva röövretk ühe sõbra tallu all lõunas. Riik, kus sellised asjad aset leidsid, oli mäda, ja kui Azrubaal sellele otsusele oli jõudnud, lõi ta vihavaen linnarahva, selle hangeldajate ja vereimejatest ametnike ning nende sabarakkude vastu nii ägedalt lõkkele, et kogu ta elu mõte seisis nüüd sellest peale veel vaid Hannibaali toetamises.

«Tema juba teab, mida ette võtta,» ütles ta oma noorimale pojale, kui nad mööda kitsesõrajälgi täistipitud savist mägirada üles ratsutasid. «Ta teab põllupidamisest niisama palju kui minagi.» Seda polnud Azrubaal iial ühegi inimese kohta öelnud.

Poiss tegi näo, nagu avaldaks öeldu talle sügavat muljet. «Tema juba ei hakkaks oliivipuid otse tammesalu kõrvale istutama,» ütles ta, teades, et see nali isale meeldib.

«Nagu tegi see tola Yhoumilk, sihuke linnavurle,» muheles Azrubaal. «Arvas, et tunneb asja paremini kui ta mõisavalitseja. Jäägu parem oma haisvatele linnatänavatele. Mis nad topivad igal aastal paariks nädalaks oma nina mõisamajapidamisse ja mängivad, et harivad põldu.»

«Viinamarjad istutas kapsaste kõrvale,» lisas poeg, kuigi see oli ta enda väljamõeldis. Aga ega see, kes juba oliivipuudest nii vähe teab, oska viinamarjadegagi midagi targemat peale hakata. Kõhnad, sitked, lühikeste jalgadega ja jässaka turjaga

130

hobused vantsisid edasi, sabadega vastu kondiseid külgi pekstes. Azrubaal sõitis oma mõisamaid üle vaatama. Talle meeldis, kui hobused aeglasel kaalukal sammul järsuvõitu teest üles ronisid, talle meeldis avar vaade, mida pakkusid ta üle männilatvade paistvad põllud. Talle meenusid sõnad Mago traktaadist, mida isegi kreeklased pidasid kõige paremaks põllumajanduse kohta kirjutatud raamatuks. «Maa peab olema nõrgem kui talupoeg, sest kui talupoeg katsub rammu maaga ja maa jääb peale, pühitakse talupoeg minema.» Jah, talupoeg peab võitluses peale jääma, ta peab olema tugev, aga ka maa peab olema tugev, või muidu ei tule vili hea ega tunne sa sellest võitlusest täit mõnu. Eks näidanud seda ka külarahva peod: kord heitsid poisid ja tüdrukud vagude vahele paari, kord jälle võistlesid suguvõsad vastamisi rituaalses pallimängus. Azrubaal tundis, kuidas maa, kõva alistuv maa end igaveseks ta ihu vastu surus. Ta haistis mõttes sõnnikuga segatud viina-marjajäätmeid, mida pandi rammuks istandike kraavidesse.

«Keegi sõidab Tiivulise Mära allikale hobust jootma,» ütles poeg.

Azrubaal peatas hobuse, asetas käe looma laudjale ja pöördus sadulas ümber. Tõsi, keegi oli peateelt kõrvale keeranud ja allika juurde sõitnud. Noh, ei hakka tema ühelegi inimesele ega loomale suutäit vett keelama. Siis ajas ta end äkki jäigalt sirgu. «See on ju Maharbaal,» ütles ta kähedal häälel.

«Seda ma arvasin, isa.»

Azrubaal oli hetke kahevahel, pööras siis hobuse ümber ja ratsutas tagasi kohani, kust algas järsk tee, mis üle lagedate, ainult kääbusäiakatega kaetud kaljude viis otse allika juurde. Hobune oli harjunud järsakuist alla laskuma ning mõne hetke pärast oli Azrubaal juba künka jalamil. Kruus ja kiviklibud tuiskasid ümberringi. Poeg kihutas talle järele. Kui nad ümber igihalja tammetuka jõudsid, silmasid nad uuesti Maharbaali, kes peateel ratsutas. Azrubaal oli jälle kahevahel, vajutas siis kannad hobuse roietesse ja ratsutas edasi. Peateele jõudnud, kihutas ta järele Maharbaalile — mehele, kellega ta just selle allika pärast juba kauemat aega vaenujalal seisis. Kohtus jäi võit küll lõpuks Azrubaalile ja Maharbaal ei tohtinud oma kitsi "enam allikal joota, vaen aga ei vaibunud.

131

Maharbaal kuulis kabjaplaginat ja peatas hobuse. Ta oli tõmmu nahaga mees, kulmud jooksid tal nina kohal kokku. Tundnud ära Azrubaali, tõstis ta tervituseks piitsa, ja enne kui Azrubaal jõudis talt vihast kogeleva häälega aru pärida, tähendas Maharbaal: «On sul samuti Kart-hadašti tee jalge all? Ma arvasin kohe, et ega sa sel aastal pidustustest eemale ei jää.»

«Ma asun homme vara teele,» vastas segadusse sattunud Azrubaal. «Kui me head sõitu teeme, jõuame veel õigeks ajaks pärale.»

«Noh, ma ei taha end niipalju pingutada,» vastas Maharbaal, patsutades hobusel, kes kannatamatult maad kaapis, rahustavalt selga. Paistis, et ta tahtis midagi ütelda. Azrubaal nägi, kuidas ta huuled värisesid. Ta haaras piitsa, mis temalgi ei puudunud, tugevamini pihku. Ainult üks teotav sõna Maharbaalilt ja Azrubaal lajatab talle piitsaga näkku. Poeg oli nüüd pärale traavinud ja jäi aupaklikus kauguses nende selja taga seisma ega teadnud, mis edasi saab. Lõpuks ütles Maharbaal: «Üks sõber lubas mind Hannibaali juurde viia.» Azrubaal kuulis ainult teise rõõmsat häälekõla ega taibanud kohe ta sõnade

mõtet; rõõmus hääletoon võis aga tähendada ainult õelat, võidutsevat trotsi. Ta ajas end uuesti sirgu ja nihkus hobuse turjal veidi ettepoole. Mida oli Maharbaal õieti öelnud? «Nii et sa saad Hannibaaliga kokku?» «Ega sina ainus ole, kellel on lubatud temaga rääkida,» vastas Maharbaal ja ta häälest kostis ilmne pilge. Tähendab, ta irvitab Azrubaali üle, kes oli uhkeldanud sellega, et tunneb isiklikult Hannibaali. Maharbaali tõmmu nägu tuli üsna lähedale, kui ta hobuse, külg ees, ümber pööras, valmis kohe iga pealetungi tagasi lööma. Azrubaal talitses end: ta ei nähva Maharbaalile piitsaga, ta sõidab talle hobusega lihtsalt otsa. Ta kuulis, kuidas poeg aeglaselt lähemale nihkus, et talle appi tõtata.

«Nii,» ütles ta ja ta lihased tõmbusid pingule, oodates märguannet, mis kihutaks ta hobuse Maharbaali hobusele otsa. Azrubaali hobuse lai rind tabaks teist looma külje pealt ja virutaks ta kõrvale, nii et Maharbaal kukuks ruugesse tolmu. Maharbaal sai aru, et teda ähvardab hädaoht, aga tal polnud enam mahti hobust ümber pöörata ja oma vaenlasega silm silma vastu seista. Kui rünnak ei õnnestu, mõtles Azrubaal, ratsutab poeg kohe platsi ja asub minu asemele. Nii on hea.

132

Ja siis äkki ta taipas, mida Maharbaal oli öelnud; see polnud enam teise hääletoon, mis ta teadvusse tungis, vaid tema sõnade mõte. Tähendab Maharbaal sõidab linna, et toetada Hannibaali ja võtta osa rongkäigust, mis leiab aset Taniti pidustuste ajal. Maharbaal on nii kiindunud nende üritusse, et oli teinud kõik, et pääseda Hannibaali jutule. Võib-olla oli selle kiindumuse üheks põhjuseks soov Azrubaalist mitte maha jääda, aga mis sellest?

«Mul on hea meel seda kuulda,» ütles Azrubaal aeglaselt. Ta vasak käsi, mis oli hobuse tihedast lakast kinni haaranud, lõtvus. «Kõik head inimesed peavad Hannibaali selja taga seisma. Kõik inimesed, kes tunnevad aukartust maa ees.» Ta tõstis tervituseks käe. «Ma nägin, et viisid hobust allikale jooma. Nii ongi õige. Ma loodan, et sa ei lähe sealt enam mööda, ilma et kustutaksid enda ja oma looma janu ning lausuksid veevaimule mõne hea sõna.»

Seda kuuldes kadus Maharbaali näolt ülbe muie. Ta silus oma põske, pööras pea hetkeks kõrvale ning vaatas silmapiiri kohal paistva linna poole. «Su sõnadega võib nõus olla,» vastas ta lõpuks aeglaselt. «Seekord ma ehk ei öelnud veevaimule head sõna, aga järgmisel korral siia sattudes ei unusta ma seda tegemast.» Ta vaatas Azrubaali otsa. «Kumbki meist ei lähe nooremaks ...» Ta noogutas ja pööras ümber, et edasi sõita.

Mingile sisemisele häälele järele andes hõikas Azrubaal talle, et ta seisma jääks. «Tahtsin sulle veel sõnakese öelda, naaber.» Oli raske teist sõbralikult naabriks nimetada, aga kui see sõna juba öeldud oli, muutus tal südame ümbert kuidagi meeldivalt soojaks. «Pole põhjust, miks sa ei peaks oma kitsi tarviduse korral allikal jootma . . .»

«Ega ole küll,» alustas Maharbaal,ja vana vaen lõi hetkeks uuesti lõkkele. Maharbaal sai endast esimesena võitu ja jätkas naljataval toonil, «ei lähe me ju kumbki nooremaks ...» Tal oli äkki tahtmine samuti suuremeelne olla. «Mul matab ühel hobusel hinge, kipub teine perutama. Ehk tuleksid teda vaatama ja teaksid head nõu anda. Ma proovisin aadrit lasta, andsin safranit ja valget pipart mõduga ...»

«Kindlasti tulen vaatama, mis nõu ma saan anda,» vastas Azrubaal.

«Noh, ehk saame pidustustel veel kokku,» ütles Maharbaal, tõstis tervituseks piitsa ja ratsutas minema. «Tänan sind.»

139

«Ega ta nii halb olegi,» tähendas Azrubaal, kui nad pojaga ratsanikule järele vaatasid, kes teed palistavate madalate kivitarade vahel tolmu üles keerutas. Azrubaal tundis end pisut ebamugavalt, kartes, et poeg teda ehk arvustama hakkab. «Mulle tuleb meelde, kuidas enne, kui sina sündisid, üks Maharbaali pull eemal põllu peal lahti pääses. Nad tahtsid teda kohitseda, aga kui nad ta parajasti paigale said, läks puur katki. Maharbaal seisis just keset teed ja pull tormas otse tema poole. Ma nägin kõike pealt. Sõitsin sedasama teed mööda nagu meie tänagi siin. Noh, nagu näed, Maharbaal on tänini elus. Mina isiklikult arvan, et kohitseda tuleb vasikast peast, siis saab seda teha lihtsalt kokkupigistamise teel ja haava ei jäägi. Mulle ei meeldi, kui looma niimoodi raudadega teotatakse; ma olen alati arvanud, et ega maa seda heaks ei kiida...» Ta tõstis käed nagu vannutades taeva poole. Kogu maa lamas suvises päikeselõõmas, mis rippus ta kohal üleskeerutatud tolmupilvena, terava kajana, nagu taoks keegi aeg-ajalt simblit. Lehtedel lasus vaskne valgus. Azrubaalil oli tunne, nagu kiidaks maa teda; ning ta tajus äkki, et ta ihu hakkab vanaks jääma.

4.

Taniti tuvid kaeblesid. Kart-hadašt oli Ema linn. Baal Hammon ja Melkart ja Ešmun, Sakkon ja Aršouf ja Cid ja Ariš ja Šadrafa ja Miskar ning jumalad, kes olid võtnud kivi ja ridva kuju, või vee ja taeva kuju — kõigil neil oli oma kindel koht; Baal Hammon oli Ainus Jõud ja Melkart oli Lunastaja; aga Tanit Pene Baal oli linna Ema ja Kuninganna. Tema nimi seisis pühendustes ja vandetõo-tustes esimesel kohal. Tema Märk hoidis inimestest eemale hirmu; kõikjal steelidel, tulpadel, uksepiitadel vääras see kurjuse. Tema ülestõstetud Õnnistav Käsi laotas oma laia peopesa üle linna ja andis uut lootust.

Tema templis looklesid leekivlõhnalised lillevanikud ümber sammaste, helkisid pühad kangad ja särasid draakonitelt varastatud kalliskivid. Värelev-kuldseis pilvedes tõusis viiruk taeva poole. Pühas paigas, kuhu tohtisid astuda ainult preestrinnad, toimus kauakestev jumalanna riietamisrituaal; ta huuled värviti punaseks, ta riided pesti

roosiveega ning elevandiluust kammiga kammiti ta juukseid. Lõputu ülistuslaul segunes vilepillihääle ja trummipõrinaga, tekitades tema armulikkuse aias meeldivat tuulepuhangut.

Küllust tõotavad laulud just nagu õnnistasid poliitilist võitlust. Lihtrahvas oli sügavalt veendunud, et jumalad on nende poolel, eelkõige Tanit Pene Baal, kelle soojus kandus üle sfinksidest valvatud troonil istuvale habemikule Baalile, silindrikujulise soenguga vandetõotuse valvurile, kes igavese vastuse märgiks oli üles tõstnud parema käe, vasakus aga hoidis elu viljapäid. Igalt Taniti kujult säras vastu naeratus. Üle tänavate olid majade vahele tõmmatud lindid. Pagarid olid ametis rituaalikoo-kide vormimisega. Iga naine Kart-hadaštis sõi ühe granaatõuna.

Barak oli rahulolematum kui iial enne. Isa polnud talle ikka veel avaldanud, mida Hannibaali vastu sepitseti; ikka veel tundis poeg ta äritehinguid ainult kõige üldisemast küljest. Nende juures peatusid kaks kaupmeest — üks Gadirist, teine Mileetosest* —, kes olid külalised ja sõbrad Baalšillaki poja Baraki poja Ozmilki majas. (Barakile oli nimi pandud vanaisa järgi, nagu oli tavaliselt kombeks.) Kui selline külaline ja sõber külastas

linna, kus elas tema perekonna sõber, oli tal õigus nõuda, et teda võõrustataks. Oma võõrustaja eestkoste ja käenduse all sai ta linna kaubanduselust osa võtta ning pidi vastutasuks võõrustaja või tema esindaja oma eestkoste ja käenduse alla võtma, kui nad tema kodulinna saabusid. Sel teel osutusid võimalikuks kaubanduslikud sidemed linnade vahel, mis polnud seotud otseste vastastikust julgeolekut tagavate rahvusvahelise õiguse seaduse järgi koostatud lepingutega.

Gadiri ja Mileetose kaupmeeste ning nende saatjas-konna ja kogu kaasavõetud kraami tõttu muutus kodune elu Barakile veelgi talumatumaks. Teda ei lastud osa võtta isegi salajasematest arutlustest, mis leidsid aset Ozmilki ja ta külaliste vahel. Mõte Delfionile hakkas uuesti Baraki hinge närima. Ta polnud naisega veel oma vahekorda klaarinud. öö, mille ta tema kambris veetis, püsis ta mälestuses mingi kohutava lummusena. Talle oli paistnud, et kui ta kord juba oli Delfioni oma embusesse

135

haaranud, siis ei jäänud tal midagi muud üle kui teda edasi oma käte vahel hoida, üha uuesti vallutada, aga seda tehes hakkas teda jälitama hirm, et ta osutub liiga nõrgaks ja langeb naise meelevalla alla. Mingi meeletu jõupingutusega sai ta naisest lõpuks jagu; kogu selle aja jooksul, mis nad pimedas heitlesid, ei teinud Delfion ainustki häält ja see kohutas Barakit. Naine võitles mehiselt, lakkas siis vastu panemast ja jäi alistunult vaiksena lamama. Baraki vihane võidurõõm kustus mõtte juures, et ta peab naise kinnipidamiseks kogu aja oma jõudu pingutama, ja tarvitseb tal vaid hetkeks oma rünnakuhoogu lõdvendada, kui ta juba Delfioni kättemaksu küünte vahele langeb. Sellegipoolest jäi ta lõpuks magama, laskmata naisest lahti isegi kõige sügavamas uneuimas. Ta ärkas, niipea kui valgeks läks, tundes, et Delfion ta käte vahelt lahti rabeles. «Sina,» kähistas naine, ta pilk oli kohutav. Lausumata enam sõnagi, viis ta Baraki trepist alla ja avas talle ukse. Hämmeldunud Barak katsus ära leppida. «Jääme sõpradeks,» kogeles ta, kuigi ta sel hetkel naist vihkas. Delfion ei vastanud, ja Barak leidis end kõledal tontlikul tänaval ning kuulis, kuidas uks tema taga riivi langes.

Ta jõi pisut veini, hakkas siis naerma ja oli endaga rahul. Aga see ei kestnud kaua. Tundus, nagu oleks maailm seestpoolt lagunema hakanud; Barakil tarvitseks vaid nõjatada mõne kuuekordse maja vastu ja see langeb kokku. Ka inimesed tundusid olevat kuidagi õõnsad, ainult vaim krooksus konnana nende sees ja see oligi kogu nende kõne. Barak tahtis küsida, mida nad temast arvavad, nad kõik näisid naervat mingi salajase nalja üle, mida temale ei räägitud. Tundus, et kui ta neid sõrmega torkaks, läheks sõrm neist läbi. Ja ometi kadestas ta neid.

Taniti lauludes oleks nagu ta enda hingeerutus kuuldavaks saanud. Uduloorina, ihade roosa kangastusena hõljus muusika linna kohal. Barakil oli tahtmine inimesi peatada ja öelda: «See ei ole tõsi.»

Põllupidaja Azrubaal jäi ööseks oma sõbra laevaehitaja Esmunšilleni majja. Esmunšillen oli ülevas tujus, ta oli oma kolm tütart kõik mehele pannud. «Riigi rahaasjade ümberkorraldamine võtab me kaubanduse õlgadelt suure koorma. Me läheme kümme korda rikkamaks kui enne.»

«Ja hakkame jälle kõlvatut elu elama,» lisas Azrubaal.

136

«Sina tahad, et kõik oleksid põllumehed,» naeris Esmunšillen. Ta oli kindel, et majanduslik õitseng kestab igavesti. Valitsevad perekonnad olid sama hästi kui löödud,

järelikult polnud midagi, mis oleks takistanud linnal saavutamast kõike, mille poole ta oli püüdnud. Aga Azrubaal vangutas pead. Maas ta ei kahelnud, linna teed aga olid nii keerulised ja kõverad, et sa kunagi ei võinud teada, missuguse nurga tagant sind mõni vemp või pettus ähvardas.

«Mu vanem poeg tappis möödunud kuul mägedes jahti pidades lõvi,» ütles ta. «Selle nahk saab su vanemale tütrele pulmakingiks. Nad püüdsid kinni ka kaks lõvikutsikat, need anti lähemasse alevikku — lüüakse väravasse risti, see peletab teised lõvid eemale.»

Aga Esmunšilleni hea tuju oli kadunud. Talle meenus Zama all tapetud poeg, mälestuse külm kummituslik hingus tegi ta meele süngeks. Ta kobas kaelas rippuvat Taniti märgiga malahhiitamuletti, hetkeks haaras teda mure tütarde pärast. Kuskil lähedal sõrmitses keegi lautol mingit armastuslaulu.

Sõbrad olid kutsunud Barakit järvele lõbusõidule, aga tema ei läinud, ja nüüd oli tal kahju. Ta kujutles, kuidas kirevate istmetega lipuehtes pargas libiseb kõrkjate ja vesirooside vahelt välja järvele, vein mulksub pudelis ja lained peksavad kohisedes vastu punaseid kangaid, mis mööda paadikülge alla ripuvad, pargase nikerdustega kaunistatud ninast kostab kellegi laulu, puur, milles hoitakse kuut pantrimaskiga tütarlast, on eesriietega kaetud ega avata teda enne, kui pargas jääb lõunasöögiks ankrusse. Igal juhul oli Barak toredast lõbust ilma jäänud. Selle asemel läks ta nüüd templisse patukahetsusliturgiat kuulama. Üksteise käest kinnihoidvate templilauljate laul, laiade punaste laubalintidega ringiliikuvad preest-rinnad, äkilised kiirgavad «ju-ju»-hüüded, lillede, viiruki ja erutatud naiste lõhn panid ta pea ringi käima. Jah, me oleme pattu teinud, aga sellegipoolest saabub suvi: jumalanna kergitab oma leebuse kuuepalistust, kuu tõi^eb tema kristalltiaafast. Me tegime pattu, aga jumalanna niisutab oma viljakusehigiga meie põlde. Ta pistab käe meie naiste üsasse ja rõõm täidab nende südameid. Tema jalajäljed on jäänud põlluvagudesse ja tema lehvivad

rõivad panevad liikuma veed. Aga meie oleme pattu teinud, me ei hoia enam ühte ega tunne üksteisele kaasa; me hingel lasub seitsekümmend seitse tuntud pattu ja patt, millel pole nime; me oleme tõstnud käe oma venna vastu; me oleme kaaludega petnud ja kusnud sinna, kuhu välk on sisse löönud. Meile ei jää muud lootust, kui Tanit Pene Baali halastus, mille suurust keegi ei oska ära arvata. Tähed on litrid tema lehvival hamel, kuu pöördub tagasi tema ihu üsasse. Halasta me peale, oh Tanit!

Viirukilampide hubisev helk peegeldus veepiiskadena glasuuritud kividel. Preestrid tõstsid üles oma sauad, mille tipus asusid sõõr ja poolkuu; purpurstoolad rippusid neil alla vasakult õlalt. Hämarusest kerkisid esile heasüdamlikud lõbusad koletised, kes templit valvasid. Sambad sirutusid taevani — igaühe tipus seisis jumal; õrn helendus nagu põuavälk levis üle kummaliselt sinava taeva. Trummipõrin kostis nagu maa-alustest koobastest, kuhu on aheldatud draakonid. Preestrinna tõstis käe. Kesk simbliplärinat kaikusid «ju-ju»-hüüded ja alasti preestrinna tiirutas üha ringiratast; eesriie libises aeglaselt kõrvale.

Inimesed oigasid põrmus maas oma kahetsuspiinades, ülestunnistusealanduses. Me oleme pattu teinud. Aga sellest mahajäetusest tõuseb uus lootus, kindel otsus, ajutine puhastus. Läbi viirukisuitsu paistis porfüürist lambi kohal lahke nägu. Preestrinna, punased rinnanibud alasti, kadus kõrvalelibiseva loori taha. Laul kandus talumatult pikalt väljapeetud noodil üles taeva poole. Barakile paistis, nagu purskuks preestrinna rindadest

piima üle kogu maailma. Hetkeks tundis ta end taevastel karjamaadel kepsleva pullina, siis katkes noot ja uuesti kostis sügavikust kisa. Delfion ei anna mulle iial andeks, mõtles Barak. Oleksin võinud end parem alandada, nutta ja raha pakkuda — pisarate ja rahaga võidad iga naise. Üks naine ta ligidal minestas, põlved laiali, langes ta selili; kui teda üles tõstma hakati, nägi Barak ta keha, talle tundus, nagu näeks ta petlikult ümarate valendavate nõlvade vahel põhjatut kuristikku.

Barak trügis läbi rahvasumma templist välja. Niisugusel päeval oli naisi kerge saada. Isegi kõige kombekamad ei pannud pahaks, kui mõni võõras neid embas, muidugi seni, kui see sündis salajas; mis aga mitte just eriti kom-bekaisse puutub, siis nemad ei hoolinud enam millestki.

Rikkamad perekonnad ei tahtnud riskida ja sulgesid vallalised tütred tuppa. Mõned inimesed teadsid rääkida, et kunagi oli pidanud iga naine sel päeval anduma igale mehele, kes teda sõrmeotsaga rindade vahelt puudutas. Selle üldise läbikäimisega päästeti lahti kõik sõlmed ja lõhuti eest kõik tõkked ja linn muutus üheksainsaks kaotatud paradiisiks: jumalad ja jumalannad said sel päeval lihaks neis pidutsevates ihudes ja selles polnud mingit pattu, ainult taevaisa heitis oma sigitava seemne maa uuretesse. Aga juba ammu enam ei nõudnud Tanit ihulikku andumist, vaid lubas naistel selle asemel ohverdada salgu juukseid. Ometi oli-' säilinud paljugi sellest tavalistest kammitsatest vabanemise meeleolust. Vähemalt alamate klasside hulgas arvasid abielupaarid, et nad kindlustavad endale terveks aastaks õnne, kui nad sel päeval avalikult armatsevad, olgu siis aias põõsa all, kalmistul mõne haua-samba taga või — nüüd, kus sõdurid olid läinud — kuskil üleval linnavallil.

Kuna aga ümberringi oli nii palju naisi, keda tarvitses vaid sõrmega kutsuda ja nad tulid lõkerdades mööda lähemat alleed sinuga kaasa, ei suutnud Barak valikut teha. Siis silmas ta Gersakkoni, kes kõndis nagu tavaliselt ilma kaaskonnata, kuigi räägiti, et ta oli nüüd poole rikkam kui enne. Barak läks üle tänava, jalge all praksusid mandlikestad. Tuttav nägu tõmbas teda enda poole, pealegi oli tal oma tagamõte.

Gersakkon vahtis talle ükskõikselt otsa, pea veidi viltu ja huuled kõvasti kokku surutud. «Tahaksin sinuga mõne sõna rääkida, sõber,» ütles Barak. Talle tundus, nagu oleksid nad Gersakkoniga riius olnud, kuigi ta ei suutnud meenutada ainustki tüli enda ja tema vahel.

«Oled sa nüüd Hannibaali suhtes otsusele jõudnud?»

Barak sattus segadusse. Hannibaal! Mitu kuud polnud ta Hannibaalile mõelnudki. Siis meenus talle, et kui ta viimati Gersakkoniga rääkis, oli ta parajasti olnud ärritatud sõjadokkide pärast ja pahane isale, et see teda omataolisena ei kohelnud. Ta tahtis juba öelda, et ei tunne Hannibaali vastu vähematki huvi, otsustas aga siis Gersakkonile meelehead teha.

«Jajah . . . aga kodus pole mul sugugi kerge. Ma ei tea, kummale poole hoida, kuigi ma loodan varsti sellest kõhklusest pääseda. Kuigi me pole nii kaua teineteisega rääkinud, ei tarvitse mul vist öelda, et minu jaoks kehastad

sina endiselt südametunnistuse häält. Iga kord küsin ma endalt, kas Gersakkon kiidaks seda heaks. Aga ma ei tahtnud sinuga täna hoopiski riigiasjadest rääkida. Tänane päev ei kõlba poliitikategemiseks.» Ta osutas kahele tütarlapsele, kes nurga tagant neid naerdes vahtisid. «Need on küll kodunt akna kaudu ära lipanud, ei näe just pööbli järele välja, eks ole?»

«Näevad küll,» ütles Gersakkon tüdrukutele hetkeks jahedat pilku heites.
«Oh, ei näe nad ühtigi,» jäi Barak kuidagi haavunult endale kindlaks. «Käisid sa templis laule kuulamas? Täna esimest korda viisid nad mu rööpast välja. Mul on tunne, nagu ei antaks mulle iialgi andeks.»
Gersakkon vaatas talle esimest korda huvitatult otsa. «Lähme mere äärde,» ütles ta. «Teisele poole muuli ja kaubaturgu. Ma tunnen, et vajan mereõhku.»
«Linnas ei saaks üldse eladagi, kui lõunaajal meretuult ei oleks,» lobises Barak, kui nad edasi sammusid. Ta oli mingis naiselikult kergemeelses tujus, nagu oleks jumalanna ühe osa temast endasse neelanud. Nad sammusid mööda kitsast tänavat, kuhu päevasest sagimisest oli maha jäänud vaid granaatõunte koori, eeslisõnnikut, mudast väljaulatuv naisekinga punane konts, mahapudenenud odrateri, musti jalakaltse ja joobnu okset. Nende ees avanes meri, helkiv ja kohisev nagu elu, mis on pääsenud hirmuvangistusest. Lühikestes tuunikates mehed püüdsid kaljunukkidel seistes kala, poisikesed kaevasid neile usse söödaks. Iga põõsa all, iga kalju varjus lamasid paarid; tüdrukute itsitamine ja lõhangust kostev linnulaul sulasid ühte mere rahustava kohinaga. Vaesed, seljas kõige paremad rõivad, jalutasid kogu perekonnaga kaldapealsel, hõigates aeg-ajalt eemale eksinud lapsi. Üks poiss jõi männi all oma tüdrukuga töntsikaelalisest kruusist veini ja laulis «Oh viigimarjasuuke, su varjatud viljaliha on pehmem kui talleturi.»
«Lähme sinna,» ütles Gersakkon ja sammus kaljunuki poole, mis polnud ühtki õngemeest ligi meelitanud ja oli isegi kõige häbitumate armastajate jaoks liiga lagedal. Ta jalamil kudus ja harutas rahutu meri üha oma vahupitsi; eemal uppus kõik roosasinakasse hägusse, mida päike rammusast kõvast maast välja kõrvetas.
Barakil oli raske juttu alustada. «Mul on su abi tarvis ...» Ta peatus.
140
«Kui asi seda väärt on, pole ma iial oma abi keelanud,» vastas Gersakkon irooniliselt. Ta ootas veidi ja jätkas siis: «Sellepärast pöördutaksegi abisaamiseks nii harva minu poole.» Ta võttis maast merikarbi ja heitis selle vahus-tesse lainetesse. «Me teame maast nii vähe, kas pole?»
«Minu arust teame temast päris kenakesti,» vastas Barak vaenulikult. «Muidugi, on veel palju seda, mida me ei tea. Värvimistööstuse mõned värvid ei kõlba kuhugi...» Nad vaikisid tüki aega, siis jätkas Barak meeleheitel: «Mul läheb su abi tarvis... Asi puutub ühesse naisesse.»
«Sel juhul oled sa küll sattunud kõige ebasobivama inimese peale,» vastas Gersakkon end värisedes sirgu ajades. «Ma ei saa sind aidata.» Ta hääl vaibus sosinaks.
«Ei, ei, ma räägin Delfionist.» öelnud välja naise nime, muutus Barak äkki jutukaks. «Ma räägin sulle kogu loo ära. Sa saad mind kindlasti aidata. Kui ma neid templi-laule kuulsin, sain ma aru, et ma niimoodi edasi elada ei tohi. Ma uputan enda veel ära,» lõpetas ta ägedalt. Pärast seda ähvardust tundus talle endalegi, et ta võis end tõepoolest ära uputada, kui kõik inimesed kogu aja teda niimoodi kiusavad.
«Mida sa tahad?»
«Ma tahan, et sa läheksid ja räägiksid temaga minu pärast. Ütle talle, et olen hull ta järele. Ma ei suuda ilma temata elada. See on sulatõsi.»
«Aga miks sa palud, et just mina sinu eest kostaksin? Miks sa ise ei lähe?»
«Ma sain suure lollusega hakkama . . , Mul on sellepärast häbi. Ma ei suuda talle enne otsa vaadata, kui ma tean, et ta on mulle andestanud. Ja pole kedagi teist peale sinu, kelle poole võiksin pöörduda. Mäletad, kui hästi me läbi saime? Sa olid mulle tol korral

suureks abiks. Pealegi nägin ma tookord, kui me tema juures lõunat sõime, et ta peab sinust lugu. Oh, milline narr ma olin. Kui ma ei oleks purju jäänud, poleks midagi niisugust juhtunud.»

«Miks sa arvad, et ta minust lugu peab?»

Barak polnudki seda arvanud, ta ütles seda ainult Gersakkoni meelitamiseks. «Seda on juba sellest näha, kuidas ta sulle otsa vaatab. Aga sa ütlesid mulle, et teie vahel pole midagi olnud. Või on ehk nüüd?» küsis ta äkki kahtlustades.

«Mitte rohkem kui minu ja mere vahel,» vastas Gersakkon

141

ja viskas uuesti merikarbi vahukeerisesse. «Aga enne, kui ma sulle vastan, ütle, missuguse lollusega sa hakkama said?»

Barak ei vastanud tükil ajal ja Gersakkon tahtis juba ise rääkima hakata, arvates, et teine on tukkuma jäänud. Ta pöördus ümber ja nägi Baraki valust moonutatud nägu. Noormees ütles: «Kahel korral — üks hullem kui teine. Neetud naine.» Ta kirus vihaselt edasi, Gersakkon aga pööras pea kõrvale ja vannutas vaikselt oma südames merd ja taevast, et nad oma ürgjõu linikud tema ja inimkonna vahele langetaksid. Barak hakkas oma lugu jutustama, ühmas mõne lause, vaikis siis raskesti hingates tüki aega ja tagus käega vastu kaljut. «See on kõik,» ütles ta lõpuks ja heitis kurnatult selili.

«Ja pärast seda tahad sa, et ma läheksin tema juurde ja kostaksin sinu eest?»

«Jah,» nähvas Barak pahuralt. «Kas sa ei näe siis, et ma teda armastan?» Kogu loo jutustamine oli teda nii erutanud, et ta ei teadnud enam, kas ta üldse tahtis, et Gersakkon Delfioni juurde läheks. Sõnadesse pandult kõlas kõik läbielatu hoopis teisiti, kui see tegelikult oli olnud. Esimest korda tundis Barak, et kogu see lugu teda rüvetab, ja ta oli veel enam solvunud ja haavunud. Hea küll, nüüd on ta kõik ära rääkinud, teist korda ta Gersakkoni paluma ei hakka. Las Gersakkon ise otsustab. Hoolimata kõigest, tundis Barak kergendust. Ta tõusis istukile ja vaatas, kuidas ühel lähedasel kaljunukil üks mees sipleva kala veest välja tõmbas. «Täna oleks kena jahiilm,» tähendas ta. Tal oli nüüd ükskõik, mis juhtub. Ta oli oma koorma Gersakkoni õlgadele pannud.

Gersakkon võpatas ja tõstis käe silmade ette, võib-olla pimestas teda ere päikesevalgus. «Hea küll,» ütles ta. «Ma räägin temaga.»

Barak pigistas ta kätt. «Ma teadsin, et võin su peale loota.» Ta häälest kostis siiras tänu. Gersakkonile oli ta käepuudutus vastik, ometi ei tõmmanud ta kätt ära. Lange alla, särav taeva- ja mereloor, minu ja selle vastiku puudutuse vahele, puhasta mind. Löö mind risti ääretu üksindusega.

142

Taniti tuvid kaeblesid. Templihämaruses, rohekate valgusvihkude all sulasid preestrinnade sigitamist väljendavad liigutused ühte patukahetsejate halisevate pihtimus-tega.

5.

«Lugesin su soovituskirja läbi,» ütles Hannibaal, «seal on mainitud ka kaupmees Plesidippost. Ma pean tunnistama, et olin juba sinu kohta oma otsuse langetanud. Aga kui ollakse vastutaval ametikohal, ei tohi ainult oma tundeid usaldada, vaid peab ühtlasi ka kõik formaalsed ettevaatusabinõud tarvitusele võtma.»

«Sa tead kõik, mis mul on öelda,» vastas pikk kreeklane, kes meremehemütsi süles hoidis. «Mis määral oled sa valmis tegutsema koos Nabisega?»

Hannibaal noogutas ja nõjatus üle laua. «Mis määral? Su küsimus huvitab mind ennast niisama palju kui sindki. Anna andeks, kui ma nüüd pisut endast räägin, kuigi ma tavaliselt sel teemal kõnelda ei armasta. See on õige, et mul ei ole poliitilisi vaateid; samuti on aga õige ka see, et kõik, mida inimesed teevad, sõda kaasa arvatud, oleneb lõpuks ikkagi poliitikast. Loodetavasti pole ma mingi oportunist; ma tean, et igal teol peab olema eesmärk, ja igal suurel teol peab olema suur eesmärk, nagu igal elul peab olema oma sisemine struktuur. Edasi, kui vaadata asja abstraktsest küljest, siis võin ma nõustuda nii stoikute kui ka küünikute lõppjäreldustega. Minu meelest pole ükski ühiskond terve, kui ta ei kindlusta ühtset vabadust kõigile; ma tunnistan looduse seadust, ma usun õiglusesse . . .» Ta haaras kruusist, mida ta käes hoidis, tugevamini kinni. «Ma tüütan sind?»

Kreeklane ei vastanud, vaid vahtis ainiti Hannibaalile silmi.

Hannibaal noogutas uuesti ja jätkas: «Maailma sünniks vähe lapsi, kui emad ei läbeks oodata ja tahaksid, et lootel tekiksid luud juba esimesel kuul.»

Kreeklane vastas silmagi pilgutamata: «Ka siis oleks neid vähem, kui emad endil jalad üheksandal kuul kdfcku seoksid.»

«Jälle õigus. Kõik oleneb parajasti ajast. Juht on see, kes peab teadma, millal tekivad luud ja millal algavad

143

tuhud. Ta ei pea voolmeid sünnitusvaludeks ega raiu vastu, kui muutuse silmapilk käes on. Ma olen ettevaatlik inimene, nagu on sünnis mehele, kes mitu aastat on sõjaväge läbi vaenuliku territooriumi juhtinud.»

«Ja kiire otsustusvõimega, nagu on tõestanud mitmed võidud.»

«Ning lõplik lüüasaamine. Rooma lõi mind, sest ta juured ulatusid sügavamale, kui ma arvasin. Ja nüüd see sinu Nabis — kas ehk temagi pole üks neist, kes kogu aeg võidab, aga lõpuks saab ikkagi lüüa?»

«Võib-olla. Aga kas Hannibaal kahetseb, et otsustas Itaaliasse minna?»

Hannibaal noogutas. «Sa teed õigesti, et võitled Nabise nimel. Tema nimi kõlab üle kogu Kreekamaa. Mina olen aga puunlane. Ma pean lähtuma siinsest olukorrast. Ma pean ehitama sinna, kus maapind on kõva, mitte sinna, kust minu meelest avaneb ilus vaade. Ma pean tõkked eest murdma ja laskma elul voolata.»

«Ja kui su ette kerkib uus tõke?»

«Kui ta kerkib minu elu ajal, astun ma tema vastu välja. Las ma seletan. Ütleme, et aeg on küps Kommunistliku Maailmavabariigi või Vabariikide Liidu jaoks, mida Nabis taotleb. Sammud, mida ta astub, tekitavad keerise, mis kisub üldisesse voolu kaasa kõik teised riigid ja ühiskonnad. Sel juhul minu Kart-hadašt, olles murdnud praegustest takistustest läbi, hakkaks samas suunas arenema ja astuks esimese sammu, et Nabisega liitu astuda. Aga te peate aru saama, et minu vaatevinklist olete teie, helleenid, ikkagi pisut liiga egotsentrilised. Ma olen töötanud ja sõdinud Hispaanias, ma olen pidanud arvestama Põhja-Aafrika ja tema suguharudega; ma olen marssinud läbi Gallia ja näinud sealseid suguharusid; ma olen raisanud mitu aastat selle peale, et sepitseda tüli, mis seoks kogu Itaalia ühisesse rindesse Rooma vastu; ma olen kohanud paljusid helleene ja paljugi sellest, mida ma tean, olen ma neilt õppinud; ja Kart-hadašti kodanikuna, šofetina ja

barkiidina saan ma omamoodi aru idamaa linnadest ja idamaa monarhiate probleemidest. Oma otsuses pean ma mitmeid seisukohti arvestama. Mul on kaks eesmärki: luua vaba ja tugev Kart-hadašt ning organiseerida nii laial rindel kui võimalik vastupanu Roomale.»

Kreeklane oli vähe aega vait, krimpsutas siis nägu ja

ütles: «Sina paneksid lihtsalt oma tugeva Kart-hadašti Rooma asemele — üks maailmalinn vahetaks välja teise.»

Hannibaal naeratas kannatlikult ja raputas pead. «Kuni minul on sõna kaasa öelda, seda ei juhtu. Võitlus on astunud uude faasi; ja temast saadakse nüüd ka teisiti aru. Ma olen selleks liiga kaua elanud sõdurite hulgas, et hinnata veel midagi peale otseste inimestevaheliste suhete, peale nende sidemete, mille aluseks on ühine tegutsemine oma kindla korra ja kindlate juhtimisseadustega.» Ta tõstis uhkelt pead. «Mõtle kõigi nende aastate peale, mille jooksul ma maal, kus mind igal sammul varitsesid hädaohud, viisin oma kõigist rahvastest ja seisustest koosneva sõjaväe läbi kaotuste ja võitude ning mitte kordagi polnud meeste hulgas kuulda mässunurinat.»

Kreeklane tõstis käe. «Ma tervitan sind, Hannibaal. See on tore, et maailm võib näha kaht nii suurt meest nagu sina ja Nabis elamas ühel ja samal ajal.»

«Leidku kõik, mida sõda — inimkonna sõda Rooma vastu — on endaga kaasa toonud, meelevaldset otsa,» ütles Hannibaal madala rämeda häälega. «Ja siis saabub aeg vabastada orjad. Kui orjad kutsutakse lipu alla, ei tohi nad enam orjad olla.»

Kreeklane laskis pea oma peekri kohal norgu ja ohkas sügavalt. «Väsinud maailm, väsinud tee,» ütles ta pilku kõrvale pöörates. «Nii palju surma, nii palju verd, nii palju valu ...»

«Jah,» ütles Hannibaal rahulikul häälel. «Kurjast tekkis hea, aga ainult sel tingimusel, kui sa iial ei püüdnud väita, et kuri on hea. Ainult sel tingimusel, et see äratundmise-hetk lahutas su lõplikult sinu sees peituvast kurjast, millest oli tekkinud hea. Maailmas on palju kurja,» jätkas ta. «Inimeses on rohkem kurja, kui arvatakse. Aga ka palju head. Rohkem head, kui arvatakse.» Ta kuulis nõlvakult kostvat pasunahüüdu, mis kuulutas, et ta oli oma lõpliku otsuse langetanud; ta vaimusilma eest tormasid mööda sõdurid. «Suru minu poolt Nabise kätt,» lõpetas ta. «Kõik muu oleneb parajast ajast.» Ta haaras Sparta Nabise saadiku käe ja surus seda tugevasti. Kreeklane langetas pea.

6.

Delfion oli üllatunud, kui Pardaliska hüpeldes tuppa tuli ja teatas, et Gersakkon soovib teda näha. Hommikuti külastati teda harva. Harmidesel olid nüüd uued kambamehed, ja kuigi Delfion seisis heal jalal matsaka ülempreestrinnaga Demeteri templist, mille ümber oli koondunud kreeka koloonia, ei olnud tal koloonia endaga-kuigi tihedat läbikäimist. «Ta silmad on tumedad ja hõõ-õ-õ-õ-guvad,» venitas Pardaliska koomiliselt traagilise häälega. Delfion naeratas õige jahedalt. Pärast seda kui Barak end ta tuppa oli peitnud, ei suutnud ta Pardaliska vastu enam endiselt sõbralik olla. Ometi ei saanud ta end ka niikaugele, et oleks tüdrukule oma kahtlustused otse näkku paisanud. Ta tahtis selle öö oma mälust kustutada, teeselda, nagu poleks seda iial olnudki. Kõige talumatum oli mõte, et ta peaks karistuseks midagi ette võtma. Võibolla hoiab Pardaliska, või kes iganes ses süüdi oli, kogu juhtumi enda teada, kui sest enam juttu ei tehta. Aga Delfion oli veendunud, et see oli Pardaliska tegu. Tüdruk ütles järgmisel hommikul nii süütu häälega: «Ma loodan,

kallis, et sa magasid hästi, sa olid hoopis endast ära, kui ma sind õhtul riidest lahti võtsin.»

«Juhata Gersakkon tuppa,» ütles Delfion, püüdes oma üllatust ja hämmastust varjata. Ta polnud kaua aega enam Gersakkonile mõelnud, ometi häiris ta meelerahu teadmine, et ta teda nüüd uuesti näeb.

Gersakkon astus tuppa, kena ja korralik nagu alati. Ta peenejooneline nägu oli kõhn ja kandis kannatuste jälgi. Noormees oli palju hapram, kui Delfion oli kujutlenud. Nende viimast jutuajamist meenutades tundis naine, kuidas ta punastas.

«Mul on hea meel sind jälle näha,» ütles ta õrnalt, püüdes käituda nii vabalt kui võimalik.

Gersakkon kummardas ja istus Delfioni poolt juhatatud toolile. «Tulin siia kellegi ülesandel,» ütles ta teravamalt, kui oli kavatsenud, ja lisas kogeldes: «Kui ebaviisakalt ma räägin. Ka mina olen rõõmus sind jälle nähes, ainult pole mulle jumalate poolt just palju rõõmu määratud.»

«Me oleme ise oma õnne sepad,» naljatas Delfion.

«Sel juhul on maailmas palju vusserdajaid,» vastas Gersakkon naeratades.

Delfion punastas. Ja mis ta enda elu siis õige oli, et ta

nii kergelt saatuse juhtimisest rääkis? «Jah, aga me süüdistame liiga kergesti jumalaid selles, milles ise süüdi oleme.» Delfion oli selleks liiga põhjalikult lugenud traagilist kirjandust, et tunda sümpaatiat õpetuse vastu, mille järgi inimese saatus oli tähtede poolt ette määratud.

Gersakkon ootas, kuni ümmardajatüdruk oli talle veini valanud, ja ütles siis tõsiselt:

«Mulle anti vastumeelne ülesanne, aga kuna ma ta juba enda peale võtsin, pean ma ta ka täide viima . . .»

Delfioni süda hakkas halba aimama. «Kui ta on nii vastumeelne, nagu su hääletoonist võib järeldada, oleks ehk parem, kui jätaksid ta rääkimata.»

Gersakkon tõrjus käeviipega ta vastuväited eemale ning ta nägu tõmbus veel pingumale. «Vastumeelsed asjad on tihti, liiga tihti, meile kasulikud. Millised armetud olevused me küll oleme! Mõnikord ma isegi arvan, et on kõige parem, kui sul on mingi kindel mure; kole on, kui su ees haigutab paljas tühjus . . . Aga ma kaldun kõrvale. Ma tulin ühe sõbra eest kostma.» Ta pidi end pingutama, et nime välja öelda: «Baraki, Ozmilki poja eest.»

Delfion heitis talle kiire pilgu ja taipas, et Gersakkon teab kõik. Ning esimest korda haaras teda ääretu viha Baraki vastu, õieti haaras teda üldse esimest korda elus tõeline viha. Ta oli vapustatud, et võis niimoodi vihata, ta tõusis ägedalt püsti, valmis välja tormama, et oma vaenlast leida ja ta silmad lõhki kraapida, samas aga oleks ta tahtnud Gersakkoni eest varjule pugeda. Gersakkon tõstis pilgu ja nägi Delfioni nägu. Alles nüüd ta taipas, mida Barak õieti oli teinud. Siiani oli teda vaevanud vaid kiivus ja mingi nõutu tülgastus, nüüd aga valdas teda viha, kohutav viha Baraki vastu, kelle pärast see üllas naine oli pidanud nii inetult kannatama.

«Jäta ta minu hooleks,» hüüdis ta summutatud häälel ja tormas Delfionile järele.

«Mida sa sellega mõtled?» küsis Delfion ümber pöördudes; ta vihasoost hakkas vaibuma, ta ei tahtnud enam põgeneda.

Gersakkon ei teadnud isegi, mis ta sellega oli mõelnud. Tal oli häbi, et ta oli olnud Delfioni kannatuse tunni ta-jaks. Ta polnud kujutlenudki, et kohustus, mille ta enda peale

võttis, asetab Delfioni nii piinlikku olukorda. Ka selles oli Barak süüdi. «Loomulikult ei saa sa talle andestada!» pomises ta raevunult. «Kus mu aru oli?»

147

Delfion istus uuesti oma rohelise padjaga korjuta klapp-toolile ja hakkas jälle ketrama. Käskiva käeviipega andis ta Gersakkonile märku, et see samuti istet võtaks. «Anna see läkitus edasi täpselt nii, nagu ta seda ütles.»

«Ta palus andestust. Ta ütles, et kuri vaim oli ta vallanud. Ta ütles, et ta sureb igatsusest sinu järele.»

«Ja mida sina ta sõnadest arvad?»

«Ma ei tea. Paistis, et tal on tõsi taga. Ma tahan olla õiglane, isegi tema vastu.»

Vähe aja pärast lausus Delfion külmalt: «Sulle ehk meenub, et viimane kord, kui me teineteist nägime, ütlesin ma sulle, et sa ei suuda mind solvata. Küllap maksad mulle nüüd kätte.»

«Muidugi olen ma su meelest alatu,» pomises Gersak-kon alandlikult.

«Ega sa ometi arvanud, et valmistad mulle sellega rõõmu?»

«Ei.. . Las ma katsun endast aru saada . . . Võib-olla tahtsin ma oma kannatused lihtsalt sulle üle anda, sinu silmis peegeldatuna saavutaksid nad oma viimase piiri. Pärast seda kui Barak oli mulle kõik ära rääkinud, olin ma ju asjasse segatud, kas sa ei saa siis aru? Kuidas sain ma keelduda? Ma olin lõksus. Katsu end minu seisukorda asetada,» lõpetas ta jõuetult.

«Ma saaksin sinust aru,» ütles Delfion, silmad pinevaist mõtteist pilukil, «kui meie vahel valitseks mingi sugulus. Kui sa tundsid, et tema palve meid kuidagi uuesti ühendab, pidi sul olema mingi ettekujutus sugulusest meie vahel — olgu nüüd või tulevikus.»

«See on õige,» nõustus Gersakkon hämmeldunult. Lõpuks lisas ta: «Aga kas ma tunnen sinu vastu mingit hingelist hõimusugulust? Kui ma sinust loobusin, tundsin ma kõige sügavamat meelekibedust, mida elu mulle eales pakkuda võib, ja ometi ei näinud ma ühtki teed, mis oleks võimaldanud meil koos elada, ilma et see meie meelekibedust poleks süvendanud. Ka Hannibaalis näen ma oma üksindust, aga tema juures lisandub sellele tuline tegutsemisiha. Sügav üksildane armastus tema hinges suudab ühendada miljoneid inimesi ürituse heaks, mis trotsib surma. Sinu ja minu üksindus alles uinub.»

Nad vaikisid kaua. Võis kuulda, kuidas Pardaliska aias lüüra saatel laulis. Gersakkon ei pööranud Delfionilt oma tumedaid põlevaid silmi. Naine ei vaadanud ta poole,

148

vaid jätkas ketramist, ainult ta suunurgad tõmblesid. Lõpuks ütles ta: «Sa ütled, et olid lõksus. Need olid su enda sõnad, nii sa ütlesid. Ma olen su seletusega nõus. Aga ma saan sellega nõustuda ainult siis, kui võin otsustamise sinu hooleks jätta.»

«Otsustamise...» Gersakkon ei taibanud, mida naine öelda tahtis.

«Ma saadan sellele elajale andestuskirja, kui sina mul seda teha käsid.»

«Ei, ei,» hüüdis Gersakkon meeletult. «Sa juba vastasid talle. Sa nimetasid teda elajaks.»

«Ma võtan oma sõnad siis tagasi,» ägestus Delfion. «Ma eksisin. Kas sa käsid mind andestada sellele täiesti tavalisele mehele, et ta käitus nagu täiesti tavaline mees?»

«Sa ei tohi seda koormat mu õlgadele asetada,» vaidles Gersakkon ägedalt vastu.

«Kui sa ei ole samavõrd sellesse loosse segatud kui mina, mis õigust oli sul siis siia oma nina toppida. Kui sa aga oled segatud, siis on vastus sulle niisama selge kui mulle.»

«Ei,» Gersakkon kargas püsti. «Ma ei suuda seda. Mõlemal juhul on see reetmine.»

«Terve su elu pole muud kui reetmine. Üks reetmine rohkem või vähem, see ei loe enam midagi.»

«Hülga ta, hülga ta!»

«Hea küll, ma hülgan ta.»

«Ei, ei, sa ei tohi sundida mind enda eest otsustama. Midagi ei karda ma nii kohutavalt kui seda. Ma unistan maailmast, kus enam sundust ei ole . . . Kõigist inimestest oled just sina see, kellega sundusel põhinevad suhted on lausa mõeldamatud.»

«Ometi pole sa sestpeale, kui me teineteist tunneme, teinud ju midagi muud, kui oma tahet mulle peale sundinud. Kui sa käsid mul ta hüljata, võtad sa vastutuse enda peale — nii tema kui minu ees.»

«Seda on liiga palju,» oigas Gersakkon ja sirutas käe välja, nagu tahaks ta naist kõrvale lükata, kuigi Delfion polnud paigast liikunud. «Andesta talle siis.»

«Hea küll.. . Ma andestan talle.»

«Ei, ei. . .» Gersakkon oigas ja kattis näo kätega. Kas sellest silmusest polnud siis pääsu? See oli Delfionist julm panna kogu vastutus tema õlgadele. Ta tundis, et kui ta

käib naisele peale, et see Baraki hülgaks, loob ta meelega tühja koha ja Delfionil on täielik õigus nõuda, et ta ise selle täidaks.

«Sa kohtled mind, nagu oleksin ma mõni neitsi, keda tõrvikrongkäigus on vägistatud,» ütles naine pilkavalt. «On sul kergem otsustada, kui ma sulle ütlen, et magasin täna öösel Bodmelkartiga?»

Lõppude lõpuks oli Barak teda usaldanud. Mis näoga läheb ta tagasi ja vaatab noormehele otsa, kui ta on käskinud Delfionil teda hüljata. «Mida sa lausuksid,» küsis ta aeglaselt, «kui ma sulle ütleksin, et pean Baraki tapma, kui sa ta minu sõna peale tagasi võtad.»

«Sellepärast ma ehk tahangi, et sa sunniksid mind teda tagasi võtma.»

«Sa siis tahad teda,» hüüdis Gersakkon uksele tormates. «Sa petad mind.» Delfioni ilmes oli midagi vastikut. Gersakkon osutas sõrmega Delfionile. «Hea küll. Olen siis nõus. Võta ta tagasi! Võta ta tagasi! Näen seda su silmist. Võta ta tagasi!» Äkki ta taipas, et ootab Delfionilt etteheiteid, aga naine ei öelnud midagi. Ainult endine inetu naeratus libises üle ta näo. «Ütlen sulle viimast korda,» karjus Gersakkon, «võta ta tagasi!» Siis jooksis ta toast välja. Delfion hakkas uuesti ketrama, hambad huulde surutud.

7.

Hanno oli ainus senaator, kellel jätkus julgust rahvakoosolekuga silm silma vastu seista. Ta oli teinud kõik, mis ta suutis, et endale toetust kindlustada; tema poolt palgatud jõugud olid juba enne koitu Platsil strateegiliselt paremad kohad hõivanud. Ka oli kõigile vähematele ametnikele, igasugustele kaasajooksikutele ja manulistele sõna saadetud, et nad kaotavad oma igapäevase leiva, kui nad ei takista Hannibaalil võimule pääsemast. Suur osa demokraate aga ei tihanud riskida ja veetis kogu öö väljakul, süües ja juues templitreppidel ja sammaskäiku-des... Päike tõusis roosakasse taevasse, millelt kiiresti kadusid hõredad pilveuted.

Plats seisis ikka veel varjus, kui ta juba inimestega täitus. Rahvast voolas aga üha juurde. Mõnedes elumajades ja ärihoonetes, kust avanes vaade kogu väljakule,

üüriti tohutult kõrge hinna eest kohti välja. Templitrepid olid juba ammu puupüsti rahvast täis; aeg-ajalt libises mõni inimene astmelt alla või tõugati üle rinnatise, mis koosnes irevil hammaste ja naisenisadega kivist kaitse-elukaist. Isegi müüridel, mis asusid liiga kaugel selleks,, et sinna midagi kuulda oleks, tunglesid hilinenud tulijad, kes arvasid, et võivad siit kogu toimuvat vähemalt nähagi. Paar poisikest olid esimesed, kes portikuse katusele ronisid, neile järgnes hea hulk meremehi ja dokitöölisi, kes lõpuks ka mõned oma tüdrukud üles vinnasid. Poisikesed ja meremehed ronisid koguni kõrgete palmide latva ja loopisid sealt inimestele oksi kaela. Senatihoone ees hoidsid šofetiametnikud, kellele politseinikke oli abiks antud, platsi tribunali ümber vaba.

Tänavailt kostev kisa, mis üha valjemaks paisus, teatas Hannibaali tulekust. Lõpuks, kui rahvahulk Platsil juba nagu mets esimestes tormi-iilides rahutult lainetas ja kohises, nähti Hannibaali purpurpunases ametirüüs tribüünile tõusmas, käed rinnal vaheliti, nii et avarad käised lehvisid. Ta jäi hetkeks seisma, laskis pilgu vaikselt üle inimeste rännata ja tõstis siis tervituseks käe. Üks ametnikest tõttas senatile teatama, et šofet on tribunalis ja kutsub neid rahva ette. Mõne hetke pärast ilmusid esimesed senaatorid jalgu lohistades senatihoone palmipuude ja hobusepeadega kaunistatud pronksväravate vahele. Laiad vöötamata tuunikad, mida hoidsid koos purpursed lindid, ulatusid neil kandadeni. Nad seadsid end tribüüni taha ritta ega püüdnudki ääre poole trügida, et silma paista, ja pomisesid muudkui oma võitud habemeisse või pühkisid kirjude rätikutega lihavailt puhtakspöetud põskedelt higi. Ainult Hanno, kaasas vastupuiklev Baališpot, sammus otse tribüüni äärde.

Hannibaal ei kiirustanud ümber pöörama. Ta laskis Hannol veidi aega oma selja taga raevunult seista, tõstis siis vaikust nõudes uuesti käe ja pöördus rahva poole.

«Kart-hadašti rahvas, kes sa oled kogunenud kõrgeimale rahvakoosolekule, sind on kutsutud lahti harutama lahkhelide sõlme. Sinu peakohtunike ja Isade Koja vahel valitseb täielik arvamuste lahkuminek. Meie esivanemad, ^kes oma õnnistatud tarkuses polnud veel unustanud polist ühtsust, lõid seaduse, mis arstib riigi sellest tõvest terveks. Kui võimuesindajad ei jõua kokkuleppele, kui jõudude tasakaal, mis peab tagama harmoonia, on rikutud,

151

kaotavad maksvuse kõik sanktsioonid, kõik volitused ja privileegid, kõik ametitiitlid, mille abil riik sõnakuulmisele sunnib.» Ta peatus hetkeks. Hanno köhatas vihaselt, et endale tähelepanu tõmmata ja oma väärikust, mis kippus nagu varju jääma, esile tõsta. Baališpot tahtis seina äärde senaatorite hulka tagasi nihkuda, Hanno märkas ta kavatsust ja käskis tal, käega järsult märku andes, paigale jääda. Baališpot hiilis oma endisele kohale' vana joonia samba kõrval. Nagu oleks tuul üle küpse viljapõllu puhunud, pöördusid kõigi pead Hannibaali poole.

«Aga Kart-hadašt ei lakka veel olemast. Ei, sanktsioonid, volitused, ametitiitlid ja õigused muutuvad küll maksvusetuks, aga nad pöörduvad tagasi oma algallika juurde, mille kaudu astuvad vastsetele nõuetele kohandatult uuesti jõusse. Ma kuulutan Kart-hadašti rahva iidse ühtsuse ja tema traditsioonide hoidjaks. Rahvas ütleb, mida ta tahab, ja sellest tekivad uued suhted, mis loovad uued sanktsioonid, volitused, ametitiitlid ja õigused.»

Rahvahulka läbis värin, ta pilgud olid suunatud Hannibaali poole ning ta ridadest kõmas vali: «Õige.» Senaatorid tõmbusid pomisedes senatihoone seina varju. Aga Ozmilk, kel oli vastumeelt selle argpükside kamba hulka kuuluda, astus ette ja sammus

Hanno kõrvale, kuigi ta polnud harjunud avalikult esinema. Pärast lühikest kõhklust eraldus senaatorite ridadest ka surnukahvatu Gerbaal ja seadis end Ozmilki kõrvale. Nendega ühines veel üks senaator — keegi noor mees, kes kogu aeg põlglikult nina krimpsutas. Saanud sel kombel abiväge juurde, tundis Hanno, et peab end maksma panema.

«Meie oleme kohal!» möirgas ta.

Ilma et ta end oleks ümber pööranud, viipas Hannibaal käega ja andis Hanno poole pööratud peopesaga märku, et senaator vait jääks.

«Isad ja mina, šofet, keda kõigis mu taotlustes toetab mu kolleeg, ei suuda konstitutsiooni ühe olulise punkti suhtes kokkuleppele jõuda. Te kuulake ära mõlemad pooled ja otsustage siis ise. Küsimus seisab selles, kas minul kui šofetil, kui ülemkohtunikul, on õigus algatada juurdlust alamate ametnike vastu, keda kahtlustatakse riigiraha raiskamises ja rahva rõhumises, või tuleb lasta neid kontrollida ainult Nõukogul, mis koosneb nende kuritegude ja pettuste kaasosalistest.»

Ta sõnadele vastati kõrvulukustava kisaga. Gangsterijõukude

ja igasugu ametimeeste killast kostis teotavaid hüüdeid, enamik rahvast seevastu hõiskas rõõmust; aga kuna Hanno polnud märku andnud, ei püüdnud keegi korda rikkuda. Hanno ise karjus käheda häälega, et Hannibaal on kogu küsimust valesti valgustanud. Lõpuks tõstis Hannibaal käe, et rahvas vaikseks jääks, ja pöördus alles siis Hanno poole.

«Nüüd anname sõna Isade eestkõnelejale, kes esitab oma väited.»

Ta astus tribüünilt alla ja viipas Hannole, et ta ette astuks. Kohendanud hoolikalt oma rüüd, tõusis Hanno väärikal sammul tribüünile. Uuesti puhkes valla kisa, mis aga Hannibaali käeviipe peale kohe vaikis. Hanno köhatas valju häälega, vehkis käega, nii et sõrmuste kalliskivid helkisid, ja nõjatus siis kulmu kortsutades ettepoole.

«Kart-hadašti kodanikud, ma ei ole nõus šofeti ühegi sõnaga, millega ta iseloomustas enda ja Isade vahel valitsevaid lahkhelisid. Oma kõnega langetas ta juba ette otsuse. Ta on teotanud Varakambri Baališpoti au ja nimetanud teda kurjategijaks, enne kui ta oma süüdistust on suutnud tõestada, rääkimata sellest, et õiglase Nõukogu — Saja Nelja Nõukogu — otsust pole üldse küsitudki. See on juba halb. Palju hullem, palju hukatuslikum on aga see, et ta on teotanud ka Nõukogu ennast, kõige kõrgemat õigusorganit meie riigis, kelle õigluses keegi ei kahtle ja kelle valitsuse all Kart-hadašt on maailmas sajandite jooksul tõusnud võimu viimaste tippudeni. Ilma et tal oleks ühtki süütõendit, toetudes vaid oma erapoolikule raevule, on ta nurjatult rüvetanud Nõukogu au.»

Kostis üksikuid pahameelehüüdeid, aga rahvamass jälgis Hannibaali, ning kuna viimane seisis vaikselt ja liikumatult tribüünitrepil, oli temagi nõus Hannot lõpuni kuulama. Hanno köhatas uuesti.

«Ma esitan kohe asjaolud nii, nagu nad tegelikult on. Senat ja Nõukogu — järeleproovitud asutused, kelle juhtimisel meie linn on saavutanud oma vägevuse, seisavad ühel pool. Teisel pool seisab demagoog, kes tahab linnas oma türanlikku võimu maksma panna ja katsub kõiki võimuorganeid, kes ta auahneid kavatsusi takistavad, hävitada. Kart-hadašti rahvas, vaata ette! Vaata ette, või muidu peksad sa endale varsti vastu rinda ja riputad asjata kahetsusetuhka oma pea peale! Ilusad on demagoogi sõnad, helded tema lubadused, kuni ta on asetanud käe

otse võimu südamesse. Aga vaevalt on ta asetanud käe sinna ihaldatud paika, kui ta oma tagasihoidlikkusemantli ja pidulike lubaduste vanikud seljast maha heidab ja kogu oma jultunud ülekohtus ja julmuses teie ees seisab. Mitmeid sajandeid on Isad seisnud teie ja türannia vahel. Sel ajal kui helleeni linnades võtsid maad segadused ja hävitavad taplused, jäi Kart-hadašt kindlaks ja ühtseks. Miks? Isade armastava hoole tõttu, mis hoidis linna igasuguste äärmuste eest, millel pole otsa ega äärt. Täna demokraatia — homme türannia. Ainult Isade valitsus võib teid päästa sellest sõgedast kõikumisest kahe äärmuse vahel. Vaadake ette! Vaadake ette! Vaadake ette!»

Ta äge hääl, mis kostis üle kogu Platsi, tõmbas hetkeks rahvahulga tähelepanu endale. Hanno enesekindlus kasvas, ta pööras ümber, osutas näpuga Hannibaalile ja hüüdis kileda häälega:

«Vaadake tulevast türanni!»

Tema pooldajad, kes olid salkadena rahva hulka laiali poetatud, vastasid hüüdega, mille mõju oli seda suurem, et ta kostis kõikjalt üheaegselt — «Maha türann!» Selle organiseeritud hüüdega võrreldes tundus rahva hulgas uuesti valla puhkev kisa vaid sõnatu meluna. Hannibaal ei käskinud Hannol tribüünilt lahkuda. Selle asemel sammus ta ise trepist üles ja tegi endale Hanno kõrvale ruumi. Mõlemad mehed seisid nüüd kõrvuti tribüünil. Hannibaal tõstis käe ja nõudis vaikust.

«Kart-hadašti rahvas, te olete kuulnud ränki sõnu mõlema vaidleva poole suust. Teil tuleb otsustada mitte meie sõnade, vaid oma igapäevase elu kogemuste põhjal, nende hädade ja puuduste, selle ülekohtu ja teotuse põhjal, mida te olete pidanud kannatama, — kumb meist võitleb türannia, kumb vabaduse eest.»

Hanno püüdis temast üle karjuda. «Kas linnaasjad ei edenenud hästi, enne kui barkiidid hakkasid rikkuma rahva ja senati vahel valitsevaid isalikke suhteid? Kes tõi hukatuse linnale kaela? Kes viis meid õnnetusse?»

Tribüüni tabas kivi. «Võtke kinni igaüks, kes püüab vägivalda tarvitada,» hüüdis Hannibaal, «aga ise säilitage rahu.»

Hanno tõstis parema käe — see oli ta pooldajatele märguandeks. Nad hakkasid kohe karjuma ja kividega pilduma. Keegi libises katuselt maha. Naised karjusid. Hannibaal haaras vihaselt Hannol kõrist kinni. «Kui su

röövlinäod koosoleku nurja ajavad,» kähistas ta, «viskan ma su pööbli kätte.» Hanno kahvatas, aga irvitav naeratus ei kadunud ta näolt. Väljaku vasakus servas, kus ta pooldajate jõugud olid väikesed, seati kord peagi jalule. Aga paistis, et neil, kes ründasid paremalt ja kellele mõned mehed Baal Hammoni templi tagant kaigastega appi jooksid, õnnestus tekitada paanikat, mille peale nad väljas olid. Siis kargasid meremehed portikuse katuselt alla ja asusid neid külje pealt ründama. Suur hulk mehi, kellel olid relvad, võeti kinni, teised põgenesid laiali. Hannibaal käskis ühel oma ametnikul rahva hulgast läbi trügida ja vaadata, et vangid oleksid korralikult kinni seotud, siis pöördus ta uuesti rahva poole.

«Katse rahvakoosolekusse lõhet lüüa nurjus,» ütles ta. «Otsustage ise, kelle katse see oli. Te teate ka, miks see katse ei õnnestunud. Teie armastavate Isade käsutuses pole enam neid müüdavaid jõude, kellega nad saaksid sundida teid neid hüvesid, mida nende õiglus teile jagab, nii kõrgelt hindama. Kart-hadašti rahvas, kes sa osa võtad sellest kõige kõrgemast rahvakoosolekust, otsusta, kes siin praegu õieti türanniaga ähvardab!»

Vastuseks kostis vali kisa: «Hanno! Isad! Sajanõukogu!»
Hanno tahtis tribüünilt lahkuda, aga Hannibaal haaras tal randmest kinni. «Kas rahvas kõneles sinu vastu?» küsis ta.
Hanno pomises protestisõnu. «Mis loeb see pööbel? Paremad kodanikud aeti pettusega minema ...» Aga ta ei julgenud häält tõsta, Hannibaal laskis tal minna. Hanno komberdas trepist alla ja tormas senatihoone ees asuvale platvormile, kus kohkunud senaatorid olid kobarasse kogunenud ja arutasid omavahel, kas nad ei peaks nii kiiresti ja märkamatult kui võimalik senatisse varjule pugema. «Argpüksid!» hüüdis Hanno oma tundeile vaba voli andes. Vastikult tugev oli olnud Hannibaali haare ta kõril. Keegi pidi selle eest tasuma. Nähes, et nad midagi ei võida, kui nad end nii nähtavale seavad, olid Ozmilk ja Gerbaal uuesti senaatorite ridadesse taandunud, aga Bodmelkart, noor patriits, kes oli Hannole appi karanud, nõjatas endiselt vastu sammast ja vahtis põlglikult alla ülespoole tõstetud nägude merele.
«Kart-hadašti kodanikud,» jätkas Hannibaal, «me ei või piirduda ainult sellega, et mõistame hukka Isade ja Sajanõukogu tegevuse, kes terroriseerivad kõiki, kes nende
155
ridadesse ei kuulu. See hukkamõist võtab Nõukogult ühtlasi tema õigused. Ma kutsun teid seepärast üles, et te ka formaalselt kuulutaksite Nõukogu tema praeguses koosseisus kehtetuks. Ma teen ettepaneku Nõukogu koosseisu ja valimiste korda muuta: Nõukogu liikmeks pääseb ainult valimiste kaudu, kus kogu rahval on õigus kaasa hääletada, ametis ollakse ainult ühe aasta ja kedagi ei tohi kaks aastat järjest Nõukogu liikmeks valida.»
Tema sõnadele vastati heakskiiduhüüetega. Polnud mingit vajadust asja rahvakoosolekule avalikult arutama hakata — konstitutsiooni järgi oli kõige alamal kodanikul õigus sõna võtta ja oma arvamist avaldada. Praegu ei tahtnud aga keegi kõnelda, veel vähem kellegi teise kõnet kuulata. Taheti ainult, et võetaks vastu otsus, mis ratifitseeriks Hannibaali ettepaneku. Häältelugejad seadsid end senatihoone külgseina äärde valmis, et ulatada rahvale valimissedelid ja juhatada hääletajad nende vennaskondade juurde. Senaatorid olid lahkunud. Mereväravate juures laulsid mõned madrused tuntud laulukest «Ei jää elevant seisma, et järele mõelda, miks peaksin siis mõtlema mina.»

V SÜNDMUSTE ARENG

1.

Baalšamer oli asutanud vaidlusklubi, kus kolmanda järgu kreeka teadlased kõnelesid koonuselõigetest või tähenduse puudumisest keeles. Keegi kahtlase kuulsusega küünik, kes oli Sürakuusast välja saadetud, tekitas intelligentide hulgas furoori oma sädeleva dialektika tulevärgiga teemal «Milline moraalne erinevus on kolmekordsel kopulatsioonil ühe naisega, võrreldes ühekordse kopulatsiooniga kolme naisega». Kõik arutlused polnud just niisama tühised, aga Gersakkon tüdines neist peagi. Ta läks uuesti Dinarhose juurde, kes teda vaikse etteheitega sõbralikult tervitas. «Ma tunnen sügavat kurbust sinu pärast,» ütles Dinarhos. Gersakkoni pahandas teise kaastundlik toon, aga ta hoidis end tagasi. Kui palju mees õieti teadis?
Tema usulised tõekspidamised tulid vaidluse käigus aegamööda päevavalgele. Need olid lähedased orfismile* ja kogu müstikakultusele; kesksel kohal asus neis Lunastaja

kuju. Selles sulasid ühte stoikute Õiglane Inimene, keda tema õigluse pärast risti löödi, ja Jumal Attis, kes Ristipuul verest tühjaks jooksis ja piinarikkast pimedusest uuesti üles tõusis. Isa igavese tahte sunnil astus ta alla mööda sfääre, võideldes igaühes neist Arhondina*, võimsa sõdalasena, kellele oli määratud kaotada; lõpuks, kesk kõige sügavamat alanduse- ja rüvetuseööd, päästis ta Langenud Neitsi, Hinge, Tarkuse, Pärli.

Selles kõiges ei olnud Gersakkoni jaoks midagi eriti uut, kuigi siin esitati mõneti uudseid teid usundi olemuse mõistmiseks. Gersakkon aga püüdis Dinarhost kogu aja ajada kimbatusse küsimusega, kas kogu lugu lunastusest kujutab endast lihtsalt müüti, rituaali, allegooriat või vastab

157

see tõele. «Ma tunnen, et vajan lunastust,» ütles ta, «ja ma olen sügavalt tunnetanud Melkarti, Demeteri ja Isise* rituaalides peituvat sisemist tähendust. Ometi ei rahulda see mind.»

«Kuna sa tunned tõelist nälga.»

«Las ma seletan sulle. Sellel rahulolematusel on kaks külge. Üks ajab mind osa võtma poliitilisest võitlusest, mis on praegu linna kaheks lõhestanud. Ma ihaldan Han-nibaali võitu nagu laps emapiima. Ja ometi, kui ma seisin Platsil ja nägin teda võidutsevat senati ja Sajanõukogu üle ning kuulsin, kuidas inimesed rõõmu pärast laulsid ja üksteist embasid, sulas süda mu sees ja kaastunde-piin lõhestas noana mu hinge. Ma tundsin ainult kaotuse koledust ja meeleheidet, mis peab järgnema sellele lootusele.»

Paistis, nagu ei kuulekski Dinarhos teda, äkki aga lõi ta oma lapselikult avala pilgu üles ning küsis: «Ja teine külg?»

«Mind ei rahulda paljas rituaal, ükskõik kui täielikult ta ka mu sisimatele tunnetele vastaks. Ma ei saa palvetada jumala poole, kes on vaid mingi tähendusrikka liigutuse vari. Ma olen tüdinud allegooriast. Ma tahan vahetut osasaamist, ja mõistus keelab mul sümbolit inimsoost kõrgemaks pidamast. Vasta mulle siiralt. Kujutab see sinu Võietu endast ainult mingit filosoofilist mõistet või on ta tõesti olemas?»

«Nii üht kui teist,» vastas Dinarhos põiklevalt, näol aval naeratus.

«Kuidas?»

«Ta on olemas.»

«Nagu sina ja mina?»

«Nagu sina ja mina.»

Dinarhose häälest kostev sugereeriv kõrvaltoon ei ärritanud teda äkki enam; Gersakkoni haaras halvav aukartus. Keegi kolmas, kes toas viibis, puudutas teda kergelt oma tiibadega, riivas ta juukseid, täitis teda ilmutuse hingusega. Siis oli ta läinud. Gersakkon ei teadnud, tuli see tema meelesegadusest, ülepingutatud närvidest, või oli see tõesti vastus tema hinge põhjast tõusnud kisendusele. Ja kui see oli vastus, mida see siis tähendas? Millist teed see talle osutas? Nagu alati muutsid kahtlused ta Dinarhose vastu sõgedalt vaenulikuks. Ta tõusis püsti, tõmbas rüü tihedalt enda ümber ja ütles: «Ma lähen ära.» Lävel

158

aga jäi ta seisma ja vaatas ringi. Dinarhos noogutas sõbralikult.

«On neid, kes otsivad ja leiavad, ja on neid, kes tormavad, pea ees, käte vahele, mille haarde eest nad just põgenesid.»

Gersakkon lõi ukse paukudes kinni.

2.

Kui Barak sai Gersakkonilt lühikese teate, kus seisis: «Ta andestab sulle, mine ta juurde», tormas ta kohe Delfioni poole. Aga naise ukse all jäi ta seisma, sammus paar korda edasi-tagasi, ja läks siis minema. Ei sobinud ometi ilma kingituseta, ilma väärtusliku kingituseta Delfioni ette astuda. Kingitus näitaks, et Barak on nõus andeks paluma, ilma et noormehel tarvitseks otseselt tollele häbiväärsele teole vihjata; ka annaks kingitus kõneainet ja aitaks esimesest kohmetusest üle saada; pealegi tõendaks rikkalik kingitus, et Barak on Ozmilki poeg ja seega õige märkimisväärse pärusvara pärija. Kui noormees aga kullassepa-poodi sisse astus, kerkis esile uus raskus. Barak teadis, et Delfionil on väga valitud maitse, ja ta hakkas kartma, et ostab midagi, mis naise meelest võiks tunduda labane. Barak ei pidanud end kuigi suureks kunstitundjaks, aga kui ta varem oli sellega uhkustanud, et teab pullidest rohkem kui raidkujudest, siis kahetses ta nüüd, et tal polnud pisutki Gersakkoni helleenivaimu.

«Ma tahan midagi, mis meeldiks ühele kõrgesti haritud helleenile,» teatas ta kullassepale.

Kullassepp, nägu täis naerukurde, mis aga ta külmalt arvestavate silmadeni ei ulatunud, kinnitas Barakile, et tema poes leidub ainult kõige maitsekamat kaupa, kuigi loomulikult mõned asjad on teistest ilusamad. Milleks muidu see hinnavahe! Baraki meelest oli see targasti öeldud ja ta laskis endale augu pähe rääkida ning ostis smaragdidega kuldtiaara. Varustatud sel moel eelseisvaks kohtumiseks, pöördus ta Delfioni maja juurde tagasi.

Delfion istus koos tüdrukutega aias valgete ja punaste roosipõõsaste keskel. Tüdrukud olid tillukesel muruplatsil alasti palli mänginud ja jahutasid üksteist nüüd kastmis-

159

nõust, millel olid põhjas augud ja mida sai õige keerulisel kombel veega täita. Barak juhatati aeda. Nähes nii palju naisi enda ümber, muutus ta päris kohmetuks. Delfion tervitas teda naeratusega ja andis käega märku, et noormees tema kõrval marmorpingil istet võtaks. Tüdrukud, innustatud meessoost pealtvaatajast, hakkasid uuesti palli
0 mängima; Barak silmitses närviliselt väikest sariktärni-dega inkrusteeritud tumesinisest
8 klaasist elegantset egiptuse pudelit, mille üks tüdrukutest oli asetanud mirdipuu oksaharude vahele.

«Ma sain teate kätte,» ütles Barak. Ta polnud kavatsenud seda öelda, aga tal lihtsalt ei tulnud midagi targemat pähe. «Kui kena siin on.» Delfion ei vastanud ja Barak oleks äärepealt hakkama saanud iaux pas'ga ja palunud vabandust oma käitumise pärast, kuigi oli endale tõotanud sellest üldse mitte juttu teha; aga õnneks tuli üks tüdruk longates nende juurde ja kurtis, et Pardaliska ei mängi ausalt.

«Ta tahtis mind roosipõõsasse tõugata.»

«Tahtis jah,» hõikas keegi ülevalt rõdult. «Ma ise nägin.»

«Mõned inimesed süüdistavad alati teisi, kui nad kaotavad,» ütles Pardaliska, püüdes end käsi vaheliti hoides tahapoole painutada, et näha, millal ta tasakaalu kaotab. Uks tüdrukuist kõditas teda selja tagant põlveõndlast ja Pardaliska kukkus maha. «Kes seda tegi? Ma oleksin endale peaaegu keelde hammustanud,» ütles ta end püsti ajades. Ja nüüd läks rüseluseks.

Delfion saatis nad kõik tuppa, ja siis avastas Barak, keda tüdrukute kohalolek oli kohmetuks teinud, et nende puudumine pani ta veel enam kohmetuma.

«Mulle meeldib siin,» kogeles ta.

«Sa pead tihedamini tulema,» vastas Delfion lahkelt.

Kõik läks hoopis teisiti, kui Barak oli lootnud. Delfion päris üht-teist ta elu kohta ja Barak jutustas pikalt-laialt, mida ta lõunas oli teinud ja kuidas ta pullide, nomaadide ja elevantidega oli toime tulnud, kuni Delfion lõpuks haigutades ringutas, nii et iga kiud ta suurepärasest kehast läbi õhukese rüü tunda oli. Delfion ütles: «Tänan, et sa tulid. Tule varsti jälle, eks.» Ja Barak leidis end uksel seisvat, ilma et oleks jõudnud kingitust üle anda. Pealegi vaevas teda tugev kahtlus, et kullassepp oli teda petnud ja tiaara polnudki kuigi maitsekas. Ometi oli Barak ta

160

eest nii ränka hinda maksnud, et ta pidi ilus olema. Barak pistis paki naisorja pihku, kes teda välja juhatas.

«Anna see oma perenaisele. Ütle, et on üks tühine asjake, mis mulle siia tulles silma puutus. Polnud aega teda õieti uuridagi.»

Siis aga meenus talle tiaara hind ja ta ei suutnud peaehtest enam nii halvustavalt kõnelda. Delfion ehk ei teagi, mis kuldasjad maksavad, mõtleb veel, et Barak tõi talle teab mis rämpsu, kui noormees sellest nii tagasihoidlikult kõneleb. «Ütle, et ma loodan, et see talle meeldib.» Siis astus ta rõõmsalt tänavale, järgmisel korral on juba palju kergem tulla.

Delfioni näole ilmus seesama ebameeldiv naeratus, mis oli Gersakkoni nii ära kohutanud. Tal oli tahtmine toretsevalt inetu ehteasi põrandale visata. Tema peaks midagi niisugust kandma! Siis aga taipas ta, et turul, kus puhas kuld ja ehtsad vääriskivid maitsetu kujunduse üles kaaluvad, saaks ehte eest päris head hinda. Ta näol peegeldus tahtekindlus ning ta naeratas veel karmimalt. Ometi oli Baraki olemuses midagi poisilikku, mis Delfionile meeldis, kuigi see ta viha noormehe vastu ei leevendanud. Aga peale selle, et ta Barakit vihkas ja ühtlasi ka ta poisilikku võlu tajus, oli nende suhetel veel kolmas — ja antud hetkel tähtsam külg, mis Delfioni häiris. Tema silmis kehastas Barak maailmas valitsevat vägivalda; ja Delfionil ei jäänud muud üle kui otsida mõtet vägivallas ja alistumises. Unistus kannatavast jumalast alandas teda seetõttu nii kaugele, et ta oli sunnitud kasutama nii odavaid ja tooreid võtteid ning tunnistama, et see talumatu mats oli ainuke, kes suutis ta meeli erutada ja pakkuda talle rahuldust, mida ta hambaid kokku surudes ihaldas. Kõige enam häbenes ta seda, et ta tol ööl noormehe oma embusse haaras, esimese kümne südamelöögi vältel talle andus, ja kuigi ta pärast kogu jõust talle vastu hakkas, ei tahtnud ta ometi temast võitu saada. Pimeduses toimunud rünnak andis sülelustele mingi anonüümse varjundi, olgugi et Delfion enda silmis seetõttu langes; ja kuigi ta kogu hingest oli oodanud koitu, et näha mehe nägu, tajus ta juba ihast, mida teine temas äratas, ja sügavast kergendustundest, mis teda tahes-tahtmata valdas, et ta ühegi teise mehega ei suudaks jagada häbi, mida ta nüüd ihales. Seda kõike oligi Gersakkon ta näolt lugenud; siia seltsis veel viha Gersakkoni vastu, kes teda ei päästnud, keda oli nii

161

lihtne petta ja sundida leppima reetmisega, mis Delfiom lõplikult hukutas. Delfion tundis, et ootab palavikuliselt järgmist hommikut, mil Barak kindlasti tagasi tuleb. Homme juba ta enam aega ei raiska.

3.

Majas oli neetult kuum. Harmides oli sellesse korterisse eelmisel sügisel elama asunud. Talviste tormide ajal avastas ta, et kahes toas laskis lagi vihma läbi, aga ta suhtus tollesse õnnetusse filosoofilise rahuga ja kolis Glau-koniga üle kahte teise tuppa, millest suurem asus vastu tänavat ja väiksem alumisel korrusel. Tubadesse, kus lagi läbi laskis, pani ta oma kaks orja ja majakraami, mis niiskust ei kartnud. Siis aga hakkasid puhuma kuumad suvetuuled. Neid needsid talupojad, kes murega jälgisid, kuidas nende viinapuud närbusid; neid needsid vaesed oma täistuubitud üüriuberikkudes, kus emad hirmunult valvasid pahuraks muutunud laste voodi ääres; needis neid ilusate valitud sõnadega Harmideski, kui ta avastas, et ta värskendava toimega salv oli vastikult hapuks läinud. «Vaata, mis juhtub, kui püüad sõpru aidata,» kurtis ta Glaukonile. «Justkui poleks Stalinon võinud rendilepingut murda, kui ta tahtis Utikasse jalga lasta. Ära katsu iialgi sõpru aidata, vaenlasi muidugi samuti mitte. See on suur viga ja sellest ei tule muud, kui et saad veel närvipõletiku ...»

«Või ussid,» lisas Glaukon vastikusest värisedes.

«Muidugi. Ja nüüd mine alla ja vaata, mida Paignion teeb. Aga nii, et ta sind ei näe. Peida end ukse taha ja piilu läbi prao. Vaata, kas ta valvab korralikult, et kala põhja ei kõrbe, või keerutab jälle selle matsaka plika ümber.» Glaukon kargas püsti ja jooksis toast välja, Harmides aga jätkas valju häälega oma mõtisklusi, just nagu esineks ta näitemängus. «Tõepoolest, ma hakkan juba soovima, et selles orjuse kaotamise asjas, millest kõrged filosoofid ja igasugu pööblist vandenõulased nii palju räägivad, ka midagi ära tehtaks. Orjadega on rohkem tüli, kui nad väärt on.» Ta irvitas nähtamatu publiku poole. Kuhu pagan see raha küll nii kauaks jääb, iial enne polnud mõisavalitseja Sikelidas selle saatmisega nii

palju hilinenud. Harmidese mõtted hajusid laiali: talle meenusid üksikud read pastoraalidest, silme ette kerkisid paljad kaljunõlvakud, millel valguslaigud vaheldusid pilvevarjudega, kastepiisad värelesid sõnajalalehtedel ja kui mitte lakkamatult langev tilluke juga poleks veepinda virvendama pannud, oleks võinud näha lauka põhjas uinuva najaadi valget keha. Paremat kätt Metsõuna orust tulevat teerada hoidis üks karjapoiss oma karja, näol maailma kõige õnnelikum naeratus. Ma tahtsin ju juba järgmisel päeval tagasi minna, mõtles Harmides. Aga ma ei läinud iial tagasi.

Niisugune oli kordijuba elu. Haprad õnnehetked purunesid ja järele jäi vaid lõputu kahetsus. Karjapoiss oleks jäänud muidugi lihtsaks maamatsiks, aga kuna temast oli säilinud vaid süütu, täiuslikus õnnes naeratlev mälestus, siis meenutas ta Harmidesele ainult purunenud lootusi, ilu, milleni ta polnud küündinud. Mis on olnud kogu mu elu, küsis Harmides endalt ja arutas mõttes, kas ta võib uute sandaalide ostmist järgmiseks nädalaks edasi lükata. Olen pühendanud oma elu omakasupüüdmatule soovile jälgida noorte õiepungade arengut, mõtiskles ta, olen jumaldanud vaba kasvu ideed, olen olnud noorte hingede aednik. Need sõnad lohutasid teda, ja lohutust oli tal tarvis. Sest mida, küsis ta endalt, oli ta vastu saanud? Vähktõbi ja viljarooste olid hävitanud ta kätetöö, ta aed oli kandnud vaid kangekaelselt viltukasvavaid võsusid. Õite asemel, mis kogu oma veetluses end päikese kallistustele vastu sirutaksid, sai ta ebardeid, milles pesitsesid hirmsad röövikud. Võib-olla saaks ta oma usu tagasi, kui ta uuesti loeks Platoni «Menonit»* ja siis igaveste tõdede otsinguil veel kord katsetaks Glaukoniga. Ta

kahtlustas poissi silmakirjalikkuses ja oli veendunud, et Glaukon pagaripoe poisiga juttu ajades räägib oma isandast lugupidamatult.

Trepilt kostis sammudeklõbinat ja Glaukon jooksis hingeldades tuppa.

«Keerutab jah selle plika ümber,» hõikas ta ust valla tõugates, nii et mustade figuuridega atika vaas — Harmidese kallimaid aardeid — riiulil kõikuma hakkas. Kuigi polnud karta, et vaas maha kukub, kargas Harmides pü ti, et seda päästa, ja tõukas vaasi ettevaatamatult põrandale. Ta seisis ja vahtis kilde ning korjas siis üles kõige suurema, millelt võis selgesti lugeda Eksekiase* nime. Harmidesel oli tunne, et kui ta hoiaks hinge kinni või suleks

hetkeks silmad või sooviks küllalt tugevasti ja teeskleks, et midagi pole juhtunud, ühineksid amforatükid uuesti ja vaas kargaks oma endisele kohale riiulil. Ilu ei saa ometi hävitada; talle ei tahtnud pähe mahtuda, et vaas oli purunenud.

«Ega meie pole esimesed, kes on ilu tajunud,» pomises ta, tundes, kuidas ajalinik, vood, mis minevikku lahutasid, õrnalt kõrvale libisesid, nii et aeg sel hetkel tema jaoks igasuguse tähenduse kaotas; ta tundis näol Eksekiase hingust, tajus meistri rõõmu, kui see värskelt valminud amforat arvustava pilguga oma käes ringi pööras. Hännides korjas üles teise killu. «Ho pais kalos»1 oli sellele kritseldatud. «Kuigi kõik figuurid neil atika vaasidel värviti algul mustaks,» ütles ta õpetlikul toonil Glauko-nile, «siis mitmekesisuse saavutamiseks võõbati see osa naiste ihust, mis polnud rõivastega kaetud, hiljem valgeks või lihtsalt graveeriti vaasi pinnale ja põletati vähema kuumuse juures.» Harmides tundis, kuidas viha ja ehmatus temas aegamisi lahtus. «Valget kasutati ka hallide juuste, linaste rõivaste, läikivate metallesemete ja muude lisandite värvimiseks.»

«Jah?» kahtles Glaukon.

«Ole lahke ja korda, mida ma ütlesin,» jätkas Harmides rangel häälel. «Sa oled muutunud kole tähelepanematuks. Ma ei lase ühtki juhust mööda, et su silmaringi avardada ja su viletsat mõistust kasulike teadmistega rikastada. Ma juba hoiatasin sind. Nii see enam edasi minna ei või. Ma kardan, et mu ebameeldivaks kohustuseks on sind nahutada, kui sa ei korda, mis ma just praegu ütlesin.»

«Sa ütlesid, mine alla ja vaata, kas Paignion jälle selle paksu kokaga ameleb. Ja ameleski. Ja kustki tuli veel kõrbelõhna.»

Harmides raputas kurvalt pead. «Sa sunnid mind selleks, vilets poisijõmpsikas. Ma näen nüüd, et ilma nahu-tamiseta sinust haritud inimest ei saa. Lõpuks pean ma su veel maha müüma. Ma ei suuda kogu aja oma läheduses säärast kultuuripuudust taluda.»

«Parem siis juba peksa mind!» pistis Glaukon ulguma. «Ma luban sulle, et püüan targemaks saada. Ära mind ainult maha müü!»

See ilus poiss. (Kreeka k.)

Lipitsevalt tähelepanelik Glaukon kannul, lonkis Harmides alla dokkide poole. Ta möödus tohutust nelinurksest ehitusest, kust käisid läbi kõik import- ja eksportkaupade laadungid; hoone ees sõelusid läbisegamini pakikandjad, eeslid kärudega, tolliametnikud, kaelas rippuvate kirjutamisriistadega kontorikirjutajad ja igasugu logardid. Glaukoni suureks rõõmuks laaditi parajasti laevale ühte elevanti ja kahte pantrit. Väheldast kasvu, suurte lehviku-taoliste kõrvadega aafrika elevant üürgas kaeblikult ja pantrid lõrisesid vihaselt, kui laadijad nende puuri viltu kallutasid, et seda suurele vankrile tõsta. Vürtside

lõhn muutus aina vängemaks. Välimistes dokkides polnud jälgegi laostumisest, mis valitses sõjadokkides. Siin kees peaaegu niisama vilgas tegevus kui vanastigi. Polnud peaaegu ainsatki vaba ankruplatsi. Osa laevu oli remondis, teised olid kaiga ühendatud laudtrepi abil, mida mööda lakkamatult saalisid paljad mehed, ümber ainult niude-rätt, seljas kotid või kaubapallid. Ohk kaikus vandesõnadest kõigis Vahemere ümber tuntud keeltes. Kaugete meresõitude jaoks ehitatud puuni laevad, mille käilasid kaunistasid hobusepead või kõhukate kääbuste kujud, lossisid maaki.

Laveerides köite ja taglasenööride vahel, rajas Harmides endale läbi prügi ja prahi teed ning sammus suurtest kivikamakatest ehitatud kaid mööda edasi. «Jookse ette ja küsi, kas Sürakuusa «Luik» on juba pärale jõudnud — kapteni nimi on Stratilaks,» lisas ta.

«Ma tean küll. Kapten Stratilaks.» Glaukon tormas minema, et näidata, kui innukalt ta käsku täidab.

Harmides vaatas, kuidas ta joostes üle jämeda palgi hüppas. Poiss oli ju ikkagi noor ja talle tuli pisut vabadust anda; ka hakkas tal juba oma maitse arenema. Võibolla seekordne õis ei sisaldagi tõuku, kui ta kord on hoolikalt avatud. Mida ma kannatada ei või, mõtles Harmides, on see isesugune irvitus, mis neljateistkümneaastaste poiste näole tekib, kui nad mängueast on välja kasvanud. Ta otsustas koju minnes maiustustepoest Glaukonile meelepärase koogi osta, olgu see siis kui tahes kole ja raskesti seeditav. Lõppude lõpuks, kui inimene armastab koledaid kooke süüa, siis näitab see ainult, kui süütu ta on; süütust aga hindas Harmides kõrgelt ja teda kurvastas väga, et see esimeste noorukiea vinnide ja «kogemuse» labasuste vahele ära kadus.

165

Ta meeleolu paranes. Siinses sadamaosas kõneles peaaegu igaüks kreeka keelt, kuigi enamik tegi grammatikas ahastamapanevaid vigu ja hääldas täishäälikuid kuidagi veidralt. Harmideses tärkasid vennalikud tunded kõigi nende tugevate meremeeste vastu. Mida ta küll otsib siit võõralt maalt? Ta peab minema tagasi Ateena, õppiva noorsoo hulka; nüüd võis ta juba esineda päris suure asjatundjana kõigis Kart-hadaštisse puutuvais küsimustes. Lõunalauas, kus räägitakse grammatikast, muistseist kunstiteostest ja kastmeretseptidest, muudaks see jutuajamise veelgi mõnusamaks. Aga siis meenus talle, et Kreekas on olukord väga kõikuv; ta võib mõnele mustavale sõjaväele — või vaat et veel kahele — jalgu jääda. Jah, praegune aeg on põnev, niikaua kui sõda sind otseselt ei ähvarda. Temas tärkas uuesti huvi Hannibaali vastu; võib-olla õnnestub tal pisut rohkem materjali koguda, nii et ta saab tuleval aastal kirjutada elegantse traktaadi konstitutsioonilistest muudatustest Kart-hadaštis. Teoreetiliselt, arutles ta, olen ma kogu aja olnud Periklese koolkonna demokraat, ja Hannibaalil on nii stiili kui ka vihast hoogu. Kui ta ametisolekuaeg ometi dramaatiliselt lõpeks, võiksin ma tõesti kirjutada väikese kokkuvõtliku traktaadi — andes võib-olla mõista, ilma otseselt nimetamata, et Hannibaal on saanud mõjutusi kelleltki kõrgesti haritud kreeka päritoluga Kart-hadašti kodanikult, kellel õnnestus tema lähikonnas luua Periklese ideedele vastavat atmosfääri. Ja ega see õieti polekski vale: ajasid nad ju eelmisel aastal Hannibaaliga päris mõnusasti juttu. Teoinimeste vastu ei tohi liiga karm olla, otsustas ta. Ja uuesti kuulis ta Kart-hadašti kohal flööte puhuvat ja traagilisi koore laulvat; oli tunda suure isiksuse ligiolekut, keskendunud tahte halastamatus rütmis liikus ta värisedes silmapilgu poole, kus ta sihile jõudnult võib ohverdamiseks märku anda. Suurepärane!

Glaukon jooksis lõõtsutades ta juurde ega saanud ärritusest sõnagi suust. Ainult noogutas peaga ja haaras Har-midesel käest kinni.

«Mis asja sa koogutad ja noogutad?» küsis Harmides pahaselt. «Millal on laeva päralejõudmist oodata?»

«Laev on juba sadamas,» hingeldas Glaukon. «Näe, see seal!»

Harmidese meeleolu langes. Miks polnud kapten sõna saatnud? Aga ehk ei olnud muretsemiseks siiski mingit

166

põhjust. Kapten võis ju ära surra, paljugi mis võib juhtuda. Aga laev kuulus soliidsele firmale; väärtesemed, mis korralikult kindlustatuna pärast vastavate formaalsuste täitmist ta hoolde usaldati, ei võinud ometi kaotsi minna, isegi kui kaptenid purjuspäi üle parda kukuksid. Tirides Glaukonit endaga kaasa, ruttas Harmides läbi dokkide, sõimates pakikandjat, kes kahe kaubapallide virna vahel oma kandamiga neil tee sulges. Lõpuks jõudsid nad laeva juurde, mida Glaukon oli «Luigeks» pidanud. Seda ta oligi. Harmides polnud küll teab kui suur asjatundja laevade alal, aga «Luige» tundis ta käila järgi ära; sadamasillal seisis kapten Stratilaks ja ajas juttu kontorikirjutajaga, kelle tuunika oli kohevil sinna alla topitud papüüruserullist. Harmidesele paistis, et kapten oli ta tulekut märganud ja tahtis ta eest kõrvale põigata. Aga kirjutajast polnud nii kerge lahti saada. Ta haaras kaptenil tuunika-servast kinni ja nõudis mingisuguste pottide kohta lähemaid teateid.

Stratilaks noogutas ebalevalt Harmidesele. «Oota pisut. Ma ajan enne selle mehega asjad joonde. Kena ilm, kas pole?» Ja Harmides pidi ootama kesk inimsaginat tolmusel laadimissillal, kus muutus üha kuumemaks ja koledamaks, kirjutaja aga sügas roosulega kukalt ja muudkui nõudis tagasi mingisugust paberit.

Lõpuks sai Stratilaks kirjutajast lahti. Harmides läks ta juurde, püüdes oma pahameelt totra naeratuse taha peita; millegipärast arvas ta, et peab katsuma kapteniga hästi läbi saada. «Reis oli nagu alati edukas?» küsis ta pingutatult heleda häälega.

«Polnud viga,» vastas kapten, heites laevale kiire pilgu, ja hõikas midagi luugi äärel seisvale madrusele, millest Harmides aru ei saanud. «Loodetavasti käib sinugi käsi hästi?»

Harmides ei osanud kuidagi õiget jutuotsa kätte saada. «Sa jõmpsikas, jää siia,» ütles ta Glaukonile. «Kui merre kukud, lasen sul ära uppuda.»

«Ma nägin rotti,» kuulutas Glaukon võidurõõmsalt.

Harmides köhatas ja äigas kärbse järele, kes vihaselt ta pea ümber sumises. «Sul, kapten, on muidugi *agu harilikult minu jaoks . . . midagi kaasas,» ütles ta häälega, mis imelikul kombel ei tahtnud sõna kuulata. Ta tahtis öelda, et ta on haige, et juba mitu nädalat pole ta saanud korralikult magada, et kõiges on süüdi ta südametu sõber,

167

kes talle oma korteri kaela määris, et juba mitu päeva pole keegi talle õiget toitu keetnud, et Glaukon sööb ta

närvid läbi.. .

Kapten Stratilaks viivitas vastusega, sülitas vette ja hõikas luugi äärel seisvatele meestele veel kähisevama häälega midagi, millest Harmides vähematki ei taibanud.

«Ei meeldi mul halbu teateid tuua,» ühmas ta siis. «Mul pole sinu jaoks midagi, saatsin ühe mehe järele kuulama, mis selle viivituse põhjuseks on. Kui päris täpne olla, siis üht-teist on mulle juba kõrvu puutunud. Asi seisab selles, et su valitseja on mõisad sinu seljataga ära pantinud. Paistab, et sa andsid talle liiga suured volitused. Igatahes on ta rahaga plehku pannud ja Gaius Malleolus on kogu varanduse oma valdusesse haaranud.»

«Gaius Malleolus!» hüüdis Harmides meeleheitel. Enam polnud lootagi, et ta kas või kohtu teel oma varanduse tagasi saaks. Malleolus oli rikas itaallane, kes Rooma ametimeestega heal jalal seisis; ta oli viimaste aastate jooksul üha suuremaid maa-alasid enda kätte kraapinud.
«Ma kardan, et oled kaotanud kogu oma varanduse,» ütles Stratilaks, kelle enesetunne nüüd, kus kõige halvem oli ära öeldud, paranema hakkas. «Ma tahtsin öelda, et kui sa tahad meiega koos tagasi sõita, viin ma su tasuta kohale. Küll ma peremeestega juba asjad joonde ajan. Aga ma kardan küll, et ega sul suurt loota ei maksa ...»
«Tänan,» ütles Harmides murtult. «Aga mida loeb õnnetus, kui ta sulle näitab, et maailmas leidub õilsaid südameid?» Ta surus kaptenil kätt ja laskis paar pisarat mööda põski alla veereda. Sellest tunnetepuhangust heldinud, suutis ta hetkeks oma õnnetuse unustada. «Ma ei oska veel öelda, mida ma peale hakkan. Aga mida loeb minusugusele mehele tühi välispidine rikkus? Mitte midagi, tõepoolest!» Ta haaras uuesti kapteni käe ega tahtnud seda imelikul kombel kuidagi lahti lasta. Ta tundis, et niipea kui ta käe lahti laseb, langeb ta maha põrmu ja puhkeb nutma. Glaukon, kes ei aimanudki, et maailma alussambad olid kokku varisenud, nihutas end lähemale paarile madrusele, kes sõid apelsine.
168

4.

Kohe kui Hannibaal rahvakoosolekul oli võidu saavutanud, lahkusid Kart-hadaštist igasugused nuhid ja keelekandjad, kes Sajanõukogu teenistuses seisid. Veel enne hommikut jätsid nad oma eluasemed maha ja rändasid paikadesse, kus neid ei tuntud. Mõned üksikud, kel ei õnnestunud ära minna, langesid rahva kätte, aga pääsesid pärast armetut nahatäit ometi eluga. Kolm leiti tapetult kuskilt kõrvaltänavailt, kõrid läbi lõigatud. Viimane vahend, mille abil valitsevad perekonnad võimu enda käes hoidsid, oli purustatud. Mõned suurnikud, nagu Hanno, kes antud olukorraga kuidagi leppida ei suutnud, koondasid oma poolehoidjad salaja salkadesse, kus nad said sõjalist õppust; alamaadel oli aga võitlusest loobunud ja lootis orjaliku alandlikkusega oma varandust päästa. Peaaegu kõigis väiksemais puuni linnades ja kolooniates võeti Kart-hadaštist eeskuju ning kohalikud demokraatlikud juhid haarasid võimu enda kätte.
Hannibaal ja Karthalon hakkasid nüüd oma komiteede kaasabil kogu riigi struktuuri ümber korraldama. Igasugused ametimehed saadeti laiali; kohale jäeti ainult need ametnikud, kes suutsid näidata, et nad valitsussüsteemis on hädavajalikud. Grupile tublidele arvepidajatele, kes olid tuttavad Rodose kaubandusliku mehhanismiga, Egip-tuses kasutuseloleva Ptolemaiose* laenusüsteemiga ja ataliidide* kuningriigi valitsusaparaadiga, tehti ülesandeks töötada välja kõige lihtsamad ja moodsamad hal-dusmeetodid ja rakendada neid Kart-hadašti probleemide lahendamisel.
«Kreeklased on rahandusalal meist palju ees,» ütles Hannibaal Karthalonile. «Meie pangasüsteem on primitiivne.»
Karthalon, kes oma riigiteoorias majanduslike probleemidega ei tegelnud, oli temaga nõus ja püüdis siis juttu viia loodusseadusele, linna ja maa suhetele, kellegi õilsa maa-aadliku raskustele, kellel just eelmisel ööl oli tulnud hea idee, kuidas kogu maal rajada laialdast niisutusvõrku, ning katsetele tuua puuni keelde kreeka proosarütm e. Pealegi ei tundvat ta end hästi, ta oli oma kokkadel lasknud keeta mõnede retseptide järgi, mis olid

pärit ühest kreekakeelsest dieettoitude raamatust, aga küllap ta oli ise tõlkimisel vigu teinud — need maarohtude nimed on

169

ju nii keerulised — igatahes oli ta seedimine kogu aja korrast ära, kuni ta lõpuks oma tavaliste putrude juurde tagasi pöördus ja kokkadel jälle lubas küüslauku toidu hulka panna.

«Me peame välja kuulutama,» ütles Hannibaal, «et finantssüsteemi ümberkorraldamise esimese tulemusena püüame kaotada kõik maksud, mida nõuti sisse Roomale kahjutasu maksmise ettekäändel. Kuigi kahjutasu ön väga suur, oleme nüüd, kus riik on parasiitidest vabanenud, võimelised seda riigi tavalistest sissetulekutest maksma.»

Naamilimil oli tegemist rohkem kui iial enne. Ta täitis aidas kruusid läätsedega ja käskis sardiinlasel need poodi kanda; ja sardiinlane muudkui kandis, keel suust väljas — ühel heal päeval ta veel komistab ja hammustab endal keele otsast tüki ära, ja mis kasu tast siis enam on. Aga sellest kombest ei saanud teda kuidagi võõrutada. «Ma hakkan tal nüüd juukseid lõikama,» ütles Hotmilk, astudes suurte kääride ja pukspuust kammiga õue. Ta oli Sardiiniase juuste eest hoolitsemise enda hooleks võtnud, need kasvasid mehikesel nii kiiresti, et habemeajajale ei jõutud enam maksta. Karal istus õndsa näoga raiepakule ja Naamilim läks poodi artišokke sättima, et nad kõigile hästi näha oleksid. Siis tuli Karal hüpeldes poodi — ta oli alati elevil, kui tal juukseid lõigati — ja tema järel tuli Hotmilk, silmitsedes arvustaval pilgul oma kätetööd. «Veidi nagu singa-songa,» tunnistas ta ja läks siis õue, et kõik mahalõigatud juuksed kohusetruult maha matta — oleks kole, kui mõni Karali vaenlane Hotmilki hooletuse tõttu mõne salgu näppaks ja Karali ära nõiuks. Pealegi tuleks Hotmilkil endal meest põetada, kui deemon ta hinge kallal närib.

Naamilim seletas Karalile, mida ta artišokkidega peab tegema; Hotmilki vend kavatses neid suuremal hulgal kasvatama hakata, kui nad end ära tasuvad. Pühamus, mis avanes teisele tänavale, oli väike kanneleeritud nurkadega kivialtar puhtaks pestud. Naamilim heitis sellele veel viimase pilgu ja läks, asja ees, teist taga, kriuksuvast trepist üles ja vaatas korraks magamistuppa; voodi oli juba üles tehtud ja Taniti savikujukese ette oli pandud värske lilleõis ning ümmargusel tinatoosil, kus Hotmilk oma näosalvi hoidis, oli kaas pealt ära. Naamilimi sõõrmed hakkasid

170

värisema. Oli siis nüüd hommikuse tualeti juures tarvis seesugust kraami kasutada? Seejärel läks ta uuesti trepist alla. Hotmilk oli õues toidukeetmisega ametis ja ümises laulda: «Tamariskipuu alla kalda peal uutes punastes kingades tuli ta seal.» Karal hingas usinasti granaatõunte peale ja hõõrus nad siis oma tuunikaservaga läikima. Kui ta silmas puuviljal mudatükki või muud plekki, lakkus ta selle ära.

Naamilim noogutas ja läks majast välja. Vennaskondade sektsioonid olid teinud kenakesti edusamme ja muutunud peaaegu puhtpoliitilisteks organisatsioonideks, kuigi olid veel osaliselt kohalike pühamupaikadega seotud. Käsitööliste ühingud olid katkestanud viimased sidemed, mis neid aristokraatide patronaaži all hoidsid, ja liitusid üksteise järel vennaskondade sektsioonidega. Naamilimi sektsioonis oli keegi soovitanud võtta enda valdusesse maa-alused tallid, mis asusid linnamüüri kõige lähemas osas; sinna asutati pärast elevandisõnniku ja salvepõhjadesse kogunenud kopitanud viljapühkmete väljarookimist midagi klubitaolist. Naamilim oli saatnud Karali appi talle puhastama ja

Karal sattus tööst lausa vaimustusse, kui leidis põrandalt prahi hulgast paar vaskmünti. Alles eelmisel õhtul oli siin olnud koosolek, mis möödus suure eduga. Peakõnelejateks olid suure hetiidi* ninaga süürlane ja keegi kreeka küünikute preester. Süürlane andis head nõu, kuidas käsitöölisi organiseerida ja streike läbi viia, kuna tal oli sel alal idamaade tööstuslinnades pikaajalisi kogemusi — nõu aga oli hädasti tarvis, sest Kart-hadaštis oli viimase kuu jooksul mitu streiki aset leidnud. «Poliitilises võitluses tuleb iga võimalikku liitlast ära kasutada,» oli süürlane öelnud, «aga pidage meeles, et kui küsimuses on palgad, võite te ainult iseendi peale loota.» Ta rõhutas, et Kart-hadaštis moodustavad vabad käsitöölised võrdlemisi suure osa kogu tööjõust; idamaadel ja lõpuks ka Kreekas seisis aga peamine raskus selles, et orjatööga toodetud kaubad ujutasid kogu turu üle, ja see viis rahva elatustaseme alla. Seepeale tõusis püsti küünik — kleenuke mehike lühikeseks pöetud hallide juustega, palverändajapaun puusa peal; ta tulevat Küprosest, ütles ta. Imelikud mehed need küünikud, elavad almuseks saadud toidust ja metsamarjadest, aga raha vastu ei võta. Küünik puudutas küsimust, millest süürlane oli kergelt üle libisenud. Kas käsitöölised peaksid võitlema

orjade vastu või nendega koos? «See tähendab, kas te julgete orjuse enda vastu välja astuda. Mina jutlustan teile kogu inimkonna vendlusest. Kui orjastad oma venna, orjastad omaenda hinge.» Noh, selle kallal andis neil mäluda.

Naamilim leidis vana tallivalvuri kõige suurema ruumi keskel lõuga sügamas. «Olete selle paiga kenasti puhtaks teinud — midagi pole öelda,» ütles vanamees, «aga kes teil lubas sõimi ilma ametliku loata ära viia?» Talle tegi muret see, et ta ei teadnud, kuhu peaks kogu loost teatama; neil rahutuil aegadel ei võinud iial teada, kes parajasti võimul on — või mis veel hullem, kes homme võimul on. Talle maksti küll veel palka, aga varakambri ametnikud seirasid teda juba imeliku pilguga.

«Ma võtan kogu vastutuse enda peale,» ütles Naamilim, kes oli valitud klubi sekretäriks.

«Kui sa paneksid selle õige kirja,» palus tallivalvur, «ja lööksid mingi pitsati ka peale.»

«Muidugi,» vastas Naamilim, kellel oli vennaskonna sektsiooni jaoks graveeritud pitsat olemas. Ta oli lasknud selle odava raha eest viletsast malahhiiditükist valmistada ja lootis, et hinna kohta ei hakka keegi aru pärima. «Ma tahtsin sinuga lampide pärast rääkida. Keegi on nad ära näpanud. Näe, plokk, millega neid üles vinnati, on veel siin ja lae sees on rõngad.»

«Mul on selle kohta dokument, et lampe polnud juba siis olemas, kui mina siin asjad üle võtsin,» vastas valvur väriseva häälega. Aga lõpuks lubas vaadata, et ehk leiab mõned lambid laost, mis asub linnamüüri kaugemas servas ja on samuti tema valve all.

Naamilim sammus koju tagasi ja oli kogu maailmaga rahul. Poele lähenedes märkas ta seal üht meest, kel oli suur komps kaenlas, ja talle tundus, et mees oli juba siis poe juures olnud, kui ta majast lahkus. «Kas artišokkidel on ka minekut?» küsis Naamilim Karali käest. Hotmilk laulis hoovis ikka veel sedasama laulu, aga oli nüüd mingi teise salmini jõudnud: «Ma sooviksin olla su punanahkne king, siis hommikul esimeseks ...» Nüüd tuli kompsuga mees päris lävele ja ütles käheda häälega: «Tahaksin sulle midagi näidata, isand. Uut sorti juurviljad.» Ta kergitas Karali suunas kulme, kes suure mõnuga tooreid kiker-herneid mugis.

«Mine ja pese altar uuesti kitsepiimaga üle,» ütles Naamilim.

Miski selles paunaga mehes ei meeldinud talle ja ta tahtis jälile saada, mis see on.

Karal läks minema ja mees, vaadanud ettevaatlikult ringi, hakkas oma kompsu lahti pakkima, pomisedes jälle midagi suurepärastest uutest juurviljadest.

«See on ju päris tavaline kapsas,» hüüdis Naamilim. Kapsas oli küll hästi suur, aga muidu polnud seal midagi erakorralist.

«Aga südamik on tal teistmoodi,» irvitas mees. Ta ulatas kapsapea Naamilimile. «Vaata ise!»

Naamilim võttis kapsapea pihku ja oleks selle äärepealt maha pillanud. Kapsapea oli raske nagu kivi. «Tohoh?» hüüdis Naamilim kapsast vastu rinda surudes ja lehti eemale lükates. Kapsal oli südamik välja võetud ja rahakukkur asemele pandud, mis raskuse ja kuju järgi otsustades pidi küll kuldmünte täis olema. «Mis see's on?»

«Eks ole imelik kapsapea,» ütles mees lähemale astudes. «Mõned sõbrad tahaksid selle sulle kinkida tänutäheks su lahkuse eest. Muud midagi. Seal aias, kus see kasvas, on veel palju niisuguseid kapsapäid.» Ta kihistas naerda. «Sa ainult ole me vastu lahke ...»

Naamilim hakkas taipama. «Ah, altkäemaks... Kes sind saatis? Pole tarvis küsidagi. . . Miks sa arvad, et mind saab ära osta? Nüüd pole enam endised ajad . . .» Ja äkki sai ta aru, et endistel aegadel poleks ta julgenud vastu hakata, kui suured ja vägevad oleksid katset teinud teda ära osta — isegi siis mitte, kui kukrus oleksid olnud vaid mõned äralõigatud rantidega vaskmündid. Nüüd aga olid ajad muutunud, inimene ei pruukinud end enam alandada. Ta hääl paisus; ega ta karjunudki niivõrd selle itsitava suli peale, kes oli tahtnud talle pistist anda, kui tolle mehe peale, kes ta ise kunagi neil viletsatel aegadel oli olnud.

«Mis asja sa lärmad,» pomises agent ja tahtis kapsapead enda kätte haarata.

Aga Karal, kes arvas, et isand valju häälega teda kutsub, tuli poodi ja nägi, et mees tahtis kapsapead näpata. «Vargad! Mõrtsukad!» pistis ta üürgama ja tormas mehe kallale. Kapsapea kukkus põrandale, mees ise aga väänles lahti ja jooksis tänavat mööda alla, Karal kogu jõust Kisades kannul. Hotmilk tormas ehmunult õuest poodi, ja nähes, et Naamilim on elus ja terve, haaras tal kaela ümbert kinni ja puhkes nutma. Ta juuksed lõhnasid meeldivalt, vallapääsenud kihar kõditas Naamilimi ninasõõrmeid,

173

üks Hotmilki spiraalne kõrvarõngas tuli lahti ja libises põrandale. Naamilim pani käe naise piha ümber ja pööras ta näo üles. «Nonoh,» rahustas ta.

Karal jõudis hingeldades tagasi. «Üks koer kargas talle säärde, aga ta pääses ikkagi minema.»

«Olid tubli,» ütles Naamilim ja laskis Hotmilki lahti, et Karalile granaatõuna ulatada. Karal võttis õuna kombeka tagasihoidlikkusega vastu ja oli ilmselt kahevahel, kas süüa õun ära või jätta ta tulevastele põlvedele mälestuseks. Siis märkas Naamilim kapsapead. Mis ta nüüd küll sellega peale hakkab? Mõte, et ta peaks raha oma tarbeks kulutama, oli talle vastik, just nagu võiks raha teda ära nõiduda ja vastu ta enda tahtmist reeturiks teha. Teisest küljest jälle oli kahju head raha ära visata. Lõpuks leidis ta lahenduse. Aga muidugi — ta annab raha sektsioonile üle. «Kingitus tundmatult sõbralt.» Raha kulub neile marjaks ära; sellega võivad nad kõik klubiruumid korda seada.

«Naine,» ütles ta Hotmilkile õue järele minnes, «prae täna lõunaks mõni lind ja osta Massilouti poest terve kandiku täis kooke —- neid, mida sa kõige rohkem armastad.» Naise õnnelikku nägu nähes otsustas Naamilim talle veel suuremat rõõmu valmistada. Jah, ta ostab talle näosalvi jaoks selle näotu tinatopsiku asemele ilusa emaileeritud karbi.

5.

Delfion polnud küll midagi öelnud, aga Barak tundis ometi, et peab talle ka edaspidi kingitusi viima. Võib-olla oli ta ise süüdi, et seadis nende suhted kohe algusest peale nii asjalikule alusele. Ega ta just iga kord jõua nii hinnalist kingitust tuua kui tiaara. Aga Barakile tundus, et kui ta tuleb tühjade kätega, on midagi viltu, ja ta kaotab oma kuningliku helduse aupaiste. Mis muusse puutub, siis oli ta päris oimetu kogu sellest kirglikkusest, millega Delfion teda ümbritses. Ta polnud hetkekski kujutlenud, et selliseid naisi on olemas. Delfionis näis peituvat neid terve müriaad, ta lausa uputas Baraki oma rafineeritud ahvatluste ja võlude tulva alla, nii et noormees hoopis pea kaotas, ise aga jäi kuidagi endiselt kättesaamatuks. Mõnikord haaras Barakit hirm ja ta tahtis põgeneda. Kuidas

suudab ta igavesti rahuldada seda naiste müriaadi, kus igaüks armastab teda isekombel? Jah, uputama oli just see õige sõna; aga mida sai Barak parata. Ja nii vajus ta ikka sügavamale.

Ta haudus põgenemisplaane ainult seni, kuni kujutlus põgenemisest oli seotud Delfioniga, kelle eest ta põgenes. Niipea aga, kui ta seda mõtet lõpuni jälgis ja püüdis kujutleda, kuidas ta on Delfioni juurest juba põgenenud, tundis ta enda ümber puhuvat vaid tühja elu kõledaid tuuli. Ilma Delfionita ei suutnud ta elada. Ta ei hoolinud sellest, et naine oma meeletu ihaga ta tappa võis; ta kartis ainult, et tast lõpuks jääb järele vaid ärakurnatud mehekõlu.

Baraki muud mured olid rahaga seotud. Ta oli kodus kojaülema käest nii palju välja pigistanud kui võimalik, siis oli ta poodidest võlgu võtnud ja lõpuks koguni raha laenanud. Ozmilki pojal polnud raske võlgu osta ja laenu saada. Aga ühel heal päeval annab mõni poodnik või rahavahetaja Ozmilkile mõista, mida poeg teeb. Sellele Barak parem ei mõelnud. Ta oli hakanud isa eest kõrvale hoidma; seda oli õige kerge teha, sest alates päevast, mil rahvakoosolek aset leidis, polnud Ozmilkil igasuguste salajaste toimetuste tõttu enam üldse aega. Nad said Gerbaa-liga senatihoone peaportikuse kohal asuvais tubades ühtelugu mitme teise kapitalistiga kokku. Kodus oli Ozmilk kuidagi hajameelne. Sellegipoolest tabas Barak mõnikord endal isa pilgu, mis oli kõike muud kui lahke. Baraki ema Batnaamat oli hakanud käima Tanit Pene Baali templis palvetamas, et jumalanna nuhtleks kurje inimesi, hüvadele aga — see tähendas neile, kellel on külluses maiseid hüvesid — heidaks armu. Aga nii kaua kui Barak mäletas, oli ema olnud majas selge null, kes ei julgenud häältki tõsta, kui mees liignaisi koju tõi. Niikaua kui Batnaamatil lasti aeg-ajalt teenijatüdrukute peale kärkida, oli ta oma eluga päris rahul; ta teadis, et Ozmilk austab ta seaduslikke õigusi, ja Barakile jäi mõnikord mulje, et ema ässitas meelega tüdrukuid lubatud piiridest üle astuma, et neid siis seda karmimalt karistada. Ega Barak küll õieti ei teadnudki, mis viimastel aastatel maja naiste poole peal sündis. See vähene, mida ta teadis, oli pärit orjadelt kruldud klatšijuttudest. Lõpuks ühel hommikul, kui Barak tahtis parajasti majast välja lipsata, et minna Delfionile sõrmust ostma, ehmus ta kangeks, kuuldes, et isa teda enda juurde kutsub. Ta pöördus ümber ja läks alla halli. Isa seisis

kahe samba vahel — sambad olid vanad, egiptuse laadi kaela ja kapiteeliga, käes hoidis ta mingisuguseid pabereid ja nägu oli pilves. «Jah, isand?» küsis Barak.

«Sind on viimasel ajal harva kodus näha ja volituste järele pole sa ka tulnud.» Isa külm pilk muutis Baraki relvituks, ta oli valmis kiviplaatidega kaetud põrandale maha langema ja isa põlvede ümbert kinni haarama. Aga Ozmilk jätks: «Mul on sulle üks töö anda. Tule mu järel.» Nad möödusid Skopase* valmistatud Hermese kujust — Sitsiiliast kunagi sõjasaagina kaasa toodud — ja astusid tuppa, kus hoiti ürikuid.

«Ma tahan usaldada sulle tähtsa ülesande,» ütles Ozmilk pisut sõbralikumal toonil, ja kui Barak tänusõnu pomises, jätkas ta: «Sa pead viima ühe kirja Sürakuusasse.»

Baraki hinges võitlesid vastandlikud tunded — ühelt poolt tundis ta kergendust, et Delfionist ja kalliskivide ostmisest sõnagi juttu ei tehtud, teiselt poolt valdas teda ahastus, et peab Kart-hadaštist ja Delfionist mitmeks nädalaks, võib-olla koguni mitmeks kuuks lahkuma. Teda haaras meeletu mõte, et ta saab ehk Delfioni endaga reisile kaasa sokutada. Siis märkas ta, et Ozmilk teda teraselt silmitseb. «Sinu sõnad on mulle käsuks,» suutis ta vaevu pomiseda.

Ozmilk paistis pisut leebemaks muutuvat. «Sa räägid hästi, ja nii nagu ühele pojale sünnis. Sõnakuulelikule pojale.» Barakit valdas jälle hirm, et nüüd tuleb kõik välja; ja selle hirmusööstiga ei tundunud isegi Sürakuusasse sõit enam nii kohutav. Ükskõik, peaasi, et isa ei avastaks ta võlgu ega hakkaks Delfionist rääkima. Barakile polnud ikka veel selge, kas Ozmilk juba teab. või ainult arvab, et poeg on mõne naisega ringi amelnud.

Aga kui isa lubas tal lahkuda ja käskis tal end teeleasumiseks ülehomme hommikul valmis seada, valdas meeleheide reisi pärast teda uue hooga. Kuidas suudab ta kogu selle aja Delfionist eemal viibida? Delfion jätab ta maha ja elu muutub mõttetuks. Ta käis läbi kõik kullassepaärid, kus talle võlgu oli antud, ja sai kokku päris suure kotitäie sõrmuseid, kaelakeesid, kõrvarõngaid ja käevõrusid. Ta võttis kogu oma mõistuse kokku ja rehkendas, palju ta iga mehe käest ilma suurema tülita võiks saada, ja valis siis asjad välja, ilma et ta üldse oleks vaadanud, on nad maitsekad või mitte. Talle oli tähtis ainult hulk ja hind.

176

Seejärel tassis ta koti Delfioni majja, nii et käsi kandami raskusest tuikas. Delfion oli üleval oma magamistoas ja ootas teda. «Oled see sina?» küsis ta. Ta lamas seljaga ukse poole ja luges mingit pärgamendirulli.

«Jah,» vastas Barak rusutud häälel, aga Delfion ei paistnud midagi märkavat.

«Ma lõpetan kohe.» Ta luges edasi ega teinud Barakist väljagi.

Barak pani koti vaikselt maha ja hakkas ehteasju põrandale laduma. Ta oli juba peaaegu pooled neist vaibale ritta seadnud, kui märkas, et Delfion oli ümber pöördunud ja talle ainiti otsa vahtjs.

Selle asemel et ka ülejäänud asjad ilusti ritta laduda, puistas Barak nad kõik ühte säravasse hunnikusse. Delfioni imestushüüd mattus nende kõlinasse.

«See on sinule,» pomises Barak abitult. «Siin on kõik, mis ma sain.»

Delfion puhkes naerma. See naer kohutas Barakit, sest ta ei kujutlenud, et keegi võiks niisugust rikkust nähes naerda — iseasi, kui just rõõmu pärast. Delfioni naer aga ei kõlanud rõõmupurskena. Barak ei osanud küll öelda, kuidas see kõlas, rõõmsana aga igatahes mitte.

«Kas sa ei taha neid?» küsis ta löödult.

«Muidugi tahan,» vastas Delfion ja tõusis voodi äärele istukile. «Ma ainult ei leia sõnu, et öelda, kui armas sa oled. Ega sa ometi taha väita, et kõik need on ehtsad kalliskivid?» Puhuti nägi Delfion Barakis ainult poisikest, ja neil puhkudel noormees meeldis talle.

«Aga muidugi,» vastas Barak õhinal. «Ega sa ometi arva, et toon sulle j äreletehtud pudipadi? Viimane kui üks on eht. Venitasin oma käe neid tassides ära.» Ta tõmbas parema käe kõverasse, nii et lihased hästi välja paistsid. «Võid kindel olla, iga mees juba sihukest koormat poleks kohale tassinud. Ma ei võinud ju kotti õlale võtta, see ei sobi — kõik tunnevad mu isa. Ja ühele poole kõverasse ei tahtnud ma ka vajuda, siis oleksid inimesed hakanud mõtlema, et mis mul küll seal kotis on . . .»

«Aga miks sa just kulla ja hõbeda ja kalliskivide kallal pidid oma lihastejõudu proovima? Suured tellised oleksid selleks ju niisama hästi sobinud.»

«Mis sa sellega öelda tahad?» küsis Barak heitunult. «Sulle poleks ju meeldinud, kui ma sulle telliseid oleksin toonud, ega oleks ju?»

177

«Oh tule õige siia,» ütles Delfion ja Barak astus üle ehete ja võttis ta oma käte vahele. Alles kui ta Delfioni suudles, meenus talle, et ta polnud Sürakuusa-reisist sõnagi lausunud. Ta mure oli olnud nii suur, et ta lihtsalt unustas sellest rääkida. Nüüd aga, kui ta Delfioni oma embuses hoidis ja naine ta vastu nii kena oli — lihtsalt palju kenam, kui ta iial varem oli olnud —, ei söandanud ta kogu võlu purustada ja oma meeleheitest juttu teha.

Aga ega see midagi ei muutnud. Niikuinii pidi ta mitmeks kuuks Sürakuusasse maapakku minema. Kui ta tund aega oli püüdnud kõike unustada ja end mõttega lohutada, et ehk õnnestub tal isa kuidagi nii kaugele saada, et Ozmilk saadab tema asemel kellegi teise, oigas ta äkki ja peitis pea naise rinnale. «Ma suren,» sosistas ta.

«Miks?» küsis Delfion rahulikult, mängides ta juustega.

Naise hääletoon viis Baraki segadusse, aga ta ei tahtnud asju veel keerulisemaks ajada ja küsida, mida naine õieti ütelda tahtis. Ometi ärkas ta nüüd oma tardumusest. Ta ajas end istukile ja ütles enam-vähem normaalse häälega. «Isa saadab mu Sürakuusasse — mingeis äriasjus.»

«Sellest tuleb kena reis, eks?»

«Sa tahad öelda, et tuled minuga kaasa?» hüüdis Barak rõõmsalt.

«Mis juttu ta küll ajab?» vastas Delfion uuesti padjale nõjatudes ja tõmbas juuksed üle õla ühele poole.

«Kas sa tõesti ei taha minuga kaasa tulla? See asi annaks korraldada.»

«Küllap annaks. Aga ma arvan, et mulle see ei sobi.»

«Sa ei hooli minust üldse?» küsis Barak haleda häälega.

«Kui tarbetu küsimus. Ma olen ju siin, kui sa tagasi tuled. Küsi siis.»

«Seda ma kardangi. Oh, Delfion, ega sa ei unusta mind? Ega sa ei jäta mind kellegi teise pärast maha?»

«Kui mul see kavatsus oleks, mis see siis loeks, oled sa siin või mitte.»

«Tõota, et sa oled.. .» Barak ei suutnud lausuda «mulle truu». See äratas tas ebamääraseid kahtlusi, kas Delfion talle praegugi, kui ta kohal viibib, «truu» on. «Tõota, et kõik jääb endiseks, kui ma tagasi tulen.»

«Aga kuidas võin ma seda tõotada?» küsis Delfion kannatlikult, nagu räägiks ta jonnaka lapsega. «Mina ei jää endiseks. Sina ei jää endiseks. Kogu maailm ei jää endiseks.»

«Mina jään,» hakkas Barak anuma. «Ära piina mind. ütle, et ma võin su juurde tulla, kui ma tagasi jõuan.»

«Ega sa ometi ei arva, et lasen su eest ukse kinni panna?»

«Ma toon sulle veel rohkem kalliskive,» ütles Barak, viibates põrandale laotatud ehetele.

«Ma arvan, sa võta parem needki tagasi,» vastas Delfion külmalt. «Mul pole neid tarvis, ma ei taha su käest midagi, kui sa arvad, et võid selle eest mulle tingimusi seada. Ma ei ole su käest ju õieti midagi palunud ...»

Barak ei saanud sellele vastu vaielda, salaja südames uskus ta sellegipoolest, et ilma kingitusteta, mille peale ta väga uhke oli, poleks ta iial Delfioni endale võitnud. Aga sellest ei kõlvanud rääkida, sest ega see ta enda suhtes kuigi meelitavalt ei kõlanud. Barak hakkas uuesti Delfionile peale käima, et naine tõotaks teda ootama jääda, Delfion keeldus. Lõpuks pidi noormees leppima paari viletsa lootusekübemega, mis ta naise sõnadest välja noppis. Delfioni praeguse käitumise järgi võis muidugi arvata, et midagi ei muutu, et reis katkestab vaid lühikeseks ajaks need vääramatud sidemed, mis neid teineteisega seovad... Kui ta ainult kindel võiks olla, et talle tagasi tulles uuesti võlgu antakse, oleks ta enesetunne hoopis parem. Teda haaras metsik viha isa vastu ja ta pidi vastu seina nõja-tuma. Möödaruttajad müksasid ja tõukasid teda ning sõimasid, et ta neile jalgu jäi. Kui isa ometi sureks.

6.

Teade Baraki ärasõidust mõjus Delfionile väga rusuvalt, kuigi ta tegi kõik, et Barak midagi ei märkaks. Neil oli enne ärasõitu veel üks pisaraterohke kõnelus, mille vältel Delfion jäi nagu ennegi armastusväärselt kangekaelseks. Ta ei andnud noormehele õieti millegagi põhjust meeleheiteks, aga ka mitte lootuseks. Ta kohtles Barakit nagu mõistmatut last, kes tüütab igasuguste küsimustega, mida ei saa talle ära seletada, ja seepärast ei jää muud üle«kui võtta kogu oma kannatus kokku ja püüda ta mõtted mujale juhtida. Aga kui Barak oli ära sõitnud, kaotas Delfion äkki kõige vastu huvi, teda ei erutanud enam miski. Kas ta ikka veel vihkas Barakit? Igatahes mitte nii nagu

varem. Ta kunagine plaan teda isaga tülli ajada tundus nüüd nii alatu ja tühine; Delfion oli selle ammu unustanud. Ei, Barak meeldis talle, ta loomuses oli palju häid külgi. Ta oli helde, vapper, energiline ja ühtlasi pisut rikutud, ablas ja julm, kui ta oma tahtmist ei saanud. Aga üks osa Delfionist põlgas noormeest, nii nagu Delfion põlgas iseennast sellepärast, et ta Barakit omamoodi vajas. ,Tänu Barakile oli elul tema jaoks veel mingi mõte. Isegi see põlgus enda vastu elustas Delfioni vaimu üha uute arusaamadega. Ta oli olnud kaheks lõhestatud; ja tundus, nagu oleks ta endale öelnud: hea küll — aja see lõhe nii sügavaks kui võimalik. Ta oli pidanud oma meelelisust teadlikuks paheks, millekski, mis ei kuulu tema olemuse juurde. Milleks õieti? Kas selleks, et temast võitu saada ja vabaneda, või selleks, et tema sinust võitu saaks ja su orjastaks? Delfion oli hakanud kartma, et temale langeb osaks viimane võimalus. Kogu ta erutuse põhjus peitus solvatud eneseuhkuses. Ta vabanes sellest ainult neil hetkedel, kui Barak ta häbitunnet veelgi süvendas, nii et see muutus lausa talumatuks. Tähendab, ma vihkan teda, mõtles Delfion.

Barak oli nädal aega ära olnud, kui Delfioni rahutus ikka kindlama kuju võttis. Ta sai aru, et on hakanud maailma kuidagi uut moodi kartma ega suuda seda hirmu enam taluda. Sel õhtul läks ta välja koos Fronesioniga — selle nime oli Pardaliska andnud Hotallatile, uuele tüdrukule. Neil olid seljas vanad riided, mis millegagi silma ei paistnud. Midagi ei juhtunud, ainult üks mürgeldajate kamp püüdis neid korra kimbutada, öösel aga magas Delfion hästi ega olnud enam nii rahutu. Sügaval ta hinge põhjas kääris midagi. Maailmgi polnud nagu enam endine, kuigi vahe oli õige väike, ja sellest järeldas Delfion, et ta ka ise hakkab muutuma. Ta sai Fronesioni nii kaugele, et tüdruk talle oma varasest lapsepõlvest jutustas; ka hakkas ta linna poliitilise elu vastu huvi tundma.

Mis poliitikasse puutub, siis oli tal nüüd majas inimene, kelle käest võis kõike teada saada. Harmides koos Glaukoniga oli tal nüüd üüriliseks, kes üüri ei maksnud, kuigi kogu aja kinnitas, et ükskord maksab. Pärast õnnetust, mis meest oli tabanud, tuli Harmides nuttes Delfioni juurde. «Rahal pole mingit tähtsust,» ütles ta. «Sellepärast mind petetigi ja nüüd olen ma laostunud. Ma pole iial enne niisuguses olukorras olnud ega tea, mida peale hakata.» Ta

ütles, et tal pole ainustki vaskmünti hinge taga, kuigi Pardaliska hiljem Glaukoni käest kuulis, et Harmides oli kahe orja ja igasugu pudipadi müügist saanud raha ja hoidis seda kollaseks võõbatud kapikeses. Loomulikult ei võinud summa olla kuigi suur ja Harmidesele ei saanud pahaks panna, et ta seda varuks tahtis hoida, kuigi vale oli täiesti üleliigne, niivõrd kui asi Delfionisse puutus. Sedasama võis öelda ka kõigi teiste valede kohta. Nii rääkis ta Delfionile, et oli otsemaid tema juurde tulnud, kuna ta teadis, et Delfion on ainus inimene terves Kart-hadašti kreeka koloonias, kes teda mõistaks, kes taipaks, kui rängalt see hoop teda vaimselt cm tabanud, ja kohtleks teda taktitundeliselt. Delfion aga kuulis, jällegi selle kõikteadja Pardaliska kaudu, et Harmides oli kõigepealt püüdnud võita kaupmees Kalliklese poolehoidu, kellega ta viimastel kuudel — siis kui ta oli veel maksujõuline — tihti koos lõunastas. Kallikles oli talle nii-öelda ust näidanud. Ka Demeteri templis olevat aset leidnud inetu stseen, kui Blefaron, kes templi rahaasju ajas, Harmidest sõimas ja ta käest lubatud toetussummat nõudis.

Delfion ei suutnud naeratust tagasi hoida, kui Harmides ta taktitundelist hinge pikalt-laialt kiitma hakkas, sest mehe juttu kuulates näitas Delfion, et tal see tõepoolest oli. Oleks nii kerge olnud öelda, et ta kõrvu on puutunud üht-teist, mida Harmides tema kohta Kalliklese majas oli rääkinud. «Ainult läbipõlenud libud tulevad Korintosest niisugusesse kohta nagu Kart-hadašt,» oli Harmides öelnud. Ja: «Eks Delfion võis noorelt päris kena olla. Aga ega ta muust ei mõtle kui rahast.» Ja muud seesugust. Kuigi need sõnad Delfioni solvasid — võib-olla mitte niivõrd sõnad ise kui õhin, millega Pardaliska neid kordas —, siiski pidi ta tõele au andes tunnistama, et nad teda põrmugi ei üllatanud; ta oli kogu aja pidanud Harmidest inimeseks, kes on valmis sõpra ohvriks tooma, kui aga avaneb võimalus mõne vaimukusega hiilata. Vastutasuks oli ta jälle Delfionile kõigi teiste kohta igasuguseid vastikuid asju rääkinud. Pealegi oli ta praegu kohutavalt ärri-tatud. Seda ta vähemalt ei teeselnud. Ning õige löödud ja päris siiralt tänulik.

«Niikaua kui see maja on minu oma, oled sa siin teretulnud,» ütles Delfion. «Ja Glaukon muidugi samuti.»

Oma liigses alandlikkuses nõudis Harmides endale kõige väiksemat tuba maja kõige kaugemas otsas ja tekitas sellega

palju pahandust, sest selles toas elas maja ainus meesori, kes pidi nüüd teise tuppa kolima, kus ta aga oma edasi-tagasi käimisega kõiki segas; ja nii tuli tema jaoks lõpuks köögi peale uus välistrepiga tuba ehitada. Harmi-des tegi, nagu ei märkakski ta kõiki neid sekeldusi. Talle pakkus lohutust teadmine, et ta oli oma hinge alandanud.

«Siin ma nüüd olen, va logard ja kogu maja nuhtlus, mingi tola, keda kuidagi sallitakse,» ütles ta kurvalt naeratades. «Minusuguste inimeste jaoks, kes raha põlgavad, ei leidu maa peal enam kohta. Võib-olla sureb Demeteri seakarjus kärntõppe, siis võiksid sa paluda, et mind tema asemele võetaks. See on minusugusele põlatule paras amet. Tead ju, et ei puunlased ega ka kohalikud elanikud söö sealiha ja nii kuuluvad kõik sead siin maal helleeni jumalannale. Ära siis unusta minu eest kosta, kui see koht peaks vabaks jääma ...» Rääkides laskis ta pea norgu ja väristas häält, nii et jättis lõpuks päris vana ja hädise mulje. Mõnikord — eriti söögilauas või tüdrukutega hullates — unustas ta ära, millist osa ta pidi mängima, ja muutus päris muretuks ja lõbusaks. Neil hetkedel tundus, et ta on heitnud oma õlgadelt koorma ega ole end eales nii vabana tundnud. Aga mõne aja pärast meenus talle uuesti, kui mahajäetud ta on, ja ta vajus kössi ning mängis niisuguse naudinguga hüljatud vanakest, et oli raske uskuda selles teesklust. Iga kord kui tüdrukutel oli külalisi, hoidus ta taktitundeliselt kõrvale.

Majas oli nüüd palju vaiksem. Pärast seda kui Delfionil tekkis vahekord Barakiga, ei võtnud ta enam kedagi vastu ega korraldanud lõunasööke suuremale seltskonnale, ja ainsad külalised, kes majas liikusid, olid mehed, kellel olid enam-vähem kindlad suhted ühe või teise tüdrukuga.

Delfion oli hakanud pärast videviku saabumist taga-värava kaudu majast välja lipsama ja linnas ringi hulkuma. Ta ei tundnud enam öö ees hirmu. Oli peaaegu täiskuu ja kõik tänavad ja krohvitud majaseinad uppusid piimjasõrna paistusesse.

Dokkidelähedases kvartalis andsid peale kuukiirte valgust veel avatud akendest ja veinikeldritest paistvad lambituled. Kõike võis näha peaaegu niisama selgesti kui päeva ajal, aga ometi oli see mingi teine maailm. Delfion harjus sellega, et teda hõigati, tema aga ruttas kiiresti

edasi. Ükskord küll sai keegi mees ta kuskil pimedas nurgas kätte ja Delfion leidis, et kõige lihtsam on talle järele anda ja siis kogu asi unustada. See kohtumine koguni tõstis ta julgust. Keegi laulis aknal nende pea kohal: «Oh sina, vihmakoer, kes sa kõnnid libedal teel. . .»

Järgmisel ööl seisis Delfion veidi aega ühe kõrtsi ukse varjus ja vaatas, kuidas sees joodi. Ta oli ennegi kõrtsi-ustest sisse vahtinud, aga seekord silmas ta meest, kes temas huvi äratas. Mehel oli seljas kore meremeheülikond, käes hoidis ta viltkübarat. Ta oli tugeva kehaehitusega, mitte enam noor — Delfion nägi selgesti, et juuksed olid tal meelekohtadelt hallid. Aga ka mitte vana. Delfioni arvates nii kolmekümne ringis, mees, kes elus mõndagi oli näinud. Tal oli kreeklase nägu: sirge nina, korrapärased näojooned. Paistis, et huuled olid enne olnud täidlasemad ja pehmemad, nüüd aga, kus mehel oli tulnud eluga rinnutsi seista, karmimaks muutunud. Silmad olid tal pilkavad ja sõbralikud. Mehes oli midagi, mis Delfioni ligi tõmbas. Naine tundis, nagu oleks kogu ta senine elu kokku varisenud, ja arutas mõttes, kas tal jätkub jõudu kõike uuesti otsast peale alustada, aga nüüd juba teistviisi. Mees, kes välja öhe vaatas, näis talt seda küsivat. Delfionile

tundus, nagu võiks teine teda näha, kuigi ta teadis, et see on paljas pettekujutlus. Ta muutus araks, punastas nagu noor neitsi.

Delfion astus kõrtsi sisse, aga ei julgenud istuda mehe lauda, kuigi seal oli üks vaba koht. Lõpuks ei julgenud ta istuda isegi kohale, kus võis jääda näoga mehe poole. Ta läks edasi ja võttis kõrtsi tagaseina ääres istet, ilma et oleks sedagi teadnud, kas mees üldse oli ta tulekut märganud. Talle toodi mingit odavat veini ja seda rüübates sai ta aru, et kui ka kreeka meremees teda polnud märganud, siis kolm meest, kes tema ja kreeklase vahel istusid, olid küll. Nad sosistasid omavahel, müksasid üksteisele külge ja naeratasid Delfionile. Üks neist kutsus teda näpuga enda juurde. Delfion raputas pead ja püüdis mehest mitte välja teha. Aga mõne hetke pärast tõusis see püsti ja istus tema kõrvale.

«Sa oled üksi, kallike,» ütles ta sõrmede vahel häbemekarvu keerutades. «Pole hea, kui inimene on üksi.»

Oleks Delfion meest mõnes teises kohas kohanud, poleks ta teda kartnud. Aga kuna kreeka meremees istus nii lähedal, et ta lauda oleks kindlasti kuulda, kui Delfion

183

häält kõrgendaks, muutus naine araks. Ta pomises, et on teel koju, ja rüüpas oma haput veini. Kuidagi ähmaselt tajus ta, et kõik kõrtsitoas viibijad — kõik peale kreeka meremehe, kes istus tuimalt oma toolil, lai selg Delfioni poole — vahtisid talle otsa. Lamp, mis asus tema lähedal seinaorvas, levitas vastikut traanilehka; see oli seda sorti lamp, mille alla on tinutatud taldrik, kuhu nõrgub õli — küllap taldrikut polnud mitmel kuul keegi puhastanud.

«Sinusugusel iludusel kõlbab juua ainult datliveini,» ütles mees ja asetas oma kämbla Delfioni käele.

Keegi nahkmantlis poolpurjus mees astus laulu joruta-des kõrtsituppa:

«Hei trumm, tule siia; hei trumm, tule siia,
Hei trumm, tule siia, sa Miriami poeg.
Tule, tunne rõõmu trummimängust, sa Miriami poeg,
Sa trummilööjate ülem, me otsime andestust.»

Mees istus mütsatades maha ja hõikas: «Ma tulin üle mägede. Kolm korda sain surma. Mis see vein siin haisvas urkas maksab?»

Delfionile toodi datliveini ja ta ei söandanud vastu tõrkuda. Kõige enam kartis ta, et tõmbab endale kreeka meremehe tähelepanu; parem juba taluda ükskõik mida, kui ainult mees ümber ei pööraks ja talle otsa ei vaataks. Ta kraapis väikese sõrme küünega kruusiserva, kruus oli kampaania savinõude kohalik imitatsioon, millelt odav must vaap oli tükk-tükilt maha pudenenud, Delfion tõmbas küünega pika riba lahti ja vaatas ringi, kas peremees ehk ei märka. Kuldne juuksekihar langes talle silmile. Mees, kes ta kätt hoidis, matsutas huuli, nagu oleks ta Delfioni suudelnud. «Välk ja pauk! Mina alles näitan sulle, mis üks õige armastus tähendab!» ütles ta. Delfion vaatas teda alles nüüd esimest korda lähemalt. Mehel oli lõhkise ülahuulega tõmmu nägu, nädalavanune habemetüügas ulatus põsesarnadeni.

Palmitud juustega laulja jorutas ühtsoodu edasi:

«Me teame, et trummi pole kerge lüüa, Me otsime andestust.
Miriami poeg, väike trumm tuleb trummide isa järel.

Miriami poeg, trumm, mis on keskelt kleenuke nagu herilane,
tuleb trummide isa järel.
Me otsime andestust.
Miriami poeg, ümmargune trumm tuleb trummide isa järel. . .»
184
Ta hakkas laual sõrmedega takti põristama. Keegi naeris tänaval käheda häälega. Üks räpane naine vaarus Delfionile otsa, haaras tal juustest kinni ja painutas ta pea taha. Delfioni naaber lõi naisele näkku, naine hakkas kiljuma ja haaras lööjal küüntega käsivarrest kinni. Delfion kasutas juhust, tõusis üles ja lipsas teisele poole lauda. Aga ta piinaja kaks kaaslast ajasid end samuti jalule, kargasid lähemale ja panid tal taganemistee kinni.

«Ei, ei!» hüüdis Delfion raevukalt, unustades hetkeks hirmu kreeka meremehe ees.

Silmanurgast nägi ta, et kreeklane oli püsti karanud. Mees hüppas üle laua ja lajatas ühele meestest vastu kõrvu, nii et see siruli kukkus. Jäänud silm-silma vastu teisega, puhkes ta rõõmsalt valju häälega naerma ja virutas mehele lõua alla tugeva hoobi, mis ähvardas teisel pea õlgadelt minema lüüa. «Kas veel keegi?» hüüdis ta.

Joobnud mees trummeldas edasi vastu lauda:

«Miriami poeg, me otsime andestust. . . Kuula, maailm laguneb kaheks . . . Trummid ...»

Üks tüdruk viskas Delfioni peekriga, mis purunes vastu seina üsna Delfioni pea ligidal. Meremees pani käe ta piha ümber, tõstis ta üles ja kandis kõrtsist välja. Siis jooksis ta vaikselt naerdes kiiresti tänavat pidi alla, Delfion ikka veel süles. Pööranud ümber nurga, jäi ta seisma ja oli hetke vait. Siis pani ta Delfioni õrnalt maha.

«Kuhu ma pean su viima?» küsis ta. «Ma olen küll purjus, aga sa ei pruugi mind karta.»

«Ega ma ei kardagi.»

Nad jäid vait. Kuu helkis vasakul, majade katustel. Pimedusest kostis lapsenuttu. «Ikkagi, ma olen purjus,» kordas kreeklane kangekaelselt, mis näitas, et ta rääkis tõtt.

«Loeb see siis midagi?»

«Ah, et. . . kas see loeb midagi?» küsis mees vastu seina nõjatudes. «Miks su juuksed nii kuldsed on? Tead sa ka, et isegi kuupaistel on nad kuldsed? Kes sa oled?»

«Mu nimi on Delfion.»

Kreeklane viipas kannatamatult käega. «Mis see loeb, mis su nimi on? Ma ütlen sulle veel kord, ma olen purjus ...»

«Mul pole täna öösel kuhugi minna, võta mind enda juurde.»

«Mul on toas voodi,» ütles mees. «Jah, toas on voodi.
185
Tõepoolest, kui rääkida päris erapooletult, siis toas on tõesti voodi.» Ta heitis pilgu taevasse, võttis Delfionil käe alt kinni ja pöördus vasakule. «Me oleme mõlemad helleenid. Ilmahulgused. Sa oled peaaegu niisama pikk kui mina. Kas sa tunned Korone linna Messeenia lahe ääres? Ma olen sealt pärit. Anna andeks, et mu jutt on nii hüplev ja kohatu. Aga ma pole enne niimoodi kuuvalgel jumalannaga jalutanud. Ta nõtke kõnnak ja sirge rüht ning kuuma uduvinena soojalt helkiv ja värelev rüü . . . kuidas see nüüd edasi läks? . . . Kuldne kuu kumamas rinnal. . . Ei, see pole õieti sina ... Ei kanna mu jalad mind enam . . . hõljuda tahaksin üle vahuste õite koos jäälindude parvega, meresinise, muretu kevadlinnuna . . . Kui ma Koronele mõtlen, näen ma vilksatamas roheliste lainete valgeid harju, näen vana viigipuust jumalat soolasest mereveest vettinud parraga — tark

on ta; sõbralik, pilk suunatud merele. . . Ära ütle mulle oma nime. Ma parem tuletan selle ise meelde . . . Ma pole kümme aastat kodus käinud, ja ometi on Korone üle lahe Leuktrasse* purjetades mu silme eest tihti mööda vilksatanud ja praegu on mul tunne, et kohe siin nurga taga on mu isamaja.»

Delfion püüdis oma tunnetes selgusele jõuda. Talle paistis, et tal tuleb langetada oma elu tähtsaim otsus, aga hirm segas teda. Ta tahtis minna kergema vastupanu teed ja üldse mitte midagi mõelda, alistuda mehe võlule, aga nii, et säiliks võimalus tagasi pöörduda endise elu juurde, kui raskused sunnivad varju otsima. Teine osa temast aga tahtis kohe rebida puruks kõik vanad sidemed ja alustada täiesti uut elu. Sellele vastas esimene hääl: Sind võlub vaid ta tugev keha ja kodune keelemurre. Ära usalda seda tunnet, ühe öö või päeva, ühe nädala või kuu pärast on nende võlu kadunud. Sa ei leia kuskilt lohutust. Sa hukkud, kõik sinus puruneb, sa langed kõigi poolt põlatuna kokku ega taipagi, mis sinuga sünnib.

Oma tunnetega heideldes ei pannud Delfion tähelegi, milliseid tänavaid mööda nad alla sammusid; ta isegi ei kuulanud ta käest kinni hoidva mehe armsat seosetut jutuvada. Lõpuks märkas ta, et kaaslane oli kõrge üürimaja ees seisma jäänud. Kreeklane hõikas vihaselt midagi mehele, kes pimedast uksetühimikust välja vaarus, ja tõmbas siis Delfioni majja. Nad ruttasid koridori mööda edasi ja sammusid madalast krigisevast trepist üles. Mees

luges seina mööda kobades uksi, kuni jõudis seitsmendani. Selle tegi ta lahti.

Toas oli pime, ainult kuupaistetriip langes kardinate vahelt põrandale. Kreeklane astus akna juurde ja lükkas kardina kõrvale. «Paistku kuu sellele, kes naeru armastab.» Tuba mattus üleni kahvatuisse kuukiirtesse. Siin polnud midagi peale voodi, pingi ja mõne seina sisse löödud pulga, kuhu riideid riputada. «Näe, voodi!» Mees võttis varnast raske mantli ja laotas selle ukse alla põrandale. «Paras ase kentaurile.» Ta pahvatas äkki valju häälega naerma, jäi aga kohe vait ja hakkas selgest ülevoolavast elurõõmust endale rusikatega vastu rinda taguma. «Niisugusel ööl hakka tõesti Heraklesesse uskuma . . . Samuti Helenasse, kes seal hukatuse äärel kõndides isegi tigedaid vanamehi suutis vaigistada ...»

Mees seisis ja vaatas pealt, kuidas Delfion end riidest lahti võttis ning voodisse puges.

«Siin jätkub ruumi sinulegi.»

«Olen maganud kõvemal asemel kui see põrand,» vastas mees ja heitis kõigi riietega pikali. Delfion lebas veidi aega vaikselt selili, püüdes oma olukorra üle järele mõelda; ta oli päris kindel, et talle und ei tule; ukse juurest kostis kreeklase rahulikku hingamist. Peagi jäi ka Delfion magama, ta uni oli sügav ja unenägudeta.

Ärgates leidis ta mehe oma voodi ees seisvat ja teda ainiti silmitsevat. Veidi aega vaatasid nad rahulikult teine-teisele otsa, lastes möödunud öö mälestustel vaikselt ja selgelt endi vahelt läbi voolata. Näis mööduvat aastaid, nende armastuse juured ulatusid sügavale, nende ühte-sulanud mõtete okstel värelesid ja avanesid esimesed õied. Kuigi mees polnud teda veel isegi sülelnud või üldse armastusest rääkinud, tundis Delfion, et nad kuuluvad täielikult teineteisele. Keegi vilistas väljas koridoris, kuskil lähedal keedeti putru. Oli nii hea olla. Kes kordki on tunda saanud täielikku õnne ja tunginud selle saladusse — neid ei suuda miski enam maha rõhuda. Ma ei või nüüd surra, mõtles

Delfion, iialgi enne polnud ta nii
väga tahtnud elada.

Pikkamööda levis õrn naeratus üle mehe karmi, parkunud näo. Vasakul meelekohal oli tal arm, mida Delfion õhtul polnud märganud. Naine laotas käed laiali, mees

187

kummardus alla ja suudles teda. Veidi aega lebasid nad vaikselt. Delfionil meeldis tunda endal kogu mehe lõtvunud keha raskust.

«Sa meeldid mulle,» ütles mees ja puudutas ta silmile langenud juuksekiharat.

«Sina mulle samuti.»

Vabastanud end õrnalt Delfioni käte vahelt, tõusis mtäs püsti. «Aga see tuba ei meeldi mulle.» «Milline tuba sulle siis meeldiks?»

Mees mõtles veidi aega. «Üleeile olin ma järvel. Seal järve kaldal, mõned miilid lääne poole, seisavad väikesed villad. Neid üüritakse välja. Tahaksin viia su sinna. Saad sa minuga kaasa tulla?»

«Kui kauaks?»

«Nädalaks. Siis purjetan ma Hellasesse tagasi.» «Saan küll.»

Mehele tuli korraga nagu elu sisse, kogu ta keha näis rappuvat ületulvavast energiast. Delfionile paistis, nagu oleks ta pikemaks sirgunud, lihastesse uut jõudu saanud. Soe rõõmuhelk kaunistas ta nägu. Ta kummardus ja tõstis Delfioni voodist välja, hoidis teda hetkeks kõrgel pea kohal, just nagu tahaks ta teda armastuse ja rõõmu jumalaile ohvriks tuua, ning asetas siis põrandale. Delfion seisis alasti ta ees ja mees ei pööranud temalt pilku. Ta puudutas käega naise suud, rindu, põlvi ja astus siis eemale.

«Pane riidesse,» ütles ta rämedalt õrna häälega. «Lähme järve äärde, alles seal söandan ma sind emmata.»

Kõige parema meelega oleks Delfion temaga sedamaid kaasa läinud. Ta ei tahtnud mõeldagi oma majale, tüdrukutele ja igasugustele muredele ja kohustustele, mis majapidamisega seotud olid. Aga ta ei võinud kõike nii laokile jätta. Ta pidi sundima end koju minema.

«Saame lõuna ajal Demeteri templi juures kokku,» ütles ta.

Mees haaras Delfionil õlgadest kinni ja vaatas talle tunnistades sügavasti silma. See, mida ta seal nägi, rahustas teda. Ta teadis, et Delfion tuleb. Võttes naisel kaenla alt kinni, hoidis ta teda endast pisut eemal ja surus oma näo ta põse vastu. Tema karm kirglik suudlus pani õnnest hingetu Delfioni värisema.

188

Niipea kui Delfion koju jõudis, kutsus ta tüdrukud kokku, ütles neile, et sõidab nädalaks ajaks ühe sõbra juurde, ja käskis Pardaliskal ja Kleobulel majapidamine oma hoolde võtta. Kuna ta juba nagunii oli koju tulnud, otsustas ta ühtlasi ka mõned riided ja tualettesemed kokku panna ja järve äärde kaasa võtta ning läks üles oma tuppa. Harmides loovis talle sinna järele.

«Kuulsin ma ikka õigesti, mis sa tüdrukutele ütlesid, et me ei näe sind peaaegu terve nädala?»

«Seda küll,» vastas Delfion ja jätkas pakkimist.

«Kui kahju. Aga mul on hea meel, et ma su kätte sain. Tohin ma sinuga paar sõna nelja silma all rääkida?»

«Muidugi.» Delfion andis tüdrukule, kes tal abiks oli, peaga märku. Tüdruk läks toast välja ja Harmides sulges ta järel hoolikalt ukse.

«Kui inimene on üle elanud niisuguse vapustuse nagu mina — kui maailma nurjatus ja kõlvatus on end talle nii brutaalselt ilmutanud,» ütles Harmides, langedes jälle vaese vanakese rolli, «ei tohi ta enam millegagi riskida. Need elamused mõjusid mulle just seetõttu nii rängalt, et nad hävitasid mu usu kaasinimestesse ja sundisid mind asju hindama selle kõigi väärtuste kõige koledama moonutaja — kulla seisukohalt...»

Delfion jätkas pakkimist ja ootas kannatamatult, millal Harmides lõpuks asja juurde jõuab. «Muidugi.»

«Ma tean, et mu sõnad ei vääri kuulamist, kuigi nad tulevad verd tilkuvast südamest,» jätkas Harmides ilmse mõnuga. «Olen ma ju vaid vaene tudisev esteet, kes oma hea südame pärast on kogu varandusest ilma jäänud. Isegi Glaukon on juba minu vastu . . . Hea küll, ma ei hakka sind oma tühisemaist tühiste hädadega tüütama. Ma tahtsin ainult paluda, et sa osutaksid mulle väikese teene, mis minu jaoks aga sugugi nii väike ei ole. Nagu sa tead, kaotasin ma kõik need rikkalikud teosed, mis kunagi moodustasid mu kunstikogu — kunstikogu, mida nii mõnigi minust palju suurem kunstiharrastaja on kadestanud ja endale ihaldanud — nüüd on nad kõik kadunud, ära varastatud, nende roomlastest sigade hulka laiali pillatud — noh, heake küll, nagu ma juba ütlesin, jäid mulle kõigist neist asjadest alles ainult mõned esemed, mis mul juhtusid kaasas olema, kuna tundsin nende vastu suurt kiindumust.» Ta tõi esile kolm asjakest — ühe skarabeuse kujuga sõrmuse ja kaks graveeritud ovaalset lasuliitkivi.»

189

«Need kuulusid mu emale. Kas sa ei oleks nii hea ja ei paneks nad kuhugi hoiule. Sul kindlasti on mõni kindel koht, kus sa oma väärtasju hoiad.»

«Muidugi,» ütles Delfion. Ta võttis asjad vastu, ja kuna tal oli väga kiire, lisas: «Ole mulle veidi abiks.» Oma kalliskive hoidis ta seedripuust laekas üleval lae all ühe tala taga oma voodi kohal. Harilikult, kui ta laeka alla võttis, kandis ta hoolt, et keegi seda pealt ei juhtuks nägema: ta lükkas uksele riivi ette, tiris kirstu seina äärde ja pani tooli selle peale. «Too see laud siia. See kannab mind küll.» Delfion laotas kitooni, mida ta parajasti oli tahtnud kõrvale panna, lauale ja Harmides ulatas talle käe ning aitas tal üles ronida. Ta hoidis Delfioni kinni, nii et naine sai kikivarvule tõustes laeka kaant mõne tolli võrra üles kergitada ja sõrmuse ning kivid sinna sisse poetada. Seepeale hüppas ta laualt maha. «Pane nüüd laud tagasi. Viska kitoon põrandale. Ega ma tüdrukuid ei kahtlusta, aga inimesi ei maksa kiusatusse saata.»

«Sa oled oma aastate kohta targem, kui arvata võiks,» pomises Harmides. «Õnnitlen sind selle asjaliku arukuse puhul. Kui minul seda pisutki oleks olnud, ei peaks ma nüüd kõigist põlatuna almustest elama ja igasuguseid kopitanud anekdoote jutustama. Noh, olgu pealegi. Sa võtsid mu südamelt suure koorma. Ma tean nüüd, et vähemalt need ainsana säilinud mälestusesemed on maailma rüvetavate pilkude eest varjul.» Pisarad läikisid ta ikka veel ilusatel ripsmetel. «Tohib üks vana mees sind, armas laps, suudelda? Sügava tänutunde märgiks.» Ta suudles Delfioni karskelt laubale ja huultele. «Mu süda on nüüd kuidagi palju kergem ja vabam. Maailm ehk polegi nii nurjatu. Pea seda alati meeles, et sa kergendasid ühe õnnetu, aga mitte päris vääritu mehe viimaseid tunde . . .»

Delfion toppis viimase riidehilbu kotti. «Mul on hea meel, et sain sind aidata. Kui sul midagi tarvis on, küsi Kleobule käest. Ja ära ole rumal ega koonerda, vaid võta, mis sulle ja Glaukonile tarvis läheb . . . Ma tulen nädala pärast tagasi.» Ta laskis pilgul jumalaga jättes toas ringi käia. Kõik tundus talle kuidagi ebatõeline. Samal ajal tema loomuse kainem ja asjalikum pool pahandas juba ette, kujutledes, kuidas Pardaliska ta eemalolekut

ära kasutab. «Hoia Pardaliskal silm peal,» olid ta viimased sõnad Harmidesele, enne kui ta alla läks.

190

7.

Gersakkoni suhted Dinarhosega olid jõudnud punkti, kus ta jälle tundis, et nende vahel asub mingi barjäär; nende sõnad olid kaotanud oma jõu ja nad ei saanud teineteisest aru; kogu Gersakkoni elu tuhmus uuesti mingiks ühetaoliste päevade sõgedaks korduseks. Sellegipoolest ta usk, et on veel midagi peale selle sõgeda korduse, ei raugenud; ta ainult süüdistas ennast, et ei suutnud tegelikkuse olemust haarata. Oli hetki, kus ta tõusis oma piinadest kõrgemale — linn tundus talle siis ühtse tervikuna, helkiv-tumeda jõu vooluna, milles tähtsad muutused langesid ühte jumalate nimedega. Ma otsin Logost*, mõtles ta.

Mitte et poliitiline võitlus, mis Hannibaali isikus oma kõige kujukama väljenduse leidis, neile kõhklustele, millega Gersakkoni vaim heitles, mõju ei oleks avaldanud. Aga ta teadis, et ta ei saaks ainult igapäevaste tühiste kokkupõrgete pärast sellesse võitlusse sekkuda. Tema meelest oli see võitlus hädavajalik ja ometi kuidagi poolik. Mitte sellepärast poolik, et ta polnud veel lõppenud, vaid sellepärast, et seal mingi oluline tegur puudus. Mis see oli? See küsimus piinaski teda. Oli see mõni kahe silma vahele jäänud strateegiline moment või sotsiaalne aspekt, mida polnud arvestatud? Või mingi organ, mis polnud veel nii kaugele arenenud, et oleks suutnud aktiivselt tegutseda? (Aga kui see nii on, miks see mind siis piinab? Lapsel emaihus on juba silmaalgmed olemas, ometi ta ei näe ega tunne ka silmadest puudust, kogu oma tahte, kogu oma kehaga liigub ta selle põhilise muutuse poole, mis annab talle silmad ja laseb neid kasutada.) Või seisis kõik tema enda tasakaalutuses ja ebatäiuslikkuses?

Ja niipea kui ta ühiskondlike probleemide lahendamisel jõudis sellesse ummikusse, leidis ta end uuesti oma isiklike hädade keskelt. Ta silme ette kerkis taas Delfion — mõnikord vahtis naine teda ahnelt silmadega, mis tundusid nii reetlikud, samas jälle paistis ta pilgust ääretu kaastunne. Gersakkonil välgatas läbi pea: ma pean kurjust tundma õppima, selleks et temast võitu saada. Ma pean surema, selleks et uuesti sündida. See mõte köitis teda üha enam; ta kujutlus tegeles õhinal kõigega, mis oli seotud ülekohtu ja vägivallaga. Ta käis templites ohvriteenistust jälgimas. Mingi kõle hirm, mis nõudis, et ta julgeks kõigile asjadele silma vaadata ja neid mõista, andis maad

191

kramplikule ihale alistuda, nii et teadmine tähendaks ühtlasi ka kannatamist. Uks kujutlus vaheldus teisega: ta oli üheaegselt nii preester kui ohver, nii tapja kui tapetav, nii nuga kui tall. Piiritu kaastunne haaras ta hinge ja sellest tärkas meeletu soov olla julm ja teha haiget. Ta ei suutnud neid kahte tunnet teineteisest eraldada ja selles kõksainsuses nägi ta kogu olemuse tuuma. Ohver lõhestas maailma kaheks ja ühendas siis uuesti.

Mõni aeg käis ta ringi mõttega, et hakkab preestriks, siis saaks ka tema ohvrinuga käes hoida. Võib-olla leiaks ta sel teel rahu. Ta uned olid täis kohutavaid nägemusi purska vaist vereojadest, lõputuist jälitamistest, embustest, mis paiskasid su mõrtsuka käte vahele. Ühel õhtul kohtas ta kodus pimedas koridoris orjatüdrukut. Tüdruk seisis seljaga vastu seina. Gersakkon nägi ta silmis hirmu. Mingi meeletus haaras teda ja ta klammerdus kahe käega tüdruku kõrisse. Tüdruk ei karjatanud, ja võib-olla see päästiski Gersakkoni. Talle tundus, nagu oleks ta seal juba terve igaviku seisnud ja pöialdega tüdruku kõri pigistanud; ta ei suutnud käsi lahti lasta ja pingutas kogu jõudu, et mitte

tugevamini vajutada. Võib-olla kestis see kõik ainult mõne minuti. Siis laskis ta tüdruku lahti ja läks edasi. Ta unenäod muutusid aina hirmsamaks. Ta teadis nüüd, miks ta oli Delfioni sülelusi kartnud.

Äkki pöördus kogu ta viha Barakile. Talle näis, et Barak ongi see barjäär. Õelad hääled sosistasid talle, et kui ta tahab oma alandlikkust proovida, peab ta järele andma tapahimule, mis valitseb inimkonda. Ta nägi inimkonnas vaid organisatsiooni, mille eesmärgiks oli tappa. Kaosest pääsemiseks suunati kõik tapakired kavalasti teatud kind-latesse, kõigi poolt tunnustatud kanalitesse. Sel teel suutsid inimesed endi eest varjata maailma tõelist palet. Nad tapsid, nad alistasid endile naiste õrnad ihud, et nende kallal siis vägivalda tarvitada, nad valasid süütute verd, loomad ja linnud aga, kellega nad oma jõledaid kehasid nuumasid, hangusid nende soontes ja täitsid nad meeletusega. Looma ohvriks toomises peegeldus kogu inimliku elu olemus, sest üksi siin peitus tõde.

Tavaliste inimeste jaoks võis vale edasi võidutseda. Täis kasuahnust ja iseteadvust võisid nad tappa ja vägivalda tarvitada, süütult tapetute verest võisid nad end täis õgida. Gersakkoni eest aga oli kate maha rebitud. Ta ei suutnud eluga sel teel kontakti saavutada nagu teised. Ja

ometi nõudis igatsus rahu järele, mis teda ööl ja päeval piinas, et ta otsustava kontakti saavutaks, muidu ta sureb. Kuidas võis ta seda saavutada nüüd, kus kate oli langenud? Ainult tapmise läbi, sosistasid hääled. Nii saab ta teiste inimeste sarnaseks ja leiab rahu.

8.

Ta seisis seljaga Delfioni poole, kuna ei teadnud, kustpoolt naine võiks tulla. Delfionile meeldis ta lai tugev selg. Kreeklane ei märganudki, et Delfion oli pärale jõudnud, enne kui maine teda kergelt müksas; mees pöördus ümber ja tuli templitrepist alla, mille astmeil ta naist oodates üle möödujate peade oli vaadanud. Delfion tasus poisile, kes ta kompsu oli kandnud, ja Deinias — nii oli mehe nimi — kahmas selle enda kätte, ning naeratus, mille ta seejuures Delfionile saatis, muutis ta karmilt rahuliku näo leebeks ja õrnaks; nad hakkasid kõige lähema linnavärava poole sammuma. Seal üürisid nad vankri, mis neid lõunapoolse järve äärde sõidutas. Nad ei rääkinud teineteisega peaaegu midagi. Sõnad tundusid üleliigsed. See tegi Delfioni veelgi õnnelikumaks. Neil oli tarvis nii vähe öelda, et teineteist mõista, ja Deiniase tagasihoidlik «Sa meeldid mulle» oli sügavamale Delfioni hinge sööbinud kui mistahes ilukõneline armuavaldus.

Maabumissilla ääres seisis mitu üüripaati, aga Deinias ei tahtnud, et paadimees sõudjana kaasa tuleb. Delfion seisis ja nautis tuult ja päikesepaistet ning kuulas, kuidas vesi vastu kõrkjaisse kasvanud kallast loksus. Eemal vasakut kätt paistsid Taenia eeslinna uhked majad ilusate, alla kaldani ulatuvate aedadega; kogu järveäärne oli täis tuvi-majakesi, raidkujude gruppe, paadikuure ja -sildu. Delfioni silme ees avanes avar vaade järvele, mille pinnal pisikeste täppidena ujusid lõbusõidujahid ja kaluripaadid. Ta tundis sügavat vastumeelsust oma senise tubase eluviisi vastu ja soovis, et siitpeale piiraks ta elu ainult lõputu silmapiir vee ja valguse vahel.

«Tule,» ütles Deinias, saanud lõpuks paadimehega kaubale; ta oli ühtlasi kogunud andmeid üürile antavate suvilate kohta. Ta viskas Delfioni koti paati, haaras siis Delfionil endal kaenla alt kinni ja tõstis ta paadimeeste

suureks imetluseks kerge hooga kotile järele. Seejärel hüppas ta ise Delfioni kõrvale ja haaras aerud pihku. Paadimehed soovisid neile head reisi, südames ikka veel Deiniase jõudu imetledes.

Delfion istus paadininas ja libistas käega mööda vett, Deinias aga sõudis osavate aerutõmmetega. Delfionil meeldib vaadata, kuidas mehe keha ühtlases rütmis taha ja siis jälle ette tema poole liikus. Jah, Deinias oli teda ainult paar korda suudelnud, ometi tundus Delfionile, nagu oleks ta juba mitu aastat mehele kuulunud. Deinias seletas talle, kuidas kutsutakse veelinde, kes tiivasahinal roostikust lendu tõusid; ja iga linnunimi oli maale uueks aunimeks, oli uueks pitsatiks Delfioni rõõmule maailma kireva elu üle. See kõik oli siin ka varem olnud, tema ainult ei näinud seda, ta nägu oli pööratud teiste asjade poole; ta ei suutnud meenutada, mis siiani oli olnud ta elu ajendavaks jõuks. Igatahes mitte rõõm — see üksi aga oli praegu tähtis. Delfion võttis pisut järvevett pihku, nagu suudaks ta sel teel talletada vee üha vahelduvaid varjundeid, helki ja tasast kohinat; aga ta ei tundnud kaotuse kurbust, kui vesi sõrmede vahelt maha nirises. Ta jäi ju alles, ja jääb igavesti. Delfion peab ainult valvama, et ta siitpeale ei kaota kontakti valguse ja vete vaba vaatepiiriga.

Deinias sõudis kaugele järvele, et nad saaksid olla üksi kesk suvist vetevälja. Siis tõmbas ta aerud hetkeks paati ja kummardus ettepoole. Delfion kummardus samuti ette-poole. Ainult nende huuled kohtusid. Nad suudlesid, kistuna teineteise poole, suu suul. Delfioni meelest oli see nagu mingi laulatustalitus; Deinias abiellus temaga kesk tuuli, vett ja valgust, kaugel järvel kergelt õõtsuvas paadis. Ja uuesti tundis ta, kui hea see on, et pole tarvis rääkida ega midagi seletada.

Suudlus lõppes ja Deinias hakkas uuesti sõudma. Ta juhtis paadi ümber suure rootuka ja sõitis silla äärde. Paadimees oli öelnud, et siin külas, mitte kaugel teest, elab keegi kaupmees, kes üürib välja suvemaju.

«Oskad sa ujuda?» küsis Deinias paati silla külge köites.

Delfion raputas pead.

«Siis paadist välja!» Deinias tõstis ta sillale. «Oota mind rannal, kallis!» Ta viipas naisele käega ja tormas teed mööda üles, Delfion aga jäi rannale jalutama. Paremat kätt paistsid kolm väikest maja. Delfion lootis, et väikese

torniga suvila on välja üürida; seal ei paistnud kedagi elavat. Aias oli näha roosipõõsaid. Mingi tundmatu veelind, kelle nime Deinias talle polnud öelnud, ujus roo-puhmast välja, vaatas teda korraks ja lendas siis minema. Delfion noppis paar põllulille ja juba tuligi Deinias joostes tagasi.

«Leidsin selle kaabaka üles,» ütles ta. «Ta tuleb kohe siia.»

Ta haaras Delfioni käte vahele, siis istusid nad silla äärele, kõlgutasid jalgu ja ootasid majaperemeest, kes suuri võtmeid kõlistades lõpuks ka pärale jõudis. Delfioni rõõmuks oli torniga maja vaba; Deinias hakkas hinna pärast tingima, pikapeale saadi kaubale ja ka tagatis maksti sisse, kuna mööbel võis katki või koguni kaduma minna. Maja koosnes kahest toast — üks all ja teine üleval — ning poollagunenud tornist, kus tuli ettevaatlik olla. Saanud üüri ja tagatisraha õnnelikult kätte, rääkis peremees pika kurva loo endisest üürnikust, kes ühel suvel oli majas joomapeo korraldanud ja üles torni läinud kesköist vaadet imetlema ning seal oma kaela murdnud. Mööbel oli õige kasin ja kandis mitmete joomapidude jälgi, tagaõues asus väike kolle.

Kui nad lõpuks peremehest lahti said, küsis Delfion kohkunult: «Aga mida me sööme?»

«Ostsin külast pisut toitu,» ütles Deinias. «Üks naine toob selle kohe ära.» Nad vaikisid hetke, siis võttis mees Delfionil lõua alt kinni ja ütles: «Ma arvan, me oleme juba küllalt kaua oodanud, kas pole?»

Vastuse asemel toetas Delfion käega ta õlale ja hakkas sandaale lahti võtma. «Ma pesen enne jalad järves puhtaks,» ütles ta naeratades.

Aga Deinias ei läbenud äkki enam oodata.

9.

Barak oleks reisist täit mõnu tundnud, kui see oleks kuus kuud varem aset leidnud. Tookord oli talle suureks pettumuseks, et reis Gadiri määramata aja peale edasi lükati; ka oli ta alati tahtnud näha kreeka linnu Sitsiilias, eelkõige Sürakuusat. Isegi tema praeguses meeltesegaduse seisundis tuli ette hetki, kus ta ringi sõites, asjatoimetusi

195

õiendades või juttu ajades kõik muu unustas. Ta oli nõuks võtnud laevanduskunsti selgeks õppida ja ajas madrustega juttu, kuni teadis köitest, purjedest, ankrutest, lekkimisest ja merekoletistest niisama palju kui nemadki. Ta õppis ilma ennustama, sai teada, missugused hädaohud sind merel varitsevad, kui sa näiteks laeva peal vilistad või juukseid lõikad. Ta oskas juba õige vilunult Põhjanaela järgi laeva tüürida ja võis oma kaubaisandatest kaasreisijatega turuhindu arutada. Ta mängis täringut ja kossi, ega läinudki see tal nii halvasti, eriti pärast seda, kui ta Tarentumi* kavalast pronksikaupmehest eemale hoidis. See kõik aga ei suutnud teda päästa piinavatest kiivushoogu-dest, mis aeg-ajalt ta üle võimust said, kui ta kujutles, kuidas Delfion talle truudust murrab noorte ülikutega, kellel pole niisuguseid vahikoerataolisi isasid nagu temal. «Naistega on see häda,» seletas kaval Tarentumi kaupmees ühes oma arvukaist lugudest selle kohta, kuidas naised on temast sisse võetud, «et need, kes on seda truud sorti, ei avalda meestele mingit mõju, neist aga, kes meestele mõju avaldavad, ei maksa lootagi, et nad sulle truuks jäävad, niipea kui sa neile selja pöörad.» Hirmus küll, aga tõsi, mõtles Barak ja surus suure vaevaga oige tagasi. «Teine õnnetus,» jätkas Tarentumi kõikteadja, «seisab selles, et mees püüab armastatud naisele kõik armukunsti saladused selgeks õpetada, aga mida targemaks naine saab, seda kindlam võid olla, et ta sind petma hakkab.» Barak ei suutnud seda juttu kauem taluda. Ta läks käilasse ja hakkas peaga laeva õõtsumise taktis kaasa noogutama, kuni jäi nii uimaseks, et enam midagi ei mäletanud. Ühel neist meelesegaduse hetkedest takerdus ta purjeköitesse ja pidi äärepealt üle parda kukkuma.

Sama lugu jätkus ka Sürakuusas. Oli elevuse silmapilke, kus mingid kahtlused teda ei piinanud, samas aga haarasid nad ta jälle oma võimusesse. Sürakuusas oli kaks sadamat nagu Kart-hadaštiski ja tugevate kiviehitustega poolsaarel asuv linnaosa. Barakit huvitas, kas siinne müürsepatöö on parem kui tema kodulinnas, aga neilt uurimiskäikudelt ei jäänud talle muud meelde kui Aretusa* allikas ujuv kala ja vees peegelduv heledapäine tütarlaps, kes meenutas Del-fioni ja pani Baraki südame võppuma. Hoolimata noormehe kehvast meeleolust, avaldas Sürakuusa talle tugevat muljet. Linnas oli midagi usaldavat. Paistis, et ta oli tekkinud palju ühtlasema ühiskondliku elu pinnalt kui Kart-

196

hadašt. Ometi polnud Sürakuusal sellest pärandist mingit kasu, Kart-hadaštil aga, Barak tundis seda, oli küllalt värskeid lätteid varuks ja ta võis veel üllatavaid edusamme teha.

Barak imetles Ateena templi kullast ja elevandiluust uksi ja silmitses tujutult seinamaale templi sisemuses, kuigi rida lahingupilte olid õige erutavad. Ta hulkus mööda tänavaid ringi, vahtis templeid ja kindlusi, ronis üles mäkke, et linna üldpilti nautida, ja luges sõrmedel päevi, millal võib kodu poole teele asuda.

Ta ülesanne oli õige lihtne. Barak pidi üles otsima tähtsa Rooma kaupmehe maja, tegema kindlaks, et räägib kaupmehe enesega, ja andma siis üle pakikese, mille Ozmilk oli talle kaela riputanud ja oma käega kinni pitseerinud. Roomlane võttis Baraki väga sõbralikult vastu, aga ta kreeka keel oli õige kesine ja jutt ei tahtnud kuidagi edeneda. Ometi paistis, et kaupmees suhtus heatahtlikult Ozmilkisse ja Kart-hadašti «parematesse kodanikesse» — see tähendab, Hannibaali vastastesse; ta käskis Barakil isale selge sõnaga öelda, et see pead norgu ei laseks. Baraki arvates peitus pakis veksel suuremale summale ja mõned väga valitud kalliskivid. Kivide suhtes oli ta päris kindel, kuna oli paki hoolikalt läbi kombanud. Ettevaatlik roomlane ei avanud pakki Baraki juuresolekul.

Mis muusse puutub, siis paluti Barak roomlase juurde lõunale; laua ääres, räägiti ja joodi palju ja lõpuks kadus igaüks mõne järeleandliku flööditüdrukuga kuhugi seinaorva. Kuna aga enamasti räägiti ladina keelt, siis ei saanud Barak jutuajamisest suurt osa võtta. Ka oli tal tunne, et kui ta mõne flööditüdrukuga ameleb, saab Delfion sellest kohe teada ja Barakil ei jää enam midagi loota.

Lõpuks jõudis ärasõidupäev kätte ja Barak vaatas tuima ükskõiksusega, kuidas Sürakuusa pikkamööda loodesse kadus. Algul oli juba paljas teadmine, et vahemaa tema ja Delfioni vahel iga hetkega väheneb, talle suureks lohutuseks. Mõne aja pärast aga, kui ta taipas, et ta nüüd tõepoolest Delfionile läheneb, muutus eemalolek seda talumatumaks ja talle tundus, et laev liigub hirmus aeglaselt. Siis läks ilm rajuseks ja Barak oli kindel, et ta viimne tund on käes. Ta andis Tanitile mitu vannet ja pani nad koguni kirja, et jumalanna neist ikka õigesti aru saaks. Siis aga jäi ta merehaigeks ja talle oli täiesti ükskõik, mis temaga juhtub; kogu ülejäänud teest mäletas ta ainult

198

seda, et ta süda oli paha ja teda vaevas hirmus nõrkus.

Kui maa paistma hakkas, paranes ta enesetunne ja ta oli valmis uskuma iga head ennet. Ta heitis veel kord pilgu paberile, kuhu oli kirjutanud oma vandetõotused, et jumalanna ei arvaks, nagu oleks ta need unustanud. Temas tärkas lootus, et Delfioniga on kõik korras, ja ta kahetses, et polnud Sürakuusas veedetud päevi paremini kasutanud. Teda oli mitmele poole külla palutud, tema aga ei võtnud kutseid vastu, ka polnud ta peaaegu midagi teada saanud sealses tööstuses kasutatavate meetodite kohta. Et kaotatud aega tasa teha, arutas ta maailma viljaturuküsimusi ühe Bütsantsist pärit mehega, kes oli teel Lizusesse Atlandi rannikul, ja püüdis juttu ajada traakialasega, kes paistis olevat kullast õige huvitatud, aga väga sõnakehv, nii et Baraki katsed talt midagi kindlat teada saada jäid tagajärjetuks.

Kui laev hakkas Kart-hadašti sadamale lähenema, Baraki meeleolu aina tõusis. Ta sepitses plaane, kuidas saaks enne kojuminemist kohe Delfioni poole sisse astuda. Kui ta saaks naist vaid hetkeks näha ja veenduda, et nende vahel pole midagi muutunud, võiks ta kodus rahuliku südamega kõik asjad joonde ajada ja alles järgmisel päeval uuesti Delfioni juurde minna. Ta koguni hellitas meeletut lootust, et Delfion teab, millal laev saabub, ja on talle kaile vastu tulnud.

Ta tuju langes, kui ta nägi, et laeva ootas mitte Delfion, vaid kojaülem Magarsan. «Ma olen viimased kolm päeva igal hommikul sadamas käinud,» seletas Magarsan. «Sinu isa

ja isand ei jõua su saabumist ära oodata.» Barak pomises, et peab kõigepealt minema üht vana sõpra vaatama, aga Magarsan ei tahtnud sellest kuuldagi. «Sinu isa ja isand tahab sind kohe näha.» Barakil polnud mahti isegi mõnd uut ettekäänet leiutada. Ta lükati tõlda ja nad sõitsid kolinal kodu poole.

Isa tegi talle seda ebatavalist au, mida poeg sugugi hinnata ei osanud, et tuli teda otse lävele tervitama. Ta haaras Baraki käe ja viis ta majja. «Kõigepealt räägi mulle, kuidas on lood mu saadetisega. Andsid sa selle üle? Mida sul minule kästi öelda?» Barak rääkis talle kogeldes kõik ära ja Ozmilk oli veidi aega vait, et kuuldu üle järele mõelda, igakülgselt vaagida, kas see ehk reetmise järele ei lõhna. Ta käskis Barakil korrata, mida roomlane oli öelnud, ja jõudis lõpuks otsusele, et kõik on nii, nagu

199

olema peab. «Oled oma ülesande hästi täitnud, poeg,» ütles ta varjamatu uhkusega.

Barakil oli kiituse üle hea meel ja ta söandas öelda: «Meil oli halb ilm. Tohin ma end pesta ja puhkama minna?»

«Homme,» vastas Ozmilk kindlalt. Ta andis Baraki uuesti Magarsanile üle ja noormees viidi üles oma magamistuppa, kuhu olid laiali laotatud ta piduriided. Orja-poiss aitas Barakil riideid vahetada ja siis tuli Magarsan tagasi ja viis Baraki alla. Barak tundis end vangina, keda valvatakse. Ometi polnud keegi lausunud sõnagi Delfio-nist või kalliskivi- ja kullassepapoodides tehtud võlgadest. Ozmilk ootas koos naisega eeskojas, seljas rikkaliku tikandiga rõivad; Ozmilkil oli peas koonusekujuline müts, mida ta kandis ainult pidupäevadel. Barak astus oma vanemate selja taha, Magarsan omakorda tema selja taha, ja saadetuna tosinast orjast, asusid nad teele. Barak oli nii löödud, et ei märganud midagi pärida, isegi Magar-sani käest mitte. Ta istus Magarsaniga tagumisse tõlda ja vahtis morni näoga aknast välja. Mis pidu see oli? Teda piinas hirm, et Delfion saab ta päralejõudmisest teada ja arvab, kuna Barak temaga kohe ei püüdnud kokku saada, et noormees ei tunne ta vastu enam huvi. Barak heietas mõttes fantastilist lugu, kuidas Delfion on tänaseni üht väsimatut austajat endast eemale tõrjunud, kuuldes aga nüüd, et Barak on julmalt koju läinud, ilma et oleks teda külastanud, solvub ja läheb selle teise mehe juurde.

Tõllad sõitsid mööda Magara peatänavat; kahel pool teed laiusid igihaljaste hekkide või kivimüüridega üksteisest eraldatud aiad, mida niisutati kunstlike ojade abil. Lõpuks jäid tõllad seisma. «Kus me oleme?» küsis Barak.

«Bostari majas,» vastas Magarsan.

Barak astus maha ja nägi, et Bostar koos naise ja tütrega tuli Ozmilki kaaskonda tervitama. Bostar oli kapitalist, kes oli oma varanduse mahutanud Hispaania hõbeda-kaevandustesse ja kaubalaevadesse, kuigi ta nüüd oli kaubanduselust peaaegu täiesti eemale tõmbunud.

Baraki imestuseks tulid Bostari naine ja tütar — hästi matsakas üheteistkümneaastane plika — tema tõlda, samuti tuli sinna Baraki ema. Magarsan läks üle esimesse tõlda.

Ka märkas Barak alles nüüd, et esimeses tõllas viibib väike tundmatu kolmeaastane tüdruk; aga kas laps oli

200

seal kogu aja olnud või alles nüüd sinna pandud, sellest polnud tal aimugi. Barak oli viisakalt nõus lahkuma ja kogu tõlda daamidele loovutama. Aga tal kästi paigale jääda ja Bostari tütar, kelle nimi oli Elišat, pandi ta kõrvale istuma. Tüdruk naeratas talle õige ebalevalt.

Tõllad asusid jälle teele. Elišati käitumine üllatas Bara-kit niivõrd, et talle isegi Delfion enam meelde ei tulnud. Plika nõjatus muudkui Baraki õlale, kuigi ta oma ema istus neil otse vastas; ja kui Barak temast eemale tõmbus, nihkus tüdruk talle järele.

«Kas sulle meeldivad täidetud pähklihiired?» küsis Elišat talt korra, kohkus aga iseenda häälekõlast nii, et hakkas itsitama, ja selle asemel, et seda lollikest noomida, Bostari naine ainult naeratas lahkelt. Baraki pea oli omaenda armuasjadest nii juhm, et ta üldse ei taibanud, mida sihuke kummaline käitumine tähendab. Ema kummardus tema poole, pilgutas silma, hammustas mitu korda huulde ja ütles lõpuks: «Meil on väga hea meel, et sa jälle tagasi oled,» ning silus seepeale oma rüü volte, mis niigi korrapäraselt üksteise kõrvale langesid.

Tõllad vurasid nüüd mööda maanteed mägede poole. Barak taipas, et nad sõidavad Baali templisse, mis asub ühes mäelõhangus. Maanteelt tõusis paksu tolmu ja õhk suletud tõllas muutus väljakannatamatuks. Elišat lõhnas vängelt lõhnaõlide ja pumatite järele ning kärbsed aina sumisesid ta ümber. Barak nägi, kuidas ema huuli sättis, et uuesti midagi öelda, ja palus jumalaid, et tõld ometi enne peatuks. Ta tahtis maha astuda ja hea sõõmu värsket õhku hingata. Oli võimatu uskuda, et need kolm olevust, kellega ta sõidukit jagas, olid Delfioniga ühest soost.

Lõpuks jäid tõllad seisma. Barak kargas kärmesti maha ja aitas siis naistel välja astuda. Ta taipas nüüd, et nad olid saabunud iga-aastastele Baali pidustustele, kus jumalale sügisesi ohvriande tuuakse. Barak oli kuulnud, et vanasti oli inimohvrite toomine Karthadaštis õige sagedane — nagu kodumaal kaananiitidegi hulgas. Aga juba ammu oli riik vahele astunud ja selliste ohverdamiste arvu kahele kärpinud, kuigi suurte hädade ajal — nagu sõjas lüüasaamine või katkutaud — oli uuesti nõutud esmasündinute ohvrikstoomist suuremal arvul. Aga see kõik kuulus minevikku, aega, mil Barakit polnud veel olemaski. Tänapäeval peeti barbaarseks isegi kaks korda aastas inimohvreid tuua ja juba oli kostnud hääli, et

201

need tuleb tallede ja vasikate ohverdamisega asendada; Barak arvas koguni, et küllap viimasel ajal seda siin-seal oli tehtudki. Igatahes polnud tema pärast Zama lahingut enam sellest riitusest osa võtnud.

«Eks ole põnev!» ütles Elišat Barakile, kui nad templi-uksele lähenesid. Magarsan oli esimeses tõllas sõitnud vä'kese tüdruku enda hoole alla võtnud; laps nägi õige haiglane välja. Magarsan läks temaga ees templisse ja alustas kahe preestriga juttu. Preestrid kummardasid sügavasti Ozmilkile, kes peatus, et nendega rääkida; teised sammusid edasi. Baali orutempel polnud eriti uhke, see oli nelinurkne kiviehitis, sadudest pleekinud viilu ja naljakate maskidega veerennide otsas. Templi sees lõhnas tapamaja ja rauavalu järele; siin polnud püütud nagu tavaliselt viiruki ja teiste rohtude suitsetamisega verelõhna kinni matta. Tagaseinas paistis troonil istuva jumala tahumatult töödeldud pronkskuju, mis aga templi-hämaruses mõjuva mulje jättis. Jumala sülest tõusid võbelevad valgusvihud, andes ta näole sünge deemonliku ilme.

Tempel oli juba peaaegu rahvast täis, aga Ozmilkile ja ta kaaskonnale paistis olevat ruumi varutud. Aeglane, vaikselt kostev trummipõrin muutus ikka kiiremaks ja valjemaks, simblid hakkasid lööma. Tagaseinas eesriide taga hakkas keegi naine imelikult käheda häälega trummipõrina taktis laulma. Kui ta niimoodi ikka ühte ja sedasama pooltoonides tõusvat ja langevat fraasi kordas ja siis äkki kõrgetele toonidele üle läks, tundus kuulajaile, nagu jätaks süda lööke vahele. Temaga ühinesid teised hääled ja rasked

simblid, mis kõmisesid, nagu oleks haamriga alasile taotud, flööte ja vilepille polnud aga üldse kuulda. Tuled heitsid jumala näole tuhmi helki. Paistis, nagu voolaks ta tumedast suukriipsust verd ja nõrguks mööda lõuga alla.

Laul muutus kriiskavaks halinaks, millesse talumatu ebakõlana sekkusid simbli- ja trummilöögid. Äkki langes must eesriie alla, päevavalgus kustus. Ainult Baali sülest tõusis veel nõrka kuma. Ta niudeist kargasid välja tulekeeled. Ja kesk trummide ja simblite kõrvulukustavat müra ning lauljate meeleheitlikku kriiskamist lähenes Baalile preester, kes hoidis süles last. Tema kõrval sammus lapse ema. Preester asetas lapse jumala pronksist käte vahele ja ema hakkas väetikest suigutama, sest jumalale ei meeldi, kui laps nutab ja karjub. Siis astus preester

202

tagasi, altari taga pani keegi mehhanismi tööle, pronks-käed tõstsid lapse üles ja see veeres jumala sisemusse. Kostis kohutav mürin ja ulgumine, millesse esimest korda sähvasid flöödihääled, jumala niudeist loitis üles leek ja laps pöördus tagasi Isa juurde.

Trummipõrin ja lauluhalin vaibus, tõusis siis uuesti, heietas oma ühetoonilist viisi ja katkes. Seekord kandis preester süles umbes kolmeaastast tüdrukut. Barak ei tundnud algul last ära, sest tal olid riided seljast võetud, aga ta nägi, et Ozmilk seisab preestri kõrval. Tüdruku silmad olid esimese ohverdamise ajaks kinni seotud, ometi aimas laps, et sünnib midagi hirmsat. Aga ta tõsteti kiiresti pronksist käte vahele, Ozmilk puudutas teda käega ja mõne hetkega oli ta leekide rüppe kadunud.

«Kes see oli?» küsis Barak Magarsanilt, niipea kui kisa hakkas vaibuma ja muutus aegamisi mingiks valjuks pominaks.

«Isand Ozmilk lapsendas ta kuu aega tagasi,» seletas Magarsan tähtsalt. «Ta ostis tüdruku vaeste vanemate käest, nii sai ta teha lapse oma tütreks ja võita jumala soosingu, tuues oma perekonnaliikme talle ohvriks.»

Ühe hetke jooksul ei tundnud Barak midagi, olles tüdinenud kogu sellest tseremooniast, mille odav toredus ja kohutav lärm pidid rahva seas vastukaja leidma. Ta oli merehaiguse tagajärjel ikka veel nõrk ja igatses värske õhu kätte. Aga kui ta siis tundis, et lämbub isa ülemvõimu all nagu siin selle templi läppunud õhus, haaras teda äkki tülgastus kogu selle ohverdamistseremoonia vastu. Inimestel on õigus, kui nad ütlevad, et see tuleks ära keelata. Valitsevad perekonnad oma tagurluses on süüdi, et ta siiani on edasi kestnud; need olid nemad, kes oma perekondadest ohvrilapsi andsid, olgu siis vabatahtlikult või liisu teel.

Kui Barak sellest hetkest peale, mil Magarsan ta laevalt oma hoole alla oli võtnud, alistunult kõiki korraldusi oli täitnud, siis nüüd hakkas temas maad võtma viha ja trots. Mida tähendab kogu see lollus selle Elišatist plikaga? Mis nad topivad tüdrukut tema kõrvale? Ta taipas nüüd. Nad kavatsevad neid paari panna.

Tüdruk nihkus Barakile lähemale ja sosistas: «Eks olnud tore?» Ta itsitas naerda ja patsutas väikest kuld-spiraali, mis tal juukseid koos hoidis.

Barak ei julgenud vastata. Ta oleks paratamatult kõik

203

südamelt ära öelnud, mis aga oleks tähendanud endale õnnetust kaela tuua. See teadmine ajas Baraki marru ja kutsus temas esile otse füüsilise nõrkustunde. Ta oli jõud-nud nii kaugele, et ta enne, kui ta suu avab, peab mõtlema, kas ta sõnad mõnd ületamatut lõhet esile ei kutsu. Tähendab, nad tahavad teda selle Elišatiga paari panna? Ta^silmitses tüdrukut vastikusega. Selle väike matsakas keha muutuks aastatega veel matsakamaks.

Barak kujutles ta lühikesi lihavaid sääri, torujat keret. . . Noh, see kõik oleks veel talutav, kui abiellumine vähemalt ta varanduslikku seisukorda parandaks ja Delfioniga vabamalt kohtuda võimaldaks. Mees ei pruugi ju oma naisest põrmugi välja teha, võib ta kuhugi maja teise otsa panna ja unustada, et ta üldse olemas on.

Eesriie oli ukse eest ära tõmmatud, ja kui inimesed hakkasid välja minema, märkas Barak üsna enda lähedal Ger-sakkoni, kes talle otsa vahtis. Barak oli vapustatud, teda läbis äkiline hirmuvärin, kuigi juba järgmisel hetkel ta ka enam ise ei teadnud, miks. Võib-olla tuli see lihtsalt valgusest, et Gersakkoni pilk talle nii kummaline tundus. Hetk hiljem oli Gersakkon rahvasumma kadunud.

Barak tundis, kuidas Ozmilk tähtsusest ja rahulolust lausa paisus, ning isa muutus talle ikka vastikumaks. Ozmilki meelest läks kõik hästi; tütarlapse ohverdamine Melekile*, Kuningale, oli viimaseks proovikiviks, mis kinnitas, et maailmas toimub kõik õigete seaduste järgi ja jumalate poolehoid kuulub nagu alati varakatele inimestele, headele inimestele. Temal, Ozmilkil, oli nüüd linna jumalike jõududega eriline vahekord ja ta ei muretsenud enam oma plaanide pärast.

Kodus tegi ta pärast lõunat Baraki abiellumisest juttu. Peatingimustes oli Bostariga juba kokku lepitud; kaasavara pidi tulema silmapaistvalt suur. Tüdruk oli Baraki kauge sugulane, seetõttu oli nende ühendus seda paljutõotavam. (Venna-õe abielud olid kunagi olnud niisama tavalised kui esivanemate foiniiklaste või egiptlastegi juures; aga kuigi nad ka nüüd polnud otse keelatud, sõlmiti neid tänapäeval ainult erilistel varanduslikel kaalut-lustel.) Osa maast, mida Elišat kaasavaraks saab, asus kohe Ozmilki peavalduste kõrval ja Ozmilk tegi juba plaane, kuidas orjade tööjõudu ratsionaalsemalt ära

kasutada. «Suured teraviljamõisad, kus orjad kogu töö teevad, tasuvad end nüüd, kus me Sardiinia oleme kaotanud, hästi ära.» Barak kuulas tusase näoga pealt ega vaielnud vastu. Ta ei kavatsenud ei abiellumise ega millegi muu vastu mässu tõsta, nii kaua kui paistis, et ta võib oma suhteid Delfioniga jätkata.

Barak hakkas juba arvama, et Ozmilk ei tea Delfionist midagi või pigistab lihtsalt silmad kinni ja teeb, nagu ei näeks. Siis aga tuli hoop. «Selle abieluga saad sa nüüd rohkem enda peremeheks,» ütles Ozmilk pikkamööda. «Kavatsen anda su käsutusse rohkem raha ja seega nõuda sult ka suuremat vastutust. . . Enne aga, kui ma seda teen, tahan ma olla kindel, et sa oled juba täiskasvanud mees ega tee enam poisikesetempe ja igasuguseid rumalusi. Sa meeldid mulle mitmes suhtes, tean sinust rohkem, kui sa oskad arvatagi.» Ta jäi vait ja silmitses Barakit külma raske pilguga, üks laug poolkinni. «Ainult üks asi ei meeldi mulle. Aga ma olen valmis sellele läbi sõrmede vaatama, kui ma näen, et sellega on nüüd lõpp. Ma loodan, et Sitsiilia-reis andis sulle aega oma elukommete üle järele mõelda ... ja end sellest lõksust vabastada, kuhu see kaval naine su on ahvatlenud.»

Barak seisis nagu halvatud ja vahtis isale otsa. Esimese hooga oli ta püüdnud oma näole manada rahustavalt süütut ilmet, et isa petta; nüüd ta ainult vahtis, suu ammuli. «Ei... ei...» kogeles ta. «See tähendab ... ma ...» Ta ajud olid nagu halvatud.

«Me ei hakka mineviku eksimusi arutama,» ütles isa ja oli enda meelest hästi suuremeelne. «Jääme oleviku ja tuleviku juurde. Ma võin niisiis eeldada, et sa taipad, kui vajalik see on, et sa kõik suhted selle muulasest naisega katkestad. Su rohked arved on minu kätte jõudnud. Nõu-tasin sinu äraoleku ajal andmeid. Võib-olla oli heagi, et sind

siin ei olnud; ma olin lausa rabatud, nähes, kui kõvasti see olevus su oma võrku on mässinud ja kui ahnelt ta sinu või õigemini minu varandust neelas.»

Need ülekohtused süüdistused Delfioni vastu ärritasid Barakit ja andsid talle jõudu vastu hakata. «See pole õige, auväärt isa. Kui ma olen eksinud, siis olen mina üksi selles süüdi. Tema pole mult midagi palunud.»

«Aga võttis kõik vastu, mis sina pakkusid, ah?» irvitas Ozmilk.

«Sa teed talle ülekohut,» hüüdis Barak. Ta ei osanud

isale kuidagi selgeks teha, kui veendunud ta on Delfioni aususes. «Ta pole see, kelleks sa teda pead ...»

«Tahad sa öelda, poeg,» küsis Ozmilk sarkastiliselt, «et ta pole mingi muulasest hoor, kes on tulnud siia, et Kart-hadašti lollide ja liiderdajate kulul ära elada?»

Barak oli sõnatu. Isa rääkis edasi ja Barak ainult kuulas; aga ägedushoos lausutud sõnad, millega ta äsja Delfioni kaitses, olid talle julgustavaks pidepunktiks. Ta ei anna täielikult alla. Ta on küll valmis isa ülevõimule alluma, aga on asju, mida ta ei talu. Ta ootas, kuni isa lõpetas, ja ütles siis kangekaelselt: «Ma olen nõus kõigis asjus su sõna kuulama, ainult mitte selles, austatud isa. Ma abiellun Elišatiga. Ma järgin kõiges, mis puudutab äri- ja riigiasju, sinu näpunäiteid. Ma ei küsi rohkem, kui sa ise heaks arvad anda. Aga ma ei loobu sellest naisest. Ma ei saa ilma temata elada,» lõpetas ta poolanudes, pooltrots-likult.

Ozmilk surus hambad kokku ja haaras Barakil käest kinni. «Sa teed, nagu sind kästakse. Kas kuuled? Isegi kui ma peaksin su ahelaisse panema. Kas kuuled?»

Barak jäi kohkunult vait, aga ta polnud veel alla andnud. Kuigi hirmu täis, oli ta seda kindlamini otsustanud vastu hakata. Pikkamööda hakkas temas tõusma viha isa vastu. «Austatud isand,» pomises ta kogu aja. Ta tundis, kuidas ta näolihased tõmblesid.

Ozmilk pidas Baraki hämmeldust esimeseks häbi ja alistumise märgiks. Ta laskis poja käe lahti ja pööras talle selja. «Me kõneleme sellest hommikul. Selle aja peale muutud ehk mõistlikumaks.» Ta astus kaalukal sammul toast välja.

Üksi jäänud, hakkas Barak toas edasi-tagasi sammuma. Ta ei tahtnud mõeldagi äsja lõppenud kõnelusele ja selle võimalikele tagajärgedele. Teda huvitas ainult üks asi: kuidas pääseks ta täna öösel Delfioni juurde? Ta oli nii süvenenud oma mõtetesse, et ei märganudki, millal ema tuppa tuli. Kui ema vaikselt mööda paksu villast vaipa ta juurde astus ja ta kätt puudutas, pöördus ta võpatades ümber. Ta tõstis instinktiivselt käe, et end tugeva hoobi eest kaitsta, lihased pingul, valmis vastulööki andma. Hetkeks haaras teda rõõmusööst, kujutledes, kuidas ta isa põrandale virutab.

«Mida sa tahad?» küsis ta järsult.

«Mu armas poeg,» sosistas ema, «mu üsa ainus vili,

keda surm pole mult ära võtnud . . . Miks sa pahandad oma isa, seda head ja üllast meest? Kas on kedagi, kes oleks sind rohkem armastanud või sinuga nii kannatlik olnud? Kuidas võid sa jumalatele otsa vaadata, kui su hinge koormab sõnakuulmatusepatt? Ma palun Tanitit, et ta sulle andeks annaks ja su südant puhastaks. Mis meeletus küll on sinu üle võimust saanud?»

Emale oli võimatu kõike seletada ja see ärritas Barakit veelgi enam. «Ära puutu mind, ema,» ütles ta ja lükkas ema käe eemale. «Sa ei saa sellest aru. Ma armastan teda.»

«See on minu süü,» jätkas ema anuvalt. «Ma oleksin pidanud oma auväärt abikaasat paluma, et ta oleks sulle liignaise ostnud, kui ma nägin, et olid jõudnud meheikka. Ei oleks tohtinud loota, et ta kõigi oma murede ja toimetuste juures ise nende asjade peale mõtleks. Kas Elišat ei meeldi sulle? Pea meeles, et ta toob majja kaasavara, mida su isa himustab. Ja kui Elišat pole sulle meele järele, võid sa ju osta endale nii palju liignaisi, kui süda kutsub . . . Ainult jäta see võrgutaja naine maha, kes sind su kullast tahab tühjaks imeda ...»

«Sa teed talle ülekohut,» hüüdis Barak. Ema seletusi kuulates oli Barak hakanud juba järele andma, aga Del-fionile tehtava ülekohtuga ei suutnud ta leppida. See riivas ta kõige salajasemaid tundeid. Kui ta seda väärata ei püüa, on ta jumalate silmis neetud ja inimesed ei pea teda enam endi vääriliseks. Ning kummaline küll, Delfioniga läbi käies oli ta tahtnud talle oma kingitustega sügavamat muljet jätta, nüüd aga teistega neist asjust rääkides tundis ta, et kingitustel polnud kogu looga üldse mingit tegemist. Tema armastuses Delfioni vastu oli midagi, mis täielikult eitas maailma, kuhu kuulusid need inimesed — tema vanemad ja nendetaolised, kes nägid Delfio-nis ainult noore lollpea käest raha väljapressivat hoora.

«Kuidas saan ma talle ülekohut teha,» ütles ema, ning esimest korda kostis ta häälest eneseuhkust. «Kui ma talle ka näkku sülgaksin ja tal silmad välja kriibiksin, ei saa mina — rab Ozmilki naine — temasugusele ülekohut teha.»

Barak kohkus ema eest tagasi. Ta tundis kohutavat tülgastust oma vanemate vastu. «Jäta mind rahule,» kähistas ta raevukalt.

Ema heitis talle anuva pilgu ja läks toast välja. Barak hakkas uuesti edasi-tagasi sammuma. Siis läks ta üles oma

207

magamistuppa ja saatis teenija minema. Aga ta ei võtnud riidest lahti. Ta ootas umbes tund aega ja läks siis vaikselt trepist alla. Ettevaatlikult astus ta läbi halli, mida valgustas ainult üks marmorlamp. Kui ta välisuksele lähenes, kerkis väikesest eeskojast äkki uksehoidja, kass õlal, ta ette. Vanamees oli parajasti söönud melonit ja suust tuli tal praegugi melonilõhna.

«Ma lähen mõneks minutiks välja,» ütles Barak. «Tee uks lahti. Ära ainult teisi üles ärata.»

«Mul on kahju, isand,» ütles mees melonikoort maha sülitades. Kass ta õlal haigutas, sirutas oma esimesed käpad välja ja lõi küüned uksehoidja tuunikasse. «Mul on käsk mitte kedagi välja lasta.»

Barak võttis kuldmündi: «Ainult mõneks minutiks. Tunnen end haiglasena ja tahaksin värskes ööõhus jalutada.»

Mees silmitses ahnelt münti. «Ma ei julge sind lubada, isand Barak,» sosistas ta. «Mulle anti kõva käsk. Nad poovad mu risti...»

«Keegi ei saa teada. Ma ei jää kauaks.»

Mees nägi, kuidas Barak taskust münte juurde otsis. Vanamees sirutas paluvalt käe välja. «Ära paku mulle rohkem, isand, ma ei julge seda vastu võtta. Kui ma su välja lasen, heidetakse mind kaarnatele söödaks.» Ta hääl muutus kindlaks. «Mine ära ja ära kiusa mind või ma hakkan karjuma. Tõepoolest hakkan.»

Barak tõmbus tagasi. Ta läks üles oma tuppa ja katsus magama jääda. Aga niipea kui ta pikali heitis, hakkasid kiivad kahtlused teda uuesti piinama, ta sõimas end mõttes viletsaks argpüksiks ja oli meeleheitel. Siis läks ta uuesti alla, seekord proovis ta tagaust.

Aga sellel oli lukk ees ja siitkaudu polnud lootustki välja pääseda. Barak läks kõrvalukse juurde, mis oli ainult riivis. Ta tõmbas juba esimese kolmest riivist lahti, kui üks ori kuskilt kõrvaltoast välja jooksis.

«Ei, ei, isand Barak. Sa ei tohi välja minna.»

«Pea oma suu ja katsu, et saad magama,» kähistas Barak vihaselt ja hakkas teist riivi lahti tõmbama.

Ori haaras tal käest kinni ja Barak püüdis teda endast lahti raputada. Nuttes hüüdis mehike summutatud häälega teisi appi ja maadles Barakiga. Koda oli kitsas ja Barak ei pääsenud õieti ligi oma vastasele, kes hirmust meeletuna oli selja tagant tal kätega kaela ümbert kinni haaranud. Kostis paterdavaid samme. Teised orjad jooksid appi.

208

«Lase lahti!» kähistas Barak. Orja käsivars rõhus ta kõrile ja tegi valu. Mõne hetke pärast tormasid mööda koridori kohale veel kolm orja, ühel neist oli latern käes.

«Ta ei tohi välja minna,» nuuksus esimene ori. «Erikorraldused ...»

Orjad ei tahtnud oma noorele isandale haiget teha. Nad seisid külg külje kõrval ja vahtisid Barakit, jättes tema kinnihoidmise esimese orja hooleks. «Lase lahti,» hingeldas Barak. «Sa pigistad mul kõri kinni.»

Eemalt kostis Magarsani rahulik hääl: «öelge noorele isandale, et ta oleks nii lahke ja läheks üles oma isa tuppa. Isa tahab temaga kõnelda.»

Ori, kes oli Barakit kinni hoidnud, laskis noormehe lahti ja vajus ise põrandale; ta jäi oiates lamama ja palus andestust, et oli isanda kallal vägivalda tarvitanud. Barak astus uimaselt tast üle ja sammus teistest orjadest mööda. Iga hingetõmbe juures tegi kõri talle valu. Magarsan haaras alandlikult ta käe, surus seda julgustavalt ja viis Baraki peatrepi juurde. Barak koputas isa magamistoa uksele, raevunud hääl käskis tal tuppa astuda ja Barak leidis end isa voodi äärest. Ta vaatas alla Ozmilki meeletust vihast punetavasse näkku, mis teda enam ei kohutanud.

«Mida niisugused kombed tähendavad?» möirgas Ozmilk. «Enne katsud sa uksehoidjat halvale teele meelitada ja hiilid siis nagu varas kõrvalukse juurde. Kas niimoodi tasud sa mulle mu lahkuse eest? Missugune teine isa lepiks sellega, et ta poeg ennast nii lugupidamatult üleval peab, nagu sina seda tegid? Mina aga peaaegu ei noominudki sind. Selle asemel võtsin kätte ja muretsesin sulle rikka naise ja kavatsesin usaldada sinu hoolde mitu tähtsat äriasja. Ma arvasin, et see läheb sulle südamesse. Aga ei. Sina ainult katsud mind uuesti petta . .. Ma ei kannata seda! Kas kuuled?»

«Jah, kuulen,» vastas Barak hoopiski mitte vaguralt.

«Ja mida on sul selle peale kosta?»

Barak viivitas vastusega. Siis ütles ta trotsivalt: «Ma tahan majast välja minna.»

Isa'oli ta kangekaelsusest nii raba%d, et ei saanud sõnagi suust. Kui ta lõpuks rääkima hakkas, ütles ta vaikse häälega: «Majast välja, ah? Et selle lirva juurde minna, ah? Kelleks sa ennast õige pead, et julged mulle vastu hakata!» Ta pahvatas vihaselt naerma. «Ma murran

209

su katki nagu pehkinud oksarao. Kuula!» Ta tõusis voodis istukile. Hubisev lambivalgus langes ta karvasele rinnale, kus leidus juba nii mõnigi hall karv, ja helkis õela naeratusena vastu voodipäitsis rippuval! veidralt emailmaskilt. «Kui sa oleksid mu sõna kuulanud, oleksin ma kogu loo sinnapaika jätnud. Aga nüüd saad sa kogu mu võimu tinda. Ma nõuan tagasi viimase kui seekli, viimase kui veretuga. Kas kuuled?»

«Jah, kuulen,» vastas Barak vaevukuuldavalt. Isa arvas, et lõpuks ometi on ta kartma löönud.

«Kuula! Ma hävitan selle sinu lirva. Ma põletan ta maja maani maha. Avalikult saab ta ise ära teotatud. Ühel pimedal ööl ei jää ta ilusast näost enam midagi järele. Kas kuuled?»

Barak kuulatas, kuidas võidurõõmsast raevust väriseva hääle kaja ta hinges kustus. Talle tundus, nagu oleks ta esimest korda näinud maailma õiget palet. «Ei, seda sa ei tee,» ütles ta vaikselt. «Seda sa küll ei tee. Sa ei tunne teda...»

Ozmilk pahvatas põlastavalt naerma. «Seda ma võin ja seda ma ka teen. Arvad sa, et Kart-hadaštis valitsevad nüüd uued seadused, sestpeale kui see Hannibaalist demagoog on oma kukelaulu kirenud? Ma ütlen sulle, isegi sääurases linnas, kus valitseb Hannibaal, leiab rikas mees teid, kuidas ühe hooraga arveid õiendada. Ja ma ütlen sulle veel midagi. Hannibaali päevad on loetud.» Ozmilk tõstis käe üles ja ajas sõrmed harali. «Ma võin sõrmedel lugeda päevi, mis talle veel jäänud on. Just sellepärast, et temasugused demagoogid on haaranud võimu ja kõik vanad sidemed nii nurjatult jalge alla tallanud, julgevadki lapsed sinu moodi oma isadele vastu hakata ega austa neid enam. Ma hävitan Hannibaali ja sel päeval, kui ta langeb, pistetakse sellel naisel silmad välja. Kas kuuled?»

Pea maas, lähenes Barak voodile. «Isa,» pomises ta. Ta tõstis aeglaselt pea ja vaatas isale otse silma. Hardas palves sirutas ta käe ette. Ta palus, et maailm ta ümber ei puruneks, et kõik see, mida ta oli pidanud väärtuslikuks ja austanud, ei osutuks vaid katteks, mille taga varjavad end ahnus, viha ja5,verehimu. Aga Ozmilk arvas, et Baraki vastupanu on murtud. Ta puhkes käheda häälega rahulolevalt naerma, nii et kõht vappus ja pea üles-alla kõikus. Barak oli üsna voodi ligi astunud. Äkki ei suutnud ta isa nägu enam taluda. Kogu ta trots purskus vihaselt

esile. Käega, mille ta oli välja sirutanud, paludes viimast korda tõendust selle kohta, et maailmas leidub veel õiglust ja lahkust, lõi ta isale näkku.

Hetke seisis ta hirmust halvatuna. Sissejuurdunud aukartus vanemate vastu haaras ta uuesti oma võimusesse. Teda rõhus nagu mingi kohutav käsi, mis nõudis, et ta põrmu langeks ja põrandal roomaks. Ja ometi oli tal hea meel, ta teadis, et selle hoobiga oli ta oma elu kaheks lõhkunud, ja tal oli hea meel.

Siis toibus isa vapustusest. Möirgaval häälel hüüdis ta Magarsani, kes kohe lävele ilmus. «Kutsu kuus orja siia!» röökis Ozmilk. Ta lõõmav pilk peatus Barakil. «Neetud olgu käsi, mis tõuseb oma isa vastu. Sa oled end pärandusest lahti öelnud. Sa oled tagasi lükanud mu õnnistuse. Ma heidan su välja oma soost ja jätan su varandusest ilma. Ma pöördun oma pühade esivanemate poole, et nad saadaksid sulle kaela surma ja hävingut, näljahäda ja katku. Neetud olgu käsi, mis tõuseb oma isa vastu!»

Barak võpatas neid sõnu kuuldes, aga ei liikunud paigast. Ta tahtis öelda, et nii nagu pojal isa vastu, nii on ka isal poja vastu oma kohustused, ja isa võib sugulussideme esimesena murda, nii et kui poeg samaga vastab, on ta süütu ega suuda ühegi vande kättemaks teda tabada. Aga ta ei saanud sõnagi suust. Ta oli ära kulutanud kogu oma jõu, nüüd võis ta veel vaid trotslikult vaikida. Seda trotsi ei suuda miski murda. Ta ei löönud pilku maha.

«Pange ta tuppa kinni,» hüüdis Ozmilk kohalejooksnud orjadele. «Mis te peidate end üksteise selja taha? Käige temaga ümber, kuidas tahate. Viige ta oma tuppa, ja kui ta peaks üle toa läve välja astuma, jooksete ristipuul verest tühjaks, kas kuulete?»

Orjad kuulsid liigagi selgesti. Nad haarasid Barakist kinni. Ta ei hakanud vastu, kui nad ta käed selja taha tirisid. Rahulikult trotslikul pilgul vahtis ta isale üksisilmi otsa.

Kui ta kõrva vastu uksepragu surus, kuulis ta, kuidas orjad teisel pool ust hingasid. Toa ainus aken oli liiga pisike, et sealt läbi pugeda. Barak läks seinaorva juurde, võttis sealt kaks mantlit ja sidus nad otsapidi kokku. Siis astus ta väikesele lauale ja viskas ühe mantli üle toa keskel asuva põiktala. Seejärel sidus ta mantlid teist otsapidi kokku. Ilma suurema vaevata ronis ta mantleid

mööda üles ja upitas end laetalale. Tuba asus maja küljel, lagi oli seal ühele poole längus. Barak hakkas laest krohvi maha kiskuma ja kahetses, et tal enne ülesronimist polnud pähe tulnud mõnd riista otsida, millega kraapida. Voodi asus just tala all, nii et krohvitükid kukkusid ilma rabinata voodile. Barak kuulis orje ukse taga rääkivat ja peatus hetkeks, kuni jutukõminat enam kuulda polnud. Peagi oli laes suur auk, kust sai käe läbi pista ja krohvi-peerge kobada. Barak muutus julgemaks, kiskus mitu suurt krohvilahmakat lahti ja laskis nad ettevaatlikult voodile langeda. Peergudega oli lugu hullem. Kui ta neid maha rebima hakkab, võib pragin teda valvavate orjade kõrvu kosta.

Aga tal polnud teist valikut. Suur lapp oli juba krohvist puhtaks kraabitud. Läbi peergude võis tunda silindrikuju-lisi katusekive, mis lameda terrassi poole längu asetsesid, ja Barak otsustas, et kui ta peerud ja katusekivid kiiresti maha rebib, ilma et ta mürast üldse hooliks, jõuab ta enne august läbi pugeda, kui keegi teda takistada suudab. Ta tiris mantlitest köie üles ja mässis selle tala ümber, nii et teised seda kasutada ei saaks. Tõmmanud siis sügavasti hinge, hakkas ta raevukalt peerge rebima. Ta kuulis orjade hääli, uks tõugati lahti. Barak viskas maharebitud peerud alla. Orjad karjusid midagi. Üks neist hüüdis: «Ma lähen toon redeli.» Barak tõukas kogu jõust ja kaks kivi veeresid katuselt alla. Neile järgnesid veel kaks. Ta surus õlad august läbi ja hingas õndsalt jahedat ööõhku, nagu oleks ta vabadust ennast neelanud. Siis tõmbas ta ühe käe välja ja sirutas ette. Veel hetk ja ta hakkas marraskil naha ja rebenenud rõivastega katuselt alla veerema. Kannad põrkasid valusalt vastu veerenni. Kostis ragin, aga renn pidas vastu, muidu oleks Barak kukkunud suvetoa lagunenud katusele. Ta jooksis kiiresti vasakule. Orjad tormasid õuele ja tal polnud minutitki kaotada. Mõlema käega haaras ta renni otsast kinni,'laskis enese rippu, tõukas end jalgadega seinast lahti ja hüppas.

Iiveldamapaneva kiirusega hakkas ta langema, tundus, nagu kukuks ta pimedasse keerlevasse tühjusesse, millel ei tulegi lõppu; siis prantsatas ta vastu maad. Ühe hetke jooksul arvas ta, et on end vigaseks kukkunud. Aga kui esimene valusööst oli vaibunud, leidis ta, et seisab ikka veel püsti, võib liigutada jalgu ja maailm ei käi enam ringi. Ta pööras ümber ja jooksis mööda tänavat üles.

10.

Harmides kuulis alumiselt korruselt hääli, hiilis kikivarvul trepile ja jäi kuulatama. Ta kuulis Kleobulet ütlevat: «Käskijanna on ära, ta tuleb alles homme . . . Aga muidugi ta ei teadnud, et sa nii ruttu tagasi jõuad. Ma olen kindel, et ta poleks läinud, kui ta seda oleks teadnud ...» Ja mehehääl küsis ärevalt vahele: «Kus ta on? . . . Kas sa oled päris kindel, et ta homme tagasi tuleb?» Harmides kergitas naeratades kulme. Küll teevad ikka Kleobule-tao-lised heasüdamlikud inimesed sellega palju halba, arutas ta endamisi, et nad on nii

kenad ega raatsi kellegi tundeid haavata, äratavad aga inimestes lootusi, mis ei too muud kui julma pettumust. Ei tea, kes see mees oli? Ah muidugi _ too kutsikas Barak, see kõrk ja ennasttäis keigar, kes peab end teab kui suureks elumeheks, ise aga on armunud nagu mõni arukaotanud poisike.

Kleobule püüab nüüd ärritatud Barakit rahustada ja viib ta välja aeda, ise muudkui kudrutab nagu heasüdamlik tobuke, kes ta ka tegelikult on. Kindlasti sureb ta kuskil tänavarentslis, andnud ära oma viimase vaskmündi sandile, kellel on kodus koldekivi all kenake varandus kõrvale pandud. Imelikul kombel ei oska inimesed ka midagi muud enda laostamiseks välja mõelda.

Harmides ootas, kuni Kleobule kudrutamist ja Baraki tõredat häält enam kuulda polnud, ja pöördus siis oma toimetuste juurde tagasi. Kõigepealt vaatas ta järele, kas ta ikka peitis Lükofroni* «Aleksandra» oma käisesse. Seejärel kuulatas ta, kas alt ei kosta hääli, ja läks siis kiiresti Delfioni magamistuppa. Silmapilk oli mitmes mõttes soodus: esiteks sellepärast, et Pardaliskat polnud kodus. See neetud plika muudkui logeles Delfioni toas, passis endale Delfioni riideid selga ja vahtis end Delfioni kõige paremast hõbepeeglist, sellest, millel oli saatürikujuga käepide. Pardaliska pärast oli Harmides kõige enam muret tundnud, nüüd aga on tüdruk mitmeks tunniks majast eemal. Väike neegerori oli toa puhtaks pühkinud ja kellelgi polnud siia enam asja.

Ometi ei tahtnud Harmides riskida. Vabandus oli tal juba valmis. Ta võttis käisest pärgamendirulli ja laskis selle voodi taha kukkuda. Kui nüüd keegi talle juhuslikult peale satuks, hakkaks ta kohe mängima kirjanduslike huvidega härrasmeest, kes otsib pärgamendirulli, mille ta

213

kunagi daamile, keda parajasti kodus ei ole, on lugeda andnud. «Ah näe, siin padja taga ta ongi. Ma arvasin kohe, et küllap ta luges seda voodis ja see libises siia maha. Muide, kui ma arvan, et mõni raamat on kaduma läinud, leian ma ta alati oma voodi tagant...» Parem juba kõigeks valmis olla.

Käis seal keegi või naksusid ainult põrandalauad? Har-mides peatus ning ta nägu muutus karmiks ja kaameks. Aga müra ei kordunud ja uuesti ilmus Harmidese suu ümber vaikne võluv naeratus, kuigi silmad jäid kuidagi külmaks ja uduseks nagu tuhm topaas. Raske kirst pani ta vaaruma, aga sellest hoolimata ei teinud ta vähematki müra. Siis leidis ta tabureti ja asetas selle kirstule. Seejärel võttis ta oma kitooni põuest tugevast lõuendist koti. Kui keegi peaks äkki tuppa astuma, võis ta selle voodi taha visata.

Ta ronis taburetile. Jah, käsi ulatus laekani. Kiirete ettevaatlike liigutustega toppis ta kalliskivid ja mündid kotti, kätt sügavale koti põhja pistes, et ehted ei kõliseks. Kott muutus ikka raskemaks, nii et Harmides ei jaksanud seda enam hoida. Ta sättis koti üht otsa pidi tabu-retinurgale, jalad jäid küll kotiserva alla, aga mis see natukene valu niisugusel puhul siis ära ei ole. Koti sisu muudkui paisus. Harmides ei raatsinud ühtki kuldmünti, ühtki sõrmust ega kõrvarõngast maha jätta. Delfioni-tao-line noorevõitu naine, kes kõikjal kiiresti kohaneb, teenib peagi kerge vaevaga niisama palju tagasi. Harmidese-taoline kaunishing ja kunstiharrastaja aga ei või end ometi määrida tööga, mille eesmärgiks on raha teenida — olgu selleks või sedasama sorti amet, mida peab eelnimetatud daam. Endamisi itsitades kobas ta käega tühjas laekas ringi, et viimast münti kätte saada.

Siis sulges ta kiiresti kaane ja astus oma õrrelt alla. Suure vaevaga vinnas ta koti kirstult maha ja pani tabureti vanale kohale tagasi. Nüüd polnud toas midagi, mis oleks

tähelepanu äratanud. Kui mõni tüdruk tuppa vaataks ja paigaltnihutatud kirstu juhtuks nägema, arvaks ta, et seda on teinud ori, kes tuba kraamides on tahtnud kirstu alt tolmu pühkida. Harmides oli liiga väsinud, et kirstu tagasi lükata. Palju tähtsam oli ehetekotiga kohe toast välja pääseda.

Ta vinnas koti toa keskele ja tõmbas siis hinge. Kott oli üllatavalt raske, majanduslikust küljest oli see asjaolu

214

muidugi paljutõotav, füüsilisest küljest aga antud hetkel õige tülikas. Harmides rabas uuesti kotist kinni ja tassis selle üle toa ukse alla. Siis kuulis ta alt jälle hääli. Keegi tüdrukuist oli koju tulnud. Harmides kuulis, kuidas ta trepist üles jooksis. Kogu jõudu kokku võttes, nii et käsi ähvardas liikmest välja venida, lohistas ta koti voodijalutsisse ja viskas sellele kiiresti mingi salli üle. Aga tüdruk läks uksest mööda, hõigates midagi kellelegi alumisel korrusel. Harmides kuulis, kuidas ta oma tuppa läks ja ukse paukudes enda järel kinni tõmbas. Mõne hetke pärast jooksis ta uuesti trepist alla. Harmides ootas veidi aega, avas siis ukse ja vinnas koti üle läve koridori. Valjusti peksva südamega jäi ta kuulatama. Ainult aiast kostis nõrka jutukõminat. Harmides sulges Delfioni magamistoa ukse ja tiris kotti paar sammu mööda koridori edasi.

All toas jooksis keegi ja tuli siis trepist üles. Delfioni tuppa tagasiminek ei tulnud kõne alla. Niisama võimatu oli tal kotti õigeks ajaks oma tuppa tirida. Harmides laskis palavikuliselt ühe vabanduse teise järel peast läbi käia. Kui õige peidaks koti enda selja taha või istuks sellele otsa või ütleks, et käis linnas väikest raidkuju ostmas ja kandam on hirmus raske. Kõik vabandused tundusid rumalad ja oleksid ta otsekohe paljastanud. Harmidese laup kattus higiga.

Trepipealsele tormas Glaukon. Harmides oli käskinud tal jalutama minna ja mitte enne tundi tagasi tulla. «Pall jäi tuppa,» vabandas poiss. «Lükos tahab palli mängida.» Märgates siis äkki kotti, sai uudishimu temast võitu ja ta unustas hoopis, et oli käsust üle astunud. «Oi, mis see on? Kingid sa selle mulle?»

Harmides, kes poissi silmates oli kergendatult, kuigi pahaselt hinge tõmmanud, ehmus. «Kuss,» sosistas ta. Tal sähvas äkki läbi pea, et tüdruk Parükompsa võib peavalu tõttu oma toas puhata. Ta viibutas Glaukonile raevukalt rusikat.

«Noh, mis ma jälle tegin?» turtsus Glaukon. «Mis seal kotis on?»

Harmides andis talle hea vopsu vastu pead ja kohkus hirmsasti, kui poiss ulguma pistis. Selle kisa peale jookseb veel mõni tüdruk trepist üles vaatama, mis on juhtunud. Ja eks Parikompsa hüüdnudki hädise häälega oma toast: «Kes seal on?»

Harmides tõmbas uuesti käed rusikasse. Seekord juba

215

selgest meeleheitest. «Ole ometi vait,» sosistas ta, «ma ostan sulle kõik, mis sa iganes tahad.»

«Kõik?» hüüdis Glaukon, tundes aukartust nii suuremeelse lubaduse ees. «Kas tõesti? Kõik, mis ma tahan?»

Harmides vinnas kotti mööda koridori veidi edasi. Nähes, kuidas ta koti raskuse all peaaegu kokku langeb, ei suutnud Glaukon oma uudishimu enam taltsutada. Ta unustas, et tal oli kästud vait olla. Rõõmsalt naeru kihistades jooksis ta Harmidesele järele. «Oi, see on ju ilmatu raske!»

Harmides ei püüdnudki enam poissi vaikseks sundida. Ta kuulis jälle alt hääli ning Parikompsa torises midagi oma toast. Harmidesel ei jäänud muud üle, kui kotti edasi

vinnata. Samm, teine — siis kolmas, Glaukon kilkas vaimustusest. Harmidese süda peksis nii tugevasti, et tal lõi pist rindu. Ta käed olid nagu liigestest välja venitatud ning keha tõmbus üleni higiseks. Kogu jõudu kokku võttes tõstis ta koti üle ukse oma tuppa.

Oli ka viimane aeg. Parikompsa, vaip ümber, avas toa ukse ja pistis valust kipra tõmbunud näo koridori. «Kes see siin niisugust müra teeb? Muudkui trambitakse ja käratakse ringi, kui ma ometi ütlesin, et olen nii haige ...»

Harmides oli kiiruga lasknud koti prantsatades maha kukkuda: tal ei jätkunud enam jõudu, et seda vaikselt põrandale asetada. «See on selle südametu poisijõmpsika süü,» hüüdis ta Glaukoni käest kõvasti kinni haarates. «Muudkui keksib ja kargab ringi, kuigi ma tal käskisin vait olla, kuna sa vaeseke end nii haiglasena tundsid.»

Parikompsa, kelle pahameel Harmidese sõnu kuuldes lahtus, naeratas nõrgalt; aga Glaukon polnud sellise ilmse ülekohtuga nõus. «Ma ei teinud pooltki nii palju kära kui ta ise,» hüüdis ta nördinult. «Ise ta kolistas siin. Ta . . .» Aga enne kui ta enam sõnagi lausuda jõudis, sai ta ülekohut õige käegakatsutaval kombel tunda. Mitu head vopsu lajatas talle vastu kõrvu ja ta visati tuppa, kus ta nuttes põrandale lamama jäi.

«Ma nuhtlesin poissi,» seletas Harmides suuremeelselt, «mitte niivõrd sellepärast, et ta oli mu vastu jäme, vaid sellepärast, et ta segas su und, kuigi ma olin teda hoiatanud, et ta vait oleks. Sina ole nüüd aga hea laps ja mine ilusasti voodisse tagasi ja vaata homme, kas su truul austajal, sel laostunud Harmidesel polnud õigus, kui ta ütles, et su peavalu kaob ja vähemalt tosin tähte astub

216

taevast maha, et sinu silmade puhtas valguses särada.» See võrdlus polnud küll suurem asi, aga pärast nii kurnavat episoodi ei suutnud Harmides midagi paremat välja mõelda; pealegi polnud too poolearuga plika võimeline vahet tegema kulunud kõnekäänu ja kirjanduslikult originaalse metafoori vahel. Ja näe, tüdruk pilgutaski Harmidese poole oma silmalauge ning tõmbus kenasti mossitades tuppa tagasi. Susi teda söögu!

Harmides sulges pidulikul ilmel ukse, nagu oleks ta mingile tähtsale otsusele jõudnud. «Sa vilets poisipõnn,» ütles ta vaikse mesimagusa häälega, tundes, et hakkab juba oma pingutavast vägiteost toibuma, «sa tänamatu jõmpsikas, mis on sul oma koletu roima leevenduseks öelda.»

«Ise ütlesid, et annad mulle kõik, mis ma iganes soovin,» virises Glaukon istuli tõustes ja oma lõuga hõõrudes, mis pisaratest ja vaibatolmust olid kriimuks määrdunud. «Aga siis hakkasid hoopis mu peale valetama. Ja lõid veel pähe.» Ning ta pistis uuesti läbilõikavalt ulguma — maailma oli võimatu mõista.

«Jäta ometi see kole kisa,» vaigistas teda Harmides. «Muidu veel need tolad naabrid arvavad, et ma olen su vastu julm. Tegelikult aga oled sina see, kes kogu aja mu vaest südant piinab.»

«Kas sa annad mulle kõik... nii nagu sa lubasid?» küsis Glaukon nuttu unustades. «Sa ütlesid, et kõik. . . Kui ma trepist üles jooksin ja sind selle kotiga nägin, ütlesid sa, et annad mulle kõik, mis ma iganes soovin. Ma kuulsin oma kõrvaga, kuidas sa seda ütlesid. Mina ei küsinud midagi, sa ise ütlesid. Et ükskõik, mis ma soovin. Ma ainult kordasin sulle järele. Sa ütlesid, et kõik mis ma soovin.»

«Üheksa lüürilise luuletaja püha nime nimel, kas sa jääd vait!» hüüdis Harmides. «Su kõne stiil kannatab nagu alati korduste all. Jah, ma annan sulle kõik, mis sa iganes soovid, kui sa sellest kotist kellelegi ei kõssa. Said aru? Mitte ühtki sõna kotist.» Ta tõstis kõnealuse eseme ettevaatlikult seinaorva, kus rippusid ta riided, ja kattis selle mantli ja

muude rõivastega kinni. «Selles kotis on väike paharet, kes võib meid rikkaks teha, kui me ta vastu head oleme. Aga üht asja ei või ta kannatada, nimelt, et pisikesed poisid tema enda või selle koti kohta igasuguseid märkusi teevad. Said aru?»

217

Glaukon kuulas, silmad pärani. Aga Harmides ei tahtnud millegagi riskida, ta ei mõelnudki jõmpsikat enne silmist lasta, kui nad laeva pardal on. Ta oli juba kõik joonde ajanud. Laev lahkub sadamast kahe päeva pärast. Harmides oleks tahtnud küll päev varem teele asuda, aga polnud midagi parata. Teine laev sõitis veel hiljem, alles ne!ja päeva pärast Kreekamaale. Kolm laeva olid eelmisel nädalal teele asunud, nende peale Harmides ei jõudnud. Ta tahtis sõita laevaga, mis läheb otse Kreekamaale. Mis mõtet oli purjetada mööda rannaäärt mõnda teise puuni linna?

«Ei lähe sa kuhugi palli mängima,» ütles ta, «jääd minuga koos tuppa ja valvad, et paharet kotist välja ei pääse, eks?»

11.

Nädal möödus, punased flamingoparved lendasid päikeseloojaku poole, päevad ja ööd olid täis armastust. Deinias oli õpetanud Delfioni ujuma. See tähendab, et Delfion suutis nüüd ujuda silla lõpuni, ilma et ta oleks põhja vajunud, ja puuredel seisis just paraja koha peal, et sellest viimasel hetkel kinni haarata. «Ega järvevesi ometi kõhule halba tee?» küsis Delfion. «Ma neelan seda ühtelugu alla.» Seejärel lebasid nad muruga kaetud rannal lõõskavate roosipõõsaste varjus või jalutasid maanteid mööda mitmeid miile sisemaa poole. Teed olid tihti kuumad ja tolmused, ilma ühegi puuta silmapiiril. Siis tõusid need mäkke, kus rohelus muutus üha lopsakamaks, ja viisid lõpuks välja samblas vuliseva allikani. «On ta siin kogu aja vulisenud?» küsis Delfion, varjates suudlusi oma juustepuhmaga. Aga see, et ta nii kindlalt sellel uuestiavastatud maal kõndis, tuli ainult osaliselt suudlustest ja Deiniase usalduslike käte puutest. Need olid mehe sõnad, mis maa Delfionile nii lähedale tõid. Ega Deinias olnud teab kui jutukas. Aga kõigel, mis ta ütles, oli eriline tähendus. Kõik ta jutud ja sõnad olid kuidagi jõulised ja puhtad; saanud kuju sihikindlate tegude käigus, pidid nad omakorda tegudele õhutama. Kuigi Deinias otse oma elulugu ei jutustanud, tundus Delfionile, et ta suudab selle põhikude ja värvi küllalt selgesti ette kujutada.

Pärast seda kui ta naise ja kahe lapse juurest ära tuli,

218

oli Deinias pidanud mitut ametit. Ta isal oli olnud talu ja neid oli kokku neli venda ja üks õde. Ühel heal päeval Deinias lihtsalt tuli tulema, sest see oli ainus võimalus pääseda vaevarikkast rügamisest, mille eest saadi nii viletsat tasu, et osa maadki tuli ära anda, kuna turuhinnad olid madalad ega katnud rendikulusid.

Deinias oli olnud meremees, kaevanduskümnik, käsna-püüdja, oli abistanud viljakoristustöödel ja pidanud par-kalitöökoda. Lõpuks oli ta astunud Nabise, Sparta kommunistliku juhi sõjaväkke, kes lõi võidukalt tagasi roomlaste ja ülejäänud Kreeka tagurlike liitlasvägede pealetungi. Deinias oli Nabise kirglik poolehoidja ja ta tulisus nakatas ka Delfioni. Kreeklane selgitas naisele peensusteni, missuguse arengutee Sparta viimase kolme-nelja põlvkonna vältel oli läbi teinud. Kuidas Aleksander Suure imperialistlikud sõjakäigud, mis kogu Kreekamaa oma kiiluvette tõmbasid, olid endaga kaasa toonud elatustaseme ja palkade kiire languse ning raha ja maavalduste

peadpööritava koondumise väheste kätte. Kuidas Sparta kuningad, siiras soovis oma maal uuesti sugukondlikku vendlust maksma panna, sattusid teravasse vastuollu sugukondlike võltsvormidega, mis olid selleks loodud, et säilitada rassilist ülemvõimu ja oligarhiat. Kuidas Agis* oli ohverdanud oma elu ja siis Kleomenes* ja kuidas lõpuks Nabis oli võitluse etteotsa astunud. «Iga uue valitsejaga muutusid taotlused ikka selgemaks. Agisel seisis silme ees mingi särav, ülespuhutud unistus, tema pilk bli suunatud nõiduslikku minevikku. Kleomenesega astus unistus maa peale, aga ikka veel puudus sellel selgem siht. Alles Nabisega jõuti sihile. Spartas pole enam orje. Nabis kaotas orjuse. Ta kaotas rassivahed. Ta kaotas õiguse inimest ekspluateerida.»

Sõnad kadusid mingeisse joovastavaisse abstraktsioonidesse. Delfion ei suutnud kujutleda, kuidas seesugune kord täpselt välja näeks. Aga ta teadis, et ta armsam rääkis elust, kus midagi olulist oli muutunud, kus inimväärikus oli unistusest tegelikkuseks saanud, kus vabadus polnud enam tühine sõnakõlks ega pettus, vaid teostunud unistus. Delfion ei olnud naine, keda armastus oleks täielikult saanud oma võimusesse haarata. Ta andus küll Deiniase meelelisele kirele, ent oli samal ajal vastuvõtlik ka mehe vaimsele mõjule. Tõsi, ta ei suutnud üht teisest lahutada, aga see ei takistanud tal Deiniase mõttemaailma

219

tungimast. See koguni lisas ta tunnetele täiust, nagu oleks ta ka ise osa võtnud inimkonna vabastamise sõjast, kus Deinias oli kaasa võidelnud. Ainult Deiniase kindlat usku, et Nabis peale jääb ja vendlus varsti kogu maailmas võidule pääseb, ei suutnud Delfion jagada. Ta oli kogu südamest ja hingest valmis uskuma, et ka teised maad Nabise juhtimisel selle liikumisega ühinevad, aga tema meelest oh see ikkagi vaid mööduv nähtus, inimväärikuse, vabaduse ja armastuse võidukäik, mis ei või kaua kesta maailmas, kus madalad kired ja saagiahnus ta peagi lämmatavad ja hävitavad, nagu poleks teda olnudki. Muidugi, see unelm tuleb tagasi ja õhutab inimkonda uutele tegudele. Ometi ei tasunud seda liiga tõsiselt võtta. Tõeline tõde oli ikkagi ainult see tõde, mis avaldus nende inimeste elutöös, kes praegu elasid. Seetõttu Delfioni jäägitu andumus üritusele, millele oli pühendatud ta armastatu elu, tegi ta puhuti piiritult nukraks nagu liiga sulnis, liiga hajuvalt sulnis muusika, mida on võimatu taluda. Ta võis edasi elada vaid Deiniast oma embuses hoides, ta tugevat nõtket keha enda kõrval tajudes. Mingi vaikne piinav iha hävitas teda sisemiselt.

Endast rääkis Delfion tõtt, aga lühidalt, ja Deinias, kuigi ta huviga kuulas, ei esitanud küsimusi. Kumbki neist ei rääkinud tulevikust. Delfion teadis, et mees oli mingi salajase ülesandega Kart-hadašti tulnud. Hannibaalist kõneles Deinias märksa tagasihoidlikuma vaimustusega kui Nabi-sest. «Me oleme viimase kolme või nelja sajandi jooksul Hellases palju intensiivsema arengu läbi teinud kui teised maad. Sellepärast on meie probleem ühtlasi avangardi-probleem. Hannibaali ees seisev probleem on palju lihtsam. Ta püüab seda päris õigesti lahendada. Meie ja tema vahel pole mingit põhilist lõhet.» Ja ta lisas ebamääraselt, et arvatavasti tuleb ta järgmisel kevadel tagasi. Nabist huvitavat Hannibaali tegevus šofetina.

Rohkem nad tulevikust ei rääkinud. Kui Deinias viimasel hommikul üle järve tagasi sõudis, leppisid nad kokku, et kohtuvad õhtul; siis pidid nad ka oma tulevikku arutama. Deiniasel oli tarvis veel mõned pakilised asjad linnas joonde ajada, Delfion tahtis teda enda juurde kutsuda, heitis siis aga selle mõtte kõrvale. Nad otsustasid Deme-teri templi juures kohtuda.

Vaevalt oli Delfion koju jõudnud, kui Kleobule ta tuppa tormas. «Kui päevitanud sa oled. Ja nagu pikemakski kasvanud.» See tuli sellest, et Delfion oli kaalus tublisti alla võtnud. Kui väsinud ta esimestel päevadel oli olnud ja kuidas ta luud-liikmed hommikuti valutasid, ning jalad olid käimisest marraskil! Aga mida päev edasi, seda paremaks ta enesetunne muutus; nüüd tundis ta end nooremana kui iial enne. Ta suudles hajameelselt Kleobulet ja küsis, kuidas teised tüdrukud elavad. Kleobule ütles, et Pardaliska on välja läinud, ta ripsutavat tiiba ühe kullassepast lesega ja tundvat end tema majas täiesti kodus. «Oh, oleksin peaaegu unustanud. Barak on tagasi. Ta käis just mõne silmapilgu eest siin ja küsis sinu järele. Paistab teine täiesti endast väljas olevat. Eile hommikul tormas ta siia ja ma pole iial näinud, et ühel mehel võib nii metsik nägu peas olla. Pidin temaga mitu tundi rääkima, enne kui ta rahunes. Ta on päris kena, eks ole?» lõpetas heasüdamlik Kleobule, kes ei aimanudki, et ilme Delfioni näol ei tõotanud Barakile midagi head.

Delfion oli Baraki täiesti unustanud. «Kui ta jälle tuleb, ütle, et ma ei ole veel tagasi. Ütle, et saatsin sõna, et ma enne ülehomset ei tule.» Nii jääb talle vähemalt aega mõelda, mida Barakiga peale hakata.

«Ta on sinu pärast nii ärevil,» jätkas Kleobule, kuna ta oli Barakile lubanud, et kostab noormehe eest. «Minu meelest on ta kena noormees. Palju kenam kui kõik muud siinsed inimesed. Ja ta armastab sind tõsiselt.»

«Jah, ega tal viga ole,» ütles Delfion. «Kuidas kõigi teiste käsi käib?»

«Oi, Parikompsa oli haige. Mitte raskesti, tead isegi. Ikka see peavalu. Muide, ta on Ampeliska peale armukade. Ja Harmides läks täna hommikul vara minema. Ütles, et läheb nädalaks või paariks ühe oma sõbra juurde. Kaks meest aitasid tal pakke kanda. See pani meid tõesti imestama. Endal polnud peaaegu midagi kaasas, kui ta siia tuli, eks ju?»

Delfioni hakkas Harmidese ärasõit huvitama. See paistis õige imelik. Aga polnud mõtet mehikese pärast oma pead vaevata. Küllap ta oli mõnele kreeka kaupmehele oma kurba lugu jutustanud ja end külaliseks kaela määrinud, mõne päeva pärast on ta jälle tagasi ega jõua kaupmeest ära kiruda ja lubab sellele tõusikule näidata, kus ta õige koht on. Äkki tundis Delfion end kohutavalt õnnetuna;

ta vihkas elu, mille juurde ta oli tagasi pöördunud, ja teadis, et ta ei suuda enam anduda ei Barakile ega ühelegi teisele mehele, ta ei tahtnud kedagi peale Deiniase. Võib-olla, arutles ta nukralt endamisi, hindab ta oma tundeid Deiniase vastu liiga kõrgelt ja on mõne aja pärast mehe juba unustanud, aga praegu vähemalt oli ta täiesti oma tunnete võimuses. Edaspidi jääb ta vaid selle maja perenaiseks ega võta ise enam kliente vastu. Barakiga muidugi tuleb tüli. Võib-olla oleks kõige õigem talle ta kingitused või vähemalt mõned neist tagasi anda. Delfioni mõtted hakkasid uuesti asjalikku suunda võtma; oli tarvis leida kindlat pidepunkti, aga kui see peab asuma väljaspool maailma, mida esindab Deinias, siis kust mujalt võis ta seda leida kui rahas ja kõiges selles, mis rahaga on seotud? Ei, ta ei tahtnud Barakile kingitusi tagasi anda.

Ta läks üles oma tuppa ja hõikas Kleobulele, et see vannivee valmis paneks. Niipea, kui ta tuppa astus, tundis ta, et tuba on kuidagi võõras ja mööbel nagu teistmoodi. Aga küllap tuli see hingelisest murrangust, mille ta oli läbi elanud. Kuidas võikski tuba talle tuttavana tunduda, kui tema ise, kelle loomus ju toas avaldus, nii põhjalikult muutunud oli? Ometi ei saanud ta ebamugavast tundest lahti. Aga alles siis, kui ta juba istus ja jalad

välja sirutas, et väike neegriplika saaks tal sandaalid jalast võtta, sai ta aru, et vähemalt üks asi ei olnud oma koha peal.

«Kust see kirst siia sai?»

Väike neegriplika ei teadnud ja ainult naeratas sõbralikult, nii et hambad välkusid. Delfion unustas kirstu ja ta mõtted pöördusid jälle argielu murede juurde tagasi. Kuskil ta sisimas toimus põhjalik pööre. Ühed jõud püüdsid vanu aluseid lahti kangutada, teised katsusid seda takistada. Tema kunagised kartused, kust oligi pärit see ettevaatlik rahu, mis tal siiani oli aidanud elus läbi lüüa, püüdsid ka uuel pinnal vana tasakaalu saavutada. Ta arutas mõttes, et tal tuleks veel oma kuus kuud tublisti tööd teha, siis võiks hakata vaatama, kuidas tüdrukud vabaks lasta, neile väike kapital anda ja asjad nii korraldada, et ta ise saaks mõne pankuri vahendusel endale Ateenas või Korintoses paraja kinnisvara soetada — see annaks kindla seljataguse. Pärast seda võiks Deiniase üles otsida, isegi kui mees ei peaks kevadel enam Kart-hädasti sattuma... Aga teine osa temast, see, mis hiljuti oli vabaks saanud,

naeris need plaanid välja — niimoodi ei jõua ta kuigi kaugele. Kui ta kord juba vanade eluviiside juurde tagasi pöördub, haarab endine rutiin ta uuesti oma võimusesse ja kisub alla; tekivad ettenägematud väljaminekud; unistus sellest, et ta kord majanduslikult kindlustatuna saaks üksindusse tõmbuda, muutuks üha kättesaamatumaks. Ta ei näeks enam iial Deiniast. Selle mõtte juures tõmbus ta süda kokku. Kõike muud, ainult mitte seda!

Kleobule astus tuppa. «Ma tahtsin su käest midagi küsida. Ega sul midagi selle vastu ei ole, kui ma ütlen Barakile, et sa just sellepärast saatsidki sõna, et tema võiks ehk Sürakuusast tagasi olla? Ta on nii õnnetu ...» Delfion oli Barakist tüdinud, aga talle meeldis, et Kleobule noormehe pärast muret tundis.

«Ütle, mida tahad! Ainult vaata, et see liiga südamlikult ei kõla!»

«Ega ma ainult tema pärast. Ta paistab sinu pärast mures olevat. Ta ei öelnud küll selgesti, aga andis mõista, nagu ähvardaks mingi hädaoht. . . Ma ei saanud ta jutust õieti aru. Nagu ähvardaks just sind mingi hädaoht. Ma kohkusin ka ära. Ta ajas nii segast juttu, aga ise näis koledasti kannatavat.»

«Ta tahab ainult tähelepanu endale tõmmata, tahab, et ma teda ilmtingimata vastu võtaksin,» ütles Delfion äge-nedes. «Saada järgmine kord mõni teine tüdruk temaga rääkima, kui see sind nii rööpast välja viib.»

«Ei, ma räägin ise. See ei vii mind sugugi rööpast välja. Mul on tast ainult kahju.» Kleobule lahkus toast.

Niipea kui tüdruk oli läinud, polnud Delfion enam sugugi nii väga veendunud, et Barak ainult salapäratseda ja end tähtsaks teha tahab. Delfion ei tundnud end äkki enam kindlana. Hetkeks valdas teda vastumeelsus koguni Deiniase ja selle hoolimatult edasisammuva maailma vastu, mida mees esindas. Ta tahtis uuesti sukelduda sooja kosmilisse unistusse, universumi igavese sünni, surma ja uuestisünni kujutelmade ringi, nii nagu see viljakuse jumalannale pühendatud miimides avaldub. Kohutav hirm halvas teda. Ta mõtted pöördusid jälle kirstu juurde. Miks asus see toa teises otsas? Delfionil oli kange tahtmine pista käsi laekasse, kus ta hoidis oma aardeid. Kulla ja kalliskivide puudutamine vabastaks ta pealetikkuvast hirmust, ta ei sõltuks enam maailmast ja saaks tagasi enesekindluse.

Aga hädaohutunne ainult kasvas, kui ta tabureti võttis ja kirstule asetas. Ta ronis üles, avas laeka kaane ega olnud isegi üllatunud, avastades, et laegas on tühi. Ta tajus vaid, et ta eelaimused polnud teda petnud. Ta kartused olid leidnud kinnitust. Hetkeks tundis ta koguni kergendust. Nüüd ta vähemalt teadis, kust tuli hoop. Teadmatus just oligi teda kõige rohkem häirinud. Ta ronis kirstu otsast alla, pani tabureti korralikult oma vanale kohale ja istus jälle voodiäärele.

Väike neegriplika pistis oma naeratava näo ukse vahelt sisse ja teatas, et vann on valmis. «Tulen kohe alla,» vastas Delfion, ilma et oleks üldse suutnud end liigutada. Talle kippus naer peale, mingi pööritav tühjus valitses ta peas, närvid olid kuidagi rumalalt pingul ja elevil, suu kiskus mõttetult naerule, nagu oleks ta iseenda tapnud ja rõõmustaks nüüd hästi tabanud hoobi üle. Ta nagu vaatles end kuskilt eemalt.

Aga midagi tuli ette võtta. Tema teine mina protesteeris, laiutas käsi, haudus plaane, kuidas kiiresti ametivõimudele teatada ja varast taga ajama hakata. Kes oli võtnud raha ja kalliskivid? Pardaliska, Barak, Kleobule? Mõte liikus loiult, üks oletus teise järel libises mööda, jätmata ainustki jälge. Ohates tõusis ta püsti. Vähemalt merevaigust kaelakeed polnud tualettlaual keegi puudutanud. Tal oli tahtmine see aknast välja visata. Ei, ta ei saa uuesti otsast peale hakata. Äkki valdas teda üllatav vabadustunne, ta keha muutus kergeks ja nõtkeks, nagu oleks ta nümf mõnest legendist, kes on linnuks moondunud.

Ja korraga taipas ta, kes oli asjad varastanud. Muidugi Harmides. Kuidas, taeva pärast, oli ta küll nii andestamatult hooletu olnud ja talle näidanud, kus ta oma väärtasju hoiab, kui Harmides talle seda uskumatult läbipaistvat lugu emalt päritud mälestusesemetest jutustas. Noh, Delfion oli asja talle ainult kergemaks teinud. Ühe nädala jooksul oleks Harmidese-taoline mees peidupaiga ka siis välja nuuskinud, kui Delfion talle seda vaeva poleks säästnud. Ja ma ju kogu aja teadsin, missugune ta on, mõtles Delfion. Ta püüdis meelde tuletada, millega ta mõtted parajasti tegelesid, kui ta peidupaiga Harmidesele reetis. Kuidas ta ometi mehe riukaid läbi ei näinud?

Delfioni meel muutus üha kergemaks. Ta teadis nüüd, et niikaua kui ta süda kogu selle varanduse küljes rippus,

poleks ta suutnud end siit lahti kiskuda. Ta oleks üha uusi vabandusi leiutanud ja lõpuks hellitanud kõigest möödunust vaid nõrka mälestuskuma. Kui hirmus. Nüüd on lõpp võib-olla lähemal, aga see on väärt lõpp.

Deinias ootas teda trepil; jälle seisis ta seljaga Delfioni poole, kuna ta ei teadnud, kustpoolt naine tuleb. Järgmine kord ta juba teab, mõtles Delfion, nüüdsest peale teab ta alati. Aga ta ei kiirustanud rääkima, tal oli soe ja hea olla. Nad sammusid dokkide poole ja tõusid siis üles Kart-hadašti kaitsevallile, kust veel iial ükski vaenlane polnud läbi murdnud, kuigi tornide vahel ei kõndinud enam rinnaturvisega vahisõdurid, laoruume ei täitnud tohutud viljavarud ning maa-alustes tallides ei trampinud tuhanded hobused ja elevandid. Oli tore olla siin kõrgel nendel tohutud müüriplokkidel ja vaadata, kuidas päike aegamisi tumevioletsete küngaste taha kadus.

«Mul oli täna palju tegemist,» ütles Delfion lõpuks ja rääkis Deiniasele kõik ära.

Ta oli tüdrukud vabaks lasknud. Et arusaamatusi ei tekiks, oli ta teinud seda ühe ametniku juuresolekul, kellele andis jootraha, et ta kogu asja kiiremini joonde ajaks; pärast oli ta käinud veel Demeteri templi ülempreestrinna juures. Ta ei tahtnud, et

tüdrukutel tuleks hiljem oma seisuse pärast sekeldusi. Maja ja kõik ülejäänud asjad oli ta jätnud Kleobulele. Ise tahtis ta pöörduda tagasi Hellasesse — Spartasse.

«Küllap saad oma kapteni nii kaugele, et ta mu kaasa võtab.»

Ta ei öelnud, et tuli Deiniase juurde, ta ei tahtnud end talle kaela määrida. Õieti polnudki Deinias ainus põhjus, miks ta selle otsustava sammu oli astunud, kuigi ilma Deiniaseta ta seda iial poleks teinud. Kui Deinias ka praegu sureks, mõtles ta, läheksin ma ikkagi Spartasse. Aga Deinias ei tohi surra. Aimdus, et nende tulevik on üürike, et aeg, mis neile on antud armastada ja Nabise juhtimise all õnne maitsta, ei kesta kaua, tegi Delfioni kurvaks, aga see kurbuski kuulus kogu selle võlu, kogu selle rõõmsa erutuse juurde, mis nüüd, kus ta end vabana tundis ja oma heaolu enam ei tarvitsenud maisele varale ehitada, ta hinge täitis. Elu oli nüüd üksainus voogamine, üksainus liikumine ja muutumine; ning kuskil sügavas

225

sisimas püsis nukker ja hell teadmine, et sa kõigest sellest imepäraselt osa saad.

«Meie pidupäevad on nüüd läbi,» oli kõik, mis Deinias ütles. Delfion oli talle tänulik, et nad teineteise mõistmiseks nii vähe sõnu vajasid. «Ma tean, ma tean,» hüüdis ta. «Kas ma siis ei vääri sind?»

Vastuse asemel haaras Deinias ta oma käte vahele ja Delfion puhkes ohjeldamatult nutma. Enam polnud vaja midagi seletada. Ta ei tulnud Deiniase juurde armuseiklusi otsima, ta ei nõudnud, et mees temale kuuluks. Delfion läheb ta juurest ära, niipea kui ta märkab, et ta takistab Deiniasel teenida üritust, mille eesotsas seisab Nabis. Delfion tahab vaid, et tallegi ses ürituses oma osa antaks, et ta teaks, et nad võitlevad sama eesmärgi eest. Ja kui neil vahest avanekski võimalus oma armastusele pühenduda, siis on see hoopis teine asi, kuigi ka see oleks osake sellest suurest kiindumusest, kevadhurm, mis võib üle elada mitu talve, mitu surma. Ja Delfion nuttis Deiniase käte vahel selle kurva ja armsa elu pärast, mida tuli igavesti kalliks pidada ja ometi ainsa sõna peale ohvriks tuua eesmärgile, mis hoidis üleval kogu seda kurba ja armast elu.

Üleval kaitsevallil, kus kivid olid soojad päevasest päikesepaistest, nuttis ta nagu laps ja rahunes siis Deiniase rinnal. All tänavalõhanguis kees linna meeletu elu, madal häältekõmin riivas nende jalgu. Mägede violett hajus uduna lääne poole.

«Jah, küllap kapten leiab sulle laevas ruumi,» ütles Deinias.

Kapten torises veidi, aga lõpuks leiti ikkagi väike kajut. Nad istusid Deiniasega hilisööni laevaninas köiepundarde otsas ja ajasid juttu, peakohal paistsid tähed, ümberringi loksus ja sosiskles vesi. Delfion rääkis Deiniasele, kuidas ta kogu oma varanduse oli kaotanud, ega püüdnudki salata, kuivõrd see kaotus oli aidanud tal otsustavat sammu astuda. «Ma olen sellele hirmsale Harmidesele tänulik,» ütles ta. «Tema räpane vemp osutus kõige abistavamaks käeks, mis mulle iial on ulatatud.» Deinias ei hinnanud tema otsust seetõttu sugugi vähem, et välised olud olid selleks tõuke andnud. Ta rändas mõttes tagasi aega, mil ta ise oli kodunt lahkunud, ja püüdis meenutada, milline oli tollal ta enda meeleolu. «Küllap tookordki aitasid tuhat

226

pisiasja kaasa. Isa sattus ikka suurematesse raskustesse. Pidin seetõttu tugevamini töötama. Tegin igasuguseid plaane, kuidas perekonnavarandust päästa, aga lõpuks pidin ikkagi olukorrale alla vanduma. Mu naine oli omal ajal kena tütarlaps, aga vanema venna naine rikkus ta ära . . . Ma ei tea. Ühel päeval nägin ma, kuidas ta kerjuse lävelt minema

ajas. Küllap ma ei andestanud seda talle iialgi, kuigi ma tol korral midagi ei öelnud. Kogu see elu rõhus mu maha. Siis läks asi päris hulluks. Ühel päeval vahetasin parajasti toas rõivaid — olin just künd-mast tulnud —, kui kuulsin, kuidas naine all õues nais-orjaga, pooltobeda traakia tüdrukuga riidles; kanad kaagutasid. Lippasin teise ukse kaudu välja ja läksin mere äärde suplema, kuigi vend mind viinamäel ootas. . . Olime temaga härja ostmise pärast riidu läinud . . . Neid päevi on raske meelde tuletada, just nagu püsiksid sõlme kallal, mille sa nädal aega tagasi hoolikalt sõlmisid ja mida sa enam ei oska lahti teha . . . Linnanõukogu oli sel aastal suurmaaomanik Skaparnioni pooldajatest üle uju-tatud . . . Ma suplesin meres ega suutnud siis äkki enam kogu selle nääklemise sisse tagasi minna. . . Lamasin kaljunukil päikese käes ja kuivatasin ennast, üks laev sõitis õige lähedalt mööda. Ma ei mõelnud õieti midagi, lihtsalt hüppasin vette ja ujusin laeva juurde. Nad võtsid mu pardale. Mõnda aega ei võinud ma ühtki naist silmaotsaski sallida, siis unustasin . ..»

Aeg-ajalt lõi kala vees sulpsu. Hõbesoomused helkisid, veepind lõi säbrutama. Tähed olid nagu läikivad piisad, mis rippusid mastide ja raade küljes. Sadama poolt paistsid kaubaladude ja empooriumi tumedad siluetid. Suur laine pani laeva äkki kõikuma ja tõmbas ankruköied pingule. Miski sibas üle sadamasilla, öö ohkas sügavalt.

Reisija, kes sõitis Delfioni naaberkajutis, oli käskinud, et teda enne ei tülitataks, kui laev on purjed hiivanud. Tal oli teener kaasas, sest Delfion kuulis kajutist jutu-kõminat. Madrus, kes tõi Delfionile hommikusöögiks mett ja leiba, rääkiski, et reisija oli keelanud end tülitada. Delfion arutles endamisi, kas mees jookseb ära oma naise või võlausaldajate eest, on ta mõni poliitiline põgenik või lihtsalt mingi veidrik. Aga lahkumisärevuses unustas ta naabri peagi. Delfion oli tüdrukutele öelnud, et sõidab Kart-hadaštist ära, aga lähemalt polnud ta midagi seletanud; ta ei tahtnud pisaraterohket jumalagajätmist

sadamasillal. Kui ta majast lahkus, oli niigi juba igaüks oma tundeid demonstreerinud: Kleobule kaotas viimasel minutil närvid ja palus, et teda kaasa võetaks, seepeale unus-tasid kõik tüdrukud erutuse, mis neid vabaks saades oli vallanud, ja hakkasid hüsteeriliselt kinnitama, et nad ei taha oma armastatud Delfionist maha jääda. ,,Laev hiivas vara ankru. Delfion hoidus trepi ligi, et ringisagivatele madrustele mitte jalgu jääda. Ta oli rahulik ja siiski pisut elevil. Laev tõugati teivastega kai küljest lahti, seejärel võeti abiks aerud ja sõideti kitsast sadamasissekäigust avamerele. Kiiresti vahelduvate piltidena libises Kart-hadašt Delfioni silme eest mööda ja kadus unustusse. Empooriumihooned jäid seljataha ja sulasid ühte linnamüüriga, siis vilksatasid mööda mõned hütid palmipuu all, sellele järgnes rida kiiskavaid härras-maju, lage kalmistunurk, tamariskisalu ja sakiline kalju-joon; väike tüdruk veeretas rannal ratast, kuskil vilksatas punane tellisekatus, seejärel jälle sakilised kaljud, ja maa kahanes ikka väiksemaks ja väiksemaks kesk värskeid tuuli ja lainehobuste vahuseid lakku. Deinias läks mööda ja asetas oma käe hetkeks Delfioni käsivarrele. Delfioni elu põles tugevais puhastusleekides.

Keegi tuli trepist üles. Delfion aimas, et see on seesama mees, kes oli käskinud end mitte enne tülitada, kui laev on juba teele asunud. Ta pööras uudishimulikult ümber ja nägi Harmidest enda selja taga trepist üles tulevat. Harmides hoidis Glaukonil käest kinni, vaatas rõõmsalt juttu vadistades poisile otsa ega märganud Delfioni enne, kui oli üsna ta ligidal. Selle aja peale oli Delfion jõudnud end juba koguda. Kui ta esimese vihaga tahtis lurjuse kohe paljastada ja karistada ning samal ajal tundis vastupandamatut

soovi valjusti naerma pahvatada, siis andsid mõlemad tunded lõpuks maad vaikselt muhelevale põlgusele. Pealegi, kuidas saaks ta Harmidest paljastada — tähendaks see ju, et ta on tänamatu uue elu vastu, mille oli endale valinud! Kui ta Harmidese paljastab, saab ta oma varanduse tagasi, aga juba ainuüksi mõte sellele, et ta peab uuesti oma õlgadele võtma tapva jõukusekoorma, täitis teda hirmuga, nagu oleks tegu pühaduseteotusega.

«Tere hommikust, Harmides,» ütles ta.

Kui Delfion üldse kättemaksu ihkas, siis tuhkjas kahvatus, mis nüüd Harmidese näole langes, näitas, et ta oli oma tahtmise saanud. Harmides nõjatus vastu seina ja

228

oleks peaaegu ümber kukkunud, kui laev avamerele jõudes ägedasti kiikuma hakkas. Mehike ei saanud sõnagi suust, ta tegi küll suu lahti, aga sealt kotsis ainult arusaamatut kulinat. Delfion tundis ta vastu mingit jahedat kaastunnet.

«Ma otsustasin Hellasesse tagasi minna,» jätkas ta. «Andsin maja kogu täiega tüdrukutele. Kole kahju. Sel moel said nad ka sinu kolm kallist mälestusasjakest endale. Kuidas sa nüüd ilma nendeta elatud saad? See oli minust tõesti südametu, et nad mul nii meelest ära läksid.»

Delfion nägi, kuidas kahtlus- ja kergendustunne Har-mideses võitlesid. «Sa ... andsid kõik ära? Mul endal avanes näe võimalus ... Glaukoni pärast... Võtsin vastu. Ma ei saanud sinuga jumalaga jätta, kuna sind polnud kodus. Sa tead ju, ega ma endast ei hooli. Minu elu on läbi. Aga poiss on noor. Ma ei või pealt vaadata, kuidas ta raisku läheb... Ega sa laekasse ei vaadanud?»

«Õieti pean ma sind tänama, et ma selle otsuse tegin,» ütles Delfion. «Sina oled süüdi, et.. .»

Tuhkjas kahvatus ilmus uuesti Harmidese näole. «Mis asja sa kargad,» hüüdis ta ahastades Glaukonile. «Seisa paigal! Ma kardan, ma jään vist merehaigeks.»

«Meil on kotis paharet,» hüüdis Glaukon ringi keksides.

Delfion patsutas talle õlale ja astus Harmidese juurde. «Vaata, sinu targad arutlused raha ja varanduse põlastus-väärsusest viisid mu niikaugele, et ma otsustasin kõik sinnapaika jätta. Tänu sinule sain ma aru, et iga kübe-kegi endast lugupidav inimene peab rahast ja kogu varandusest loobuma...»

Harmides silmitses teda ärevalt. Peitus neis sõnades terav iroonia või oli Delfion lihtsalt viimane tola? Igatahes ei kavatsenud ta oma aardeid tagasi nõuda, ja kõik muu oli ükspuha. Aga Harmides taipas, et reis ei kujune just meeldivaks. Võib-olla Delfion ainult ootab, kuni nad jõuavad mõnda Kreeka sadamasse, ja annab ta siis üles? Ja kuidas saab ta laeval oma saaki varjata — ükskõik kuhu ta ehted ka peidab, mõni madrusemühakas leiab need ikka üles ja näppab ära. Harmides oigas.

«Aita parem oma isand kajutisse tagasi,» ütles Delfion Glaukonile. «Ta jääb raskesti merehaigeks.»

Siis pöördus ta ümber ja läks üles tekile, kus ahtris tüürimehe kõrval seisis Deinias, punane kaelarätt lipen-damas tuules. Niisuguses maailmas ei või see kaua kesta,

229

mõtles Delfion, ühendades mõttes oma armastuse Nabise üritusega. Aga senikaua kui ta kestab, on ta särav ja tugev ja õrn, ning muusika lehvitab tuules oma metsikuid lahingulippe; siis aga alustavad rünnakut piigid.

12.

Nii neil hetkedel, kui ta viibis mingis poolekstaasis, kui ka neil, mil ta meeli valdas raske süngus, oli ta jõudnud piirini, kus kõik asjad, isegi kõige tühisemad, said mingi pahaendelise tähenduse. Ta oli valmis tegema ükskõik mida, et ainult pääseda nende halastamatute häälte käest. Kõik, mis tema elus oli jäänud kuidagi poolikuks ja ebatäiuslikuks, näis koonduvat Delfioni ja Baraki ümber; naine oli ta lõksu meelitanud, nii et ta hakkas nende vaheltsobitajaks ja viis nad kokku; nende ühenduses aga peitus kogu kurja juur, embus lagunes siin oma algelementideks — jõuks ja vägistamiseks. Kui ta neile kahele mõtles, nägi ta kõiksuse vägistatud ja vägistavat olemust meeletus hirmus ühtesulanuna. Ta hakkas käima paikades, kus võis kohata Barakit, et toita oma viha ja viia end lähemale otsustavale silmapilgule.

Kord kohtas ta Barakit tänaval Delfioni maja ligidal. Aga Barak ei märganud teda ja läks temast mööda; noormehe juuksed olid sassis, pilk maas. Miski Baraki metsikus välimuses sisendas Gersakkonile, et tund oli lõpuks saabunud. Ta järgnes Barakile läbi mitme tänava ja kaotas ta siis silmist kuskil puuseppade tänavas, kus tehti ekspordi jaoks seedripuust kandetoole ja voodeid. Aga tal oli tunne, et kõik liikumised on saatuse poolt ette määratud, ja ta ei kahelnud, et kohtab Barakit õige pea uuesti. Ta läks koju ja võttis kirstust, kus leidus igasuguseid sõjariistu, ühe pistoda; sellel oli peenike, hästi terav ja kõver tera, mida nähes Gersakkon iiveldust tundis. Siis läks ta läbi dokkide sadama teise serva, et järele vaadata, kas kõrts, mida ta seal kunagi oli näinud, on veel alles ja ikka niisama haisev ja inetu. Kõrts oli alles.

Gersakkon läks tagasi tänavale, kus asus Delfioni maja, ja umbes tunni aja pärast nägi ta Barakit uuesti tulevat; noormehe näol lasus seesama ohvriks pühitsetud looma ilme. Sel korral Barak märkas Gersakkoni. Hetkeks paistis,

nagu tahaks ta seisma jääda ja rääkima hakata, lõi aga siis lootusetult käega ja läks edasi. Gersakkon laskis tal minna. Tal oli tunne, et tund polnud veel saabunud, kuigi oli ligi.

Järgmisel hommikul ootas ta samas kohas; peagi nägi ta jälle Barakit tulevat. Tund oli saabunud. Barak paistis olevat viimse võimaluseni kurnatud, juuksesalgud langesid tal näole ja silmist vahtis ärahirmutatud looma pilk. Ta huuli kattis vahukirme. Ta ei märganud Gersakkoni. Gersakkon püsis tal tihedalt kannul. Niiviisi kõndisid nad umbes tund aega. Barak ei vaadanud kordagi tagasi, vaid eksles sihitult ühest tänavast teise. Siis, pööranud paplite ja raidkujudega äärestatud tänavast ühte kõrvaltänavasse, pöördus ta äkki ümber ja haaras Gersakkonil käest kinni.

«Miks sa mu kannul käid?»

Samas tundis ta Gersakkoni ära ja laskis ta käe lahti. Ta kordas oma küsimust rahulikuma tooniga ja Gersakkon vastas: «Ma nägin su näol surma. Sellepärast käisin ma su kannul.»

Barak pahvatas õõnsalt kähiseval häälel naerma ja äigas käega üle näo, seejärel silmitses ta oma peopesa, nagu peaks ta seal nägema mingit valust krampikiskunud maski või vereplekke. «Noh?» küsis ta ähvardavalt.

«Lähme joome ja ajame juttu,» ütles Gersakkon ja võttis tal käest kinni.

Barak ei vastanud, aga läks Gersakkoniga kaasa. Gersakkon viis ta dokikvartali, ilma et oleks tee peal sõnagi lausunud. Barak ei paistnud millegi vastu huvi tundvat. Gersakkon ei püüdnudki teada saada, miks noormees nii rusutud on. Tema meelest tuli see survest, mida jumal paratamatult avaldab ohvrile, kelle kaudu peab teostuma jumala ilmumine ja taevaminek. Nad möödusid väikesest templist ja Gersakkon haistis verelehka, mida läppunud viirukisuits polnud suutnud lämmatada. Jumalus elas kõrbenud liha ja vere lõhnas. Kõik muu oli vaid dekoratiivne tagapõhi. Ta tundis, kuidas nahktupes põueoda vastu ta puusa rõhus nagu kepp, milles maagilisel jõul on säilinud kevadmahlade või välgu kohutav tukse.

Kõrts, kuhu ta läks, oli vilets joomakoht linnamüüri taga väikesel tühjal maalapil kaubadokkide ja paari ilusa aia vahel, mida põhja poolt piiras surnuaed. Gersakkon oli valinud selle koha sellepärast, et maja ühes nurgas asus otse vee kohal väike rõdu, mis lõhnas vettinud

puude järele. Ta tiris Baraki läbi esimese toa, kus jõid meremehed ja naised.

«Kas rõdul on kedagi?» küsis ta kõrtsiteenrilt. Jah, kaks meest jõid seal. Gersakkon andis teenrile mõned mündid ja käskis mehed kinni maksta, et nad rõdu vabaks teeksid. Kui mehed olid lahkunud, läksid nad Barakiga rõdale. «Siin on meil mugav olla,» ütles Gersakkon.

Esimest korda laskis Barak silmadel ringi käia. «Jah?» ütles ta ja vaatas üle vete mägede poole. Gersakkon märkas noormehe näol tahtejõuetut juhmi ilmet, mis on omane kõigile neile, kes on saatuse poolt ohvriks määratud, ning tundis, kuidas pistoda tugevasti vastu ta puusa rõhus. Kui pimedaks läheb, lööb ta noa Baraki südamesse või kõrisse — ta polnud veel otsustanud, kuhu, kuigi see oli väga tähtis — ja viskab siis laiba vette. Selleks ajaks on maja lärmi täis ja kõik juba purjus ning keegi ei pane tähele ega hooligi sellest, kas Barak on või ei ole enne Gersakkoni majast välja lipsanud. Barak oli nagu mingi ränk koorem, mille ta peab oma seljast maha viskama, et jälle sirgelt seista, või nagu loor, mis varjab ta eest elu ja mille ta peab lõhki karistama, et pääseda teisele poole, kus asub tõelisus. Mõte, et ta sammub läbi lärmaka purjus kõrtsi päiast kõike, täitis ta ääretu kergendustunde ja rõõmuga — see tähendaks ju, et ta on teo korda saatnud ja pääsenud. Tundus, et kogu elu hakkab siis liikuma vastassuunas, maailm on pööratud pahupidi. Noapiste tagajärjel langeksid keskpunkt ja ring joon maagilises välgusähvatuses hetkeks ühte ja pärast lendaks keskpunkt vaba teguderingina väljapoole, kõik see aga, mis Gersakkoni praegu lämmatas ja lõhki tahtis rebida, surutakse keskpunkti.

Küsimus seisis veel vaid õiges hetkes ja kohas, kus noapiste peab aset leidma. Mis kohasse puutus, siis hakkas see Gersakkonile muret tegema jä teda häirima. Barak istus mingil vateeritud polstriga puupingil, Gersakkon klapptoolil; nende vahel asus veiniplekkidega kaetud vahtrapuust kokkuklopsitud laud, mille sisse külastajad olid lõiganud oma nimesid ja igasuguseid muid märke. Kõrtsiteener tõi suure pudeli parimat valget sitsiilia veini. Nad kurnasid veini läbi räpase riidenartsu ja lisasid sellele vett hulka.

Barak jõi ja elu näis hakkavat temasse tagasi tulema, ta vaatas rahutult ringi ja vangutas pead. Lõpuks pöördus

ta Gersakkoni poole ja küsis; «Miks sa mu siia tõid?» Ta hääles polnud kahtluse varjugi, ta küsis lihtsalt sellepärast, et ta hakkas uuesti oma ümbruse vastu huvi tundma. «Muide, kas me oleme sõbrad? Mina küll ei tea. Sa segad end kogu aja mu ellu ja ma ei tea, kas needa või õnnistada sind.» Kui ta vastust ei saanud, laiutas ta käsi ja ütles: «Igal juhul — see ei loe. Ütle mulle, kas sinu meelest on teatud juhul lubatud oma isale näkku lüüa? Ma seletan kohe lähemalt. Näkku — vastu lõuga. Muide, see ei loe ju, kuhu.»

«Isa olla on õige tõsine asi,» ütles Gersakkon ettepoole nõjatudes, teda hakkas erutama üks uus mõte. Ta raputas pead. «Ma kardan, et ma ei julgeks üldse magada, kui ma oleksin isa. Aga ega sa seda ei küsinudki. Minu meelest ei saa keegi meist surma kohtu ette astuda, ilma et me süda meie vastu ei kisendaks, ükskõik mida me ka välja ei mõtleks, et seda tunnistajat vaikima sundida. Minu meelest — muide see, mida mina arvan, ei loe üldse, pealegi käib ta risti vastu sellele, mida tavaliselt arvatakse — on isa mitte lüüa samasugune kuritegu kui teda lüüa. Sest vaata, esiteks on need sugulussidemed üldse valed ja ebaõiged . . . Üks minu sõber, keda ma väga austan, usub, et poeg, teoloogiliselt võttes kui emanatsioon, on ajatu ja järelikult täpselt niisama vana kui isa. See on kaalukas järeldus ja võib viia — kui temast õigesti aru saadakse — maailmani, kus seadus muutub vabaduseks. Teisest küljest muidugi võib see olla lihtsalt meeletus.»

Barak rüüpas veini ja nõjatus tagasi, üha peaga noogutades. Gersakkon pidas seda saatuslikuks märguandeks. Ta peab noa ohvri kõrisse pistma. Nüüd, kus kõik kahtlused olid kadunud, haaras teda äkiline õrnushoog Baraki vastu, ta sirutas käe ja silitas Baraki kätt. Barak vaatas alla kaaslase väljasirutatud käele ja kortsutas kulmu.

«Siin me nüüd oleme,» ütles ta lõpuks. «See tähendab, sind ma just tahtsingi näha.» Ta vaatas Gersakkonile paluvalt otsa. «Sa oled mind varemgi aidanud ja mul pole kedagi, kelle poole pöörduda. Kui sina mind ei aita, olen ma enne homme hommikut surnud.»

Neid sõnu kuuldes muutus Gersakkoni sees äkki kõik külmaks. Kas jumal tõesti ei mängi temaga ausat mängu? Tal oli tunne, nagu oleks ta sattunud vastandlike eesmärkide

meelevalda, ja et enesekindlust tagasi saada, puudutas ta pistoda tuunika all. «Miks?»

«Sellepärast, et Delfion jättis mu maha,» hüüdis Barak. «Ta läks ära.» Noormees kattis näo kätega kinni ja hakkas nuuksuma. «Ma pole kolm päeva peaaegu midagi söönud. Ma tunnen, et ma lähen hulluks. Kas kuuled? Ma lõin oma isale tema pärast näkku. Ma põlgasin ära isa õnnistuse ja viskasin oma päranduse minema, kõik tema pärast. Ma olen end oma endisest elust lahti öelnud. Ma tegin seda rõõmuga. Ja tasuks kõige eest saan ma teada, et ta on läinud ega ole mulle ainustki sõna jätnud. Minul aga pole enam tagasiteed.»

Gersakkonis tärkas metsik viha Baraki vastu, kõik oli läinud viltu. Kõik vastastikused suhted, mida ta nii hoolikalt oma mõtteis oli plaanitsenud, varisesid kokku; Barak ei vastanud enam kujutlusele ohvrist — või õigemini, kui ta oli ohver, siis oli hoop juba antud, aga mitte Gersak-koni, vaid kellegi teise poolt. Gersakkon tõusis püsti ja astus rõdu äärde, ta virutas rusikaga vastu rinnatist, nii et üks post pooleks purunes. Kas ei olnud tal siis mingit väljapääsu? Ta läks tagasi laua juurde ja ütles väga õrnalt: «Hea küll. Räägi mulle kõik ära. Ma päästan su.» Ja ootamata, millal Barak oma juttu alustab, surus ta noormehe kätt, läks uksele ning tellis midagi süüa. Kui leivakakud ja kotletid olid lauale toodud, viipas ta käega ja käskis Barakil sööma hakata.

Barak sõi ja hakkas rääkima. Algul ta kogeles ja hetketi paistis, et ta kaotab jutuotsa hoopis käest. Aga vähe aja pärast muutus ta pea selgemaks ja kogu lugu võttis kindlama kuju, oli ilmne, et ta paljustki alles rääkides esimest korda aru sai. Ta peatus, olles ka ise üllatunud, et kõik talle nüüd nii selge tundus. «Jah, nii see oli,» ütles ta. Kõige imelikum oli see, et valu hakkas just nagu lahtuma, nagu poleks mitte Delfiõni lahkumine, vaid see, et ta ise nüüd sellest lahkumisest rääkis, neid alles tõeliselt lahutanud. Ta vaatas ahnelt Gersakkonile silma, otsides sealt midagi, mis talle jõudu annaks. Nüüd, kus ta võis Gersakkonile öelda: «Ta on läinud,» langes tema ja Delfioni vahekorrale surma paratamatuse pitsat. Gersak-koni silmad ja hääl seisid Baraki ja mineviku vahel, nagu täpselt täidetud ohverdamis- ja puhastusrituaal lahutab vaenulikud surnud elavatest ja teeb seega elu võimalikuks. Muidu suruks hirmu- ja kahetsuskoorem ning kujutlus

õiglasest karistusest inimese põrmu maha. Gersakkon, kes tardunud pilgul Baraki juttu jälgis, sarnanes preestriga, kes karistuse kõrvale pöörab ja piduliku kombe-talituse läbi kõige tähtsamal hetkel ise jumalaks muutub. Ta silmade sügavuses kumas kummaline valgus — punane ja siis ebamaiselt tume violett. «Ta on läinud.»

Aegamisi said need sõnad teise tähenduse. Eluleib see-dus ümber Baraki kõhus. Armastusest naise vastu tärkas sõbra mõistmine ja otsus, et ta ei lase isal enda üle võidu-rõõmutseda. Piiritu viha isa vastu muutus ta soontes armastuseks elu vastu, nüüd nägi ta eluleiba hoopis teises valguses.

«Isa ei tohi mu üle naerda.»

Barak haaras savikruusi ja muljus selle käte vahel puruks ning viskas tükid vette. Talle meenus möödunud päevade hurm ja ta puhkes nutma, võttis end aga siis jälle kokku. Sellest päevast peale, kui ta isaga oli rääkinud, jälitas teda hirm, et Delfioni ähvardab hädaoht, ta kujutles, kuidas naise nägu on Ozmilki käsilaste poolt ära moonutatud, ja süüdistas jõuetus kahetsuses ennast, et oli naisele selle õnnetuse kaela toonud. Delfioni lahkumine oli talle suureks kergenduseks — Barak ei tarvitsenud tema pärast enam hirmu tunda.

«Ja mida ma siis nüüd peale hakkan?»

Kõik olenes sellest, kas ta suudab ka edaspidi vihata seda, mis vääris ainult vihkamist. Hakkas hämarduma. Kõrtsitoas mängis keegi lautot. Mängija käte all näis ellu ärkavat otsus, mida Barak nägi enda ees niisama selgesti kui pudelit punutud õlgkorvis.

«Ma pean midagi Hannibaalile ütlema. Reetmine . . .»

Nüüd oli see välja öeldud. Nüüd oli ta leidnud uue lootuse. Ja vaadates üle vee vilkuvaid laevatulesid, taipas ta, mis andis talle õiguse seal niimoodi istuda, terveks arstituna sõpruse ja suitsumaigulise veini läbi. See oli Hannibaal, kes Ozmilki kätt tagasi hoidis, muidu poleks Delfion nii lihtsalt pääsenud. See oli Hannibaal, kes ikka veel Ozmilki kätt tagasi hoidis. Barak tundis oma isa nüüd küllalt hästi. Ozmilk muidugi ütleb: las mu neetud poeg jookseb veidi oma sarvi maha, küll see naine ta minema kihutab, kui Barakil rahad otsa lõpevad; ja kui Hannibaal on hävitatud, on ühel solvatud isal paras aeg oma õigusi maksma panna ja kätte maksta võõramaalasest naisele,

kes kogu selle häda talle kaela tõi. Barak muutus äkki rõõmsaks. Ta teadis nüüd, kus on ta koht; lõppude lõpuks polnud ta ikkagi kadunud.

«Vii mind Hannibaali juurde.»

Gersakkon viis Baraki enda juurde ja andis tema käsutusse ühe toa. Järgmisel hommikul viis ta Baraki Hannibaali juurde ja rääkis lühidalt, kuidas noormees oli isaga tülli läinud. Ta jättis Baraki Hannibaaliga kahekesi ja Barak jutustas šofetile õhinal kõik, mida ta oligarhia ja Rooma vahelistest salasepitsustest teadis.

Gersakkonile tähendas kohtumine Barakiga väga palju: see päästis ta alalisest jälitamishirmust. Inimene, kelle ümber ta oma fantaasiavõrku oli kudunud, osutus läbi-katsumisel vaid kannatavaks vennaks. Gersakkon oli sellest nii vapustatud, et vabanes oma meelesegadusest; ometi pidi ta midagi ette võtma, et saada lahti ka meeletust hirmust, mida ta tundis naistega kahekesijäämise ees, hirmust, millega ta oli kogu aja silm-silma vastu seisnud, pärast seda kui ta oli tahtnud orjatüdrukut kägistada.

Ta leidis end Taniti templi eest. Tõstes pilgu ühele neist lugematuist Taniti Märkidest, mis olid maalitud või uuristatud steelidele ja puust pühendustahvlikestele, taipas ta, mida ta peab tegema. Ta läks läbi portikuse, mis templit ümbritses, möödus seinast, mille orvades asusid uhked altarid, kuni jõudis ukseni, mis viis preestrinnade eluruumidesse. Ta seisatas hetke ja vaatas, kuidas mõned sinistes rüüdes tütarlapsed kullatud tsisternides laisalt ringiujuvaile kaladele leivaraase loopisid, ning ütles siis eunuhhist uksehoidjale, et tahab kõnelda ülempreestrinnaga. Eunuhh andis ta soovi edasi vanaldasele, selgelt negroidsete näojoontega naisele, kes kandis kahvaturoosat tuunikat, mis oli kullatud vööga rindade alla volti tõmmatud, ja suurte punakuldsete ja siniste kokkupandud linnutiiva kujutistega Isise täielikku tseremoniaalseelikut. Kõrvas rippusid tal ketaste külge kinnitatud pikergused koonused, mis lõppesid kuulikestega. Preestrinna kuulas Gersakkoni juttu tõsise näoga, pilk sünge, kuulas nagu metsarüpp täis tiinet vaikust. Aeglaselt pead langetades neelas ta endasse noormehe palve ja andis talle tagasi rahu. Kui Gersakkon oli maksu tasunud, kutsus naine ühe viltuste mandlikujuliste silmadega ja laiade puusadega

preestrinna, kellel oli õlgadel mitmekordne keep. Preestrinna võttis Gersakkoni käest kinni ja viis ta templisse; nad möödusid toast, kus oma asemel lebas Madu, kellega osasaamine andis preestrinnadele tagasi nende süütuse. Vängest lillelõhnast küllastunud õhk väreles trummipõrina taktis. Vasakut kätt asusid kambrid, kus käisid tavalised pühad prostituudid, kelle kogu riietus koosnes poolkuu- ja härjapeakujutistega metallketist jala-randme ümber. Aga preestrinna läks edasi. Nad läbisid koridori, kuhu langes valgust vilgukiviakendest, ja jõudsid väikesesse tuppa, kus jumalannaks oli must kivi kahe pühitsussarve vahel. Siin lõhnas mereadru ja piima järele. Preestrinna süütas kivipõranda lohus fajansist viiruki-kausi. Ta võttis endal riided seljast ja kükitas kausi kohale viirukisuitsu sisse. Siis võttis ta rohelist värvi ja maalis Märgi oma ihu salajastele kohtadele, nabale ja pirnikujuliste rindade pikkadele pruunsiledatele nibudele. Ta sidus nahkvöö, mille küljes rippus lehmasaba, oma niuete ümber ja pani pähe taevase lehma maski. Seejärel seadis ta end asendisse, mis on ette nähtud kurjade vaimude väljaajamise tseremoonia juures, ja hakkas laulma; ta laul kõlas nagu lehma öine ammumine ja tundus algul hirmsana, mõjus aga pikapeale rahustavalt. Nagu suve-pilvede varjude triiv, nagu tuul, mis paneb lainetama küpse nisupõllu, nagu mere iidne hingus läbisid aeglased värinad ta keha. Hirm ohjeldamatu vägivalla ees, mis kogu aja oli Gersakkoni jälitanud, hakkas taanduma ja kadus täielikult, kui ta kogu universumiga ühines, heites paari jumalannaga, kes lausus: «Ma olen tõde, ma halastan.»

13.

Meevaha oli nii hea, et seda oleks võinud müüa mõnele Aleksandria kaubaagendile arstirohtude või enkaustiliste* maalide valmistamiseks. Ta oli käinud all viletsate savi-hüttidega külas, et külavanemaga kokku leppida tööliste palkamise asjus viinamarjakoristustöödele, ja oli vaadanud, kuidas lapsed õli tegemiseks terebindimarju korjasid. Tallu tagasi jõudnud, astus ta hetkeks majja, et kusega rääkida. Üks ori veeretas suurt paplisaepuruga täidetud amforat kööki. Tüdrukud seadsid purke valmis, kuhu tal-

237

veks granaatõunu sisse teha. Üks neist ümises endamisi «Lähme vara viinamäele . . .». Naine askeldas ringi, käised pronksnõeltega üles kinnitatud.

Azrubaalile meeldis see vaatepilt niivõrd, et ta unustas, miks ta oli tulnud, ja valas endale kruusi odraõlut, aga ta ei jõudnud seda poolenigi juua, kui ta noorim poeg kööki jooksis ja ärritatult hüüdis: «Kus isa on? Kas ta pole külast veel tagasi jõudnud?»

Azrubaal astus naerdes toa keskele. «Mis siis lahti on? Kas see sokuvanamees puksis sind? Või on mägilõvid hakanud nii kaugele põhja tungima?»

«Võsa Ühe Puu künka jalal põleb,» hingeldas poiss. Azrubaal pani kruusi lauale ja jooksis uksele. «Suitsu pole nähagi,» ütles ta. Siis aga märkas ta suitsu ja jooksis talli, hõigates pojale, et see kõik inimesed, ka tüdrukud, tuld kustutama saadaks. Kui tuli pääseb üle künka ja jookseb mööda kuiva viirpuutihnikuga kaetud seljandikku alla, haarab ta peagi kõige suurema oliiviistanduse servast kinni. Azrubaal ei läbenud lasta hobust saduldada, vaid kargas loomale kohe selga ja kihutas sinnapoole, kust tõusid mustjashallid suitsusambad. Paras mulle, mõtles ta, muutusin juba liiga suureliseks, rikkus määrib inimese hinge, see on nagu haisev mädasoo, mis kõigi korralikkude viljapuude juured ära määndab. Ta kihutas mööda kinnipitseeritud silodest, kus hoiti nisuvarusid — need vähemalt olid tule ja hiirte eest kaitstud. Siis pööras ta teele, mille äärde jäi viinamarjaistanduse alumine serv, kus kuumad tuuled polnud hävitanud põõsaid, mille valmivate kobarate raskuse all toestikukepid nüüd paindusid. Azrubaal lootis, et kolmel mehel, kes uute oliivi-istikute jaoks kraave kaevasid, oli jätkunud küllalt taipu kohe, kui nad tuld silmasid, töö sinnapaika jätta, mäe-rinnakust üles joosta ja tuld jõudumööda tagasi tõrjuda.

Jah, seal nad olidki. Azrubaal nägi, kuidas mehed igihalja tamme küljest oksi rebisid. Siis,läksid nad nõlvakust alla ja kadusid tal silmist. Mõne hetke pärast märkas ta tuld — kõike õgivat punast triipu, millest praksudes ja susisedes tõusis suitsu. Ta kirus ennast, et oli ilma tulekivi ja rauata välja tulnud. Kui õige katsuks teiselt poolt servast ühe tuki napsata. Siis võiks viirpuuvõsa mäerin-nakul maha põletada ja tulelaine peatada. Mehed olid näod tuunikatega kinni katnud ja materdasid tulepesasid, mis olid tule peajoonest ette jõudnud. Kogu tulejoone ulatuses

238

võis näha väikesi punaseid keeli, mis olid ette rutanud ja nüüd sädemeid pildudes rohu tuttide vahel hubi-sesid. Kui mõni noor istik ette jäi, võtsid selle lehed sädemeist kohe tuld, nii et suits laiali pahvatas, seejärel haarasid tulenarmad okstest kinni ja sööstsid keereldes ülespoole. Kostis laia ähvardavat kohinat, millesse nagu kangakoetisse segunes terava pragina lõimelõngu. Kuhu need teised mehed küll jäävad?

Kolm orja hakkasid taganema. Nad ei tahtnud tuleseinale jalgu jääda. Määrdunud kollase suitsukatuse alt paistsid põlevate puutüvede punakuldsed sambad. Paar sisalikku ja jänest sibasid ühe põõsa alt välja ja tormasid peaaegu üle Azrubaali jalgade. Siis kuulis

ta, et mehed talle midagi hõikasid, nad viipasid käega ja kutsusid teda enda juurde. Azrubaal vahtis vihaselt oksa, mille ta ühe põõsa küljest oli rebinud, ja viskas selle maha. Kui poeg teiste meestega talust varsti pärale ei jõua, pole lootagi, et nad tulele õigel ajal suudavad piiri panna.

Ta tõttas künkale, kus orjad käsi laiutades seisid, ja märkas imestusega, et viirpuutihnik põles. Kuidas oli see juhtunud? Kas tuli oli tõesti ümber künka läinud ja külje pealt ründama hakanud? Aga ei, nüüd silmas Azrubaal inimesi, kes eemal askeldasid ja tuld vaos hoidsid. «Minge alla neile appi,» karjus ta orjadele, kes tulistjalu jooksu pistsid. Azrubaal seisis kahe tulelaine vahel ja vaatas mäest alla. Oli kõrvetavalt kuum nagu sulatusahjulõõsas; tulest kostis madalat kõuemürinat. Siis mõtles Azrubaal, et on paras aeg pöörduda vasakule ja minna tule äärt mööda meeste juurde, kes olid taibanud tulerauad kaasa võtta. Kes nad küll olid? Ega ometi tema kaks vanemat poega? Aga üks karjatas mitu miili eemal lambaid ja teine oli ratsutanud Kart-hadašti turuhindu kuulama.

Suitsupilvest kerkis esile mehe kogu. «Näe, see oled ju sina, Maharbaal,» imestas Azrubaal, tundes hetkeks, kuidas vana vaen temas uuesti pead tõstis.

«Panime siin selle võsa põlema,» ütles Maharbaal. «Jõudsime veel parajal ajal jaole. Olin all mesitarude juures, kui ori jooksis ütlema, et siin on tuli lahti. Sinu õnneks kannan alati tulekivi ja rauda kukrus.»

Azrubaalil oli raske tunnistada, et ta ise sugugi nii ettenägelik ei olnud, aga ta tegi seda siiski. «Olen ikka üks vana tola,» pomises ta, «paras mulle. Tänan sind, naaber.» Nad tõmbusid suitsu eest eemale ja uurisid mustendavat

künkanõlva, kus oli kasvanud viirpuutihnik. Maharbaali orjad — neid oli tosina ümber — koos kolme Azrubaali orjaga materdasid veel viimaseid tulekoldeid mäerinnaku kaugemas servas. Enam polnud midagi karta. Kui ka tuli mäelt siia jõuab, ei suuda ta sellest põlendikust üle hüpata. «Tubli töö,» kinnitas Azrubaal siiralt. «Ja töö, mis ajab janutama. Noh, naabrimees, mul on kodus odraõlut — proovisin parajasti seda märjukest, kui tuldi ütlema, et 9 tuli on lahti. Ehk õige kastaksid kurku.» Näed sa, mõtles ta endamisi, kes oleks eales võinud arvata, et Maharbaal astub külalisena üle minu läve. Aga kütt Cidi nimel, mille pärast me õieti tülitsesime? «Inimene ei saa ilma naabriteta läbi,» lõpetas ta. «Üksi läheb raskeks.» Talle näis, nagu oleks ta avastanud mingi tähelepanuväärt, senitundmatu tõe.

Maharbaal irvitas. «Eks me õpi niikaua kui elame, mis?»

Azrubaal silmas poega, kes tuli joostes üle mäeseljandiku. «Hiljaks jäid!» hüüdis ta käsi suu ette torusse pannes. «Vii mehed koju tagasi! Kohe. Ara viida aega!» Maharbaali poole pöördudes lisas ta: «Sedasi läheb mitu head töötundi raisku. .. Tule, maitseme veidi õlut.» Ja, kui ta Maharbaali kõrval sammus ja temaga arutas, kas on parem pidada uut lambatõugu, nagu mõned olid proovinud, või jääda vana — pikasabalise juurde, oli ta rahul kogu maailmaga, kus aastaringi üks töö järgnes teisele: juulist novembrini käib töö põllul — külv, siis kõplamine ja viinapuude kärpimine; seejärel aprillist juuni lõpuni heinategu ja viljakoristamine; siis katkestab veinivalmis-tamine paariks nädalaks põllutööd ja seejärel algab uuesti külv. Nende sammude kaja, tuttav kõnekõminarütm — kõik liikus oma tavalises ringis ja ometi tärkab ettenähtud silmapilgul uus võsu, haljas nagu noor taim, mis kahe kevadise vihmahoo vahel end maa seest valgusele vastu sirutab, habras jonnakas rohulible, mis ikka veel võidukalt oma tipus kannab alistatud mulla tibatillukest sõmerat.

VI HARIPUNKT

1.

Aasta möödus, südi järjekindlusega viidi läbi reforme kõigil poliitilise ja juriidilise elu aladel. Peagi oli nende mõju märgata Kart-hadašti üldise heaolu tõusus; ja paistis, et valitsevate perekondade võim on lõplikult murtud. Valimistel ei tehtud katsetki vastupanu avaldada. Kaks demokraatlikku juhti, kes pidid reformid ellu viima, valiti, ilma et oligarhiline partei oleks püüdnudki oma kandidaate üles seada. Siis aga tuli esimene hoop. Massinissa, Numiidia kuningas, sooritas äkki rüüstaretke Kart-hadašti piirialadele ja nõudis suure osa vabariigi territooriumist endale. Polnud midagi parata. Leping Roomaga oli nii kavalasti koostatud, et võttis Kart-hadaštilt igasuguse tegutsemisvabaduse. Massinissale olid antud õige ebamäärased õigused: ta võis endale nõuda kõik maa-alad, mis enne teatud tähtpäeva olid kuulunud temale või ta «esivanemaile». Kuna Kart-hadašt oli kaotanud oma sõjaväe ja sõjalaevastiku ega tohtinud uuesti relvastuda või ükskõik millistele Massinissa-poolsetele pealetungidele vastu hakata, ei jäänud üle midagi muud kui saata Rooma jõuetu protestikiri.

See Massinissa äkkrünnak mõjus masendavalt kogu linnale, valitsevate perekondade majades aga salajas rõõmus-tati. Las see suur kelkija Hannibaal nüüd näitab, mida ta suudab! Vaevalt olid inimesed rahunenud ja end sellega lohutanud, et Massinissa poolt pole enam midagi hullemat karta, kui leidis aset uus röövretk. Tuli loovutada teine suur territooriumilõik. Rooma läkitati uus diplomaatiline protestikiri, kuigi seal esimest alles senatis «arutati».

Lõpuks hakkas Roomast teateid saabuma. Ilma et Massi-

241

nissale vähemalgi määral oleks püütud noomitust avaldada, saadeti Kart-hadaštile kõrk ja ebamäärane vastus, milles anti mõista, et linn on ise kõiges süüdi. Rooma polnud asjade arenguga Kart-hadaštis põrmugi rahul. Ei, Rooma kaldus arvama, et Kart-hadaštis sepitsevad oma plaane pahasoovlikud inimesed, kes kisuvad linna hukatusse. Sellegipoolest saadab Rooma oma erapooletus heasoovlikkuses kolm vahekohtunikku, kes peavad asja kohapeal uurima. Ja kui Kart-hadaštile on ülekohut tehtud, seavad kolm vahekohtunikku õiguse jälle loomulikult jalule. Loomulikult. Vahepeal napsas Massinissa lõunas veel mõned maalapid enda kätte.

Nii möödus uue aasta esimene kuu üha kasvava välise pealetungi hirmu all. Kuidas suudab Kart-hadašt, kellel täielikult puuduvad relvad, lahingulaevastik ja väljaõppinud sõjavägi, end kaitsta? Linn oli nagu halvatud. Kättevõidetud reformid jäid küll jõusse, aga edasine areng kängus. Üldine elevus, mis seni oli tegutsema õhutanud, vaibus ja kustus lõpuks täiesti. Rikkad hakkasid avalikult irvitama ja Hannibaali mõnitama. Nende poolehoidjate arv kasvas. Rahvas nurises vihaselt ja ootas, et juhtimise võtaks enda kätte Hannibaal, kes ainsana oli võimeline seda tegema.

Nii saabus kevad veel kord Kart-hadašti, aga seekordsetel Melkarti Ärkamise pidustustel ei tuksunud südamed nii tuliselt.

2.

Barak oli võetud Hannibaali kodakondseks ja nii oli ta oma isa viha eest kaitstud, vähemalt esialgu. Iga oma taltsutamatu ja kirgliku loomuse kiuga oli ta kiindunud Hannibaalisse, kes omakorda oli hakanud teda armastama. Barak oli püüdnud Gersakkoniga endiselt sõbraks jääda, aga kuigi nende vahel polnud mingeid lahkhelisid, hakkas Gersakkon temast eemale hoidma ja muutus kuidagi võõraks, nii et Barak edasistest lähenemiskatsetest loobus.

Gersakkon oli teatud määral rahu leidnud. Pärast seda, kui pinge tema ja Baraki vahel alanes ja kurjad vaimud temast Taniti templis välja aeti, tundis ta, et üks ähvardav hädaoht oli õnnelikult möödas. Nüüd aga, kus ta naiste ees enam hirmu ei tundnud, ei tundnud ta nende järele

242

ka mingit vajadust. Ta hinge täitis piiritu kaastunne, ta hakkas uuesti Dinarhosega vaidlemas käima. Siis, ühel päeval, kui ta jälle oma õpetaja korterisse tahtis minna, leidis ta, et uks oli sisse murtud. Toas valvas politseiametnik, kes kuulas üle kuut naist, keda uudishimu oli kokku ajanud. Dinarhos oli põgenenud. Kuigi süüdistused, mis tema vastu olid tõstetud, talle kohtus poleks teab kui kõrget karistust toonud. Uks naine teadis rääkida, et Dinarhos oli ära võrgutanud noore tütarlapse, teine jälle lisas, et kõik oli sündinud tüdruku ema vaikival nõusolekul ja kogu segaduse oli põhjustanud tüdruku isa, kes asjast teada sai. Kolmas naine ütles, et Dinarhos oli naistelt küll tulevikku ennustades, küll prohvetina esinedes, küll igasuguseid rasedaks tegevaid amulette müües raha välja petnud. Kogu lugu oli õige räpane ja labane ning selle kohta liikus nii palju jutte, et vähemalt mõni neist pidi tõele vastama. Üks oli kindel — Dinarhos oli põgenenud. Aga see võis olla lihtsalt mingi filosoofiline nali. Politseinik oli toas ringi tuhninud, lootes leida valeraha tegemise tööriistu, kuigi Gersakkoni arvates polnud selleks mingit alust peale üldise arvamise, et kuritegelikud instinktid on väga laialt levinud. Gersakkon andis valvurile raha ja see laskis ta tuppa, hoides tal kogu aja silma peal, et ta millegi kahtlasega hakkama ei saaks. Seinale oli naelaga kinnitatud papüürusetükk, millel seisis kreeka keeles «Otsige ja te peate leidma.» Ning Gersakkonil oli tunne, et see oli jäetud sinna tema jaoks ja mitte politsei mõnitamiseks. Vähemalt üks asi oli selge — Dinarhos osutus šarlataniks, ja Gersakkonil ei tarvitse enam ta usulisi tõekspidamisi tõsiselt võtta.

Otsige ja te peate leidma. Need sõnad sööbisid ta mällu, meenutades talle elavalt vaidlusi ärajooksnud mehega, kes kahtlemata oli kodus kõigis salajastes usuküsimustes, kuigi ta ülalpidamist teenis naiste kergeusklikkuse ja ihuhädade arvel. Enamasti vaidlesid nad müüdi ja rituaali tõelise olemuse üle. Kui nad viimati kohtusid, oli Dinarhos oma mõtteid kõige selgemini väljendanud, just nagu oleks ta teadnud, et see jääb nende viimaseks arutluseks. «Jah, seö on tõsi, see on praegu siin, just sel silmapilgul leiab ta aset.» Ta astus üsna Gersakkoni ligi ja sosistas: «Aga mis siis, kui mina olengi jumal? Või sina ise?» Gersakkon oli põrganud temast eemale. Mitte et ta neid sõnu oleks jumalateotuseks pidanud, aga ta kartis, et nad võivad osutuda

243

õigeks. Ta sai aru, mida Dinarhos sellega oli öelda tahtnud. Kuid juba järgmisel hetkel vaidles ta mõttes edasi. Tõsi, jah — «teatud mõttes». Aga tema tahtis teada tõtt. Tõtt. Teed. Õndsust. Mitte ideesid, mis olid «teatud mõttes» õiged.

Ta läks linnaväravast välja ja sammus mägedesse. Jõud-r id esimeste nõlvadeni, jäi ta pimeda kätte. Eemal all helkisid ja kumasid tuled, nii kaugele kui silm ulatus, laiusid

tumedad veed. Tema ümber voogas looduse võõras elu, mis oli talle siiski lähedasem kui hingeõhk, sest eks olnud see ühtlasi ka tema enda keha. Mitte kõuemürinas, vaid vaikselt nagu kärestikukohin kesk sõnajalapuhmaid saabus veendumus. Ta uskus. Lebades silmili maas, kesk mägede sosisklevat vaikust.

3.

Demokraadid pidasid lugematuid koosolekuid, segaseid, vihaseid ja ägedaid. Mõeldi välja igasuguseid asju, ainult seda ei osanud keegi välja mõelda, kuidas Massinissale «seis!» öelda. Revolutsioonilise üleskutsega masside poole pöördudes võiks imeasju korda saata ja taevas teab mida saavutada, ainult õigeaegselt relvi muretseda ja Kart-hadašti päästa sellega ei suudaks, juhul kui roomlased peaksid lepingumurdmise ettekäändel uuesti pealetungi alustama. Kõik väited ja manitsused, kui mõistuslikult kained ja moraalselt ülendavad nad ka ei olnud, varisesid selle kahe lihtsa punkti ees kokku. Massinissa oli vallutanud uue lõigu vabariigi territooriumist. Oli ilmne, et ta nendes" reeturlikes ja provotseerivates tehingutes Roomaga kokku mängis ja et Rooma omakorda Kart-hadašti valitsevate perekondadega kokku mängis. Kui vabariik Massinissale vastu hakkaks, hävitataks ta kui lepingu-murdja. Kui ta vastu ei hakka, lakkab ta üldse olemast. Nii lepingust kinnipidamine kui ka selle murdmine oleks ühtmoodi hukatuslik. Rikkad, kes terve aasta olid pika näoga ringi käinud, naersid nüüd valju häälega ja said oma enesekindluse tagasi. Igasugused rebasenäoga ja pisikeste kilavate silmadega keelekandjad ja nuhid hiilisid oma urgudest uuesti välja.

Siis saabus teade, et Rooma vahekohtunikud on Aafrikas maandunud. Kõik kordasid kolme legaadi kõlavaid nimesid,

244

nagu annaksid need võtme kõige käimasoleva mõistmiseks: Gnaeus Servilius, Marcus Claudius Marcellus, Quintus Terentius Culleo. Mõned meeletud optimistid hakkasid rääkima, et võib-olla saadikud on lõppeks siiski selleks tulnud, et õigust jalule seada, ja neile tuleb ainult ära seletada, missugust ülekohut on Kart-hadaštile tehtud. Aga iga Kart-hadašti kodanik, olgu ta siis optimist või mitte, nägi saabuvates roomlastes jõudu, mis ühel või teisel teel otsustab linna saatuse.

«Meie esindajad teatasid mitmel korral, et Scipio ei poolda meie siseasjadesse vahelesegamist,» ütles Kartha-lon demokraatlike juhtide koosolekul, mida peeti üks päev enne roomlaste arvatavat päralejõudmist. Neist teadetest oligi Karthalon viimaste kuude jooksul endale julgust ammutanud.

Hannibaal naeratas karmilt. «Mis viga tal nii suuremeelselt rääkida, kui ta teab, et see nagunii läbi ei lähe.»

Karthalon ei andnud alla, otsides maailma üldpoliitilisest olukorrast lootustandvaid pidepunkte. «Nende käed on idas liiga seotud. Pealegi on mul andmeid — minu arvates arukaid —, mis vihjavad sellele, et Hispaanias on oodata rahutusi. Roomlastel lihtsalt pole võimalik pealetungi alustada. Meil ei maksa nende ähvardusi tõsiselt võtta.»

Hannibaal vastas väsinult, kuid kannatlikult: «Aga Massinissa ainult ootab. Üks sõna roomlastelt ja ta rüüstab kogu me maa kuni Kart-hadašti müürideni paljaks...»

Tekkis rõhuv vaikus. Massinissa oli roomlaste trump. Tema numiidia väed olid aidanud roomlastel Zama lahingus Hannibaali lüüa. Hiilgav noor sõdalane-kuningas, tugev ja

sitke nagu hobune, kelle seljas ta ratsutas, sulatas üksikud suguharud üheks rahvaks ja pööras jõudude tasakaalu Põhja-Aafrikas Kart-hadašti vastu.

«Võib-olla,» ütles Hannibaal lõpuks, «lasksime me sada aastat tagasi hea juhuse mööda. Me pakkusime kohalikele suguharudele küll mõningaid tsivilisatsiooni hüvesid, aga jätsime nad oma riigi organiseerimisest kõrvale. Nüüd ühinevad nad üheks rahvaks ja tõrjuvad meid merre.»

«Aga barbareile ei või ju kodanike õigusi anda,» protesteeris Baalšamer, «nad ujutavad kogu linna üle, see kaotab oma kindlad piirid ja pühad tavad, oma sidemed esivanematega ...»

«Kas ta siis nüüd pole üle ujutatud?» vastas Hannibaal.

245

«Kus on ta kindlad piirid ja pühad tavad? Me oleme püüdnud neid viimase aasta jooksul uuesti taastada — mitte sel teel, et me endasse sulguksime, vaid sel teel, et lõime riigikorra, mis kõige enam vastab me vajadustele.»

Teadmine, et head võimalused on lastud käest libiseda, tegi kõiki, kes Hannibaali majja olid kogunenud, kurvaks. Nad tundsid, kuidas neid haaras oma võimusesse minevik, see realiseerimata jõud, mis ühel hetkel tundus kohutava viirastusena ja needusena, kõiki praegusi pingutusi mõttetuks muutvate vigade lahtiharutamatu sõlmena, sealtsamast jälle ühtsuse ja harmoonia selge allikana, milleni nad taas püüdsid jõuda.

«Ja kas meie vajadused ei nõua ühtlasi ka liitu ja ühendust Numiidia hõimudega?» võttis Hannibaal lõpuks oma mõtted kokku. «Ja seda on võimalik ainult ühel viisil saavutada — peame tegema nad osaks meist endist. Vaadake me puuni kolooniaid. Eks ole nad rassilt enamasti liibüalased, kultuuri poolest aga täiesti meie rahvad? Ja ometi...»

Hetkeks sai väsimus ta üle võitu, ja talle tundus, et kõiki inimlikke pingutusi jälgib mingi paradoksaalne ebaõnn. Kas ta toimis õigesti, projekteerides kaasaja probleeme minevikku? Kust võis ta teada, et möödunud aegadel, millest ta rääkis, Kart-hadašt ja väiksemad puuni linnad ei suutnud oma teovõimekust puutumatuna säilitada just tänu kitsendustele, mis hiljem osutusid hukatuslikuks kõigile nende saavutustele. Kaitsekilp, mis päästis surma käest, muutus omakorda kõikemoonutayaks vanglaks, mis takistas uute eluvormide tekkimist. Ka kõige siiram vagu tundeid väljendav liigutus muutub julmaks jumalateotuseks, niipea kui ta kestab ühe südamelöögi võrra kauem kui teda esilekutsunud hardushetk.

Naamilim, surunud käed tugevasti kokku, tõusis püsti ja kummardas. Hannibaal andis märku, et ta võib kõnelda. «Ma ei räägi enda nimel. Ma räägin bma kvartali nimel...» algas ta kogeldes. «Sinna kuulub ka Meremeeste Sõbralik Ühing... Nagu näete, me oleme püüdnud luua üht üldist organisatsiooni. . . Meie otsust toetab pottseppade kvartal... Ma ei saa öelda, kui palju meid täpselt on. Me niiöelda alles kobame ringi. . . Sellega tahan ma ütelda seda, et mind on saadikuks valinud õige kaalukas osa rahvast. Meie arvamus kõige selle kohta, millest siin juttu oli, on selge. Kõik on kadunud, kui valitsevate perekondade sala

246

sepitsustele Rooma ja Numiidia kuningaga lõppu ei tehta. Sellepärast oleme meie avaliku võitluse poolt, kohe homsest päevast peale. Me oleme teadlikud võimalikest taga-järgedest. Aga teine tee viib kindlasse hukatusse. Me nõuame, et Hannibaal hakkaks organiseerima vabariigi sõjalisi jõude . .. rahva relvastamist. . . alustaks relvade ja

laevade tootmist. . . haaraks enda valdusse kõik kaubalaevad välimises sadamas ja maksaks rikastele pealepandud erimaksudest välismaistele omanikele kompensatsiooni.»

Hannibaali ilme ei muutunud. «See oleks meeletu tegu,» vaidles ta vastu.

«Igatahes vähem meeletu kui alistumine,» ütles Naamilim ja võttis nüüd juba õige iseteadval ilmel istet.

Hannibaal vaatas teisi kohalviibijaid. Need nihelesid kuidagi kohmetult ja hakkasid siis kõik korraga rääkima. Karthalon teatas ebakindlal häälel, et mitmetest kahtlustest hoolimata toetab tema Naamilimi ettepanekut, kui koosolek selle heaks kiidab. Baalšamer pidas tulise kõne, pooldades alguses revolutsioonilist sõda, jõudis aga lõpuks otsusele, et silmapilk pole selleks veel küps. Teised kõnelejad, kes esindasid väikeettevõtjate huvisid, arvasid, et kõige parem oleks ära oodata, mida ütlevad Rooma legaa-did. Üks koosolijaist pani ette läkitada saatkond Massi-nissa juurde ja kutsuda ta nõupidamisele, kus piirijoon kahe maa vahel lõplikult kindlaks määratakse. Tulid ilmsiks ikka suuremad ja suuremad mõtete lahkuminekud, hakati vaidlema igasuguste tühiste asjade pärast, nagu: kas Massinissa on või ei ole anastanud osa Chullu* linnale kuuluvast maa-alast.

Kui koosolek lõppes, polnud jõutud koostada mingit tegevusplaani. Need kõnelejad, kes kõhklesid ja soovisid, et midagi ei tehtaks enne, kui Rooma legaadid on oma arvamist avaldanud, saavutasid ülekaalu. Vaidluste lõpul Hannibaal enam vahele ei seganud. Ta istus ja kuulas sünge näoga pealt. Ainult kord, kui ta pilk kohtus Naamilimi omaga, naeratas ta väsinult, muutus aga kohe tõsiseks ja vaatas kõrvale.

Kui kõik olid lahkunud, ütles ta Barakile ja Kelbilimile, et läheb vähe aja pärast linna. Seejärel astus ta palvetuppa, kus ta tavaliselt Melkartiga nõu pidas. Maailm oma

segavate askeldustega jäi maha ja ta tajus uuesti, mida õieti tähendab kindlalt vastu pidada. Tema jaoks oli vastupidavus kõigi väärtuste proovikivi. Millise tee pidi ta valima? Koosoleku ajal oli ta hoidunud oma arvamust avaldamast ja teisi mõjutamast. Ta oli tahtnud teada saada, mida need Kart-hadašti kodanikud endast kujutavad. Üldiselt polnud ta neis pettunud. Oli ringkondi, kus löödi kohe kõhklema, niipea kui ilmne hädaoht silmapiirile kerkis; oli ringkondi, kus isikliku kasusaamise arvestus seisis nüüd nagu alati üldistest huvidest kõrgemal. Aga oli ka kindlameelseid ringkondi, kus vabadus ja isamaa tähendasid üht ja sedasama ja kus oldi valmis talle lahingusse järgnema, niipea kui ta selleks märku annab. Kogu küsimus seisab Numiidias, mõtles ta, üldse mitte Roomas. Ja ta hakkas Naamilimi ettepanekut kaaluma. Kui ta otsustab avaliku võitluse kasuks — tuleb kõik poolikud vahendid kõrvale heita. Järkjärguliste reformidega siis enam midagi ära ei tee. Tal tuleb hakata konfiskee-lima, inimesi massiliselt välja saatma ja vaestele maad jagama, nagu seda kreeka revolutsiooniliste liikumiste käigus tavaliselt tehti. Ta astuks seega teele, mis viib samadele positsioonidele, kus asub praegu Nabis. Tal polnud midagi selle sammu vastu; mõte, et ta ajab hirmu nahka rikastele, kes praegu demokraatia ummikusse jooksmise üle irvitavad, tegi talle rõõmu. Teda huvitas ainult selle sammu strateegiline tõhusus. Kas see võimaldaks Põhja-Aafrika laialipillatud puuni kogukondadel Massinissale vastu hakata, või kergendaks segaduste ajajärk, mis vähemalt nende äärmuslike muudatuste alguses on paratamatu, Massinissa pealetungi? Et Massinissa ja Rooma lõpuks kokku põrkavad, see Hannibaali ei huvitanud; sest nad põrkasid kokku alles pärast seda, kui Kart-hadašt on lõplikult hävitatud. Strateegiliselt tuleb tal arvestada Rooma, Numiidia ja Kart-hadašti rikaste perekondade vääramatut liitu

kohaliku demokraatia vastu. See, et blokk koosneb üksteisega leppimatuist elementidest, ei loe. Rooma ja Numiidia kuningas ei taha tugevat Kart-hadašti, nende meelest on ebaoluline, et ainus tee, mis viib tugeva Kart-hadaštini, kulgeb demokraatliku liikumise kaudu. Rikkad perekonnad jälle tahavad tugevat Kart-hadašti, jah, niikaua kui see tähendab Kart-hadašti, mis orjalikult paisutab nende rikkust ja võimu; tugevust aga, mis sünnib demokraatlikus vabadusliikumises, vihkasid nad kogu

248

ihust ja hingest, nii et nad laseksid isamaal pigem hukkuda, kui ainult uued suunad võidule ei pääseks. Mõte, et nad selle taktikaga ka iseendid vägivaldselt hävitavad, neile pähe ei tule. Viha ja hirm oli nad pimestanud . . .

Oh, Melkart, milline samm oleks kõige parem? Kuhu ta ka oma pilgu ei pööranud, kõikjalt vaatas talle vastu Kärt-hadašti häving. Paistis, et valida võib ainult selle vahel, kas see häving peab toimuma kohe või hiljem.

Hannibaal oleks nii hea meelega andnud käsu lahingu alustamiseks; juhtinud Kart-hadašti ustavaid kodanikke avalikku sõtta võõramaise ülemvõimu ja kodulinna rikaste kasuahnuse vastu; tahtnud näha hävingu tormipilvi seda tumedamaks muutuvat, mida selgemad piirjooned omandab vaprus ja mehisus. Ta oleks tahtnud minna vastu oma lõpule — tuleriidaks leegitsev linn, kus su surnukeha ära põletatakse; meeste linn, kes olid surmale silma vaadanud ning vabaduse ja vendluse eest surres tema üle võidu saavutanud. Kogu hingest igatses ta astuda sesse lootusetusse lahingusse ja trotsida võimu, kes võib küll rüüstata kodukolded, kuid ei suuda iialgi hävitada võidetute võit-lusvaimu.

Aga just selle soovi tulisus sundis teda peatuma ja umbusaldama otsust, mis selle mõjul oli tehtud. Mis õigust oli tal ajada sadu tuhandeid mehi surma ainult selleks, et tema ise võiks surra, nii nagu ta süda ihaldab. Teadmine, et aitab ainult ühest tema sõnast ja inimesed vennastuvad, pani ta õlgadele vastutuse, mida ta ei julgenud kuritarvitada. Ta otsus peab välja kasvama tegelikust olukorrast. Kas sõda oli täiesti lootusetu? Ta ei julgenud arutleda: häving on vältimatu, sellepärast annan ma käsu astuda sõtta, et järgnevatel süngetel aastatel vapruse mälestustest jõudu ammutada. Aga ta võib tuleviku suhtes eksida, võib esile kerkida tegureid, mis muudavad jõudude tasakaalu niivõrd, et praegu on seda võimatu ette näha. Ainult olevikus võib ta kindel olla. Kui võitlus antud silmapilgul on lootusetu, siis tema kui rahvahulkade juht, keda kõik usaldavad, ei tohi sõjaks käsku anda.

Aga sel hetkel, kui ta otsustas käsku mitte anda, tahtis ta süda valust lõhkeda. Mis saab nüüd? Rikkad perekonnad panevad Kart-hadaštis uuesti maksma oma kor-ruptsioonivõimu; emamaale ei jää vaprusest enam jälgegi. Ja tema ise? Tema antakse kindlasti roomlastele välja. See aga tähendaks niisama kindlasti rahvahulkade pimedat

250

vastuhakku, sest rahvas armastab teda, ja nii puhkeks võitlus ikkagi valla.

Iial enne polnud tulnud tal nii rasket probleemi lahendada. Talle tundus, nagu seisaks ta uuesti Itaalias oma sõjaväe eesotsas: ta on lasknud end läbipääsmatusse mäekurusse lõksu meelitada ja tal on nüüd valida, kas anda alla, või lasta mehed viimseni maha tappa.

Ta ei tahtnud enam valikule mõelda ja sulges silmad. Maailm hajus jumalakuju ümbert, seejärel haihtus kuju ise nõrgalt kumades igavese mateeria keerisesse, kuni jäi ainult igavik. Kõik see, mis juhuses on seaduspärane ja muutuses püsiv, sidus tema keha ajatu hetkega. Aeg laotus laiali, tuksles, võttis uuesti kuju; Hannibaali keha vaarus, eraldus

jumala käeliigutusest. Ta lükkas eesriided kõrvale ja ütles valju häälega: «Ma lähen nüüd üles Bursasse.»

Barak ja Kelbilim tihedalt kannul, astus ta üle Bursa kolmekordsete väravatega võlvläve, mille aknapiludest sai ründajat põiktule alla võtta. Avaral platsil, kus kunagi olid aset leidnud pühad mängud, ajasid juttu mõned ärimehed; nende selja taga tõusis pikk rida raidkujudega äärestatud treppe terrassikujuliselt templi esikülje poole. Päike helkis kuldsetel ja sinistel plaatidel. Väikeste inku-batsioonikabelite* ümber komberdasid sandid ja vigased, kes olid tasunud maksu ja võisid nüüd templi maa-alal ööbida; Ešmun külastab neid unenäos, mille preester neile hommikul ära seletab, ja noor lunastaja-jumal teeb nad niimoodi terveks.

Hannibaal pöördus paremale, tõusis massiivsest kivi-trepist üles ja jõudis kindluse kaitsevallile. Ta vaatas alla linnale, mida risti-rästi lõhestasid inimestest kihavad tänavad, seespool suurt müüri kuhjusid majad läbisegi üksteise otsa, teisel pool müüri laiusid aga küpsetest granaatõuntest punavad avarad aiad oma küpressisammasti-kega. Peateed mööda lähenes lõunast karavan; üks laev purjetas ümber neemenurga sadamasse. Hannibaal vahtis näljaselt tuttavat vaatepilti, nagu otsiks ta mingit maa-märki, mis on talle kahe silma vahele jäänud. Vähe oli ta siin saanud rahu ja õnne maitsta, ometi oli ta süda selle paiga külge seotud. Algul olid selleks sidemeks sugu-võsauhkus ja suured maavaldused. Seejärel sidus teda linnaga

teadmine, et siin asub keskne toetuspunkt, ilma milleta ta ei suudaks Roomat rünnata. Lõpuks oli selleks sidemeks vastastikune ustavus tema ja lihtrahva vahel. Maailma vallutades oli ta pidanud endastmõistetavaks, et see linn on ta viimaseks toetuspunktiks; ja nüüd oli ta seHe kaotanud.

Talle näis, et kui ta algusest peale oleks toetunud rahva usaldusele, oleks ta elu kulgenud hoopis teisiti; siis aga taipas ta, kui petlik" on see illusioon. Ühelgi teisel teel ei oleks temast saanud seda, kes ta praegu on. Ta tajus jälle teravat ja kohutavat irooniat, seda lootusetut vaheseina teadmiste ja tegude vahel nagu kahe erineva kiirusega liikuva maailma vahel, mis aga tegelikult osutuvad üheks ja samaks maailmaks. Sellepärast inimene ongi lõhestunud.

Ta meenutas oma esimesi kokkupuuteid Kart-hadašti poliitilise eluga, pärast seda kui ta oli koju tulnud. Kuidas ta oli tribüünilt alla tõuganud patriitsi, kes igasuguste rumalate märkustega püüdis takistada rahutingimuste vastuvõtmist. Tookord Hannibaal ei taibanud, miks ta õieti nii hirmsasti vihastas, nüüd ta teadis, et oli näinud kõnelejas oma sotsiaalset vaenlast. Tema allatõukamisega hülgas ta oma klassi: ta oli läbi näinud, et see vaimselt laostunud klass pole võimeline ausalt ja jõuliselt tegutsema. Sellepärast oligi ta senatis naerma pahvatanud, kui nad kahjutasu suuruse pärast hädaldasid. Ja kui nad talle etteheiteid tegid, vastas ta kõrgilt:

«Kui te võiksite niisama kergesti näha mu südant, nagu te näete mu nägu, saaksite te aru, et mu naer ei tule rõõmsast, vaid murest meeletuks muutunud südamest. Ja ometi pole mu naer nii arutu kui teie pisarad. Te oleksite pidanud nutma siis, kui meilt võeti meie sõjariistad ja põletati meie laevad. Aga ei, te olite vait, kui nägite, kuidas teie kodumaa paljaks riisuti, nüüd aga halate, nagu oleks saabunud Kart-hadašti surmatund, sellepärast et peate osa kahjutasu omaenda varandusest maksma. Ma kardan väga, et peagi te leiate, et see on kõige väiksem kõigist muredest, mis teil tuleb kanda.»

Vähe puudus, et nad teda nende sõnade pärast ei tapnud. Küll võisid nad hiljem kahetseda, et nad seda ei teinud. Ja nüüd peab ta laskma oma vaenlastel võidutseda.

Polnud midagi parata. Ta ei suutnud reeta inimesi, kes teda usaldasid. Ta ei suutnud viia neid lausa surma.

Pärast lõunat saatis ta minema kõik peale oma isiklike

252

teenijate. Ta oli teinud järgmiseks päevaks mõningaid korraldusi ja öelnud siis, et tahab heita magama. Aga kui ta Baraki ja Kelbilimiga üksi jäi, ütles ta: «Ma olen otsustanud. Meil on vaja hobuseid.»

Kelbilim kummardas ja läks toast välja; mõne minuti pärast tuli ta tagasi ja ütles, et kõik on valmis. Hannibaal ja Barak järgnesid talle mööda koridori, kuni nad jõudsid kuhugi löövi alla maja tagaküljel. Seal seisid saduldatud hobused. Kolm meest viisid loomad vaikselt valjaidpidi jalgrada mööda põõsastarani ja sealt mööda ojakallast edasi. Mõne aja pärast jõudsid nad terepindipuude alleele; siin istusid nad sadulasse. Paar miili sõideti tasast sammu, siis vaatas Hannibaal selja taha oma kahe kaaslase poole ja ütles: «Nüüd.»

Seepeale hakkasid nad mööda maanteed kiiresti edasi kihutama; kesköö paiku tõusis kuu ja kogu maa mattus pehmesse hõbedasse kumasse.

Veidi enne koitu jõudsid nad külasse, kus said vahetada hobused, nagu Kelbilim oli korraldanud. Nad sõid laterna valgel juustu ja leiba ja ratsutasid siis edasi. Nad ratsutasid kogu päeva. Kelbilim oli mõni nädal varem sama teed mööda sõitnud ja tarvilikke korraldusi teinud. Nad sõitsid mööda tolmust maanteed alla, higinired katsid hobuste külgi, loomad trampisid üle kõrbenud rohu ja kidurate viirpuupuhmaste, mis kapjade all praksusid; nad möödusid põldudest, kus kõplavad orjad ei mallanud isegi väsinud selga sirutada ja üles vaadata; küladest, kus naised hurtsiku lävele ilmusid ja kähiseval häälel lapsi hõikasid; okastammesaludest, kus šaakalid haukudes ringi jooksid; lõpuks jõudsid nad tallu, kus neid vana kaevu ümber seisvate kivikünade ääres ootasid hobused. Nad sõid leiba ja datleid ning sõitsid edasi üle metsikute kassi-tappudega kaetud maalapi, ronisid kivisest nõlvakust üles ja ratsutasid üha edasi. Huuled pragunesid, musta randina kattis kuivanud sülg suu ääri; punetavate silmade pilk oli väsimusest meeletu; kurk kuivas, luud-liikmed valutasid ja nahale tekkisid villid. Nad ei rääkinud sõnagi.

Päike hakkas juba alla vajuma, kui nad mäeharjale jõudsid. Nende pikad varjud kõndisid nende ees, eemal paistis väike meresadam, kus vaid laevamastid veel viimaseid päikesekiiri püüdsid. Nad olid ratsutanud sada viiskümmend miili ja üks neist laevadest viib nad üle mere Kerkina* saarele. Sealt võivad nad edasi Türosesse minna.

253

«Me läheme kuningas Antiohhose juurde,» ütles Hanni-baal, tundes äkki, et ta seekord ei tohi oma kaaslaste eest reisi eesmärki varjata. «Minu arust on ainult idapoolsetel kuningriikidel oma talupojahulkadega küllalt inimjõudu, millega Roomale edukalt vastu hakata. Me veedame öö seal all väikeses talus, mis kuulub mulle; päevatõusul asume laevaga teele. Võib-olla mõne aasta pärast maabun ma uuesti Aafrika pinnal ja mu selja taga seisavad sõdurid.»

Ma joon suure kruusitäie piima, mõtles Barak; ja selles mõttes väljendus kogu ta piiritu tänu elu vastu. Suure kruusitäie piima. Noor tüdruk tuleb paljajalu joostes ja ulatab mulle kruusi ja ma joon selle tühjaks, enne kui ma hobuse seljast maha astun.

4.

Gersakkon oli viibinud kolm nädalat mägedes. Esimesel nädalal ta paastus, jõi ainult allikavett ega söönud midagi. Tal leidus veel kukrus vöö küljes mõni münt, aga ta viskas need minema. Ta viskas minema kõik oma riided peale kitooni, millest tegi endale niudevöö. Selle paastunädala jooksul viirastus talle mitu nägemust, ta kuulis hääli ja nägi lõpuks Tähte langevat ning leidis minemavisatud Pärli. Kummalisi asju kostis linnulaulust. Kogu selle nädala oli maailm tema jaoks vaid õhuke loor, mille taga liikusid armsad ja kohutavad olevused. Dinarhost süüdistati šarlataansuses vaid selleks, et teda kiusatusse viia ja tema usku murda, aga tema jäi kindlaks. Kõik, mis Dinar-hos oli öelnud, tundus talle nüüd vahetu tõena; sümbolit polnud võimalik tõelisusest lahutada. Nii ei jäänud talle muud üle kui uskuda.

Nädala lõpul jõudis ta mägitalupoegade juurde ning need andsid talle leiba ja datleid, mida ta sõi õige kasinalt. Juba enne, kui ta oli sõnagi lausunud, taipasid talupojad, et ta on pühak; ja kui ta lõpuks rääkima hakkas, võtsid nad ta sõnu tõena, mille õigsuses ei tohi kahelda, aga mille tähendusest ei tarvitse ka aru saada. Aitas sellestki, et jumala vaim rääkis ja tema häält oli kuulda. Pealegi ajas prohveti kohalolek kahtlemata kõik kurjad vaimud talust minema, ja kui veel oleks saanud püha mehe nii kaugele, et ta oleks sülitanud põllule, kuhu varsti

254

tuli seeme külvata, oleks kõik olnud hea. Aga mõned naised olid mures, sest pühak rääkis, et on vaja pattu kahetseda ja pääseda paremasse maailma, mis võib teoks saada ainult kõigi usklike liitumise teel, nende ühendamisel sidemetega, mis tekivad iga mehe ja iga naise sisimast puhastusest jumalaga kahekesi. Ta nimetas ohverdamist kõige kurja allikaks. Mõned talupojad lõid kartma ja pildusid teda kividega ühe müüri tagant.

Ta läks tagasi linna, talle järgnes keegi naine, kes ei suutnud unustada ta kurba pilku. Gersakkon läks oma majja ja laskis kõik orjad vabaks ja võttis kogu raha, mis majas leidus, ja jagas selle vaeste linnaosa tänavail inimestele. Joodikud ja kerjused käisid ta kannul veel kaua pärast seda, kui tal ei olnud enam midagi neile anda; siis said nad vihaseks. Lõpuks lõid nad ta pikali ja trampisid jaluli ta otsas. Talunaine oli ta vahepeal silmist kaotanud, aga leidis ta nüüd põrmus lamamas ja kandis varjule. Kolm päeva vaevles Gersakkon palavikus ja toibus siis selge peaga. Ta võis meenutada, mida ta oli teinud ja öelnud, just nagu vaatleks ta kedagi võõrast. Aga ta polnud kaotanud oma usku. Ta ainult ei soninud enam. Ta tundis ikka veel ülimat vajadust jutlustada inimestele vendlusest ja mõista hukka ohverdamist; ning kogu aja oli tal tunne, et teda hoiab üleval mingi vägev jõud.

Ta tõusis asemelt ja läks välja ning talunaine järgnes talle. Tema meelest oli kogu linna haaranud mingi erutus-laine: see ärritas teda ja tegi ta rahutuks, ning ta tundis üha teravamalt, et peab jutlustama. Oli hommik pärast Hannibaali lahkumist.

5.

Kolm Rooma legaati olid kohale jõudnud ja senat võttis nad vastu. Juba liikusid ringi igasugused kuuldused Hannibaali kohta. Inimesed ütlesid, et ta oli kadunud, et rikkad olid ta tapnud või ära röövinud, teised jälle arvasid, et ta ilmub ootamatult tagasi vägeva sõjaväega, mille ta taevas teab kust on kogunud. Erutav kumu jõudis ka senatisse,

senaatorid sattusid ärevusse ja hakkasid kartma, et mingi seik, mida nad üldse polnud osanud arvestada, ajab kogu nende meisterliku plaani nurja. Ainukesed, kes
255
kogu linnas oma rahu ei kaotanud, olid kolm Rooma legaati koos oma kaaskonnaga.

Ühel legaadil oli kortsus nägu nagu kreeka pähkli tuum; teise ümmargusest puhtaks raseeritud näost rippus alla rasvavolt nagu alalises toidu ootuses kurgu alla torgatud paks salvrätik; kolmanda räpane talupojahabe oli nagu sõklaid täis. Kõigil kolmel oli kivinenud pilk. Nad kõndisid ringi, nagu seisaks nende selja taga suur sõjavägi, mitte aga umbes kolmekümnest mehest koosnev conciüum.

Kart-hädasti senaatorid tõusid aupaklikult püsti ja legaadid lasksid oma kivinenud pilgul ringi rännata. Nende pärast peeti koosolekut kreeka keeles. Katkestades juhataja sõnavõttu, tõusis kreeka pähkli näoga mees püsti ja ütles: «Kart-hadašti isad, meid saatis siia teie liitlane — Rooma senat ja rahvas, et me teid tõsiselt noomiksime, kuna lepingust, mis meie kodumaade vahel sõlmiti, ei peeta teie poolt kinni selle heatahtlikkuse ja aususega, mida meie omalt poolt oleme püüdnud üles näidata. Te olete linnas lubanud reeturil oma alatuid plaane sepitseda. Me oleme volitatud esitama teile dokumente selle kohta, et Hannibaal, Hamilkari poeg, sel ajal kui ta oli teie linnas sufeediks, pidas ühendust kuningas Antiohhosega Rooma senati ja rahva vastu sõtta astumise eesmärgil. Te vabastate end kerge vaevaga igasugusest süüdistusest, kui te viivitamatult karistate reeturit viisil, mis antud olukorras tundub teile kõige kohasemana. Meie, kes me tuleme Roomast, ei taha teile kõige pisemalgi määral teha mingeid ettekirjutisi. Selle reeturi karistamisviis on jäetud teie endi otsustada. Hm!»

Kart-hadašti senat kuulutas Hannibaali kohe reeturiks, konfiskeeris kogu ta varanduse, käskis maatasa teha ta maja ja koostas üldjoontes tema ülekuulamise plaani. Legaadid kuulasid seda kõike kivinenud ilmel pealt. Massi-nissast ei räägitud sõnagi. Igaüks murdis pead, kuidas kõige paremini läheneda legaatidele või nende kaaskonna kõige mõjukamatele liikmetele, et soetada endale kontsessioone ja kaubalepinguid või soovitusi, mille abil võib soetada kontsessioone ja kaubalepinguid.

Ozmilk näiteks ootas, millal tal ometi avaneb juhus omavaheliseks kõneluseks M. Claudius Marcellusega — mehega, kel oli rasvalotist pudipõll lõua all, et saaks lõpuks joonde selle purpuri püügikohtade lepingu, rääkimata
256
vähematest asjadest, nagu maagi prahtimine Hispaaniast või nisuvedu Aafrikast Ostiasse* ja Naapolisse. Ta oli juba ühe roomlaste sekretäriga paar sõna rääkinud ja tundis uhkust, et oli olulistes punktides Gerbaalist ette jõudnud. Gerbaal oli liiga kitsi, et küllalt tõhusat altkäemaksu anda, Ozmilkil aga oli õnnestunud nende poliitilise vaherahu jooksul nii mõndagi oma võistleja kaubatehingute kohta teada saada. Võib-olla et oligi ehk liiga vara oma upsakust näidata, aga Ozmilk ei saanud jätta juhust kasutamata ja pööras Gerbaalile, kes nuhkides ringi vahtis, selja. Vaherahu oli murtud. Elu kulges jälle oma harilikku rada. Las maokatarri all kannatav Gerbaal jookseb oma kahe amme juurde, kes tal rinnapiimaga elu sees hoiavad, ei kannata ta kõht ju midagi muud välja. Ma ta laostan, mõtles Ozmilk. Võtan ta käest metalliveo üle, haaran tinaturu uuesti enda kätte.

Ainult mõned üksikud Hanno-taolised ülikud pühendasid kogu oma tähelepanu poliitikale. Nad olid juba mõnda aega agulitest jõuke kokku ajanud, öösi paigutasid nad need jõugud linna tähtsamaisse sõlmpunktidesse, nagu kaubamajad ja muud suuremad ehitused. Nuhid hoidsid neid kogu aeg kursis kõigega, mida demokraadid rääkisid ja ette

võtsid, ning Hanno oli kindel, et mõned hästi-sihitud hoobid linna tuiksoone pihta hoiavad ära igasugused massilised rahvakogunemised, mässukatsed või sõjariistus vastuhakud. Tähtis oli esimesest päevast üle saada. Kui suudetakse pimedat ja meeletut mässutuhinat vältida, avaldab demokraatide lootusetu olukord, millest pole väljapääsu näha, ise juba halvavat mõju. Halvimal juhul tuleb Hannol ja ta meestel koos teiste ülikute ja nende poolehoidjatega okupeerida Bursa; seal suudaksid nad niikaua vastu pidada, kuni Massinissa neile appi marsib, ja seda teeb ta kindlasti nii kiiresti kui iganes võimalik, sest nende hulgas, keda hädaoht ähvardab, oleksid ju ka Rooma delegaadid. Ja kui siis numiidlased mõnd linna-väravat ründavad, võiksid patriitsid oma vägedega piiratud kindlusest välja tungida. Oleks lapsemäng avada värav ja lasta numiidlased linna tapma, röövima, põletama ja laastama, nii et need neetud demokraadid saaksid paraja õppetunni.

Jah, kogu plaan oli hästi läbi mõeldud. Hannol oli pisut kõhe, kui ta kuulis, et Hannibaali ei leita. Kui aga ta parimad nuhid olid oma teated üle andnud, hakkas ta uskuma,

257

et Hannibaal on lihtsalt põgenenud ja kõik sinnapaika jätnud. Sel hetkel kostis alt väljakult rahvahulga kisa ning Hanno läks välja, et kaitsekindlustusi veel kord üle vaadata.

6.

Gersakkon ei teadnud viimase aja poliitilistest sündmustest midagi, aga üksikutest sõnadest, mis ta kõrvu kostsid, taipas ta, et rahvas on väga erutatud; mingi reetmine näis aset leidvat. Ja jälle hakkasid välised sündmused segi minema tema enda siseheitlustega, kuni ta ei suutnud enam üht teisest eraldada. Nagu oleks kogu maailm aeglaselt pöörlev, seestpoolt valgustatud kristall, tundus talle kord, et tähtis on üksnes vaimne muundumine ja maailm võib piinast pääseda ainult siis, kui iga üksik inimene sünnib uuesti ja igas üksikus pääseb võidule hea tahe. Siis, nagu oleks kristall purunenud elu tuhandeiks tantsisklevaiks vormideks, mis mingil määral ometi olid ühtsuseleegi varjud, tundis ta, et hea tahe, mis realiseerumiseks vajas inimmaailma, oli vaid suure avara kõiksuse peegeldumine üksikinimeses. Sellele järgnesid hetked, kus nende kahe aspekti vahel polnud mingit vastuolu ja maailma kooskõla avaldus selles, et Gersakkon pidi kutsuma üles vendlusele ja nõudma tegutsemist. Kõik või mitte midagi. Keskteed ei olnud. Kesktee oli kurja illusioon. See oli kindel. Inimkond peab täielikult hülgama praeguse maailma, lahti saama kõigist hirmudest, mis teda selle maailmaga seovad.

Seistes kuskil majalävel ja tajudes enda ümber vaid ebamääraseid nägusid, hakkas ta inimestele rääkima:

«Ma olen tulnud kutsuma teid meeleparandamisele . . . Iial ei hävita te seda needust vandetõotuste ja ohverdamisega — kombetalitusega, mis needib teid hirmuikkesse, kuigi paistab teid sellest vabastavat. Ma tahan teile rääkida kurjusest, mis peitub ohverdamises. Kurjusest, mis peitub verevalamises. Te peate praegusest maailmast täiesti lahku lööma. Te peate uuesti sündima.»

Tema kõnes oli midagi, mis kuidagi ebamääraselt väljendas ümberseisjate meeleolusid ja igatsusi. Inimesed tundsid äkki, et nad on kadunud, et neilt on võetud juht, et kõikjalt ähvardab neid hädaoht. Kust mujalt võisid nad

veel lohutust leida kui häälest, mis tõotas imepäraseid muudatusi, kui nad vaid jäävad ustavaks tundele, mis neid nii sügavalt oli liigutanud.

«Kus olete te väljaspool ohtu? Mina ütlen teile — hädaohus. Kust leiate te kaitset? Mina ütlen teile — järgnege häälele, mis kutsub teid ühinema, ja loobuge kõigist maistest asjadest. Kust leiate te lunastust? Mina ütlen teile — ärge tooge enam vereohvreid.»

Tema sõnu kuulates said nad kõigest aru ja senine elu muutus neile talumatuks. Vennalik maailm, mida meeleheitlik lootus nende silme ette maalis, sai elavaks hääles, mis hoiatas lootmast maistele asjadele ja käskis usaldada ainult puhast inimlikkust. Nad värisesid ja vaarusid jalgel, nende hingest tõusis igatsev ohe ning nad kisendasid õndsuse järele. Naised karjusid, et nad näevad jumalat tuvi või lille kujul paari heitvat nende eluga; vaht huulil, lalisesid nad arusaama tuis vaimukeeltes ja langesid põlevate silmadega põrmu, peites näod vallapääsnud juuste-puhmastesse. Teadmine, et kõik on kadunud, pakkus inimestele viimast meeletut võiduulma. Kõik oli kadunud. Siin asus pöördepunkt, sest kui oled puudutanud kaotuse-sügaviku põhja, pole sul kuhugi sügavamale enam langeda. Näljahäda pööripäevale järgneb söödst küllusesse.

Gersakkonile tähendas see seda, et kõik ta kõhklused olid igaveseks lõppenud ja usk oli ta kokku viinud rahvaga, nii nagu ta oli igatsenud. Tal polnud tarvis mõelda, et leida sõnu. Elu oli nii lihtne ja ühtne, et vajadusest sündis kohe tegu — tegu ja sõna olid üks. Ning paistis, et miski ei suuda vastu seista sellele võidutsevale harmooniale, mis oli leidnud kehastust neis tema kutsele vaimustusega vastuhõiskavais meestes ja naistes.

Ta sammus mööda tänavat alla ning rahvahulk järgnes temale. Paistis, nagu tungleksid ta selja taga parves kõik Kart-hadašti vaesed, nad tulid otse läbi seinte, kerkisid välja maa seest. «Head sõnumid, mida ma kuulutan, on ainult vaeste ja varatute, ainult kannatajate ja näljaste jaoks. Häda rikastele, häda inimestele, kes on rasva läinud oma ligimese verest. Mitte ainuski neist ei jää elama maa peale, mille nad on ära roojastanud. Haud viskab nad seitse korda välja ja kiskjad õgivad nende korjuseid ...»

Ta oli kindel oma usus. Miski ei võinud tumestada tema veendumuse selgust, et saabub täieliku muunduse hetk, mil surelikust maailmast tõuseb võitmatu jõu ja armastusega

Uue Inimese, Inimesepoja kirgastunud ihu; ta heidab halastamatult kõrvale need, kes klammerduvad selle-sinase maailma asjade külge, ja võtab oma rõõmuriiki vastu kõiki, keda ei seo ühedki muud sidemed peale vend-lussidemete. Gersakkoni usk ei löönud kõikuma ka siis, kui Hanno poolt suurde, lambanahkade järele haisvasse ka balattu valvama pandud jõugu juht rahutuks muutus ja äkiliseks pealetungiks käsu andis. Raskeid teibaid, mõõku ja terava otsaga kaikaid viibutades tormas jõuk laulva rongkäigu esimeste ridade kallale ning Gersakkon oli üks esimesi, kes jalge alla trambiti.

Pärast otsis talunaine, kes kõigil ta prohvetlikel rännakutel ta kannul oli käinud, teda laipade ja haavatute hulgast, kuni ta tema leidis. Kahe teise naise abiga tõstis ta kõrvale kaks laipa, mis Gersakkoni peal lamasid, ja kandis ta ühe maja eeskotta. Gersakkoni ihu oli üleni vermeid täis ja ta pea oli lõhki löödud. Kui naine nutma puhkes, avas ta hetkeks silmad; viimast korda väreles ta pilgus elu, siis ta suri.

«Nad ei saa tappa jumalat. Ta tuleb uuesti tagasi.»

Nii ütles talunaine, kes maarohtudest keedetud veega ta ihu pesi. Ja pärast seda, kui tal teiste abiga oli korda läinud Gersakkoni surnukeha üles kalmistule tassida ja seal maha matta, läks ta tagasi mägedesse oma perekonna juurde.

7.

«Kõike arvesse võttes,» ütles Hanno oma sõpradele, kui nad pärast lõunasööki juttu ajasid, «möödus tänane päev erakordselt hästi. Ainult ühel korral ähvardas asi halva pöörde võtta — siis, kui keegi kolkast pärit hull fanaatik rahvast üles kihutama hakkas. Aga enne kui segadus suureks paisus, summutas üks mu salkadest selle õnneks juba eos. Muidu ainult lärmati ja paaril korral mindi ka käsitsi kokku. Pööbel ei teadnud, mida peale hakata, ja oli ilma juhita täiesti pea kaotanud, ööhakul hiilisid nad tagasi oma urgudesse nagu alatud koerad, kes nad ka on.»

Teised rüüpasid peentest kuuevärvilistest aleksandria pokaalidest kreeka veine, pomisesid nõusolevalt ja avaldasid oma piiritut imetlust Hanno poliitilise taiplikkuse puhul.

260

«Juba eile öösi, enne kui me täpselt teadsimegi, mida Hannibaal ette võtab, andsime paar head hoopi,» jätkas Hanno õõksatades. Ta asetas oma kõrva sügamise orgi lauale ja võttis kätte mingid paberid. «Ma pidasin kõige paremaks murda kohe alguses mõned selle elajaliku kildkonna nõndanimetatud juhid. Nii saatsin ma salgakese pärismaalasteks riietatud mehi kellegi Azrubaali-nimelise mehikese talu maha põletama; see Azrubaal tegi end tähtsaks ja õhutas seal maanurgas rahvast mässule. Rünnak oli hästi edukas ja ma arvan, et kaks selle lurjuse poega tapeti.» Ta rüüpas teise sõõmu hiose veini ja lõi nipsu vastu sõrmejälgedega kaetud papüüroselehti, mida ta käes hoidis. «Ma ei hakka teid üksikasjadega tüütama. Rämps sai oma palga...» Talle torkasid silma mõned nimed: Naamilim — kardetav kelm, poole tosina vandenõu peamees; ta pea purustati raudkangiga. (Muide, ta naine vägistati — aga see tuli tublile tööle juba pealekauba.) Baalšamer, see hellenismiga räuskav tola — visati roisk-veetorust alla. Ešmunšillen — maja põletati maha. . . Gero, klaassepp (põgenes eelmisel nädalal, arvatavasti Lilübaionisse*) — ta töökoda lõhuti maatasa ... Ja nii edasi.

«Vähemaid kelme võime karistada nii, nagu süda kutsub,» ütles Hanno. «Sajanõukogu astub muidugi oma endisel kujul jõusse.» Ta plaksutas töntse käsi. «Las tantsija-tarid tulevad sisse. Tehke kähku! Ja koristage see liud siit ära, mõni veel komistab ta otsa.» Ta pani käe viisakalt suu ette ja röhatas, ning külaliste meelest oli see röhatus kuuldavaks märgiks, et poliitiline pinge on lõtvunud. Nende naerus kajas veel nähtamatute tantsijataride ehete esimene hõbedane kõlin.

SELGITAVAID MÄRKUSI

Lk. 5 Hannibaal — autor on puuni (foiniikia) nimed vokaliseerinud hilisheebrea eeskujul (foiniikia keele vokaalide kohta puuduvad andmed), kuigi rooma «Hannibal» ja kreeka «Hannibas» omavad lühikest lõppvokaali. Sama kehtib kõigi Baal- ja -baal nimede kohta.

Tõlkes on puuni nimed üldiselt antud autori kirjaviisis.

Lk. 7 Mago — Kartaago riigimees ja väepealik (võimul 540—530 e. m. a.), keda peetakse ka põllumajandust käsitleva traktaadi autoriks.

Etruski töö — etruskid on kõrge kultuuriga rahvas Kesk-Itaalias, kes VI ja V saj. e. m. a. oli valitsevaks rahvaks Itaalias.

Kampaania — maa-ala muistses Itaalias, Naapoli lahe ümber.
Lk. 8 Targeeliad — Apollo auks peetav vana-kreeka eellõikus- ja lepituspüha 6. ja 7. targelionil (targelion — mai-juunikuu), kus mõnede pärimuste järgi ka inimohvreid toodi.
Druiidid — keldi preestriseisus Gallias.
Tertullianus, Quintus Septimus Florens — kirikuisa, elas u. 160—230.
Augustinus — kirikuisa (354—430), aastast 395 piiskop Põhja-Aafrikas.
Gadir — praegune Cadiz, linn Hispaania lõunarannikul. Tähtis antiikmaailma kaubanduskeskus.
Antiohhos — tolleaegne Süüria kuningas Antiohhos III Suur (242—187 e. m. a.)
Kürenaika ■— maa-ala Põhja-Aafrikas, Kartaagost ida pool.
Nepos, Cornelius — rooma ajaloolane I saj. e. m. a.
Šofet — Kartaago riigikord kandis aristokraatlik-oligarhilisi jooni. Rahval olid küll laiaulatuslikud valimisõigused rahvakoosoleku näol, tegelik võim aga oli koondunud rikaste aristokraatide kätte. Kõrgeima riigivõimu moodustasid 30-liikmeline senat ja 104-liikmeline ülemkohut moodustav kohtunikkude kolleegium ja riigi kõrgeim kontrollorgan (Saja Nelja Nõukogu ehk Sajanõukogu). Täidesaatvat võimu esindasid kaks igal aastal valitavat sufeeti (foiniikiaparaselt «šofet»), kes oma ameti-kohustelt vastasid umbes Rooma konsulile.
Lk. 10 Pentelikon — mäestik Vana-Kreekas, kus asusid kuulsad valge marmori kaevandused.
Müron — kreeka kujur V saj. esimesel poolel e. m. a. Tema loomingut iseloomustab püüd jäädvustada oma kujudes liikumishetki.
263
Lk. 13 Melkart — Foiniikia linna Türose peajumal. Türose väljarändajad rajasid Kartaago koloonia. Jumaluse nimi on arvatavasti tuletatud Melek-karfist — «linna valitseja».
Lk. 15 Zama — linn sisemaal, Kartaagost lõuna poole. A. 202 e. m. a. saavutasid roomlased Zama lahingus P. Cornelius Scipio juhtimisel võidu Hannibaali vägede üle. Sellega lõppes Teine Puunia sõda.
Lk. 16 Tanit Pene Baal (Baali näoga Tanit) — üks Kartaago peajuma-lusi; viljakuse- ja armastusejumalanna; vastab kreeka Afroditele. Kujutati tihti koos kuuketta või -sirbiga.
Baal Hammon — Kartaago jumalus; «Baali» esialgne tähendus «isand», «valitseja», läänesemiitide kõrgeima meesjumaluse ühine nimetus.
Lk. 17 Kos ja Rodos — saared Egeuse meres Väike-Aasia edela-ranniku läheduses.
Lk. 18 Euhemeros — kreeka kirjanik, elas u. 300 e. m. a., müütide ratsionalistliku seletamisviisi esindaja. Oma teoses «Hiera anagrafe» («Püha kirjutis») püüdis tõestada, et jumalad on ajaloolised isikud, keda nende teenete eest on hakatud austama kõrgemate olenditena.
Numiidia — maa-ala Põhja-Aafrikas, omaaegse Mauretaania ja Kartaago valduste vahel. (Umb. praegused Ida-Alžeeria alad.)
Barkiidid — Hannibaali isa Hamilkar Barka järeltulijad.
Lk. 19 Stoa — Ateena filosoofi Zenoni (336—264 e. m. a.) poolt rajatud koolkonna kogunemispaiga, hiljem kogu õpetuse nimetus. Stoikute ideaaliks oli vooruslik, kõigist kirgedest vaba mõõdukas elu.
Kothon — Kartaago sadamarajoon.

Liibüalased — maa-ala Põhja-Aafrikas Tuneesia ja Egiptuse vahel oli juba antiikajal tuntud liibüalaste asupaigana. Liguurid — rahvas Põhja-Itaalias.

Lk. 21 Terrakota — valged, kollased, pruunid või punased glasuurita, põletatud savinõud ja -figuurid.

Magara — Kartaago põhjapoolne osa, villade, losside ja templite asupaik. Põhjast piiras Magarat suur kalmistu.

Lk. 23 Maurid — Mauretaania (praeguse Maroko ja Alžeeria) elani-
kud. ?

Silfion — taim, mille juurtest ja varrest saadi vaigutaolist ainet, mida kasutati arstimina ning vürtsina liha- ja kalaroogade juurde.

Himera — kreeka linn Sitsiilia põhjarannikul.

Lk. 25 Seekel — Vana-Idamaa kaaluühik, hiljem sama kaaluga münt. Lk. 26 Galaatia — maa-ala antiikses Vaike-Aasias. Praksiteles — kreeka kuulsamaid kujureid, elas IV saj. esimesel poolel €. m. a.

Boiootlane — Vana-Kreeka maakonna Boiootia elanik.

Lk. 29 Bursa — Kartaago südalinnas asuv kindlus.

264

Ešmuni tempel asus Bursa kingul. Ešmun — foiniiklaste tähtsaim jumalus.

Tunes — praegune Tunis; rajati üheaegselt Kartaagoga ja kuulus viimase valdusesse, hiljem Rooma alla.

Lk. 31 Hator — vana-egiptuse taevajumalanna, austati mitmetes linnades kohaliku jumalusena; kujutati lehma peaga või lehma sarvedega.

Lk. 32 Skarabeus — põrnikas, kes toitub loomade sõnnikust. Peeti vanade egiptlaste poolt pühaks, ta kujukesi tarvitati amuletina ja pitsatina.

Lk. 33 Traakia — Balkani poolsaare kirdeosa Doonau jõe, Egeuse mere ja Musta mere vahel.

Lk. 34 Esparto — esparto- ehk halfahein, Hispaania, Alžeeria ja Maroko rohtlatele iseloomulik kõrreline; kasutatakse sitke kiu tõttu punutud esemete valmistamiseks.

Lk. 35 Rab — «isand» aramea keeles; (aramea k. kuulub semiidi keelte hulka; saavutas 8. saj. e. m. a. rahvusvahelises suhtlemises tähtsa koha).

Lk. 36 Efesos — muistne Joonia kaubalinn Väike-Aasia läänerannikul.

Lk. 37 Aleksander — mõeldud on Makedoonia kuningat Aleksander Suurt (356—323 e. m. a.).

Nasamoonid — Liibüas elav rahvas, kelle esiisaks peeti Apollo lapselast, müütilist Nasamoni.

Lotofaagid — (kreeka k. «lootosesööjad»), müütiline rahvas, kes toitus lootoseõitest ja kelle asupaigaks peeti Põhja-Aafrikat.

Lk. 38 Küünikud — vana-kreeka filosoofilise koolkonna esindajad, kes õnne ja vooruse aluseks pidasid ühiselu normide hülgamist, rikkusest, aust ja kõigist meelelistest lõbudest loobumist.

Lk. 40 Pergamon — linn Väike-Aasia loodeosas.

Lk. 43 Kentaur — pooleldi inimese, pooleldi hobuse kehaga olend vana-kreeka mütoloogias.

Filetas — Kosi saarelt pärit Aleksandria luuletaja ja filoloog (IV—III saj. e. m. a.), eleegiate autor.

Platon — kreeka filosoof (427—347 e. m. a.), suurim idealistliku filosoofia esindaja antiikajal.

Sürakuusa — kreeklaste rajatud linn Sitsiilia kagurannikul.

Lk. 44 Miim — vana-kreeka olustikustseen monoloogi või dialoogi kujuL

Ares — kreeka sõjajumal, Zeusi ja Hera poeg. Siin vihje Arese ja Afrodite põgenemisele tulejumala Hefaistose eest; «Odüsseias» on Hefaistose naiseks Afrodite, kes teda Aresega petab.

Lk. 46 Naraggara — tähtsamaid Numiidia linnu, asus Kartaagost edela suunas sisemaa poole.

Lk. 48 Trireem — kolme aerureaga sõjalaev.

265

Lk. 52 Tarsos — linn Väike-Aasias, kust olid pärit mitmete filosoofiliste koolkondade esindajad.

Lk. 54 Magoniidid — Kartaago riigimehe ja sõjapealiku Mago järeltulijad, kes moodustasid ühe mõjuvõimsama suguvõsa Kartaagos.

Lk. 58 . . . Platoni eeskuju järgi loodud vabariigi poolt — Dialoogis «Riik» («Politeia») esitab Platon oma poliitilisi vaateid; riigis on kolm rangelt eraldatud seisust: valitsejad-filosoofid, sõjamehed ja füüsilise töö tegijad (talupojad ja käsitöölised). Lk. 59 Bitüünia — maa-ala Väike-Aasias, Musta mere rannikul. Kimmeeri Bosporos — linn, mis asus praegusel Krimmi poolsaarel, ligikaudu Kertši asukohas.

Suur Ema — Väike-Aasia loodusejumalanna Kübele, kelle tugevasti erootilise kallakuga kultus levis Väike-Aasiast Kreekasse ja sealt edasi teistesse maadesse. Anatoolia — Väike-Aasia, eriti selle läänepoolne osa. Dionüsos — vana-kreeka viljakuse- ja veinijumal. Müsteeriumid — jumalateenistused, millest võisid osa võtta ainult pühendatud, nn. müstid. Müsteeriumides etendasid tähtsat osa usulise sisuga lavastused.

Lk. 60 Eleusise müsteeriumid — tuntumaid antiikmaailma müsteeriume, mida peeti jumalanna Demeteri auks Ateena lähedal asuvas Eleusise linnas.

Euripides (u. 480—406 e. m. a.), Aishülos (525—456 e. m. a.) — tuntuimad kreeka draamakirjanikud.

Bakhülides (u. 505—450 e. m. a.) — kreeka koorilüürik.

Lk. 62 Leda — Sparta legendaarse kuninga Tündareose abikaasa, kellele Zeus lähenes luige kujul. Selle tagajärjel sünnitas Leda muna, millest sündis Helena.

Lk. 63 Danae — Argose kuninga Akrisiose tütar, kellele Zeus lähenes kuldse vihmana, mille tagajärjel Danae sünnitas Perseuse.

Lk. 65 Tuküdides (sünd. u. 456, surn. pärast a. 399 e. m. a.) — suurimaid Ateena ajaloolasi. Koostas maapaos olles Peloponnesose sõja ajaloo. Teos jäi lõpetamata.

Lk. 67 Konjunktsioon — niisugune päikesesüsteemi taevakehade seis, kus neil on võrdne otsetõus.

Lk. 81 Faros — saar Aleksandria lähedal, kus asus III saj. e. m. a. ehitatud kuulus tuletorn.

Samniidi mõõk — samniidid: sõjakas mägirahvas Lõuna-Itaalias. Castulo — linn Lõuna-Hispaanias Baetise (praeguse Guadalquiviri) jõe ääres.

Lk. 85 Hierofant — tähtsaim preester Eleusise müsteeriumide jumalateenistuses, kelle amet oli pärandatav.

Demeter — kreeka põllujumalanna; Kore — Demeteri tütar, kes

allilma valitseja Hadese röövituna veedab ühe osa aastast manalas ja teise maa peal, sümboliseerides viljatera kadumist mulda ja mullast tärkamist.
Lk. 86 Aioolia laadi laul — aioollased, muistne kreeka hõim Väike-Aasia looderannikul, Lesbose saarel ja Tessaalias; kirjandusloos omandasid kuulsuse nn. aioolia lüürika loojaina, mille tähtsamaiks esindajaiks olid Alkaios ja Sapfo.
Adonis — kreeka mütoloogia järgi Afrodite noorelt surnud armastatu, ilus nooruk, looduse elluärkamist ja närtsimist kehastav jumalus.
Vahustsündinu — jumalanna Afrodite, kes mõnede müütide järgi on sündinud Uranosest viljastatud merevahust.
Saatürimäng — üks kreeka draama liike, mütoloogiline jant, milles koori moodustasid saatürid.
Lk. 88 Valgeks võõbatud jalgadega — võõrsilt toodud orjadel võõ-bati müümisel jalad kriidiga valgeks.
Lk. 89 Atika — Kesk-Kreeka kagupoolseim maakond.
Argolis — maakond muistses Kreekas, Kirde-Peloponnesoses.
Lk. 90 Utika — Kartaago riiki kuulunud linn, asus Kartaago linnast põhja pool.
Lk. 91 Ganümedes — kreeka müüdi järgi ilus noormees, Zeusi viina-kallaja ja armastatu.
Hulas — Heraklese lemmik, kelle allikanümfid tema ilu pärast röövisid.
Lk. 92 Attis — muistne süüria jumal, kelle kultus levis üle Väike-Aasia ja tungis hellenismi ajastul ka Euroopasse; müüdi järgi on Attis jumalanna Kübele armastatu, kes, truuduse murdmise pärast jumalanna viha alla sattunud, hullushoos iseenda kohitseb.
Osiris — vana-egiptuse jumalus, algselt viljakuse jumal, hiljem surnute kaitsja, kelle ees leidis aset surnute kohus.
Lk. 99 Lemnos — saar Egeuse mere põhjaosas.
Lk. 104 Sapfo — kreeka suurim naislüürik. Elas VII saj. lõpul ja VI saj. algul. Mütilene — linn Sapfo kodusaarel Lesbosel.
Lk. 106 Menandros (u. 342—291 e. m. a.j — tähtsamaid kreeka komöödiakirjanikke, nn. uusatika komöödia esindaja. Tekstis nimetatud teos on tema komöödia «Vahekohus».
Lk. 107 Olüntos — linn Halkidike poolsaarel, V saj. Kreeka linnade-liidu keskus, hävitati IV saj. e. m. a. Makedoonia kuninga Filippos II poolt.
Bübios — iidne sadamalinn Süüria rannikul; III ja II aastatuhandel e. m. a. lähedastes suhetes Egiptusega.
Suur Sürt — laht Põhja-Aafrika rannikul Tuneesia ja Kürenaika vahel.
Lk. 108 Nabis — a. 207—192 e. m. a. Sparta kuningas, taotles radikaalseid reforme, nagu maa jagamist kehvikuile, võlakohustuste kustu-

tamist, orjuse kaotamist. Tema vastu ühinesid kõik kreeka reaktsioonilised jõud, tapeti 192 e. m. a. oma vastaste poolt.
Lk. 109 Bes — egiptuse jumalus, keda kujutati pooleldi looma, pooleldi inimese näoga kääbusena. Austati abieluõnne kaitsjana.
Lk. 114 Tanagra — Vana-Kreeka linn Boiootia maakonnas, kuulus oma savikujukeste poolest.
J.k. 124 Epikuurlased — vana-kreeka filosoof Epikurose (342(341)— 271(270) e. m. a.) õpetuse pooldajad. Materialistlik-ateistliku maailmavaate esindajad. Eetikas hindasid

epikuurlased üle kõige kannatustest eemalehoidmist ja rahuliku ja rõõmsa hingeseisundi saavutamist.

Lk. 127 Massinissa (u. 238—149 e. m. a.) — Numiidia kuningas, sai hariduse Kartaagos. Kogu kultuur riigis Kartaago tsivilisatsiooni mõju all. Sõdis algul Hispaanias koos kartaagolastega roomlaste vastu, pärast kaotust 206. a. läks roomlaste poole üle. Zama lahingus juhatas Scipio ratsaväge paremal tiival. Lootis hiljem ilmselt Rooma vaiksel nõusolekul kõik Kartaago valdused oma kuningriigiga liita.

Lk. 128 Alkaios — kreeka luuletaja Mütileenest, Lesbose saarelt. Elas 600 a. paiku e. m. a. Kirjutas sõja-, jooma- ja armastuslaule mitmesuguses värsimõõdus (Alkaiose stroof). Loomingust säilinud üksikud luuletused ja rida katkendeid.

Arhilohhos — vanimaid kreeka lüürikuid, elas VII saj. e. m. a.

Aristófanes (u. 445—385 e. m. a.) — suurimaid kreeka komöödia-kirjanikke, nn. vana-atika komöödia tähtsamaid esindajaid. Neljakümne neljast komöödiast on säilunud üksteist.

Lk. 129 Smüma — VII sajandist e. m. a. Kreeka koloonia Väike-Aasia läänerannikul, üks rikkamaid vanaaja kaubalinnu.

Lk. 135 Mileetos — kreeka linn Väike-Aasia läänerannikul, tähtis kaubandus- ja tööstuskeskus. õitseaeg langeb VIII—VI sajandile e. m. a.

Lk. 157 Orfism — vana-kreeka usuline vool. Orfismi rajajaks loeti legendaarset laulikut Orfeust. Orfikute õpetuse järgi koosneb inimene kahest elemendist: jumalikust ja maisest. Inimese ülesandeks on puhta, kõlbla elu läbi vabaneda maisest elemendist ja ühineda jumalusega. Pärast surma ootab hinge hauatagune kohus, mis määrab tema edaspidise saatuse. Orfism avaldas suurt mõju kreeka vaimuelule ja Platoni tööde kaudu ka kristluse kujunemisele.

Arhont — kõrgeima ametniku nimetus mitmes Vana-Kreeka riigis. Gnostilises filosoofias, millega antud juhul on tegemist, tähendas ta «maailmavalitsejat».

Lk. 158 Isis — Osirise õde ja abikaasa, Horose ema. Vana-egiptuse tähtsamaid jumalaid. Kujutatakse lehma sarvedega, mille vahel asub päikeseketas.

Lk. 163 «Menon» — Platoni dialoog voorustest.

268

Eksekias — kuulus keraamiliste vaaside looja VI saj. e. m. a., maalis must-valge tehnikas.

Lk. 169 Ptolemaios — Ptolemaios I Soter («Päästja»), Aleksander Suure väepealik, kelle valitsuse all (323—285 e. m. a.) Egiptus saavutas majandusliku õitsengu ja Aleksandria kujunes hellenismiajastu tähtsamaks kultuurikeskuseks.

Ataliidid — Pergamoni kuninga Attalose (valitses 241—197 e. m. a.) järeltulijad.

Lk. 171 Hetiidid — kõrge kultuuriga indo-euroopa rahvas Väike-Aasias, kes aastail 2000—1200 e. m. a. valitses suure osa Väike-Aasia ja Süüria üle. Säilunud pronksfiguuridele on iseloomulik ümmargune pea pika ninaga.

Lk. 176 Skopas — kuulsamaid kreeka kujureid IV saj. e. m. a.

Lk. 186 Leuktra — linn Boiootias.

Lk. 191 Logos — kr. k. «sõna», «mõistus». Vana-kreeka filosoofias — maailma loov mõistus, kõigi asjade algallikas.

Lk. 196 Tarentum — VIII saj. e. m. a. spartalaste poolt Lõuna-Itaaliasse rajatud kreeka koloonia (Taras). Tarentumi nime all tuntud hiljem Rooma kolooniana.

Aretusa — kuulus allikas Sürakuusa lähedal, Ortügia saarel.
Lk. 204 Melek (Moolok) — «Kuningas», semiidi jumalus, kellele mõnede pärimuste järgi toodi ka inimohvreid, eriti esiklapsi — komme, mis hiljem seadusega keelati.
Lk. 213 Lükofron — Euboia saarelt pärit Aleksandria luuletaja. Elas III saj. e. m. a. Säilinud u. 1500 värsist koosnev poeem «Aleksandra», mille sisuks on Aleksandra ehk Kassandra ennustused Trooja hukkumisest
Lk. 219 Agis — mõeldud on Sparta kuningat Agis IV (valitses 245—241 e. m. a.), kes taotles sotsiaalseid reforme ja surmati oma poliitiliste vastaste poolt.
Kleomenes — mõeldud on Sparta kuningat Kleomenes III (valitses 235—222 e. m. a.), kes püüdis jätkata Agise reformitaotlusi, kaotas a. 222 lahingu Makedoonia kuninga vastu ja põgenes Egiptusesse, kus ta end a. 219 surmas.
Lk. 237 Enkaustilised maalid — kuumade, vahas sulatatud värvidega puutahvlitele maalitud maalid.
Lk. 247 Chullu — linn Numiidia rannikul.
Lk. 251 Inkubatsioonikabelid — inkubatsioon: templis magamine selleks, et saada jumalailt ilmutust või tervistust.
Lk. 253 Kerkina saared — grupp saari Väikese Sürti lahes. (Praegused Kerkenna saared.)
Lk. 257 Ostia — antiikne linn Tiberi suudmes.
Lk. 261 Lilübaion — antiikne linn Sitsiilia läänerannikul.

SISUKORD

Джек Л н н д с е й ГАННИБАЛ На эстонском языке Оформление: X. Ларетей
Издательство «Ээсти Раамат» Таллин, Пярнуское шоссе, 10
*
Toimetaja E. S i i m s o n Kunstiline toimetaja A. Raja Tehniline toimetaja P. Kass Korrektorid Ö. K a j a n d o ja V. Tikk
Laduda antud 22. I 1966. Trükkida antud 14. XI 1966. Paber 54X84, Via. Trükipoognaid 17. Tingtrüki-poognaid 14,28. Arvestuspoognaid 15,87. Trükiarv 24 000. Tellimise nr. 206. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik.
Hind rbl. 1.01
7—3—4